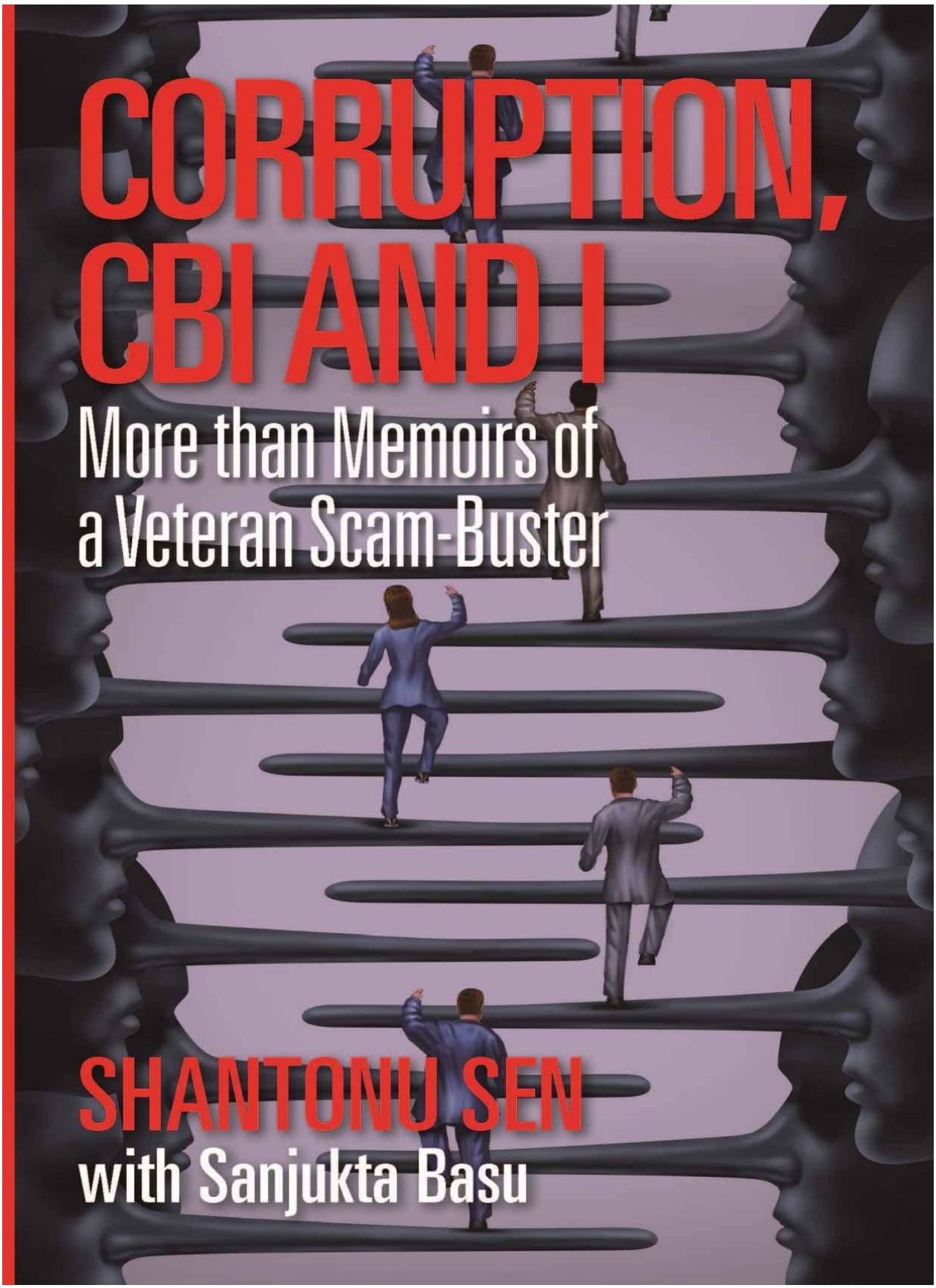
CORRUPTION, CBI AND I
More than Memoirs of a Veteran Scam-Buster
SHANTONU SEN
with Sanjukta Basu

Table of Contents

ਕਿਤਾਬ ਬਾਰੇ
ਸਿਰਲੇਖ ਪੰਨਾ
ਸਮਰਪਣ
ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ
ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਦਾ ਨੋਟ
ਸਹਿ - ਲੇਖਕ ਦਾ ਨੋਟ
1. ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ
2. ਸੀ. ਬੀ. ਆਈ . ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ
ਸਿੱਕਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸਟੰਟ : 1979 ਇੱਕ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ : 1993 ਲਰਨਿੰਗ ਦ ਰੱਸੀਆਂ : 1963
ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ : 1967 ਇੱਕ ਅੰਦਰੂਨੀ ਨੌਕਰੀ : 1968
ਟ੍ਰੇਨ ਧਮਾਕੇ : 1993
ਸਿਕੰਦ ਕਤਲ ਕੇਸ : 1982
3. ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਦਿਨ , ਹਨੇਰੇ ਦਿਨ
ਭਾਰਤੀ ਜੀਵਨ ਬੀਮਾ ਨਿਗਮ ਘੁਟਾਲਾ : 1957
ਜਯੰਤੀ ਧਰਮ ਤੇਜਾ , ਅਸਲੀ ਵਿਜੇ ਮਾਲਿਆ
ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਲਈ ਜੇਲ੍ਹ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹ : 1953 ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਲਈ ਜੇਲ੍ਹ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ : 1951 ਬਿਰਲਾ ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਘੁਟਾਲਾ : 1975
ਮੰਤਰੀ ਕਲਪਨਾਥ ਰਾਏ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ : 1996
4. ਸੜਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਅਰੁਣ ਸ਼ੌਰੀ , ਕਮਲ ਨਾਥ , ਅਤੇ ਇੱਕ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ : 1989

ਹਵਾਲਾ ਘੁਟਾਲੇ ਦਾ ਸੱਚ : 1991 ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਗਾਥਾ : 1992
ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹ ਕਮਿਸ਼ਨ ਰਿਪੋਰਟ : 1977 ਸਈਅਦ ਮੋਦੀ ਕਤਲ : 1988
ਯੂਰੀਆ ਘੁਟਾਲਾ : 1995
5. ਸੀਬੀਆਈ ਕੋਲ ਦਿਲ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਹੈ ।
ਸੰਜੇ ਦੱਤ ਕੇਸ : 1993
ਜੰਗ ਛੇੜਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ : 1993 ਯਾਕੂਬ ਮੈਮਨ ਦੀ ਫਾਂਸੀ : 2015
ਅਨੀਸ ਇਬਰਾਹਿਮ ਫਾਈਲਾਂ : 1993
ਸਮਾਂਰੇਖਾ : ਬੰਬੇ ਧਮਾਕਿਆਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ : 1993 ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਬਲੂ ਸਟਾਰ : 1984
ਖੰਡੇਲਵਾਲ ਅਤੇ ਹਰਸ਼ਦ ਮਹਿਤਾ : 1993
ਜ਼ਿੰਕ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਕੇਸ : 1990
6. ਚੱਟਾਨ ਦੇ ਤਲ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ
ਸੋਹਰਾਬੂਦੀਨ - ਕੌਸਰ ਬੀ ਟਵਿਨ ਮਰਡਰ ਕੇਸ : 2005 ਅੱਗੇ ਦਾ ਰਾਹ ?
7. ਇੱਕ ਜਾਸੂਸ ਦੇ ਮਨ ਤੋਂ
ਸਿਕੰਦ ਕਤਲ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ : 1982 ਗੋਲਡ ਮੋਹਰ ਚੇਜ਼ : 1987
ਜਨਰਲ ਵੈਦਿਆ ਦਾ ਕਤਲ : 1986
ਇੱਕ ਹੋਰ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਸਫਲਤਾ
ਪਿਆਰ , ਜਨੂੰਨ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧ
ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ
ਇੱਕ ਬੈਂਕ ਡਕੈਤੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਫਲਤਾ : 1987
ਘੱਟ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਸੜਕ : 1987
ਸਕਿਓਰਿਟੀਜ਼ ਘੁਟਾਲੇ ਵਿੱਚ ਆਰਬੀਆਈ ਗਵਰਨਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਇੱਕ ਹਿੱਟ ਫ਼ਿਲਮ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ : 1965
ਇੱਕ ਅਣਕਹੀ ਕਹਾਣੀ : 1972
8. LG ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਲਦੇ ਹਨ
9. ਯਾਤਰਾ ਡਾਇਰੀ

ਆਖਰੀ ਸ਼ਬਦ : ਇੱਕ ਜੰਗੀ ਪੁਕਾਰ ਲੇਖਕ ਬਾਰੇ
ਕਾਪੀਰਾਈਟ

ਕਿਤਾਬ ਬਾਰੇ

ਸ਼ਾਂਤਨੂ ਸੇਨ ਦੀ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਤਤਕਾਲਤਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਭਾਵਨਾ ਵੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ 50 ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਇਹ ਪਿਛੋਕੜ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਸਮਝੌਤਾ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਤੋਂ ਹੀ ਆ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਸਫਲਤਾਵਾਂ 'ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਛੋਟੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੋੜ-ਮਰੋੜ ਕੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮ 'ਤੇ ਸੰਤੁਲਨ ਨਾਲ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਨਿਡਰਤਾ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰੇਗੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ "ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਰ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਕੰਮ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਾਇਨੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।"

- ਨਾਰਾਇਣੀ ਗੁਪਤਾ
ਜਾਮੀਆ ਮਿਲੀਆ ਇਸਲਾਮੀਆ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰੋ

ਇਹ ਇੱਕ ਬੇਤੁਕੀ ਥ੍ਰਿਲਰ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਨਾ ਕਰੋ! ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇੱਕ ਅਣਜਾਣ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਾਸੂਸ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਾਹਿਤਕ ਯਤਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਪ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਬੇਤੁਕਾ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇੱਕ ਮਾਸਟਰ ਕਾਰੀਗਰ ਵਾਂਗ, ਜੈਫਰੀ ਆਰਚਰ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ, ਸ਼ਾਂਤਨੂ ਸੇਨ ਨੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸੀ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਇੱਕ ਪਹਿਲੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਕਿਵੇਂ ਵਿਕਸਤ ਹੋਈ। ਉਹ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਸੂਝ ਨਾਲ ਲਿਖਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਇਹ ਸੀਬੀਆਈ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੇ ਸੁਸਤ ਅਤੇ ਬੇਤੁਕੇ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਕ ਮਾਸਟਰ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ, ਸੇਨ ਸਫਲਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਸਫਲਤਾਵਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ, ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਅਤੇ ਬਦਮਾਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਦੋਵਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬੁਣਦਾ ਹੈ - ਇਹ ਸਭ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਜੋ ਅਪਰਾਧ ਗਲਪ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੇਨ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ। ਉਸਦੀ ਅਗਲੀ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

— ਪ੍ਰਣਬ ਰੰਜਨ ਦਾਸਗੁਪਤਾ
ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਸੇਵਾ ਦੇ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਸ਼ਾਂਤਨੂ ਸੇਨ ਦੇ ਲੰਬੇ ਤਜਰਬੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੀਆਂ ਅਸਥਿਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਤੋਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪ ਕਿੱਸਿਆਂ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਚੁਣੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਛੂਹਣਗੀਆਂ। ਇਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਿੱਧੀ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਓਨੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿੰਨੀ ਲੋਕ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ, ਦ੍ਰਿੜਤਾ, ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਅਤੇ ਕਲਪਨਾ ਨਾਲ, ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਕਈ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਅਤੇ ਖਤਰਿਆਂ, ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਜਾਨਵਰ ਵਾਂਗ ਜੋ ਖ਼ਤਰੇ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਹਰ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਕੰਨ ਅਤੇ ਨੱਕ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਸੀਬੀਆਈ ਜਾਸੂਸ ਆਪਣੇ ਐਂਟੀਨਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੁਰਾਗ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਗੁਆਉਣ ਦੇ ਡਰੋਂ ਸੁਚੇਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕੋਈ ਕੇਸ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰਾਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।

— ਐਨ ਦਿਲੀਪ ਕੁਮਾਰ
ਭਾਰਤੀ ਪੁਲਿਸ ਸੇਵਾ ਦੇ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਅਧਿਕਾਰੀ

CORRUPTION, CBI AND I

More than Memoirs of a Veteran Scam-Buster

SHANTONU SEN
with Sanjukta Basu

authors UPFRONT | PARANJOY

ਕਿਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਮਾਟੋ ਨੂੰ ਨਾ ਭੁੱਲ ਜਾਈਏ ਕੇਂਦਰੀ ਜਾਂਚ ਬਿਊਰੋ

ਉਦਯੋਗ, ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ

ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਦਾ ਨੋਟ
ਸਹਿ-ਲੇਖਕ ਦਾ ਨੋਟ

1. ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ

2. ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ
ਸਿੱਕਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸਟੰਟ: 1979 ਇੱਕ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ: 1993 ਲਰਨਿੰਗ ਦ ਰੱਸੀਆਂ: 1963
ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ: 1967 ਇੱਕ ਅੰਦਰੂਨੀ ਨੌਕਰੀ: 1968
ਟ੍ਰੇਨ ਧਮਾਕੇ: 1993
ਸਿਕੰਦ ਕਤਲ ਕੇਸ: 1982

3. ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਦਿਨ, ਹਨੇਰੇ ਦਿਨ
ਭਾਰਤੀ ਜੀਵਨ ਬੀਮਾ ਨਿਗਮ ਘੁਟਾਲਾ: 1957
ਜਯੰਤੀ ਧਰਮ ਤੇਜਾ, ਅਸਲੀ ਵਿਜੇ ਮਾਲਿਆ
ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਲਈ ਜੇਲ੍ਹ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹ: 1953 ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਲਈ ਜੇਲ੍ਹ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ: 1951 ਬਿਰਲਾ ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਘੁਟਾਲਾ: 1975
ਮੰਤਰੀ ਕਲਪਨਾਥ ਰਾਏ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ: 1996

4. ਸੜਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਅਰੁਣ ਸ਼ੌਰੀ, ਕਮਲ ਨਾਥ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਪਰਦਾਫਾਸ਼: 1989
ਹਵਾਲਾ ਘੁਟਾਲੇ ਦਾ ਸੱਚ: 1991
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਗਾਥਾ: 1992
ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹ ਕਮਿਸ਼ਨ ਰਿਪੋਰਟ: 1977 ਸਈਅਦ ਮੋਦੀ ਕਤਲ: 1988

ਯੂਰੀਆ ਘੁਟਾਲਾ: 1995

5. ਸੀਬੀਆਈ ਕੋਲ ਦਿਲ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਹੈ।
ਸੰਜੇ ਦੱਤ ਕੇਸ: 1993
ਜੰਗ ਛੇੜਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ: 1993 ਯਾਕੂਬ ਮੈਮਨ ਦੀ ਫਾਂਸੀ: 2015
ਅਨੀਸ ਇਬਰਾਹਿਮ ਫਾਈਲਾਂ: 1993
ਸਮਾਂਰੇਖਾ: ਬੰਬੇ ਧਮਾਕਿਆਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ: 1993 ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਬਲੂ ਸਟਾਰ: 1984
ਖੰਡੇਲਵਾਲ ਅਤੇ ਹਰਸ਼ਦ ਮਹਿਤਾ: 1993
ਜ਼ਿੰਕ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਕੇਸ: 1990

6. ਚੱਟਾਨ ਦੇ ਤਲ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ
ਸੋਹਰਾਬੂਦੀਨ-ਕੌਸਰ ਬੀ ਟਵਿਨ ਮਰਡਰ ਕੇਸ: 2005 ਅੱਗੇ ਦਾ ਰਾਹ?

7. ਇੱਕ ਜਾਸੂਸ ਦੇ ਮਨ ਤੋਂ
ਸਿਕੰਦ ਕਤਲ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ: 1982 ਗੋਲਡ ਮੋਹਰ ਚੇਜ਼: 1987
ਜਨਰਲ ਵੈਦਿਆ ਦਾ ਕਤਲ: 1986
ਇੱਕ ਹੋਰ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਸਫਲਤਾ
ਪਿਆਰ, ਜਨੂੰਨ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧ
ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ
ਇੱਕ ਬੈਂਕ ਡਕੈਤੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਫਲਤਾ: 1987
ਘੱਟ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਸੜਕ: 1987
ਸਕਿਓਰਿਟੀਜ਼ ਘੁਟਾਲੇ ਵਿੱਚ ਆਰਬੀਆਈ ਗਵਰਨਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਇੱਕ ਹਿੱਟ ਫ਼ਿਲਮ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ: 1965
ਇੱਕ ਅਣਕਹੀ ਕਹਾਣੀ: 1972

8. LG ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਲਦੇ ਹਨ

9. ਯਾਤਰਾ ਡਾਇਰੀ

ਆਖਰੀ ਸ਼ਬਦ: ਇੱਕ ਜੰਗੀ ਪੁਕਾਰ

ਲੇਖਕ ਬਾਰੇ
ਕਾਪੀਰਾਈਟ

[redacted]

[redacted]: [redacted] [redacted] [redacted] [redacted]: [redacted] [redacted] [redacted] [redacted] [redacted].[redacted].[redacted].[redacted].: [redacted] [redacted] [redacted] [redacted] [redacted]

[redacted]: [redacted] [redacted] [redacted] [redacted]: [redacted] [redacted] [redacted] [redacted]: [redacted] [redacted] [redacted] [redacted]: [redacted] [redacted] [redacted] [redacted]: [redacted] [redacted] [redacted] [redacted] [redacted] [redacted]

[redacted]: [redacted] [redacted] [redacted] [redacted] [redacted]: [redacted] [redacted] [redacted] [redacted]: [redacted] [redacted] [redacted] [redacted] [redacted]

[redacted]: [redacted] [redacted]

[redacted]: [redacted] [redacted] [redacted] [redacted]: [redacted] [redacted] [redacted] [redacted] [redacted]: [redacted] [redacted] [redacted] [redacted] [redacted]

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਦਾ ਨੋਟ
ਇੱਕ ਸਾਬਕਾ ਫੌਜੀ ਘੁਟਾਲੇ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ
ਬਸਟਰ

ਕੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਹਰ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਆਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਡਾ ਸਮਾਜ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ? ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਤੇ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਜਦੋਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀਆਂ ਵਿਵੇਕਸ਼ੀਲ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕਾਂ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸੇਵਕਾਂ ਵਾਂਗ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਇਕੱਲਾ ਛੱਡ ਦਿਓ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)। ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਰਾਸ਼ਟਰ/ਰਾਜ ਜਿੱਥੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਵਧੇਰੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਸਨ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਜਨਤਕ ਗੁੱਸੇ ਅਤੇ ਨਿੰਦਾ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਪਰਾਧਿਕ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਰ ਸਕੇ ਹਾਂ।
ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਕਿਤਾਬ ਹੈ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਨ ਵਾਲੀਆਂ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਸਿਰਫ਼ ਅਕਾਦਮਿਕ ਜਾਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਲੜਾਕੂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਵੀ। ਸ਼ਾਂਤਨੂ ਸੇਨ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਜਾਂਚ ਬਿਊਰੋ (ਸੀਬੀਆਈ) ਵਿੱਚ 33 ਸਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ, ਜਿਸਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ 'ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪੁਲਿਸ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ' ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੰਗਠਨ ਤੋਂ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸੰਯੁਕਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਦੇ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ। ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਿੱਧੇ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਸੰਗਠਨ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਫਲਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਉਸਨੇ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਪਤਨ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਏਜੰਸੀ ਬਣ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਨਿਰਪੱਖ ਹਿੱਸਾ ਰਿਹਾ ਹੈ - ਅਤੇ

ਜਾਰੀ ਹੈ - ਜੋ ਇਮਾਨਦਾਰੀ, ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੇਰਾਫੇਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਕਮੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹ ਆਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਪਿੱਛੇ ਵੱਲ ਝੁਕਿਆ ਹੈ।
ਸੇਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਬੈਚ ਵਿੱਚ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯੂਨੀਅਨ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ (UPSC) ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ CBI ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਬਾਅ ਤੋਂ ਬਚੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਭਾਰਤੀ ਪੁਲਿਸ ਸੇਵਾ (IPS) ਦੇ ਆਪਣੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਾਬਕਾ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਦੇ ਉਲਟ ਜੋ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਡਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੁਝ ਸਭ ਤੋਂ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਸਨਸਨੀਖੇਜ਼ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਜੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁਰਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਕਈ ਵਾਰ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਅਤੇ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ।
ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਾਂਚਾਂ ਵਿੱਚ ਜੂਨ 1984 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗੋਲਡਨ ਟੈਂਪਲ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਬਲੂ ਸਟਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨਾਂ (ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸੇ ਸਾਲ ਅਕਤੂਬਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਹੋਈ) ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ 1986 ਵਿੱਚ ਪੁਣੇ ਵਿੱਚ ਜਨਰਲ ਏਐਸ ਵੈਦਿਆ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੀ ਜਾਂਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। 1984 ਅਤੇ 1992 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਅੱਤਵਾਦ ਵਿਰੋਧੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਡਿਪਟੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਵਜੋਂ, ਸੇਨ ਨੇ ਕਈ ਵੱਖਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਰਵਾਇਤੀ ਅਤੇ ਹਿੰਸਕ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਸੀ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਭ ਤੋਂ ਸਨਸਨੀਖੇਜ਼ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ ਜਨੂੰਨ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ: 1988 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਬੈਡਮਿੰਟਨ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਈਦ ਮੋਦੀ ਦਾ ਕਤਲ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਤਿਕੋਣੀ ਸਬੰਧ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਮੀਤਾ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਸੰਜੇ ਸਿੰਘ। ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਮੀਰ ਵਪਾਰੀ ਦਾ ਕਤਲ ਵੀ ਇੰਨਾ ਹੀ ਸਨਸਨੀਖੇਜ਼ ਪਰ ਘੱਟ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਸਾਥੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਜਾਵਟੀ ਫੌਜੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੀ। ਸੇਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਜੋਸ਼ੀਲੀ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਨਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਨਿਆਂ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ ਕਮੀਆਂ ਅਤੇ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੰਬੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਯਕੀਨਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ, ਇਹ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਇੱਕ

ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸ਼ਿਪਿੰਗ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਜਯੰਤੀ ਧਰਮ ਤੇਜਾ - ਜਿਸਨੂੰ ਲੇਖਕ 'ਮੂਲ ਵਿਜੇ ਮਾਲਿਆ' ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਸਕੂਲ ਦਾ ਸਾਥੀ ਜੋ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਭਗੌੜਾ ਹੈ - ਨੇ 1960 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਮੱਧ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਵਾਰੀਆਂ ਲਈ ਲਿਆ; ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅਣਵੰਡੇ ਬਿਰਲਾ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਵਪਾਰਕ ਸਮੂਹ ਨੇ 1975 ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਇੱਕ ਘੁਟਾਲੇ ਵਿੱਚ ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਟੈਕਸਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ; ਕਿਵੇਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਸੀਨੀਅਰ ਸਿਵਲ ਸੇਵਕ ਨੂੰ 1950 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਕਾਬਲਤਨ 'ਮਾਮੂਲੀ' ਕੁਕਰਮ ਜਾਪਦੇ ਸਨ; ਕਿਵੇਂ ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਾਂ ਕਾਰਨ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਕਲਪਨਾਥ ਰਾਏ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ; ਕਿਵੇਂ ਭਾਰਤੀ ਰੇਲਵੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਜੂਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਜਾਅਲੀ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਲਗਭਗ ਬਚ ਨਿਕਲਿਆ, ਅਤੇ; ਕਿਵੇਂ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੇ ਸ਼ਾਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਦੁਆਰਾ ਦੋ ਸਭ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਸੋਨੇ ਦੇ ਸਿੱਕੇ (ਮੋਹਰ) ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲੈ ਗਏ ਸਨ।
ਬਿਰਤਾਂਤ ਇੱਥੇ ਹੀ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਸੇਨ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਪੁਰਾਣੀ ਕਹਾਵਤ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, 'ਸੱਚ ਕਾਲਪਨਿਕ ਨਾਲੋਂ ਅਜੀਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।' ਇਸ ਬਾਰੇ ਦਿਲਚਸਪ ਬਿਰਤਾਂਤ ਹਨ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਫਿਲਮ ਸਟਾਰ ਸੰਜੇ ਦੱਤ ਨੂੰ 1993 ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਥਿਆਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜੇਲ੍ਹ ਜਾਣਾ ਪਿਆ; ਦਸੰਬਰ 1992 ਵਿੱਚ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਯੁੱਧਿਆ, ਫੈਜ਼ਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਨੂੰ ਢਾਹ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਏ ਬੰਬਈ (ਮੁੰਬਈ) ਧਮਾਕਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ, ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਯਾਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਰੇਲਗੱਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਲੜੀਵਾਰ ਧਮਾਕੇ; 1991 ਦੇ ਜੈਨ ਹਵਾਲਾ ਡਾਇਰੀਜ਼ ਘੁਟਾਲੇ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਕਹਾਣੀ ਜਿਸਨੂੰ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ 'ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ' ਹਾਈ-ਪ੍ਰੋਫਾਈਲ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦੀ ਕਥਿਤ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਕਾਰਨ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ; 2015 ਵਿੱਚ ਯਾਕੂਬ ਮੇਮਨ ਦੀ ਫਾਂਸੀ ਬਾਰੇ; ਅਤੇ 2005 ਵਿੱਚ ਸੋਹਰਾਬੁਦੀਨ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਕੌਸਰ ਬੀ ਦੀਆਂ 'ਮੁਕਾਬਲੇ' ਮੌਤਾਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ।
ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ, ਸੇਨ ਨੇ ਆਰਥਿਕ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਬੈਂਕ ਅਤੇ ਸਿਖਰਲੇ ਮੁਦਰਾ ਅਥਾਰਟੀ, ਭਾਰਤੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਗਵਰਨਰ, ਐਸ ਵੈਂਕਿਟਰਾਮਨਨ ਦੀ 1992 ਦੇ ਸਟਾਕ ਬ੍ਰੋਕਰ ਹਰਸ਼ਦ ਮਹਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਗਏ ਪ੍ਰਤੀਭੂਤੀਆਂ ਘੁਟਾਲੇ ਵਿੱਚ ਕਥਿਤ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕਿੱਸਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਘੁਟਾਲੇਬਾਜ਼ ਦੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜੇ ਚਾਰਟਰਡ ਅਕਾਊਂਟੈਂਟ (ਸੀਏ) ਐਮਡੀ ਖੰਡੇਲਵਾਲ

ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਖਾਤਾ। ਸੇਨ ਕਦੇ ਵੀ ਉੱਚ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੈਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਝਿਜਕਿਆ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀਨੀਅਰ ਟੈਕਨੋਕਰੇਟ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੈਂਬਰ, ਵੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਸਨ - ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ, ਜੋ ਮਹਿਤਾ ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ, 'ਤੇ ਜਨਤਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਬੈਂਕਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਵਿੱਤੀ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇਨਿਯਮੀਆਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ।

ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਨੋਟ 'ਤੇ
ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਕਿੱਸਾ ਸੁਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੇਨ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਪਹਿਲੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਉਦੋਂ ਹੋਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ 1992 ਦਾ ਮੱਧ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ, ਪਾਇਨੀਅਰ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕਤਾ ਭਾਗ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਵਿਨੋਦ ਮਹਿਤਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਦਾ ਇੱਕ ਖਾਸ ਸੰਯੁਕਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਦੋਂ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਵਾਦਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਪੰਨੇ ਦਾ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਕੇਂਦਰੀ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਰੈਂਕ ਦੇ ਯੋਜਨਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਜਨਤਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸਟੀਲ ਨਿਰਮਾਤਾ, ਸਟੀਲ ਅਥਾਰਟੀ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਲਿਮਟਿਡ (ਸੇਲ) ਦੇ ਮੁਖੀ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੌਰਾਨ। ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੈਂ ਇੰਡੀਆ ਟੂਡੇ ਲਈ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ 'ਤੇ ਇੱਕ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਇੱਕ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਜਿਸ ਲਈ ਮੈਂ 1980 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਲੇਖ ਸਟੀਲ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਸਿਵਲ ਸੇਵਕ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸ਼ਰਤ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਬ੍ਰੀਫਿੰਗ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ।
ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਸੇਲ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਫੈਸਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਅੰਗ ਨਾਲ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਉਦਯੋਗ ਭਵਨ (ਜਿੱਥੇ ਸਟੀਲ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦਾ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ ਹੈ) ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਦਿਨ ਬਿਤਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਇਮਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਘੰਟੇ ਬਿਤਾਏ ਸਨ, ਕਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਡੋਜ਼ੀਅਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਉਠਾਏ ਗਏ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ।

ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਲੋਦੀ ਰੋਡ 'ਤੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰ (CGO) ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿੱਚ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰ ਵਾਲੀ ਪੁਰਾਣੀ ਇਮਾਰਤ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ, ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਤਸੀਹੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਕਿੱਥੇ ਹਨ। ਸੇਨ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਚਾਹ ਪਿਲਾਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦਿਆਲੂ ਵਿਵਹਾਰ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਨਿਹੱਥੇ ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਉੱਚ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਜੂਨੀਅਰ ਰਿਪੋਰਟਰ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਧਿਆਨ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਟੈਕਨੋਕਰੇਟ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਉਹ ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਚੁਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਪੁੱਛਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤਰ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਉਸਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਨਵੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੋਸਤ ਬਣ ਗਿਆ। ਕੋਲਕਾਤਾ- ਅਧਾਰਤ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਅਤੇ ਲੇਖਕ (ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਕੱਠੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ) ਅਦਿਤੀ ਰਾਏ ਘਟਕ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਇੱਕ ਆਮ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਸੀ।
ਉਹ ਇੱਕ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਐਂਕਰ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਯੂਰੀਆ ਘੁਟਾਲੇ ਬਾਰੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਪੀਵੀ ਨਰਸਿਮਹਾ ਰਾਓ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਅਮਰੀਕੀ ਮਹਿਮਾਨ ਜੋ ਚਰਚਾ ਦੀ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਇੱਕ ਉੱਚ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਆਯਾਤ ਘੁਟਾਲੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨ ਸੀ (ਜਿਸਦਾ ਵੇਰਵਾ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ)। ਸੇਨ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਇੱਕ ਨਿਯਮਤ ਅਖਬਾਰ ਕਾਲਮਨਵੀਸ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਚਰਚਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗੀਦਾਰ ਬਣ ਗਿਆ। ਅਕਤੂਬਰ 2018 ਵਿੱਚ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਦੋ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ, ਯਾਨੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਆਲੋਕ ਵਰਮਾ ਅਤੇ ਐਡੀਸ਼ਨਲ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਰਾਕੇਸ਼ ਅਸਥਾਨਾ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਏ ਬੇਮਿਸਾਲ ਜਨਤਕ ਝਗੜੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਚਰਚਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਬਹੁਤ ਮੰਗ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਬਦਨਾਮ 'ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਦਾ ਤਖ਼ਤਾ ਪਲਟ' ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਝਗੜੇ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸੇਨ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਧੜੇਬੰਦੀ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਟਕਰਾਅ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਵੇਖੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਪੂਰੀ ਚਮਕ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਅਣਉਚਿਤ ਝਗੜਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਅਣਸੁਖਾਵੇਂ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਨੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਰਾਬ ਹੋਈ ਸਾਖ 'ਤੇ ਪਏ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਸੀ। ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ, ਮੈਂ ਸੇਨ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਮਿਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਕਈ ਵਾਰ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੇ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਦਿੱਲੀ ਜਿਮਖਾਨਾ ਕਲੱਬ ਵਿੱਚ। ਜਾਂ, ਹਰਸ਼ ਸੇਠੀ, ਜੋ ਮਾਸਿਕ ਜਰਨਲ, ਸੈਮੀਨਾਰ ਦਾ

ਸੰਪਾਦਨ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਉੱਘੇ ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸ਼ਿਵ ਵਿਸ਼ਵਨਾਥਨ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਖਾਣੇ 'ਤੇ - ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1998 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ "ਫਾਊਲ ਪਲੇ: ਕਰਪਸ਼ਨ ਆਫ਼ ਕਰਪਸ਼ਨ" ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜੋ 1947 ਅਤੇ 1997 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀਆਂ 18 ਸੱਚੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੀ ਹੈ - ਅਸੀਂ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਫੈਲੇ ਬਦਨੀਤੀ ਦੇ ਭਾਰੀ ਮਾਹੌਲ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੇਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ, ਉਸ ਕੋਲ ਮੌਜੂਦ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਉਦਾਰ ਸਨ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲ ਸਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਸਹਿਮਤ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਕਦੇ ਵੀ ਅਸਹਿਮਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ। ਉੱਚ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨੂੰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਅਚਾਨਕ ਮਿਲਦੇ ਸਨ।
ਮੈਂ ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜੂਏ ਵਾਂਗ ਸਮਝਿਆ। ਮੈਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜਾਣਦੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਸਮਾਜਿਕ ਇਕੱਠਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨਾਲ ਟਕਰਾਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਕੁਝ ਲੇਖ ਪੜ੍ਹੇ ਸਨ ਜੋ ਔਨਲਾਈਨ ਪੋਰਟਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਂਤਨੂੰ ਸੇਨ ਨੂੰ ਖੋਜ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ। ਸੰਜੁਕਤਾ ਇੱਕ ਸਹਾਇਕ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਨਿਕਲੀ। ਉਸਨੇ ਸੇਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਤਜ਼ਰਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਡੁੱਬ ਗਈ। ਇੱਕ ਕਹਾਵਤ ਵਾਲੀ ਬਾਹਰੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਉਣ ਦੇ ਨਵੇਂ ਤਰੀਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ। ਇੱਕ ਸਹਿ-ਲੇਖਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਸੰਜੁਕਤਾ ਨੇ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ, ਸੰਦਰਭ, ਡੂੰਘਾਈ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਜੋੜਿਆ ਹੈ।
ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਸਨਕੀ ਅਤੇ ਕਠੋਰ ਜਾਂਚਕਰਤਾ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਹੈ। ਸੇਨ ਸੱਚਮੁੱਚ ਇੱਕ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਘੁਟਾਲੇਬਾਜ਼ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੈ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਪੋਤੇ-ਪੋਤੀਆਂ ਇੱਕ ਬਿਹਤਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ, ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਦੇਸ਼ ਜਿੱਥੇ ਉੱਚ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਲੋਕ ਘੱਟ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੋਣ, ਜਿੱਥੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਦੋਸ਼ੀ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਹ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਕਾਨੂੰਨ ਸੱਚਮੁੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀਆਂ ਨਹੁੰ- ਫੜਨ ਵਾਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰਲਾ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਲਿਆਉਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਪਰੰਜੋਏ ਗੁਹਾ ਠਾਕੁਰਤਾ

□□□□□ 2020

ਸਹਿ-ਲੇਖਕ ਦਾ ਨੋਟ

ਜਦੋਂ 1963 ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਜਾਂਚ ਬਿਊਰੋ (ਸੀਬੀਆਈ) ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਸੰਯੁਕਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸ਼ਾਂਤਨੂ ਸੇਨ ਇਸ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ, ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਅਜੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਹੁੰਚੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਅਜੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਮੁੱਖ ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇਹੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਪਾੜਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਬੈਠਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੁਆਦੀ ਪਕਵਾਨਾਂ ਦਾ ਸੁਆਦ ਲੈਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚੋਂ ਮਾਂ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਨਾਲ ਭੇਜਦੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਕਹਾਣੀਆਂ ਜੋ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਸਨ, ਚਾਲੀ, ਪੰਜਾਹ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੀਆਂ, ਨੱਬੇ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੀਆਂ। ਇਹ ਉਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਿਕਲਪਿਕ ਹਕੀਕਤ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ।
ਇੱਕ ਦਹਾਕਾ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਰੀਅਲ ਅਸਟੇਟ ਵਕੀਲ ਸੀ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਇੱਕ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰ ਬਣ ਗਿਆ, ਇੱਕ ਸਿਵਲ ਸੋਸਾਇਟੀ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਰਕਰ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਉੱਦਮੀ। ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਨਿੱਜੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਦੋਸਤ, ਰਿਸ਼ਤੇ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅਤੇ ਅਨਿਯਮਿਤ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਭਟਕ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਉਹ ਖਿੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਦਿਮਾਗ ਹਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਹਾਂ। ਪਰ ਸਾਰੇ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ 'ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹੋ' ਅਤੇ 'ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ' ਵਰਗੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲੱਭਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕੀਤਾ, ਮੈਂ ਲਿਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਅਤੇ, ਦੇਖੋ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਲੈ ਗਿਆ - ਜੈਪੁਰ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੇ ਵੰਸ਼ਜ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ 'ਤੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਨੇ 1857 ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਆਗਰਾ ਵਿੱਚ ਨੇੜਿਓਂ ਦੇਖੀ ਸੀ, ਰਾਏ ਬਹਾਦਰ ਸੰਸਾਰ ਚੰਦਰ ਸੇਨ ਦੇ ਪੜਪੋਤੇ, ਭਾਰਤੀ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਕਮਾਂਡਰ (CIE), ਮਹਾਰਾਜਾ ਮਾਧੋ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜੈਪੁਰ ਰਾਜ ਦੇ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੇ ਦੀਵਾਨ। ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਅਣਜਾਣ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਾ ਜਿਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸਮਾਨ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਮੇਰੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਇੱਕ ਵਿਕਲਪਿਕ ਹਕੀਕਤ ਸੀ, ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਅਨੁਭਵ ਜੋ ਮੈਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਵਿੱਚ ਸੇਨ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਸੁਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਲਿਖਤਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਤਜ਼ਰਬਿਆਂ ਬਾਰੇ ਅਣਕਹੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ।

ਇਹ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਸੌਖਾ ਕੰਮ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਗਲਤ ਸੀ। ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ, ਓਰੀਐਂਟੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ, ਮੈਂ ਸੇਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਿਤਾਬ ਚੁੱਕੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਚਾਨਕ, ਕੁਝ ਅਸਾਧਾਰਨ ਵਾਪਰਿਆ। ਜਿਸ ਸਮੇਂ-ਸਥਾਨ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਹੋ ਗਈ। ਪੋਸਟ-ਟਰੂਥ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੈਰਾਨਕੁਨ ਵਿਘਨ ਪਿਆ।
ਮੈਂ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖੀ ਬਲੈਕ ਬਾਕਸ ਹਾਂ ਜੋ ਵਾਈਫਾਈ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਇੱਕ ਇਨ-ਬਿਲਟ 24x7 ਲਾਈਵ ਸਟ੍ਰੀਮਿੰਗ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਸਟੋਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਬੇਕਾਬੂ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਜੋ ਵੀ ਦੇਖਦਾ, ਸੁਣਦਾ, ਪੜ੍ਹਦਾ ਅਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਉਸਨੂੰ ਅਸਲ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਦੁਨੀਆ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕਰਾਂ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਸੇਨ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਉਂਦਾ, ਮੈਂ ਬੇਚੈਨ ਅਤੇ ਘਬਰਾ ਜਾਂਦਾ। ਮੇਰਾ ਅਕਸਰ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਭੱਜ ਕੇ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਾਂ: 'ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੋਕੋ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ।'
ਸੇਨ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਗੂੰਜ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨਗੀਆਂ। ਪਿਛਲੇ ਦਹਾਕੇ ਦੌਰਾਨ ਲਗਭਗ ਹਰ ਰੋਜ਼, ਭਾਰਤੀ ਮੀਡੀਆ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪੰਡਿਤਾਂ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਸਮਾਜ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ, ਇਸਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਲੜਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਕਿਵੇਂ ਦੇਖਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਬਾਰੇ ਲਗਾਤਾਰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੱਧ ਵਰਗ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਲੋਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ, ਆਪਣੀ ਦਹਾਕਿਆਂ ਪੁਰਾਣੀ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜ ਕੇ 2011 ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਅੰਦੋਲਨਕਾਰੀ ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਲਈ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਉਤਰ ਆਏ। ਫਿਰ 2014 ਵਿੱਚ ਅਜਿੱਤ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਆਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ 60 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਤੋਂ 60 ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਹੁੰਦੀ ਗਈ, ਸਾਡੀਆਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਵੀ ਵਧਦੀਆਂ ਗਈਆਂ। 'ਭਾਰਤ ਫਿਰ ਮਹਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੀਬੀਆਈ ਫਿਰ ਮਹਾਨ ਹੋਵੇਗੀ।' ਅਸੀਂ ਸੁਪਨੇ ਦੇਖਦੇ ਰਹੇ।
'ਓਹ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ। ਇਸਨੂੰ ਕੱਟ ਦਿਓ,' ਸੇਨ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਮ ਸ਼ਾਹੀ, ਸਲੀਕੇਦਾਰ ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦੀ ਇੱਕ ਤੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, 'ਕੋਈ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਕਦੇ ਵੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗੀ। ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਅਸੀਂ ਬਦਕਿਸਮਤ ਮੂਰਖ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਇਸੇ ਵਾਅਦੇ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਵਜੋਂ ਵੋਟ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਧੋਖਾ ਖਾਂਦੇ ਹਾਂ।'

ਸੇਨ 1963 ਵਿੱਚ ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵੇਲੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਕੰਟਰੋਲ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਜਾਸੂਸਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਬੈਚ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ। ਬਿਊਰੋ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਅਵਤਾਰ ਦੂਜੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਦੌਰਾਨ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਭਿਆਸਾਂ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਲਈ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼-ਭਾਰਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੁਲਿਸ ਇਕਾਈ ਸੀ। 1963 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਪੁਨਰ ਜਨਮ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
ਸੇਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸੀਬੀਆਈ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਡਰਿਆ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਸਗੋਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਸਤਰ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਤਲਵਾਰ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਕਮਾਨ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਮਾਨਦਾਰ, ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਨ ਜੋ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਸਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਕਰਕੇ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਸੇਨ ਨੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੁਆਰਾ ਸੰਭਾਲੇ ਗਏ ਕੁਝ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮਾਮਲਿਆਂ, 1984 ਵਿੱਚ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਬਲੂ ਸਟਾਰ, ਦਾਊਦ ਇਬਰਾਹਿਮ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ 1993 ਦੇ ਬੰਬੇ ਧਮਾਕੇ, ਜੈਨ ਹਵਾਲਾ ਡਾਇਰੀਜ਼, ਯੂਰੀਆ ਘੁਟਾਲਾ, ਸਈਦ ਮੋਦੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਅਤੇ ਜਨਰਲ ਏਐਸ ਵੈਦਿਆ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਤੀਹ ਸਾਲ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਕਲਪਨਾਥ ਰਾਏ, ਵੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਵਰਗੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਰਬ-ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਬਿਰਲਾ ਵਪਾਰਕ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਹੈ।
ਉਸਨੇ ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਸਨੂੰ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਦੁੱਖ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਾਰਨ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਸੀਬੀਆਈ ਕਿਵੇਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਤਰੀਕਿਆਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸੱਤਾ ਦੇ ਗਲਿਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨ-ਅਪਰਾਧੀ ਗਠਜੋੜ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਸੀਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਅਕਸਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਰੋਧੀ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਡਰਾਉਣ-ਧਮਕਾਉਣ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਸਨ ਜੋ ਪਰਤਾਵੇ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਝੁਕੇ। ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹੋਗੇ ਜੋ ਇੱਕ ਬੇਰਹਿਮ ਰੋਬੋਟ ਅਤੇ ਦਿਲ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਬਾਰੀਕ ਰੇਖਾ 'ਤੇ ਚੱਲਦੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਪੁਲਿਸ ਫੋਰਸ ਅਤੇ ਸੀਬੀਆਈ ਵਰਗੀਆਂ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਜੋ ਅਕਸਰ ਸਾਡੇ ਲਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਅਸੀਂ ਕਠੂਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਦਿਵਾਸੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਅੱਠ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਹੋਏ ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ ਦੇ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸੀਬੀਆਈ ਜਾਂਚ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਪੁਲਿਸ ਕੇਸ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਪਰ ਆਮ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਕੇਸ ਹਨ, ਅਤੇ ਕਿਉਂ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਏਜੰਸੀ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਸ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਦੋਸ਼ੀ ਬਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਜਦੋਂ ਗੰਭੀਰ ਦੋਸ਼ ਹਟਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਘਟੀਆ ਜਾਂਚ ਲਈ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲੇ ਜੋ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਸੇਨ ਨੇ ਖੁਦ 1993 ਦੇ ਬੰਬਈ ਧਮਾਕਿਆਂ ਲਈ ਫੜੇ ਗਏ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਰੁੱਧ 'ਜੰਗ ਛੇੜਨ' ਦੇ ਦੋਸ਼ ਹਟਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਕਰਨਾ ਸਹੀ ਕੰਮ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗਿਆ ਸੀ।'
ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਸਨੇ 1984 ਦੇ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਬਲੂ ਸਟਾਰ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਦੁਆਰਾ ਲਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰੁਖ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਪਛਤਾਵਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਉਸ ਉਦਾਸ ਨੋਟ 'ਤੇ, ਅਸੀਂ ਇਕੱਠੇ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਦੇ ਸਫ਼ਰ 'ਤੇ ਨਿਕਲੇ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਅਤੀਤ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਤਰਸਯੋਗ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਨ ਲਈ। ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਅਰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਜਾਸੂਸ ਸੇਨ ਕਿੰਨਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਆਖਰੀ ਚੀਜ਼ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਉਹ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਉਹ ਖੁਦ ਸੀ। ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸੀਬੀਆਈ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ਵਜੋਂ ਜੋ ਉਸ ਇਲਾਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚਕਰਤਾਵਾਂ, ਨੌਕਰਸ਼ਾਹਾਂ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਲਈ ਸਬਕ ਹਨ।
ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਉਮਰ ਦੇ ਪਾੜੇ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮੁੱਲ ਜੋੜਿਆ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਮੇਰੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਸਨ, ਕੁਝ ਉਦੋਂ ਵਾਪਰੀਆਂ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ। ਉਸਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਚਮਕ ਅਤੇ ਚਮਕ ਸੀ ਜੋ ਫਿਰ ਮੇਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ ਸਲੇਟੀ ਪ੍ਰਿਜ਼ਮ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘੀ ਅਤੇ ਕਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਖਿੰਡ ਗਈ।

ਸਾਧਾਰਨ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹੋਣ ਤੋਂ, ਉਹ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਬਿਰਤਾਂਤ ਬਣ ਗਈਆਂ। ਅਸੀਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅੱਗੇ-ਪਿੱਛੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਸਮਾਂ- ਰੇਖਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ। ਅਤੀਤ ਤੋਂ ਸੰਕੇਤ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਵਰਤਮਾਨ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ, ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਅਤੇ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਗੱਠਜੋੜ ਬਾਰੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ।
ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਰਾਫੇਲ ਲੜਾਕੂ ਜਹਾਜ਼ ਸੌਦੇ ਨੂੰ ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ (INC) ਦੁਆਰਾ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਘੁਟਾਲਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਸੌਦੇ ਨੂੰ ਛੂੰਹਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ 1950 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੋਏ ਘੁਟਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੱਸ ਸਕੀਏ। ਜੇਕਰ 'ਦ ਹਿੰਦੂ' ਅਖਬਾਰ ਦੁਆਰਾ ਰਾਫੇਲ ਸੌਦੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ 'ਜਾਅਲੀ' ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਤੁਹਾਡੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ 1990 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਅਖਬਾਰ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਏ ਸਨ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਿੰਨੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਦਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਓਨੀਆਂ ਹੀ ਉਹ ਉਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਲੋਕ ਕਦੇ ਵੀ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਉਹ ਸੀਬੀਆਈ ਵਰਗੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੱਤਾ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨ ਵਾਲੇ, ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹੀ ਲੋਕ ਜੋ ਅੱਜ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ (ਭਾਜਪਾ) ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

* * * * *

ਹਰ ਕਿਤਾਬ ਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੂੰਦ ਹੈ। ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਸਤਿਆਜੀਤ ਰੇਅ ਦੀ ਡਿਸਟੋਪੀਅਨ ਫਿਲਮ ਹੀਰਕ ਰਾਜਾਰ ਦੇਸ਼ੇ (1980) ਵਿੱਚ, ਜ਼ਾਲਮ ਹੀਰਕ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਹਲਕਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਿਆਨ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨਾ ਯੋਗ ਹੈ: 'ਜਨਰ ਕੋਨੋ ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਈ, ਜਨਰ ਚੇਸਤਾ ਬ੍ਰਿਥਾ ਤਾਈ' (ਜਾਣਨ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਜਾਣਨਾ ਵਿਅਰਥ ਹੈ)।
ਦਰਬਾਰੀ ਉਸਦੀ ਸਿਆਣਪ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਮਗਰ ਇੱਕ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਉਂਦੇ ਹਨ।
ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ - ਇਹ ਜਾਣਨ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕੀ ਮਾਇਨੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਉਠਾ ਸਕਾਂਗੇ ਅਤੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ

ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸਕਾਂਗੇ। ਫਿਲਮ ਵਿੱਚ, ਹੀਰਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਾਈਨਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਜਾਰੀ ਰੱਖ ਸਕੇ। ਗਿਆਨ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਹਰ ਜ਼ਾਲਮ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।
ਕੀ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀਮਤੀ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇਗੀ? ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਰਥ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ, ਮੈਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਸਿਰਫ਼ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਚ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿਗਿਆਨ ਜਾਂ ਜਾਣਨ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਾੜ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।
ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਹਰ ਅਣਜਾਣ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਜਨਮ ਨੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਭੇਜਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ, ਖੋਜ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ, ਗਿਆਨ ਦੇ ਯੁੱਗ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਉੱਤਮਤਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣਨ ਲਈ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਰਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ।
18 ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਸਕਾਰਾਤਮਕਤਾ ਦਾ ਉਭਾਰ ਹੋਇਆ ਜਿੱਥੇ ਔਗਸਟੇ ਕੌਮਟੇ, ਜੌਨ ਸਟੂਅਰਟ ਮਿੱਲ ਅਤੇ ਹਰਬਰਟ ਸਪੈਂਸਰ ਵਰਗੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਾਂ ਨੇ 16 ਵੀਂ ਅਤੇ 17 ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੌਰਾਨ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਦੇਖੀ ਗਈ ਵਿਗਿਆਨਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਖਰੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਦੇਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਵਿਗਿਆਨ, ਤਰਕਸ਼ੀਲਤਾ, ਨਾਸਤਿਕਤਾ, ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਸੋਚ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨਾ ਉਹ ਲੋਕਾਚਾਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕਤਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ। ਸਕਾਰਾਤਮਕਤਾਵਾਦੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਸੁਣਿਆ, ਛੂਹਿਆ, ਦੇਖਿਆ, ਮਾਪਿਆ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਸਭ ਕੁਝ - ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਅਨੁਭਵ, ਰੋਮਾਂਸਵਾਦ - ਗਿਆਨ ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
ਸਕਾਰਾਤਮਕਤਾ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਦਾ ਆਧਾਰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਯਥਾਰਥਵਾਦ, ਉੱਤਰ-ਆਧੁਨਿਕਤਾਵਾਦ, ਉਪ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਗਿਆਨ-ਵਿਗਿਆਨ ਉਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਨਿਰਪੱਖਤਾ, ਮਾਤਰਾ, ਤਸਦੀਕ ਅਤੇ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਵਿਅਕਤੀਗਤਤਾ ਅਤੇ ਜੀਵਿਤ ਹਕੀਕਤਾਂ ਦੀ ਸਰਵਉੱਚਤਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ 'ਪੂਰਨ ਸੱਚ' ਜਾਂ 'ਸ਼ੁੱਧ ਗਿਆਨ' ਵਰਗੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਜਾਣੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਇਸਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹੀ ਸਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ।
2010 ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਸੱਚ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਉਭਰੀ। ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹਕੀਕਤਾਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਤੱਕ ਫੈਲ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜੋ ਵੀ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ

ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਸਾਬਤ ਜਾਂ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਅਤੇ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸੱਚ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਨੇਤਾ ਜਿਸ ਕੋਲ ਜਨਤਕ ਅਪੀਲ ਹੈ, ਜਨਤਾ ਨਾਲ ਇੱਕ ਤਾਲ ਨੂੰ ਛੂੰਹਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਹੁਨਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਚ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਮਿਆਰ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੋਕ ਸੋਚ-ਬੁਲਬੁਲਿਆਂ ਅਤੇ ਗੂੰਜ-ਚੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮੂਲ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।
2016 ਵਿੱਚ, 'ਪੋਸਟ-ਟਰੂਥ' ਨੂੰ ਆਕਸਫੋਰਡ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਦੁਆਰਾ 'ਸਾਲ ਦੇ ਸ਼ਬਦ' ਵਜੋਂ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਕਿੰਗਡਮ ਵਿੱਚ ਯੂਰਪੀਅਨ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਜਨਮਤ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਅਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੋਣ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾ ਵਧ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਡੋਨਾਲਡ ਟਰੰਪ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਚੁਣਿਆ ਸੀ। ਪੋਸਟ-ਟਰੂਥ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਝੂਠ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਸਿਡਨੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਜੌਨ ਕੀਨ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੋਸਟ-ਟਰੂਥ ਵਿੱਚ 'ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦਾ ਝੂਠ, ਬਕਵਾਸ, ਬਹਾਨੇਬਾਜ਼ੀ' ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ 'ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਜਨਤਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਭਟਕਾਉਣਾ' ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ 'ਬਕਵਾਸ ਪਲ, ਚੁਟਕਲੇ, ਸ਼ੇਖੀ, ਚਲਾਕ ਚੁਟਕਲੇ, ਪੈਡੈਂਟਰੀ ਅਤੇ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਅਤਿਕਥਨੀ' ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਗੈਸਲਾਈਟਿੰਗ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ, ਨਾਰਸੀਸਿਸਟ ਦੀ ਇੱਕ ਪਸੰਦੀਦਾ ਰਣਨੀਤੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਲਝਾਉਣ ਅਤੇ ਭਟਕਾਉਣ ਲਈ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੱਕ ਅਤੇ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੇ ਬੀਜ ਬੀਜਣ ਲਈ। ਪੋਸਟ-ਟਰੂਥ ਇੰਜੀਨੀਅਰਡ ਚੁੱਪ, ਅਸਲ ਮੁੱਦਿਆਂ ਤੋਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਭਟਕਾਉਣ, ਅਤੇ ਅਣਕਹੇ ਜਾਂ ਜੋ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੁਆਰਾ ਆਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੱਚ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੈਰਾਨਕੁਨ ਵਿਘਨ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਨਵੇਂ ਨੇਤਾ ਲਗਾਤਾਰ ਪਿਛਲੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਸੜਨ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਇਸ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਵੇਂ ਨੇਤਾ ਹੀਰੋ ਹਨ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਖਲਨਾਇਕ ਸਨ।
ਇਹ ਜਾਣਨ ਲਈ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੋ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਜਾਂ ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਜਾਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼, ਕਦੇ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਕਹਾਣੀ

ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਚਿੱਟੇ ਬਾਈਨਰੀ ਵਿੱਚ ਦੱਸੀ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇਹ ਸੱਚਾਈ ਪੋਸਟ-ਟਰੂਥ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਹੈ।
ਸੰਜੁਕਤਾ ਬਾਸੂ
ਫਰਵਰੀ 2020
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

1

ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ

ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਅਸੀਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ। ਬੇਸ਼ੱਕ,
ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਹੈ
ਹਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ - ਨੈਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਨੈਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਤੌਰ 'ਤੇ। ਸਾਨੂੰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ
ਇਸਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਕਣ ਲਈ।

– ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ, ਜਨਤਕ ਭਾਸ਼ਣ
ਪੰਜੀਮ (ਗੋਆ), 22 ਮਈ 1963

ਇੱਕ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਸਿਵਲ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿੱਚ ਭੂ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਜੋ ਜਵਾਬ ਲਿਖਿਆ ਉਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਕੁੱਲ ਵੀਹ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ੀਰੋ ਅੰਕ ਮਿਲੇ। ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ, 'ਸਿਵਲ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿੱਚ ਭੂ-ਵਿਗਿਆਨ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇੰਨਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਇਸੇ ਲਈ ਸਿਵਲ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿੱਚ ਭੂ-ਵਿਗਿਆਨ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।'
ਕਿਸੇ ਨੇ ਉੱਤਰ ਪੱਤਰੀ ਲੀਕ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ 'ਤੇ ਵਾਇਰਲ ਹੋ ਗਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਗਲੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਅੰਤ ਹਾਸਾ-ਮਜ਼ਾਕ ਹੋਇਆ। ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ, ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਜਵਾਬ ਮਿਲਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। 'ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਾੜਾ ਹੈ; ਇਹ ਇੰਨਾ ਮਾੜਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣਾ ਜਾਂ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ।' ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਲਗਭਗ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਜੈਨ ਹਵਾਲਾ ਡਾਇਰੀਆਂ, ਬੋਫੋਰਸ, 2 ਜੀ ਅਤੇ ਨਵੀਨਤਮ, ਰਾਫੇਲ ਵਰਗੇ ਘੁਟਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਚਰਚਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ, ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹੋਗੇ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਜਵਾਬ ਮਿਲਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ, 'ਹਵਾਲਾ ਘੁਟਾਲਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਘੁਟਾਲਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਘੁਟਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਮਾੜਾ ਹੈ।'

ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜਸਟਿਸ ਓਲੀਵਰ ਡਬਲਯੂ ਹੋਮਜ਼ ਨੇ 'ਆਦਰਸ਼ ਅਤੇ ਸ਼ੱਕ' (1915) ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ 'ਏ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਪੂਰਣ ਸਮਾਜਿਕ ਆਮੀਕਰਨ ਦਾ ਸਰੀਰ।' 1 ਜਦੋਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਮਾਨਦਾਰ ਟੈਕਸ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਨਾਗਰਿਕ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਕੀ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂ ਸਮਝੇ ਬਿਨਾਂ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
ਚੈਂਬਰਜ਼ ਟਵੰਟੀਐਥ ਸੈਂਚੁਰੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਦੁਆਰਾ 'ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ' ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਵਜੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ 'ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਾ; ਸੜਨਾ; ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ, ਗੰਦਾ, ਅਸਲੀ ਨਹੀਂ,' ਆਦਿ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ 'ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ' ਦਾ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਸਮਾਜ ਦੀ ਇਸ ਅਜੀਬ ਸਵੈ-ਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ - ਜੋ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ (UNCAC), ਜੋ ਕਿ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੰਧਨਸ਼ੀਲ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।
ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ - ਭਾਵੇਂ ਪਹਿਲੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਉੱਨਤ ਲੋਕਤੰਤਰ ਹੋਣ ਜਾਂ ਅਫਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਭਰੀਆਂ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀਆਂ - ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ 'ਤੇ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਸ ਨਾਲ ਲੜਨ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ, ਉਹੀ ਲੋਕ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਲੋਕ ਇਨਕਲਾਬਾਂ ਨੇ ਦਮਨਕਾਰੀ ਸ਼ਾਸਨਾਂ ਦੇ ਪਤਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਫਾਂਸੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਸਮੱਸਿਆ ਸਵੈ-ਨਿਰਭਰ ਹੈ - ਇਹ ਅਨਾਦਿ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੈ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਰਹੇਗੀ ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨਾਲ ਲੜਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਲੱਭਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਰੀਰ ਦਾ ਇੱਕ ਕੈਂਸਰ ਹੈ। ਨਿਦਾਨ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ, ਇਲਾਜ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ।

* * * * *

ਤਾਂ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕੀ ਹੈ?

ਮੈਂ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਤੇਤੀ ਸਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜੋ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪਸੰਦੀਦਾ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਅਣਥੱਕ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕੇਂਦਰੀ ਜਾਂਚ ਬਿਊਰੋ (ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ.) ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਜਾਂਚ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬੁਰਾਈ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲਈ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਚੋਣ ਮੰਚ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। 2011 ਦੀ ਟੈਕਟੋਨਿਕ ਤਬਦੀਲੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੋ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਸਾਬਕਾ ਸਿਵਲ ਸੇਵਕ ਤੋਂ ਕਾਰਕੁਨ ਬਣੇ ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਉਤਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਨੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ? ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਲ ਲੜਨ ਦਾ ਸੱਦਾ। ਫਿਰ ਵੀ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਉਹੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਵਰਣਨ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਨਾਵਲਕਾਰ ਜੀਨ-ਬੈਪਟਿਸਟ ਅਲਫੋਂਸ ਕਾਰ (1808-90) ਕਰਨਗੇ, 'ਪਲੱਸ ਕਾ ਬਦਲਾਅ, ਪਲੱਸ ਸੀ'ਸਟ ਲਾ ਮੇਮ ਚੁਣਿਆ (ਜਿੰਨੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਦਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਓਨੀਆਂ ਹੀ ਉਹ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ)।'
ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਹੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਗਾਥਾ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੀਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦਾ।
ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਇਤਿਹਾਸ।

* * * * *

ਜਦੋਂ ਕਿ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਵਜੋਂ ਨੈਤਿਕ ਜਾਂ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਪਵਿੱਤਰਤਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਆਧੁਨਿਕ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ - ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਕੋਲ ਜਨਤਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਜਾਂ ਮਾੜੇ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਜਨਤਕ ਕਲਪਨਾ 'ਰਿਸ਼ਵਤ' ਜਾਂ ਤੁਰਕੀ ਵਿੱਚ ਰੁਸ਼ਵੇਤ ਜਾਂ ਉਰਦੂ/ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਵਤ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ - ਇੱਕ ਭਾਰ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਜਿਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਭਿਅਤਾਵਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਰਿਸ਼ਵਤ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਨੂ, ਨਾਰਦ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਸਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਜਨਤਕ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਚੋਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਯਹੂਦੀ, ਚੀਨੀ, ਜਾਪਾਨੀ, ਰੋਮਨ, ਯੂਨਾਨੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਭਿਅਤਾਵਾਂ ਦੇ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਰੋਮਨ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਪਤਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨਾਂ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।
ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਰਿਸ਼ਵਤ' ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਹੋਏ ਜਾਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਕਈ ਹੋਰ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਘੜ ਕੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਵੀ ਲੱਭ ਲਏ ਹਨ - ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਸੰਸਥਾਗਤ ਤੱਕ।
ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜੇਤੂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕਾਮੇਡੀ ਲੜੀ ਯੈੱਸ ਮਿਨਿਸਟਰ (1980-84) ਦਾ ਇੱਕ ਐਪੀਸੋਡ ਯਾਦ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਸਿਰਲੇਖ 'ਦ ਮੋਰਲ ਡਾਇਮੈਂਸ਼ਨ' (1980) ਸੀ। ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿੱਚ, ਮੰਤਰੀ ਜੇਮਜ਼ ਹੈਕਰ ਅਖਬਾਰ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇੱਕ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਸਿਸਟਮ ਕੰਟਰੈਕਟ ਜਿਸਨੂੰ ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਨਿਰਯਾਤ ਸੌਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ ਦੁਆਰਾ ਜਿੱਤਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਮੂਲ' ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲਗਾਏ ਗਏ 'ਬਖਸ਼ੀਸ਼' ਅਤੇ 'ਪਾਮ-ਗਰੀਸਿੰਗ' ਵਰਗੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਦੁਖੀ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਥਾਈ ਸਕੱਤਰ ਹੰਫਰੀ ਐਪਲਬੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਦੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸੱਚਾਈ ਹੈ।
ਐਪਲਬੀ 'ਰਿਸ਼ਵਤ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਗੰਦੇ ਫੰਡ, ਮਿੱਠੇ, ਭੂਰੇ ਲਿਫਾਫੇ' ਵਰਗੇ ਵਾਕੰਸ਼ ਵੀ 'ਬਹੁਤ ਹੀ ਕੱਚੇ ਅਤੇ ਅਯੋਗ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਹਨ ਜੋ ਰਚਨਾਤਮਕ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ' ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗਲਿਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ 'ਆਮ ਅਭਿਆਸ' ਹੈ।
ਇਹ ਐਪੀਸੋਡ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸੀ ਕਿ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਅਤੇ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਕਿੰਨਾ ਆਮ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਇਸਨੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ - ਵੱਡੇ, ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ - ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਨੈਤਿਕ ਮਿਆਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਡਿਗਰੀਆਂ ਦੀ ਰੂਪਰੇਖਾ ਦਿੱਤੀ। ਅੱਜ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਓਨੇ ਹੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹਨ ਜਿੰਨੇ ਉਹ ਹੋਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿੰਨੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
ਕੌਟਿਲਯ ਦੇ ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ ਨੇ ਚਾਲੀ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜ ਦੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਦੇ ਹਨ - ਰਾਜੇ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ, ਨਿੱਜੀ ਵਿੱਤੀ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਮਾਲੀਏ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ, ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਇੰਟਰਪੋਲੇਸ਼ਨ, ਮਾਲ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ, ਦੁਰਭਾਵਨਾਪੂਰਨ ਗਲਤ ਰਿਕਾਰਡ, ਅੱਜ ਦੇ ਜਮ੍ਹਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰੋਲਾਂ ਦੀ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ, ਕੱਚਾ ਮਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਪਰ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ

ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਭੁਗਤਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਸੋਨੇ ਅਤੇ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਝੂਠੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ, ਝੂਠੇ ਵਜ਼ਨ ਅਤੇ ਮਾਪ, ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਹਨ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਹਿੰਦੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਨਤਕ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਚੋਰੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਜ਼ਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਮਨੂ ਨੇ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਜਨਤਕ ਸੇਵਕਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਨਵੀਨਤਾਕਾਰੀ ਉਪਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਭੇਸ ਬਦਲ ਕੇ ਜਾਸੂਸਾਂ ਨੂੰ ਤਾਇਨਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਲਾਭ - ਵੇਸਵਾਘਰ, ਸ਼ਰਾਬ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਅਤੇ ਥੀਏਟਰ - ਨੂੰ ਰੰਗੇ ਹੱਥੀਂ ਫੜਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।
ਕੌਟਿਲਯ ਨੇ ਯੁਕਤ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉਪਯੁਕਤ ਅਤੇ ਤਤਪੁਰੁਸ਼ ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਦਰਜਿਆਂ ਦੇ ਜਨਤਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਨ ਲਈ ਏਜੰਟ ਭੜਕਾਊ ਏਜੰਟਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧ ਮੰਨਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਜਿੰਨੀ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਘੱਟ ਗੰਭੀਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਕੋਰੜੇ ਮਾਰਨ ਅਤੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ ਜੋ 'ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮ ਦੇ ਮੁੱਲ, ਲਏ ਗਏ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ, ਪੂੰਜੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿੱਚ' ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।
ਖਰਚ ਅਤੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੀ ਰਕਮ।' 2 ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਇੱਕ ਰਾਜਨੇਤਾ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ, ਚਲਾਕ ਕੌਟਿਲਯ ਨੇ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਮਾਜ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਜਨਤਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ 'ਤੇ ਲਗਾਮ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਤੱਕ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਰਿਹਾਈ ਤੱਕ ਰੋਕਦਾ ਹੈ।
1980 ਵਿੱਚ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਜਗਮੋਹਨ ਰੈੱਡੀ ਨੇ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਵਰਣਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਸੀ: 'ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਜਨਤਕ ਰਾਏ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਕੈਂਸਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ; ਇਹ ਵਿਆਪਕ ਹੈ।'
ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਕੀਮਤ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਾੜੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ, ਸਿਹਤ, ਪੈਸੇ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ 'ਤੇ ਮਾੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ।
ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਹਰ ਦੇਸ਼ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਲੜਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਭਾਰਤ ਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲਈ ਉਸ ਪੱਧਰ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਹੀਂ

ਦਿਖਾਈ ਹੈ। ਟਰਾਂਸਪੇਰੈਂਸੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਗਲੋਬਲ ਪਰਸੈਪਸ਼ਨ ਇੰਡੈਕਸ 2017 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇੱਕ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨ ਜੋ ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ, ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਸੌਦਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰਾਂ, ਕਾਰੋਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਸੁਸਾਇਟੀ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ - ਭਾਰਤ 180 ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 81 ਵੇਂ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਜੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ, ਮੁਗਲ ਯੁੱਗ ਨੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਲ ਲੜਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਸੀ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸ਼ਾਸਕ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਪਲਾਸੀ ਦੀ ਲੜਾਈ (1757) ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਨੌਕਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧ ਗਿਆ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੰਸਦ ਲਗਭਗ ਬੇਕਾਬੂ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਤੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ, ਜੋ ਵਿੱਤੀ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਬੈਂਕ ਆਫ਼ ਇੰਗਲੈਂਡ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਰਕਮ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਪਰ ਕੰਪਨੀ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਇਕਾਈ ਵਾਂਗ, ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਸ਼ੇਅਰਧਾਰਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜਵਾਬਦੇਹ ਸੀ, ਨਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਜਾਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਤਾਜ ਪ੍ਰਤੀ।
ਅੱਜ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿੰਨੀ ਅਜੀਬ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਜ਼ੁਲਮ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹਾਂ, 18 ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਖੇਤਰ ਸੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਤ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਦੌਲਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜਾਂ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੰਸਦ ਨੇ 1773 ਦਾ ਰੈਗੂਲੇਟਿੰਗ ਐਕਟ (ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਐਕਟ 1772) ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਿਸਨੇ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣਾ ਸੀ। ਐਕਟ ਦੇ ਮੁੱਖ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ: 'ਸਿਵਲ ਅਤੇ ਫੌਜੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਕੋਈ ਤੋਹਫ਼ਾ, ਇਨਾਮ, ਤੋਹਫ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।
ਅਤੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿੱਤੀ ਲਾਭ।'3
ਫਿਰ ਵੀ, ਕੰਪਨੀ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਧਦਾ-ਫੁੱਲਦਾ ਰਿਹਾ, ਅਤੇ 1784 ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੰਸਦ ਨੇ ਕੰਪਨੀ ਦੀ ਸਰਵਸ਼ਕਤੀਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨੌਕਰਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਤੋਂ ਚਿੰਤਤ ਹੋ ਕੇ ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਐਕਟ, 1784 ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਿਸਨੇ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਲਿਆਂਦਾ। ਇਹ ਉਦੋਂ ਹੀ ਸੀ ਜਦੋਂ

ਵੱਡੀ ਦੌਲਤ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕੰਟਰੋਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ।
ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਐਡਵਰਡ ਥੌਮਸਨ ਨੇ ਰਾਈਜ਼ ਐਂਡ ਫੁਲਫਿਲਮੈਂਟ ਆਫ਼ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਸ਼ਾਇਦ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਵਾਟਰਮਾਰਕ ਹੈ।
ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ (1935)।4 ਇਹ ਤਿੰਨ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਸੱਚ ਸੀ, ਵਾਟਰਮਾਰਕ ਉੱਚ ਅਤੇ ਨੀਵੇਂ ਵਿਚਕਾਰ ਉਤਰਾਅ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਕਦੇ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਲੋਪ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ - ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਦੌਲਤ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ।
ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਅਕਸਰ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੋ ਸਦੀਆਂ ਦਾ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਸੀ। ਰੌਬਰਟ ਕਲਾਈਵ, ਜਿਸਨੇ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਨਵਾਬ ਸਿਰਾਜ-ਉਦ-ਦੌਲਾ ਉੱਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਜਿੱਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ, ਨੂੰ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਹਾਦਰ ਆਦਮੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਬਾਅਦ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਲਾਲਚੀ ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਪ੍ਰੈਲ 2004 ਵਿੱਚ, ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਸਟੀਜ਼ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਨਿਲਾਮੀ ਵਿੱਚ, ਕਲਾਈਵ ਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਲਿਜਾਏ ਗਏ ਦੁਰਲੱਭ ਮੁਗਲ ਖਜ਼ਾਨੇ £4.7 ਵਿੱਚ ਵੇਚੇ ਗਏ ਸਨ।
ਇਹ ਦੁਰਲੱਭ ਵਸਤੂਆਂ ਕਲਾਈਵ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਆਈਆਂ, ਇਹ ਅਣਜਾਣ ਹੈ ਪਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਲਾਈਵ 1767 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਸਦੀ ਜਾਂਚ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ।
ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਡਿਸਕਵਰੀ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (1946) ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਿੱਸੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜ ਦੌਰਾਨ ਕ੍ਰੋਨੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ:

ਜੰਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਦਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਟੀਕੇ
ਜਰਮਨੀ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਜੰਗ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਸੀ
ਤੁਰੰਤ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੁਝ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਟੀਕੇ ਅਤੇ
ਦਵਾਈਆਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਣੀਆਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ
ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ
ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਜੋ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਉਹ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ

ਇੰਪੀਰੀਅਲ ਕੈਮੀਕਲ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਸੀ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹੀ ਚੀਜ਼ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ,
ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨਿੱਜੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਫੌਜ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਮ ਜਨਤਾ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
ਹਿੱਤ, ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਜਿਹੇ ਅਧਾਰ ਦੀ ਘੁਸਪੈਠ 'ਤੇ ਨਾਰਾਜ਼ ਸੀ
ਰਾਜ ਨੀਤੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ। 'ਸਰਕਾਰ,' ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ,
'ਇਹ ਕੋਈ ਵਪਾਰਕ ਸੰਸਥਾ ਨਹੀਂ ਸੀ!'

ਸਰਕਾਰ ਕੋਈ ਵਪਾਰਕ ਸੰਸਥਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ
ਵਪਾਰਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਇੰਪੀਰੀਅਲ ਸੀ ਰਸਾਇਣ। ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕੰਬਾਈਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ
ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਕੋਲ ਇੰਨੇ ਵੱਡੇ ਸਰੋਤ ਸਨ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਰਤੀ
ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਟਾਟਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਇਹ ਫਰਮ ਇਸਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।
ਇਹਨਾਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸਨੂੰ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ
ਇੰਗਲੈਂਡ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਵਾਇਸਰਾਏਲਟੀ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ, ਲਾਰਡ
ਲਿਨਲਿਥਗੋ ਇੰਪੀਰੀਅਲ ਕੈਮੀਕਲਜ਼ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀ।

ਕੀ ਇਹ ਉਹ ਉੱਚ ਵਾਟਰਮਾਰਕ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਥੌਮਸਨ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅਰਥਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੋਈ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲਾਰਡ ਲਿਨਲਿਥਗੋ ਇੰਪੀਰੀਅਲ ਕੈਮੀਕਲਜ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸ਼ੇਅਰਧਾਰਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਾਇਸਰਾਏ (1936-43) ਸਨ ਜਦੋਂ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ,
ਇਹ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਵੱਡੇ ਕਾਰੋਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਬਹੁਤ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਬੰਧ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਸਬੰਧ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।
ਲਗਭਗ ਅੱਸੀ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ, ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਠੇਕਾ ਜਨਤਕ ਕੰਪਨੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਏਅਰੋਨਾਟਿਕਸ ਲਿਮਟਿਡ (HAL) ਤੋਂ ਖੋਹ ਕੇ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸੌਦੇ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਬਾਰਾਂ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਿਸਦੀ ਮੂਲ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ

ਕੋਈ ਤਜਰਬਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ₹60,145 ਕਰੋੜ ਦੇ 36 ਰਾਫੇਲ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਖਰੀਦ ਸੌਦੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੇ ਤਰਕ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੌਦੇ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੁਆਰਾ 2015 ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਫਰਾਂਸ ਫੇਰੀ ਦੌਰਾਨ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਰੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਮਨੋਹਰ ਪਾਰੀਕਰ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਰਾਫੇਲ ਸੌਦੇ ਵਿੱਚ ਢੁਕਵੀਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਘਾਟ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਏ ਹਨ ਪਰ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ (ਭਾਜਪਾ) ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖਾਸ 'ਗੁਪਤਤਾ ਧਾਰਾ' ਦਾ ਪਨਾਹ ਲੈ ਕੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਹੈ।
ਇਹ ਸੋਚ ਸਾਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਸਤਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇੱਕ ਨੇਤਾ, ਜਿਸ ਵੱਲ ਪੂਰਾ ਦੇਸ਼ ਆਪਣੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਕਾਰਨ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਸਵਾਰਥੀ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਝੁਕ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲੈ ਲਵੇਗਾ।
ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਲੁੱਟ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਬੰਗਾਲ ਦਾ ਭਿਆਨਕ ਅਕਾਲ ਪਿਆ। 'ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ, ਬਦਨਾਮੀ, ਭਾਈ-ਭਤੀਜਾਵਾਦ, ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਦਾ ਲਾਲਚ "ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਸਨ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ," ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ। 6 ਸਿਵਾਏ, ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿਰਪੱਖ ਨਿਰਣੇ ਵਿੱਚ 'ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪੀੜ੍ਹੀ' ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਬਾਰੇ ਜੋ ਸੋਚਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਪੂਰੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕਾਲ ਲਈ ਸੱਚ ਸੀ। ਇਸਦੀ ਕੀਮਤ ਕੀ ਹੈ, ਨਵੰਬਰ 2016 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨੋਟਬੰਦੀ ਦੇ ਕਦਮ ਨੂੰ 'ਸੰਗਠਿਤ ਲੁੱਟ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਲੁੱਟ' ਵਜੋਂ ਵੀ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।
ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ। 7 ਜਿੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਸੀਂ ਬਦਲਦੇ ਹਾਂ, ਓਨਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਉਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।
ਤਾਂ ਫਿਰ, ਅਸੀਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਨਜਿੱਠ ਸਕੇ? ਇਹ ਕਿਉਂ ਵਧਦਾ-ਫੁੱਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਕੋਈ ਇੱਕ ਵੀ ਸਹੀ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਸੀਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਇਸ ਲਈ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਜਨਤਕ ਰੋਸ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ - ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਪੇਂਦਰ ਠਾਕੁਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ "ਕਰਪਸ਼ਨ ਇਨ ਐਨਸ਼ੀਐਂਟ ਇੰਡੀਆ" (1976) ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਇਸ ਲਈ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ 'ਇਹ ਦਲੀਲ ਦੇਣਾ ਬੇਤੁਕਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਸਮਾਜ ਇਸਨੂੰ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਾ

ਚਾਹੁੰਦਾ। ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ ਵਰਗੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਇਸਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।'
ਕੀ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਸ਼ਾਇਦ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ ਲੱਭ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਜਾਂਚ ਕਰੀਏ ਕਿ ਲੋਕ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਵਧ ਰਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਸਮਾਜ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਨਾਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਚੋਰਾਂ, ਲੁਟੇਰਿਆਂ, ਡਾਕੂਆਂ ਜਾਂ ਬਲਾਤਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜਵਾਬ ਹੈ।
ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੇ 1 ਅਗਸਤ 2019 ਨੂੰ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਇੱਕ ਬਿੱਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਪਰਾਧ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਰੋਕਥਾਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਅਤੇ ਜੋ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣਾ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣਾ, ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਫਿਰ ਵੀ ਜਨਤਕ ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਿੱਲ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਜਦੋਂ ਨੀਰਵ ਮੋਦੀ ਜਾਂ ਮੇਹੁਲ ਚੀਨੂਭਾਈ ਚੋਕਸੀ ਵਰਗੇ ਲੋਕ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਰਬਾਂ ਡਾਲਰ ਦੇ ਪੈਸੇ ਚੋਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਭੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਉਹੀ ਜਨਤਕ ਗੁੱਸਾ ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ।
ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਗਲਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਵਾਰ-ਵਾਰ ਲੋਕ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਲਈ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਉਤਰ ਆਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਉਮੀਦਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੋਟ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਰਵਿੰਦ ਕੇਜਰੀਵਾਲ ਤੱਕ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਤੱਕ, ਜਨਤਾ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵੱਲ ਉਮੀਦ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਹੀ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਮੋਦੀ ਨੇ ਵੀ ਲੋਕਪਾਲ ਜਾਂ ਲੋਕਪਾਲ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਾਅਦੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੇ ਅੰਤ ਤੋਂ ਕੁਝ ਹਫ਼ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਅਧਿਕਾਰ (ਆਰਟੀਆਈ) ਦੇ ਕਈ ਸਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕਪਾਲ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਪਸਾਰ ਰਹੇ ਸਨ।
ਨਿਯੁਕਤੀ 8. ਇੱਕ ਆਰਟੀਆਈ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ 45 ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕਪਾਲ ਚੋਣ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਇੱਕ ਵੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ

ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮੋਦੀ ਵਰਗਾ ਨੇਤਾ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਪਰ ਅਫ਼ਸੋਸ!
ਜਦੋਂ ਜਨਤਾ ਕਿਸੇ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਗੁਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਠੰਢੇ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਾਈ ਇੱਕ ਹਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਜਨਤਕ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਵਿੱਚ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦਾ ਦੀਵਾਲੀਆਪਨ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਚੋਣ ਫੰਡ ਦੇਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਖੁਦ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਰੋਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥ ਇਮਾਨਦਾਰ ਨੇਤਾ ਕਿਵੇਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ?
ਭਾਰਤੀ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ (ECI) ਨੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਫੰਡਿੰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਈ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਨਤਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਮੰਗ ਦਾ ਢੁਕਵਾਂ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਮਈ 2014 ਵਿੱਚ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਘੁਟਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਦੇ ਵਾਅਦਿਆਂ ਨਾਲ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਈ ਸੀ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ,
ਚੋਣ ਬਾਂਡ 9 ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ 2018 ਦੀ ਸੋਧ
ਯੋਗਦਾਨ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ ਐਕਟ (FCRA)10, ਜੋ ਕਿ 1976 ਤੋਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਫੰਡਿੰਗ ਦੀ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਛੋਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੋਦੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇੱਕ ਝਟਕੇ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਬਤਾਲੀ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।
ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਦਮ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਅਹਿਸਾਸ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਹ ਬਦਲਾਅ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਨਾ ਹੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦਾ।
ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੈਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੁਣਾਉਣ ਬੈਠਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਕਹਾਵਤ, ਭਾਵੇਂ ਪੁਰਾਣੀ ਅਤੇ ਬੋਰਿੰਗ ਕਹਾਵਤਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਅਜੇ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ: ਜਿੱਥੇ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਰਸਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਗਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜ ਨੇ 1860 ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿਖਾਈ ਜਦੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਬਣ ਗਈ। ਪਰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਜ਼ਾ ਨਰਮ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਸੰਕੇਤਕ ਸੀ। ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਿਹਨਤਾਨੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਜਾਂ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਕਾਨੂੰਨ ਸਤਿਆਸੀ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਕਾਇਮ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵੱਲੋਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ, ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਜਾਂ ਏਜੰਸੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਦੂਜੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ 1941 ਵਿੱਚ ਹੀ ਜਦੋਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਯੁੱਧ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਵਪਾਰ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਵਾਧੇ ਦੁਆਰਾ ਅਸਫਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੁਲਿਸ ਸਥਾਪਨਾ (DSPE) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਫੋਰਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਯੁੱਧ ਵਿਭਾਗ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨਾ ਸੀ। 1943 ਵਿੱਚ, ਫੋਰਸ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਪੂਰੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਆਪਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਸਨ।
ਅੱਜ, ਡੀਐਸਪੀਈ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਜਾਂਚ ਬਿਊਰੋ (ਸੀਬੀਆਈ) ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ - ਉਹ ਸੰਸਥਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੈਂ 1963 ਵਿੱਚ 25 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਸੀ, ਊਰਜਾ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਸੀ।
ਤੇਤੀ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਉਹ ਕਰ ਕੇ ਕੁਝ ਖੰਭ ਲਾਹੁਣੇ ਸਨ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ - ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਇੱਕ ਓਪ-ਐਡ ਲੇਖ ਲਿਖ ਕੇ, ਇਹ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ਾਹੀ 'ਸਟੀਲ ਫਰੇਮ' ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ 'ਸਟੀਲ ਕਾਲਰ' ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।
ਫਿਰ ਅੱਗੇ, ਮੇਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ। ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹੋ।

2

ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ

‘ਸੀਬੀਆਈ ਇੱਕ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਤੋਤਾ ਹੈ,’ ਜੋ ‘ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਬੋਲਦਾ ਹੈ,’ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜਸਟਿਸ ਆਰਐਮ ਲੋਢਾ ਨੇ ਗਰਜਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 9 ਮਈ 2013 ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕੋਲਾ ਬਲਾਕ ਵੰਡ ਘੁਟਾਲੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਠੰਢੀ ਚੁੱਪ ਛਾਈ ਰਹੀ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਸੀਬੀਆਈ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਖਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਨੂੰ ਨਿਰਪੱਖ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਬਾਹਰੀ ਦਬਾਅ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕੰਮ ਕਰੇ। ‘ਜੇਕਰ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਦਖਲ ਦੇਵਾਂਗੇ,’ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ‘ਸੀਬੀਆਈ ਦਾ ਕੰਮ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ
ਸੱਚਾਈ ਲੱਭਣ ਲਈ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰੋ।'11
ਇੱਕ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਮਈ 2014 ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਚੁੱਪ ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਗੱਠਜੋੜ (ਯੂਪੀਏ) ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਗਰਾਜ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਈ, ਜੋ ਕਿ ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈਐਨਸੀ) ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਗੱਠਜੋੜ ਸਰਕਾਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਈ ਕਾਰਕਾਂ ਕਰਕੇ ਚੋਣ ਹਾਰ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਸੀ।
'ਪਿੰਜਰੇ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਤੋਤਾ।' ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਤਮਕ ਦੇਰੀ ਅਤੇ ਅਯੋਗਤਾ ਲਈ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਫਟਕਾਰ ਲਗਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਬਾਰੇ ਜਨਤਕ ਧਾਰਨਾ ਲਗਾਤਾਰ ਡਿੱਗਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।
ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕੀ ਗਲਤ ਹੈ? ਇਹ ਕੋਈ ਔਖਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਆਚੀ ਹੋਈ ਸਵਰਗ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵਾਪਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਸੀਬੀਆਈ ਉਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵਾਪਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਗੁਆਚ ਗਈ ਹੈ? ਇੱਕ ਸਾਬਕਾ ਸੀਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਆਓ ਆਪਾਂ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ, ਮੇਰੇ ਸਫ਼ਰ ਅਤੇ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਬਿਊਰੋ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੀਏ।

* * * * *

ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਜੂਨ 1962 ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰਾਂ (ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰਾਂ) ਨੇ ਇੱਕ ਬਹਿਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਵਧ ਰਹੇ ਖ਼ਤਰੇ 'ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਇਸਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ, ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਲਾਲ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਨੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣ ਲਈ ਕੇ ਸੰਥਾਨਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੰਸਦੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ। ਅੱਠ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਸੰਤੋਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਬਾਸੂ, ਟੀਕਾ ਰਾਮ ਪਾਲੀਵਾਲ, ਆਰ ਕੇ ਖਾਦਿਲਕਰ, ਨਾਥ ਪਾਈ ਅਤੇ ਸ਼ੰਭੂ ਨਾਥ ਚਤੁਰਵੇਦੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਐਲਪੀ ਸਿੰਘ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਵਿਜੀਲੈਂਸ ਡਿਵੀਜ਼ਨ; ਅਤੇ ਡੀਪੀ ਕੋਹਲੀ, ਡੀਪੀਪੀ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ-ਜਨਰਲ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਨਜਿੱਠਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਮਝਣ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਪੇਪਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਕੈਂਡੇਨੇਵੀਅਨ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕਪਾਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਖੇਪ ਅਧਿਐਨ; ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਕਿਊਰੇਟਰ ਦਾ ਦਫ਼ਤਰ; ਅਤੇ ਯੂਕੇ, ਅਮਰੀਕਾ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਕੈਨੇਡਾ, ਘਾਨਾ ਅਤੇ ਫਰਾਂਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।
ਕਮੇਟੀ ਨੇ 87 ਬੈਠਕਾਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸਕੱਤਰਾਂ, ਮਾਲੀਆ ਬੋਰਡਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ, ਆਮਦਨ ਕਰ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ, ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਸਮੇਤ ਹੋਰਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ। ਪੈਨਲ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ (IPC) ਦੀ ਧਾਰਾ 161; ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਰੋਕਥਾਮ ਐਕਟ (PCA), 1947 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 (1); ਅਤੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਐਕਟ, 1951 ਦੀ ਧਾਰਾ 123 (ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਭਿਆਸਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ) ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।
ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਆਪਣੀ ਰਸਮੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ, ਚੀਨ ਨਾਲ ਜੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਇੱਕ ਅੰਤਰਿਮ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੋ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਹੋਇਆ - 1 ਅਪ੍ਰੈਲ 1963 ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਸੀਬੀਆਈ ਅਤੇ 11 ਫਰਵਰੀ 1964 ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਜੀਲੈਂਸ ਕਮਿਸ਼ਨ (ਸੀਵੀਸੀ)।

ਪਹਿਲਾ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਮਤੇ ਨਾਲ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਇੱਕ ਏਜੰਸੀ ਡੀਐਸਪੀਈ ਦੁਆਰਾ ਸੰਭਾਲੇ ਗਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਰੱਖਿਆ ਐਕਟ, 1915 ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਰ ਉੱਚ-ਪ੍ਰੋਫਾਈਲ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ 1941 ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਡੀਐਸਪੀਈ ਸੀਬੀਆਈ ਬਣ ਗਈ ਜਿਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ। ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਤੇ, ਨਾ ਤਾਂ ਸੀਬੀਆਈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੀਵੀਸੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਇਕਾਈਆਂ ਸਨ - ਸੀਵੀਸੀ ਸਿਰਫ 2003 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਇਕਾਈ ਬਣ ਗਈ ਅਤੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦਾ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਬਾਅਦ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।
ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਹੱਤਰ ਸਾਲ ਬਾਅਦ, ਦਿੱਲੀ ਸਪੈਸ਼ਲ ਪੁਲਿਸ ਵਰਗੇ ਨਾਮ ਅਜੀਬ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਸਿਰਫ਼ ਦਿੱਲੀ ਲਈ 'ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੁਲਿਸ' ਕਿਉਂ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ? ਇਹ 'ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੁਲਿਸ' ਕੀ ਕਰੇਗੀ?
ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਜਾਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ ਸੀ - ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੀ ਦੌਲਤ ਨੂੰ ਗ੍ਰੇਟ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਵੱਲ ਕੱਢ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਦੂਜੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਦੌਰਾਨ ਸੀ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਵਪਾਰ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਯੁੱਧ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸ਼ਕਤੀ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਇੱਕ 'ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੁਲਿਸ' ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜੋ ਸਿਰਫ਼ ਯੁੱਧ ਵਿਭਾਗ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਸੀ। ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮਾਲੀਆ, ਪੁਲਿਸ, ਆਬਕਾਰੀ ਅਤੇ ਲੋਕ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਸੀ। ਪਰ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਛੋਟੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ, ਤਰਲ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਮੰਦੀ ਨੇ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ। ਜਦੋਂ ਦੂਜਾ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਖਰਚੇ ਵਿੱਚ ਜੰਗੀ ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਠੇਕਿਆਂ 'ਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਮੌਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ DSPE ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲ ਗਈ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਲੰਮਾ ਅਤੇ ਔਖਾ ਸਫ਼ਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਹੋਰ ਕੌਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅੱਗੇ ਵਧ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਦੋ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਜਕੜਿਆ ਹੋਇਆ ਭਾਰਤ, ਇੱਕ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਯਾਤਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਉਦਯੋਗਿਕ ਅਧਾਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸੀ ਅਤੇ ਗਰੀਬੀ, ਅਕਾਲ ਅਤੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ

ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜ ਦੌਰਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਮੌਜੂਦ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਯੁੱਧ ਸਮੇਂ ਦੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਈ, ਜਿਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਬੇਈਮਾਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਭਰਤੀ ਜਾਂ ਤਰੱਕੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਨਵੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀਆਂ ਆਰਥਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਗੁਆਚੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉੱਚ ਉਦਯੋਗਿਕ ਵਿਕਸਤ ਦੁਨੀਆ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਸਥਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮਨੋਬਲ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਜੋਸ਼ ਦਿਖਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। 1947 ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਰੋਕਥਾਮ ਐਕਟ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 1949 ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਰੋਕਥਾਮ ਐਕਟ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨ ਅਤੇ DSPE ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਜਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਲਈ ਬਖਸ਼ੀ ਟੇਕ ਚੰਦ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।
ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਨੂੰ ਹੁਣੇ ਹੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲੀ ਸੀ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜਨਤਕ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ - ਸ਼ਾਇਦ - ਇਮਾਨਦਾਰ ਸਨ। ਪਹਿਲੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ DSPE ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ। 1950 ਅਤੇ 1960 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, DSPE ਦੁਆਰਾ ਕਈ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਉਦਯੋਗਪਤੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ। DSPE ਲਈ ਉੱਚ-ਪ੍ਰੋਫਾਈਲ ਮੰਤਰੀਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਆਮ ਗੱਲ ਸੀ।
ਪਰ ਇਹ ਫਿਰਦੌਸ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ।

* * * * *

ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਬੇਰੋਕ ਸੀ, ਅਤੇ 1962 ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਸੰਥਾਨਮ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਡੀਐਸਪੀਈ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧਾਂ ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਸਥਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਲੋਹੇ ਦੀ ਮੁੱਠੀ ਬਣਨ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਯੂਨੀਅਨ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ

ਕਮਿਸ਼ਨ (ਯੂਪੀਐਸਸੀ) ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉੱਚ ਜਾਂਚਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਸਥਾ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਆਮ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ 'ਬਾਬੂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ' ਜਾਂ 'ਲਾਲ ਫੀਤਾਸ਼ਾਹੀ' ਜਾਂ 'ਕਰੋਨੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।
ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਲੜੀ 'ਯੈੱਸ ਮਿਨਿਸਟਰ' ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਹਿੰਦੀ ਸੰਸਕਰਣ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ 'ਜੀ ਮੰਤਰਜੀ' (2001) ਨਾਮ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਫਾਰੂਕ ਸ਼ੇਖ ਅਤੇ ਜਯੰਤ ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ ਸਨ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਉਸੇ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਪੰਕਜ ਕਪੂਰ ਅਭਿਨੀਤ ਆਈਕਾਨਿਕ ਲੜੀ 'ਆਫਿਸ ਆਫਿਸ' (2001) ਵੀ ਯਾਦ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਸ਼ੋਅ ਵਿੱਚ ਕੀ ਸਾਂਝਾ ਸੀ? ਉਹ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦੇ ਸਨ।
ਜੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲੇ ਕੁਝ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਸੱਠਵਿਆਂ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੱਕ, ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਸੀ ਜੋ ਜਨਤਾ ਨਾਲ ਰਾਸ਼ਨ ਕਾਰਡ, ਡਰਾਈਵਿੰਗ ਲਾਇਸੈਂਸ, ਜਨਮ ਅਤੇ ਮੌਤ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ, ਹੋਰ ਇਜਾਜ਼ਤਾਂ ਅਤੇ ਲਾਇਸੈਂਸ ਆਦਿ ਵਰਗੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇਣ ਜਾਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਕਸਰ ਸੇਵਾਵਾਂ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਰੋਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਰੰਸੀ ਨੋਟ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਨਹੀਂ ਭੇਜੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਇੱਕ ਮਿਠਾਈ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਪੈਕ ਕਰਕੇ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਉੱਚ ਪੱਧਰ ਦੇ ਲੋਕ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਇੱਕ ਵਧੇਰੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ।
ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਈ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਹੇ ਲਾਇਸੈਂਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾ ਕੇ ਲਾਇਸੈਂਸ ਰਾਜ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਲਾਈਸੈਂਸ ਦਾ ਰਾਜ'। ਇਹ ਬੇਸ਼ੱਕ ਇੱਕ ਅਸਲੀ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਅੱਸੀਵਿਆਂ ਤੱਕ ਇੱਕ ਬੰਦ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹਰ ਵਪਾਰਕ ਅਤੇ ਵਪਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀ ਲਈ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਲਾਇਸੈਂਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹ ਕੋਲ ਇਹ ਲਾਇਸੈਂਸ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਉਹ ਅਨੁਚਿਤ ਲਾਭਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਅਮੀਰ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਅਕਸਰ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਜਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸੁਰੱਖਿਆ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਲਾਇਸੈਂਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦਿੰਦੇ ਸਨ।
ਸੀਬੀਆਈ ਕੋਲ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਔਖਾ ਕੰਮ ਸੀ। ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਹਾਕੇ ਦੌਰਾਨ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਘੱਟ ਸਮੱਸਿਆ ਵਾਲਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕੁਰਸੀਆਂ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਤੇ

ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ, ਲਾਲ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਸਤਰੀ, ਰਫੀ ਅਹਿਮਦ ਕਿਦਵਈ, ਜੌਨ ਮਥਾਈ, ਗੋਵਿੰਦ ਵੱਲਭ ਪੰਤ, ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਕੁਝ ਨਾਮ ਹਨ ਜੋ ਜ਼ਿਕਰ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਅਜੇ ਵੀ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਸੀ, ਅਤੇ ਸੀਬੀਆਈ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੈਸ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਜ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਹੱਥੀਂ ਹੱਥੀਂ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਚੁਣਦੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਚੋਣ ਲੜਨ ਲਈ ਜੋ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪੈਸਾ ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਦਾਗ਼ੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਅੱਜ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਘੇਰਾ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ, ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਘੁਟਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ।
ਅੱਜ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਰੋਟੀ ਅਤੇ ਜਾਮ ਵਾਂਗ ਹਨ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅਟੁੱਟ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਹਨ - ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੂਜੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ 'ਅੱਜ' ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਹ ਸੜਨ ਅੱਸੀਵਿਆਂ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਦਾ ਗਵਾਹ ਹਾਂ। ਦਰਅਸਲ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਇੰਨਾ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਕਿ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਕਿਵੇਂ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹਾਂ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਦੂਜੇ 'ਤੇ ਸੁੱਟੇ ਜਾ ਰਹੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਿੰਗ ਪੌਂਗ ਗੇਂਦ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸੇਵਾਮੁਕਤੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰੀ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇੱਕ ਤਿੱਖੀ ਰਾਏ ਲੇਖ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
ਇਹ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਚਾਰ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਦਰਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਦੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਕਦਮ ਵਰਗਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਇਹ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਲੇਖ ਛਪਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਝ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਾਲੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਸਨੂੰ ਕੁਝ ਆਲੋਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਨਾਲ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਪਰ, ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ।

* * * * *

ਸਿੱਕਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸਟੰਟ: 1979

ਮੈਂ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੀਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਬੈਚ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਉੱਚ ਨੈਤਿਕ ਆਧਾਰ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇੱਕ ਸੀਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਅਲੱਗ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨਾਲ ਕਦੇ ਵੀ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਵੀ ਹੋਣ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੂਰ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਨੇ 1979 ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਿੱਕਮ ਵਿਜੀਲੈਂਸ ਪੁਲਿਸ ਸੈੱਲ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੱਕ ਡੀਆਈਜੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਸਿੱਕਮ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਸੀ ਜੋ ਭਾਰਤ ਲਈ ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ - ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਕਾਰਜਕਾਰੀ।
ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਨੌਕਰੀ 'ਤੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨਰ ਬਹਾਦਰ ਭੰਡਾਰੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਰਸਮੀ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ: 'ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾ ਬਖਸ਼ੋ।' ਇਸ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਜੋਸ਼ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਜਿਸਦਾ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਸਾਹਮਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇੱਕ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਲਈ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਜਾਂਚਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਿਆ, ਮੈਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਕੇਸ ਚੁੱਕਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਹਰ ਕੇਸ ਲਈ ਜੋ ਮੈਂ ਚੁਣਦਾ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਸ਼ਰਬ ਪਾਲਡੇਨ ਤੋਂ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਜਾਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਜਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਨਾ ਵਧਾਵਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਨਾ ਦੇਖਾਂ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਘਿਣਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਤੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ

'ਤੇ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੀਬੀਆਈ ਕੇਡਰ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਮੈਂ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਬਾਹਰੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਮੇਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਕੋਈ ਸਿੱਕਮ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵੱਖਰੇ ਹੁੰਦੇ।

ਇੱਕ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ: 1993

ਪੁਲਿਸ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਣਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਇਕੱਲਿਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ - ਇਹ ਸਥਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹਕੀਕਤ ਦਾ ਉਤਪਾਦ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰੀ (ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ) ਦੌਲਤ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਫੋਰਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਦਰਅਸਲ, ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਦੌਲਤ ਹਮੇਸ਼ਾ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਉਦੇਸ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਇੱਕ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇੱਕ ਵਿਗੜੀ ਹੋਈ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੋਣਾ ਜਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਆਮ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ 'ਨਾਂਹ' ਕਹਿਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸ਼ਕਤੀ ਸਬੰਧਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਹ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਤੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਥਾਨਿਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਇਕੱਲਤਾ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।
ਮਾਰਚ 1993 ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਬੰਬਈ ਧਮਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਮੇਰੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਸੀਬੀਆਈ ਕੋਲ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੰਯੁਕਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸੀ। ਜਾਂਚ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ, ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਛੋਟੇ ਵਪਾਰੀ ਅਤੇ ਕੱਪੜਾ ਉਦਯੋਗ ਦੇ ਕਾਮੇ ਸਨ, ਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ੱਕ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬੰਬ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਬਾਅਦ ਦੀਆਂ ਜਾਂਚਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਕਿ ਕੀ ਸ਼ੱਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਦੋਸ਼ਾਂ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਲੋਕ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਅਬਦੁਲ ਰਹਿਮਾਨ ਅੰਤੁਲੇ ਦੇ ਹਲਕੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨ, ਜੋ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਪੀਵੀ ਨਰਸਿਮਹਾ ਰਾਓ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸਿਹਤ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ ਸਨ।
ਅੰਤੁਲੇ ਨੇ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ। ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਗਲਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਆਫ਼ ਪੁਲਿਸ (ਐਸਪੀ) ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਆਫ਼ ਪੁਲਿਸ (ਡੀਐਸਪੀ) ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰੇ। ਪੱਤਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਇਆ, ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਕੋਈ ਬਦਨੀਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮੁਅੱਤਲ ਜਾਂ ਬਰਖਾਸਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਪਰ ਅੰਤੁਲੇ ਚੀਜ਼ਾਂ

ਨੂੰ ਉਲਟਾਉਣ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਬੇਰਹਿਮ ਸੀ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜਬਰੀ ਵਸੂਲੀ, ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ, ਬਦਨੀਤੀ ਅਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ।
ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਜਿੱਥੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਕਿ ਅਣਜਾਣੇ ਵਿੱਚ ਗਲਤੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਇੱਕ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਦੀਆਂ ਅਣਉਚਿਤ ਮੰਗਾਂ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਝੁਕਣਾ ਪਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਅੰਤੁਲੇ ਨਾਲ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਮਿਲਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਸਿੱਧੀ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਮੈਂ ਅੰਤੁਲੇ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਸੀ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਸਨੂੰ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮਾਮਲਾ ਉਠਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਕੱਢਿਆ। ਉਸਦਾ ਮਿਲਣਸਾਰ ਵਿਵਹਾਰ ਅਚਾਨਕ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਕੇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਭੈੜੀ ਭਾਵਨਾ ਆ ਗਈ।
ਉਸਨੇ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ ਉਸਦੇ ਦਾਅਵੇ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਪਹਿਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲਈ ਸੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਮਕਾਇਆ ਅਤੇ ਡਰਾਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਾਂਗਾ। ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਮਨ ਨਹੀਂ ਬਦਲਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਲੈਣ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ ਅੰਤੁਲੇ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦੇਣਾ ਪਿਆ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੋਸ਼ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਵੇ, ਜੋ ਉਸਨੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
ਇਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਉੱਚੇ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣਾ ਪੈਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਨੈਤਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਕਰ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਿੱਧਾ ਭਰਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪੱਖ ਲਏ ਉੱਚੇ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਉਸਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।
ਅੰਤੁਲੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਬਣ ਗਏ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਨੇੜਿਓਂ ਜੁੜੇ ਰਹੇ। ਉਸਦੀ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਪਹਿਲੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਸ਼ਾਇਦ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਬਕ ਹੈ - ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਦੇਖੋ ਅਤੇ ਸਮਝੋ ਕਿ ਉੱਥੇ ਕੀ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਕਿਉਂ। ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਆਪਣਾ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉੱਚ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਇਹ ਵੀ

ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਸੀਬੀਆਈ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਇਸ ਭਰਤੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਕਿਉਂ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣਗੇ।
ਕਿਉਂਕਿ ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰਾਹ ਚੁਣਨਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਲਰਨਿੰਗ ਦ ਰੱਸੀਆਂ: 1963

ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਭਰਤੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਡੀਪੀ ਕੋਹਲੀ ਉਸ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਕੇਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਦਿਲਚਸਪ ਪਹਿਲੂ ਯਾਦ ਹੈ - ਉਹ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਕੇਸ ਫਾਈਲ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਰਦਰਸ਼ੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਰਾਜ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਣ ਨਾਲ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਕੇਡਰ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਦੋਵਾਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਜਾਂਚ ਲਈ, ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।
ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਜੇਮਜ਼ ਬਾਂਡ ਫਿਲਮਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ੇਰਲਾਕ ਹੋਮਜ਼ ਦੇ ਨਾਵਲਾਂ 'ਤੇ ਵੱਡੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤਮ ਹੁਨਰਾਂ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਹੀਰੋ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇੱਕ ਸੀਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਕਰੀਅਰ ਵਿੱਚ, ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਬਾਂਡ ਜਾਂ ਹੋਮਜ਼ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਨੌਕਰੀ 'ਤੇ ਵਪਾਰ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਚਾਲਾਂ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧੀ ਨੂੰ ਫੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਜਿਸਨੇ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ ਦੀ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਚਾਰਾ ਦਿਓ ਜੋ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇੱਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਕੱਟ ਸਕਦਾ (ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ); ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਪਰਾਧ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ (ਟ੍ਰੇਨ ਧਮਾਕੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ) ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਓ, ਆਦਿ। ਅਤੇ ਫਿਰ, ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕਿਸਮਤ ਜਾਂ ਮੌਕਾ ਜਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਕਾਰਕ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੋਲ ਇੱਕ ਦੂਤ ਵਜੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦੇ ਪਹੀਏ ਨੂੰ ਗਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ: 1967

ਰਾਮ ਸੂਰਤ ਰਾਏ, ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਰੇਲਵੇ ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਬਕਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੀ, ਇੱਕ ਆਤਮਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਆਦਮੀ ਸੀ ਜੋ ਸੱਤਾ ਦੇ ਗਲਿਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਆਉਂਦਾ-ਜਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਪਰਿਵਾਰਕ ਆਦਮੀ ਸੀ, ਜਿਸਦੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਸਨ, ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਆਦਮੀ ਜਿਸਦਾ ਹਰ ਕੋਈ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਅਪਰਾਧੀ ਹੋਣ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਦਰਅਸਲ, 'ਅਪਰਾਧੀ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚੋਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਦੋ ਵਾਰ ਸੋਚਦਾ ਹੈ - 'ਕਲਾਤਮਕ ਚੋਰ' ਉਸਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵਧੇਰੇ ਢੁਕਵਾਂ ਵਾਕੰਸ਼ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬੋਕਾਰੋ ਸਟੀਲ ਪਲਾਂਟ (BSP) ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਸਕੂਲ ਚਲਾਇਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖਾਲੀ ਸੀ। BSP ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਫ਼ਤਰ (PMO) ਤੋਂ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਜਿਸ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਰਾਏ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹੁਦਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਟੀਲ ਪਲਾਂਟ ਦੇ ਭਰਤੀ ਵਿਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਹੁਕਮ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਟੀਲ ਪਲਾਂਟ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਨੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਇੱਕ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ। ਉਹ ਹੋਰ ਕੰਮ ਲਈ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ PMO ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨਾ ਸਮਝਦਾਰੀ ਸਮਝੀ।
'ਕਿਹੜੇ ਨਿਰਦੇਸ਼?' ਜਵਾਬ ਆਇਆ, ਅਤੇ ਬਿੱਲੀ ਥੈਲੀ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈ। ਪੀਐਮਓ ਵੱਲੋਂ ਬਸਪਾ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਪੱਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਰਾਏ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਰੇਲਵੇ ਤੋਂ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਹੁਣ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਦਸਤਖਤਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਜਾਅਲੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਸਪਾ ਸਕੱਤਰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸਿਆਣਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਪੀਐਮਓ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕੀਤਾ, ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਉਸਨੇ ਪੱਤਰ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਹੀ ਹਲਕਿਆਂ ਤੋਂ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲੈਣ ਲਈ ਫ਼ੋਨ ਕੀਤਾ। ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਅਜਿਹੇ ਹਨ, ਸਾਵਧਾਨੀ ਅਤੇ ਰੋਕਥਾਮ ਪਹਿਲਾ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨਾ।
ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਦਸਤਖ਼ਤਾਂ ਦੀ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ - ਇਹ

ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ (IPC) ਦੀ ਧਾਰਾ 468 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਜ਼ਮਾਨਤੀ ਅਪਰਾਧ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੱਤ ਸਾਲ ਜਾਂ ਵੱਧ ਕੈਦ ਅਤੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਟੀਲ ਪਲਾਂਟ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਖਤਰੇ ਦੀਆਂ ਘੰਟੀਆਂ ਅਤੇ ਮੇਖਾਂ ਕੱਟਣ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਮਾਮਲਾ ਮੇਰੇ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਆ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਬੋਕਾਰੋ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਸਟੀਲ ਪਲਾਂਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਮੀਦਵਾਰ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਰਾਏ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤਾਰ ਭੇਜਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, 'ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਅੰਤਿਮ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲਈ ਆਓ।'
ਜਾਂਚ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਇੱਕ ਵਿਧੀਗਤ ਅਭਿਆਸ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਕੁਝ ਆਤਮਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਨਾਲ ਅਗਲੇ ਕਦਮਾਂ ਲਈ। ਇੰਟਰਵਿਊ ਕਾਲ ਇੱਕ ਚੋਗਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੋਸ਼ੀ ਪਤੀ ਨਾਲ ਆਵੇਗੀ। ਰਾਏ ਜਿੱਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਉਹ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਆਇਆ ਸੀ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਜਾਣੇ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਮਖੌਲੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਉਂਤਬੱਧ ਜਾਲ ਸੀ। ਇਮਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਉਸਦਾ ਸਨਮਾਨ, ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ, ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸਕਰਾਹਟਾਂ ਨਾਲ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਉਹ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਪੱਤਰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਹੋਰ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ, ਉਸਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰਤ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੰਟਰਵਿਊ ਬੋਰਡ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਭਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਨਿਮਰ ਆਦਮੀ ਸੀ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਕਿੰਨਾ ਦਿਆਲੂ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਇਸ ਅਹੁਦੇ ਲਈ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ।
ਬੋਰਡ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਠੋਸ ਸਬੂਤਾਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸਮੱਗਰੀ ਸਬੂਤ ਅਜੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਵਾਰਾਣਸੀ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਘਰ 'ਤੇ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਧਨਬਾਦ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਸਾਥੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਵੀ, ਨੂੰ ਗਾਜ਼ੀਪੁਰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਰੇਲਗੱਡੀ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਮੇਰੀ ਟੀਮ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਸਦੇ ਵਾਰਾਣਸੀ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਭੱਜਣਾ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਔਰਤ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਇੱਕ ਸਾਥੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਵਾਪਸੀ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚਿੰਤਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ।
ਕੁਦਰਤ ਸਾਰੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਐਕਸ਼ਨ ਡਰਾਮਾ ਵਾਂਗ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਇੰਨਾ ਪਸੰਦ ਆਇਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਇਫੈਕਟਸ ਜੋੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਰਾਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਦਾ ਰਿਹਾ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਬੀਐਸਪੀ ਡਰਾਈਵਰ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵੈਗਨ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਸੀ। ਗ੍ਰੈਂਡ ਟਰੰਕ ਰੋਡ 'ਤੇ, ਉਹ ਅਕਸਰ ਝੋਨੇ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਤੋਂ ਪਲਟ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਵਾਰਾਣਸੀ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਸੜਕ ਤੰਗ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਇੱਕ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣ ਗਈ ਸੀ, ਦੋ ਟਰੱਕ ਆਹਮੋ-

ਇੱਕ ਅੰਦਰੂਨੀ ਨੌਕਰੀ: 1968

ਬਲਾਤਕਾਰ, ਕਤਲ ਅਤੇ ਡਕੈਤੀ ਵਰਗੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇੱਕ ਸੀਬੀਆਈ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੁਣ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਸੋਚੇ ਗਏ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਪੂਜਾ ਮੰਤਰਾਂ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਠ ਡੂੰਘੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਬਰੀਕ ਬੁਰਸ਼ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦਾ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਜੋ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਕਣਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੀ ਚੁੱਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਮਿਤੀ, ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪਾਸੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1993 ਵਿੱਚ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਨੂੰ ਢਾਹੁਣ ਦੀ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ 'ਤੇ ਪੰਜ ਲੜੀਵਾਰ ਰੇਲ ਧਮਾਕਿਆਂ ਤੱਕ, ਇਹ ਉਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਵੱਡੀਆਂ ਸਫਲਤਾਵਾਂ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਇਆ।
1968 ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਜੂਨੀਅਰ ਸੀਬੀਆਈ ਅਫ਼ਸਰ ਸੀ। ਉਸ ਸਾਲ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਦਸੰਬਰ ਦੀ ਇੱਕ ਠੰਢੀ ਸਵੇਰ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ 4311, ਭੈਰੋਂ ਸਟਰੀਟ 'ਤੇ ਲਕਸ਼ਮੀ ਕਾਰਨਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ - ਪੁਰਾਣੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੰਗ ਗਲੀ ਜਿੱਥੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਘਰ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਟੁੱਟੇ-ਭੱਜੇ ਅਤੇ ਗੰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚਿਆ? ਜਨਤਕ ਖੇਤਰ ਦੀ ਇਕਾਈ ਸਟੇਟ ਟ੍ਰੇਡਿੰਗ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (STC) ਵਿੱਚ ਦੋ ਚੈੱਕ ਧੋਖਾਧੜੀ। ਸਟੇਟ ਬੈਂਕ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (SBI) ਨੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਵਿਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ₹10 ਦੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਚੈੱਕ ਦੇ ਬਦਲੇ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ₹10,989 ਡੈਬਿਟ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ, SBI ਨੇ ਉਸੇ ਵਿਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ₹38 ਦੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਹੋਰ ਚੈੱਕ ਦੇ ਬਦਲੇ ₹38,300 ਡੈਬਿਟ ਕੀਤੇ। STC ਦੇ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਚੈੱਕਾਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਲਗਭਗ ₹50,000 ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਐਸਟੀਸੀ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਸੁਰਾਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਚੈੱਕ ਕਿਸਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸੈਂਕੜੇ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸੰਪਰਕ ਦਫ਼ਤਰ (ਪੀਆਰਓ) ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚਕਾਰ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ। ਦੋ ਬੈਂਕ ਜਿੱਥੇ ਚੈੱਕ ਜਮ੍ਹਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਖਾਤਾ ਧਾਰਕ ਦੀ ਪਛਾਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੁਰਾਗ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ ਜਿਸਨੇ ਚੈੱਕ ਜਮ੍ਹਾ ਕਰਵਾਏ ਸਨ ਜਾਂ ਨਕਦ ਕੀਤੇ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ 2019 ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਹ ਅਜੀਬ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ। 'ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਬੈਂਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਪਾਗਲ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਵੇਰਵੇ ਹਨ, ਹੈ ਨਾ?' ਤੁਸੀਂ ਸੋਚੋਗੇ।
ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਬੈਂਕਾਂ ਕੋਲ ਸਾਡੇ ਬਾਇਓਮੈਟ੍ਰਿਕ ਵੇਰਵੇ ਵੀ ਹਨ। ਪਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਰਿਕਾਰਡ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੋਈ ਕੰਪਿਊਟਰਾਈਜ਼ਡ ਸਿਸਟਮ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਆਪਣੇ ਗਾਹਕ ਨੂੰ ਜਾਣੋ (KYC) ਨਿਯਮ ਸਨ, ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਸੀਸੀਟੀਵੀ ਕੈਮਰੇ ਸਨ ਜੋ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾ ਸਕਣ ਕਿ ਇਮਾਰਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕੌਣ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੌਣ ਬਾਹਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਜਿਹੇ ਧੋਖਾਧੜੀ ਇੰਨੇ ਅਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸਨ।
ਐਸਟੀਸੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਇਸ ਬੁਝਾਰਤ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰੇ। ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਨੇ ਬਿਊਰੋ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਸ਼ਾਖਾ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਵੀ ਜਾਂਚ ਦਾ ਕੋਈ ਨਤੀਜਾ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ। ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆਏ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਨੇ ਯੂਨਿਟ ਨੂੰ ਝਿੜਕਿਆ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਯੂਨਿਟ ਫਰਾਡ ਸਕੁਐਡ ਵਨ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਅਸੀਂ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ ਹੱਲ ਕਰ ਲਿਆ।
ਭੈਰੋਂ ਸਟਰੀਟ ਵੱਲ ਵਾਪਸ। ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਮੇਰੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਬਾਜ਼ੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਵੇਂ ਚੈੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਗਲੀ 'ਤੇ ਰਜਿਸਟਰਡ ਪਤੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਜਾਅਲੀ ਨਿਕਲਿਆ - ਇਮਾਰਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀ। ਦੂਜਾ ਪਤਾ ਉਹ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੈਂ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਕੋਈ ਦਫ਼ਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਇਹ ਇੱਕ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਇਮਾਰਤ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਚਾਲੀ ਪਰਿਵਾਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ! 'ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ STC ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਹੈ,' ਮੇਰੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲਾਈਨ ਸੀ।
ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦਾ ਸਰਵੇਖਣ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। ਪਹਿਲੇ ਸਰਵੇਖਣ ਦਾ ਕੋਈ ਨਤੀਜਾ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ ਪਰ ਇੱਕ ਡਾਕਟਰ ਵਾਂਗ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਂਚ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਸੀ - ਇਹ ਇੱਕ ਅੰਦਰੂਨੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਟੈਸਟ ਦੁਹਰਾਇਆ। ਇਸ ਵਾਰ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਟੀਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਅਫ਼ਸਰ, ਹੈੱਡ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚਾਵਲਾ, ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ।
ਰਮੇਸ਼ ਚੰਦਰ ਸ਼ਰਮਾ ਦਸੰਬਰ 1968 ਤੱਕ ਐਸਟੀਸੀ ਦੇ ਪੀਆਰਓ ਦਾ ਕਰਮਚਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਂਚ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇੰਪੋਰਟਡ ਕਾਰਜ਼ ਸੈੱਲ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਭੈਰੋਂ ਸਟਰੀਟ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੈਂ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਘਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਮਾਰਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਅਲਵਰ ਵਿੱਚ ਸੀ।

ਮੈਂ ਖੁਦ ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰਕ ਆਦਮੀ ਸੀ, ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਧੀ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਡਿਊਟੀ ਦਾ ਸੱਦਾ ਆਇਆ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਿਮਾਰ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਠੰਡੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ ਅਲਵਰ ਜਾਣਾ ਪਿਆ।
ਅਸੀਂ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਅਲਵਰ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਕੀ ਸੀ - ਉਹ ਸ਼ਾਂਤ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਅਪਰਾਧ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਪਰ ਇਹ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਇੱਕ ਝਟਕਾ ਅਤੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਟੀਮ ਨੇ ਤਲਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਜ਼ਬਤੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਪਤਨੀ ਲਾਲ ਚਿਹਰੇ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਉੱਥੇ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੇ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਕੁਝ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਨੂੰ ਉਸਦੇ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਪੱਤਰ ਮਿਲੇ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ 'ਨਵੀਂ ਕਮਾਈ' ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਾਵਧਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਜੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਡਾਇਰੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 9 ਮਈ 1968 ਦੀ ਐਂਟਰੀ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਸੀ: 'ਉਪਰੋਕਤ ਤਾਰੀਖ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਮਿਸਟਰ ਲਕਸ਼ਮੀ ਕਾਰਨਰ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਚੈੱਕ।' ਇਹ ਉਸਦੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ।
ਮੇਰਾ ਕੇਸ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੱਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਲੱਭਣੇ ਪਏ। ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਟੀਨ ਦੇ ਡੱਬੇ ਨੇ ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ। ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਡੱਬੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਡੋਰ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਪੱਤਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਝੁੰਡ ਮਿਲਿਆ। ਅਚਾਨਕ, ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕੁਝ ਹੱਥਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਨੂੰ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਤਨੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਹੰਝੂ ਵਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਫੜੀ ਹੋਈ, ਉਸਨੇ ਕੰਬਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, 'ਯੇ ਉਨਕੀ ਚਿਠੀਆ ਹੈ, ਰਹਿਣ ਦੀਜੀਏ (ਇਹ ਉਸਦੇ ਪੱਤਰ ਹਨ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਓ)।'
ਮੇਰੇ ਅੰਦਰਲੇ ਸਖ਼ਤ ਅਫ਼ਸਰ 'ਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਵਾਪਸ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ।
ਅਪਰਾਧ: STC ਦੇ PRO ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਜਮ੍ਹਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਾਅਲੀ ਬਿੱਲਾਂ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋ ਚੈੱਕ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਚੈੱਕ ਛੋਟੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਰਕਮ ਨੂੰ ਹੇਰਾਫੇਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਬਲੇਡ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਾਧੂ ਅੰਕ ਜੋੜਨ ਲਈ ਅਸਲ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਦੀ ਨਕਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਕਿ ਸ਼ਰਮਾ ਉਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਜਾਅਲੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਅਤੇ ਬਿੱਲ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਏ ਸਨ ਅਤੇ ਚੈੱਕ ਨੂੰ ਜਾਅਲੀ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਇਸਨੂੰ ਬੈਂਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਦੌਲਤ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੈਂਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਜਿਸਨੇ ਚੈੱਕ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਅਗਲਾ ਵਿਕਲਪ

ਸ਼ਰਮਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਚੈੱਕਾਂ 'ਤੇ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਵਾਉਣਾ ਸੀ, ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਇੰਪੋਰਟਡ ਕਾਰਜ਼ ਸੈੱਲ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਬੇਨਤੀ ਸਲਿੱਪਾਂ 'ਤੇ ਮਿਲਿਆ। PRO ਸੈੱਲ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਇਨਾਤ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉੱਥੇ ਟਾਈਪਿਸਟ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ।
ਇਸ ਲਈ, ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਉਹ ਆਦਮੀ, ਦਫ਼ਤਰੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਤੁਰੰਤ ਬੌਸ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਦਫ਼ਤਰੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਸ਼ਰਮਾ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੇ ਗਏ ਸਨ। ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ, ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਕਾਗਜ਼ ਦੀਆਂ ਸ਼ੀਟਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਟੈਕਸਟ ਲਿਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਲਿਖਣ, ਆਪਣੇ ਦੋਵਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਿਖਣ, ਬੈਠਣ, ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ, ਲੇਟਣ ਵੇਲੇ ਲਿਖਣ ਲਈ ਕਹਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਮਾਹਰ ਦੀ ਰਾਏ ਮਿਲੀ ਜਿਸਨੇ ਉਸਦੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਪੁਸ਼ਟੀ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਉਸ ਸਮੂਹ ਨਾਲ, ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਕੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਬੇਦਾਗ ਕੇਸ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਕੇਸ ਹਾਰ ਗਏ।
ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗਵਾਹ ਮੁੱਕਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ਰਮਾ ਦੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ, ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਅਪਰਾਧੀ, ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਜਾਂਚਕਰਤਾ, ਪੀੜਤ ਅਤੇ ਫਿਰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਵਾੜਧਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਂਗਲੀ ਹਿਲਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਕੇਸ ਬਣਾਉਣ ਜਾਂ ਤੋੜਨ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਕਾਰਕ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਬਣਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸੀ।
ਅਸੀਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਜਿੱਥੇ ਸਾਡੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਬਿਹਤਰ ਕਦਰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਿਰ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਚੈੱਕਾਂ 'ਤੇ ਜਾਅਲੀ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਛਾਣਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਵੈਧ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਸ਼ਰਮਾ ਦੀ ਪਤਨੀ ਵੱਲੋਂ ਉਸਨੂੰ ਲਿਖੇ ਪੱਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ 'ਨਵੀਂ ਦੌਲਤ' ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਚੈੱਕ ਧੋਖਾਧੜੀ ਦੇ ਦੋਵਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।
ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਧੀਨ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਪੀਆਰਓ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਭੁਗਤਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣ ਦੇ ਆਮ ਤਰੀਕੇ ਤੋਂ ਮਿਲਿਆ।
ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਫਰੈਂਕ ਵਿਲੀਅਮ ਅਬਗਨੇਲ ਜੂਨੀਅਰ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਈ, ਜੋ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ। ਅਬਗਨੇਲ ਨੇ 15 ਤੋਂ 21 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ

ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਬਾਰਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਖਾਂ ਡਾਲਰਾਂ ਦੇ ਚੈੱਕਾਂ ਦੀ ਧੋਖਾਧੜੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੈਨ-ਅਮਰੀਕਨ ਏਅਰਲਾਈਨਜ਼ ਦੇ ਪਾਇਲਟ, ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਅਤੇ ਇੱਕ ਜਨਰਲ ਡਾਕਟਰ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਕਾਨੂੰਨ ਨਾਲ ਬਿੱਲੀ ਅਤੇ ਚੂਹੇ ਦੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਖੇਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੂੰ 1969 ਵਿੱਚ 21 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਫਰਾਂਸ, ਸਵੀਡਨ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਇਆ। ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਾਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ਰਤ 'ਤੇ ਰਿਹਾਅ ਕਰਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਫੈਡਰਲ ਬਿਊਰੋ ਆਫ਼ ਇਨਵੈਸਟੀਗੇਸ਼ਨ (FBI) ਨੂੰ ਬੈਂਕ ਧੋਖਾਧੜੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ। ਅਬਗਨੇਲ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਜੋ ਬੈਂਕ ਧੋਖਾਧੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ। ਅੱਜ, ਉਹ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਮੋਹਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸਲਾਹਕਾਰ, FBI ਅਕੈਡਮੀ ਲਈ ਇੱਕ ਲੈਕਚਰਾਰ ਅਤੇ ਅਬਗਨੇਲ ਐਂਡ ਐਸੋਸੀਏਟਸ, ਇੱਕ ਵਿੱਤੀ ਧੋਖਾਧੜੀ ਸਲਾਹਕਾਰ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ।
ਸਾਡੇ ਆਦਮੀ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਚੈੱਕ ਧੋਖਾਧੜੀ ਕਾਰਨ STC ਲਈ ਕੁਝ ਸਬਕ ਛੱਡੇ। STC ਨੇ 1968 ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਿਰਫ਼ ਛਪੇ ਹੋਏ ਚੈੱਕ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਚੈੱਕਾਂ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।

ਟ੍ਰੇਨ ਧਮਾਕੇ: 1993

ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਔਸਤਨ ਹਰ ਸਾਲ 30 ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਪਰਾਧ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। 2016 ਦੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕ੍ਰਾਈਮ ਰਿਕਾਰਡ ਬਿਊਰੋ (NCRB) ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, 2016 ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ 48,31,515 ਅਪਰਾਧ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 29,75,711 IPC ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ 18,55,804 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਕਾਨੂੰਨ (SLL) ਅਪਰਾਧ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਨਾਲੋਂ 2.6 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿੰਨੇ ਅਪਰਾਧ ਹੱਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ? ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਕਿਵੇਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ? ਕੌਣ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ? ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧ ਹੱਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਦਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮਾਮਲੇ ਅਣਸੁਲਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਜਾਂ ਸੁਰਾਗ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਪੁਲਿਸ ਇੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਬੂਤ ਇਕੱਠੇ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਡੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਦਰ ਘੱਟ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਗਵਾਹ ਵਿਰੋਧੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਅਯੋਗ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਆਪਕ ਸਟ੍ਰੋਕ ਹਨ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਜਾਂਚ ਅਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਬੋਰਿੰਗ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਬਣਾਵਾਂ - ਇਹ ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਇੱਕ ਸਿਖਲਾਈ ਮੈਨੂਅਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਕਈ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖੀ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਪੀੜਤ ਇਨਸਾਫ਼ ਮੰਗਣ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਲਿਸ ਕੇਸ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਵਰਦੀਧਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਿਰਪੱਖ ਹੋਣ ਲਈ, ਉਹ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਵਸਥਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵੱਖਰੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਹੋਰ ਫਰਜ਼ਾਂ ਦਾ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।
ਮੈਂ ਇਸ ਪਹਿਲੂ ਬਾਰੇ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗਾ। ਪਰ, ਉਹਨਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਸਧਾਰਨ ਜਵਾਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਅਪਰਾਧੀ ਹੋਰ ਦਲੇਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
5 ਦਸੰਬਰ 1993 ਨੂੰ ਰਾਤ 10:50 ਵਜੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਹਾਵੜਾ ਜਾ ਰਹੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੰਬ ਧਮਾਕਾ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਟ੍ਰੇਨ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਾਨਪੁਰ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ 5 ਵਜੇ ਹਾਵੜਾ ਤੋਂ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਰਹੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਧਮਾਕਾ ਹੋਇਆ, ਫਿਰ ਕਾਨਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ। ਸਵੇਰੇ 5.15 ਵਜੇ, ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਕੋਟਾ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਮੁੰਬਈ ਸੈਂਟਰਲ ਤੋਂ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਰਹੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਧਮਾਕਾ ਹੋਇਆ। ਸਵੇਰੇ 6 ਵਜੇ, ਚੌਥਾ ਬੰਬ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਵਲਸਾਡ ਦੇ ਬੇਸਟਨ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਸੂਰਤ ਤੋਂ ਮੁੰਬਈ ਜਾ ਰਹੀ ਫਲਾਇੰਗ ਕਵੀਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਫਟਿਆ। ਪੰਜਵਾਂ ਬੰਬ ਧਮਾਕਾ ਸਵੇਰੇ 7.05 ਵਜੇ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਤੋਂ ਨਿਜ਼ਾਮੁੱਦੀਨ ਜਾ ਰਹੀ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਆਂਧਰਾ

ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਲਕਾਜਗਿਰੀ ਨੇੜੇ ਹੋਇਆ। ਛੇਵਾਂ ਬੰਬ ਧਮਾਕਾ ਬੰਗਲੌਰ-ਕੁਰਲਾ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਲਈ ਸੈੱਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਅਸਫਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਸਫੋਟਕ ਯੰਤਰ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਕਰਜਤ ਨੇੜੇ ਟ੍ਰੇਨ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

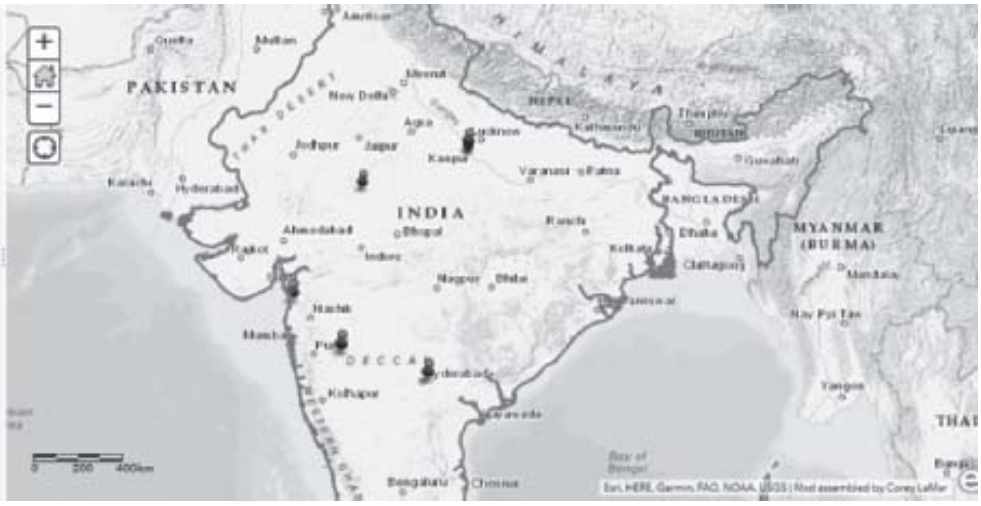

ਛੇ ਲੜੀਵਾਰ ਧਮਾਕਿਆਂ ਨੇ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਦਮੇ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਵੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਕਿ ਇਹ 6 ਦਸੰਬਰ 1992 ਨੂੰ ਭਿਆਨਕ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਢਾਹੁਣ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਇੱਕ ਦੁਖਦਾਈ ਘਟਨਾ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਜਾਪਦੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ, ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਘੱਟ ਸੀ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਧਮਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਚਾਰ ਲੋਕ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਏਪੀ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ 'ਤੇ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਧਮਾਕੇ ਵਿੱਚ ਦੋ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਸੁਰਾਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਅਪਰਾਧ ਕਿਸਨੇ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ; ਕਿਸੇ ਵੀ ਅੱਤਵਾਦੀ ਸਮੂਹ ਨੇ ਕੋਈ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਪੈਟਰਨ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਧਮਾਕੇ ਮੱਧ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਟਾਂ 'ਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਛੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੇਲਗੱਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਸਨ, ਪਰ ਹਰ ਵਾਰ ਇੱਕ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਨੇੜੇ। ਧਮਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕੁਝ ਵੀ ਸਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਾਨਪੁਰ, ਕੋਟਾ, ਵਲਸਾਡ, ਪੁਣੇ ਅਤੇ ਮਲਕਾਜਗਿਰੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟ (ਐਫਆਈਆਰ) ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਤੱਕ, ਸਥਾਨਕ ਪੁਲਿਸ ਕੋਈ ਸਫਲਤਾ ਨਹੀਂ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕੀ। ਇਹ ਮਾਮਲਾ 28 ਦਸੰਬਰ 1993 ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। 13 ਜਨਵਰੀ 1994 ਨੂੰ,

ਮੈਂ ਮੁੰਬਈ ਦੇ ਮੋਮਿਨਪੁਰਾ, ਅਗਰੀਪਾੜਾ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਪੈਸ਼ਲ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਸਕੁਐਡ, ਕ੍ਰਾਈਮ ਬ੍ਰਾਂਚ, ਮੁੰਬਈ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਇੱਕ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ, ਡਾਕਟਰ ਮੁਹੰਮਦ ਜਲੀਸ ਅੰਸਾਰੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ।
ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੀਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਅਦ ਵਾਲਾ ਅਕਸਰ ਇੱਕ ਕੇਸ, ਇਸਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਭੌਤਿਕ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੁੰਝਲਦਾਰ, ਖੋਜੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਲਈ ਬਿਹਤਰ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਉਹੀ ਤੱਥ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਲਈ, ਸੋਚਣ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲਾਈਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਸਿਖਲਾਈ ਗੁਪਤ ਅੱਤਵਾਦੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਯੋਜਨਾ ਲਈ ਹੱਥੀਂ ਫੀਲਡ ਟੈਸਟਿੰਗ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਸੀ।
ਇਸ ਲਈ, ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਛੇ ਲੜੀਵਾਰ ਰੇਲ ਧਮਾਕੇ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਛੋਟੇ ਲੜੀਵਾਰ ਧਮਾਕੇ ਕਰਨੇ ਪੈਣਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਯੋਜਨਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਪਿਛਲੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਧਮਾਕਿਆਂ ਦੇ ਕੋਈ ਮਾਮਲੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਹਰੇਕ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਪੁਣੇ ਅਤੇ ਮੁੰਬਈ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਸਾਲ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕਈ ਛੋਟੇ ਧਮਾਕੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚਾਲੀ ਦੇ ਕਰੀਬ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਧਮਾਕੇ ਫੀਲਡ ਟੈਸਟਿੰਗ ਅਭਿਆਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸਨ। ਮੈਂ ਸਥਾਨਕ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਾਸਿਕ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਠੋਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲੀ ਕਿ ਇੱਕ ਡਾਕਟਰ ਮੁਹੰਮਦ ਜਲੀਸ ਅੰਸਾਰੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮਾਨਤ 'ਤੇ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਘੱਟ ਤੀਬਰਤਾ ਵਾਲੇ ਧਮਾਕਿਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਅਣਸੁਲਝੇ ਰਹੇ।
ਮੈਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਲੜੀਵਾਰ ਧਮਾਕਿਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਸ਼ੱਕੀ ਸੀ। ਅੰਸਾਰੀ ਦਾ ਜਨਮ 1960 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਬੰਬਈ (ਹੁਣ ਮੁੰਬਈ) ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੋਕਮਾਨਿਆ ਤਿਲਕ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਜਿੱਥੋਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਐਮਬੀਬੀਐਸ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਿਤਕਰੇ ਅਤੇ ਅਤਿਆਚਾਰ ਦੀ

ਭਾਵਨਾ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ, ਜੋ ਉਦੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਗਈ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਅਸਾਮ ਵਿੱਚ ਨੇਲੀ ਕਤਲੇਆਮ ਅਤੇ ਭਿਵੰਡੀ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ 1984 ਦੇ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। ਦਸੰਬਰ 1992 ਦਾ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਢਾਹੁਣਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਮੋੜ ਸੀ।
ਅੰਸਾਰੀ ਬੰਬਈ ਦੇ ਅਗਦੀਪਾੜਾ ਦੇ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁਲ ਇਲਾਕੇ ਮੋਮੀਨਪੁਰਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਸਾਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਘਰ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਜਾਣਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। ਪਰ ਉਹ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਵਸਨੀਕ ਇੱਕ 'ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ' ਬਾਹਰੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਵੈਰ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਫ਼ੌਜ ਦੀ ਪੂਰੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਉਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਭੇਜਿਆ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਫ਼ੌਜ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਅਤੇ ਜਾਤ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋਖਮ ਵਿੱਚ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਵੀ ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ 'ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਵਾਲ ਉਠਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵਾਰਥ ਹਨ।
ਮੁਸਲਿਮ ਅਫ਼ਸਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਅੰਸਾਰੀ ਦੀਆਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ। ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮੁਸਲਿਮ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਅੰਸਾਰੀ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਡਾਕਟਰ ਸੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਕੱਟੜ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਅੱਤਵਾਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸਪਾਂਸਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ 'ਵਿਦੇਸ਼ੀ' ਗਿਰੋਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਭਾਵਿਤ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਲਈ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਬਰਬਾਦ ਕੀਤੇ, ਮੈਂ ਅੰਸਾਰੀ ਦੇ ਘਰ ਛਾਪਾ ਮਾਰਿਆ। ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ, ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਖੁਲਾਸੇ ਤੋਂ ਉਸਦੇ ਪੰਜ ਹੋਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ, ਵਿਸਫੋਟਕ, ਦੇਸੀ ਰਿਵਾਲਵਰ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਹਥਿਆਰ, ਵਾਇਰਲੈੱਸ ਸੈੱਟ, ਡੈਟੋਨੇਟਰ, ਟਾਈਮਿੰਗ ਡਿਵਾਈਸ, ਹਦਾਇਤ ਮੈਨੂਅਲ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੁਦਰਾ ਦਾ ਇੱਕ ਜ਼ਖੀਰਾ ਵੀ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤਾ।
ਪਰ ਇਹ ਅਜੇ ਵੀ ਬਰਫ਼ ਦੇ ਢੇਰ ਦਾ ਸਿਰਾ ਸੀ। ਹੋਰ ਪੁੱਛਗਿੱਛ 'ਤੇ ਜੋ ਖੁਲਾਸਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਡਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪੂਰੇ ਪੁਲਿਸ ਵਿਭਾਗ ਲਈ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਵੀ ਸੀ। ਪੁੱਛਗਿੱਛ 'ਤੇ, ਇੱਕ ਦੇਸ਼ ਵਿਆਪੀ ਅੱਤਵਾਦੀ ਨੈੱਟਵਰਕ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਹੋਇਆ ਜਿਸਨੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ 25 ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ, ਰੇਲਗੱਡੀਆਂ ਪਟੜੀਆਂ ਤੋਂ ਉਤਰਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਇਹ ਖੁਲਾਸਾ ਸੀ ਕਿ ਦੋ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹਮਲਿਆਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਤੁਰੰਤ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ - ਇੱਕ 15

ਜਨਵਰੀ 1994 ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਦੂਜਾ 26 ਜਨਵਰੀ 1994 ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਗਣਤੰਤਰ ਦਿਵਸ ਪਰੇਡ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਸੀ।
ਇੱਕ ਗੱਲ ਨੇ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਵੱਲ ਲੈ ਗਿਆ - ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਪਿਛਲੇ ਛੋਟੇ ਧਮਾਕਿਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਹੱਲ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਇੱਕ ਪੂਰਾ ਅੱਤਵਾਦੀ ਨੈੱਟਵਰਕ ਬੇਨਕਾਬ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਦੋ ਵੱਡੀਆਂ ਆਫ਼ਤਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਇੰਨੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਛੋਟੇ ਧਮਾਕਿਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਅਣਸੁਲਝੇ ਰਹੇ। ਜੇਕਰ ਸਥਾਨਕ ਪੁਲਿਸ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਸਾਰੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਦੀ, ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਤਵਾਦੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਈ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੇਲਗੱਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਧਮਾਕੇ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਮੈਂ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਅਪਣਾਈ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅੰਸਾਰੀ ਮੁੱਖ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ 21 ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਨੀਰਜ ਕੁਮਾਰ ਅਤੇ ਸਪੈਸ਼ਲ ਟਾਸਕ ਫੋਰਸ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ (ਐਸਪੀ) ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਾਰੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਅਜਮੇਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਟਾਡਾ (ਅੱਤਵਾਦ ਅਤੇ ਵਿਘਨਕਾਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ [ਰੋਕਥਾਮ] ਐਕਟ) ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸਦਾ ਮੂਲ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਉਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਟਾ ਨੇੜੇ ਦਿੱਲੀ-ਮੁੰਬਈ ਰਾਜਧਾਨੀ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਟ੍ਰੇਨ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਧਮਾਕੇ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਸੀ। ਮੁਕੱਦਮਾ ਡਿਪਟੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਲਾਹਕਾਰ ਐਸ ਕੇ ਸਕਸੈਨਾ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕੀਤੀ ਗਈ।
ਮੁਕੱਦਮਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਦੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਸਾਰੇ 21 ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਅਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਸਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ। ਟਾਡਾ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਕਾਨੂੰਨ ਨੇ ਫਿਰ ਐਸਪੀ ਰੈਂਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨਾਂ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ। ਹਰੇਕ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਐਸਪੀ ਹਰੀਸ਼ ਚੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹੇ ਗਏ ਬਿਆਨਾਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਚੰਗਾ ਠਹਿਰਾਇਆ। ਇਤਫਾਕਨ, ਅੰਸਾਰੀ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਜਨਵਰੀ 2020 ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਖ਼ਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਪੈਰੋਲ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਨੂੰ ਲਾਪਤਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, 15 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਕਾਨਪੁਰ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅਪਰਾਧਿਕ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਸਾਰੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਅੱਤਵਾਦ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਅੱਤਵਾਦੀ ਆਪਣੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਉਹ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਓਨਾ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਵਜੋਂ ਨਾ ਦੇਖਣ। ਜੇਕਰ ਅੰਸਾਰੀ 'ਤੇ ਜਲਦੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਰੇਲਗੱਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਏ 50 ਧਮਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਨੂੰ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ ਹੁੰਦਾ। ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਢਿੱਲੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ। ਅਗਸਤ 2018 ਵਿੱਚ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਭੀਮਾ ਕੋਰੇਗਾਂਵ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਾਲ ਜਨਵਰੀ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਖੱਬੇ-ਪੱਖੀ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮੁਕੱਦਮਾ ਵੀ ਲਿਖਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਗਲਤ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੇਜ਼ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ਲ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਲੋੜ ਹੈ।

ਸਿਕੰਦ ਕਤਲ ਕੇਸ: 1982

ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਜਾਂਚ ਕਰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਕਰਦੇ ਹੋ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਤੁਸੀਂ ਕੇਸ ਨੂੰ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ, ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਲੈ ਜਾਂਦੇ। ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਫੋਰੈਂਸਿਕ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਅਤੇ ਜੋ ਵੀ ਹੋਰ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ, ਖੋਜ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਕੇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਟੁੱਟ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਤੁਸੀਂ ਬਸ ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੇਸ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਚਮਤਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਕਲੇ ਹੋ, ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਰੁਕਦੇ

ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਤੁਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਹਾਕੇ ਲੱਗ ਜਾਣ। ਸ਼ੇਖੀ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ, ਮੈਂ ਇਹੀ ਕੀਤਾ।
ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ 'ਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਵਾਰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਧਮਾਕੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਮਲਬੇ ਦਾ ਸਥਾਨ। 2 ਅਕਤੂਬਰ 1982 ਨੂੰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਨਗਰ, 98 ਵਿਖੇ ਸਥਿਤ ਅਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੀ ਦੂਜੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦਾ ਬੈੱਡਰੂਮ, ਧਮਾਕੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਸਦੇ ਇਕਲੌਤੇ ਨਿਵਾਸੀ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਿਕੰਦ, 39 ਸਾਲਾ ਇੰਜੀਨੀਅਰ - ਸਿਕੰਦ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਲਿਮਟਿਡ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ - ਦੇ ਨਾਲ ਉੱਡ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ ਇੱਕ ਬੈਡਮਿੰਟਨ ਸ਼ਟਲਕਾਕ ਬਾਕਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਦੋਵੇਂ ਸਿਰਿਆਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਚਿੱਟਾ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦਾ ਢੱਕਣ ਸੀ। ਡੱਬੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖਾਸ ਆਕਾਰ ਵਿੱਚ ਕੱਟਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਫਿੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਡੱਬੇ ਨੂੰ ਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਢਿੱਲਾ ਕਰਕੇ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਦਬਾਅ ਘੱਟ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਗ੍ਰਨੇਡ ਫਟ ਜਾਵੇਗਾ - ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਸਿਕੰਦ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜੋ ਪਾਰਸਲ ਖੋਲ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਤੁਰੰਤ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ, ਉਸਦਾ ਪੂਰਾ ਚਿਹਰਾ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਵਿਗੜ ਗਿਆ। ਇਹ ਇੱਕ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਵਾਲੀ ਮੌਤ ਸੀ।
ਸਿਕੰਦ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਸੀ ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਇੱਥੇ-ਉੱਥੇ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਅ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੋਈ ਉਸਨੂੰ ਇੰਨੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੇਗਾ? ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਈ, ਅਤੇ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੱਕ ਮਾਮਲਾ ਅਣਸੁਲਝਿਆ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੇਰੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਇਕਾਈ ਕੋਲ ਇਹ ਗੱਲ ਆਈ, ਅਪਰਾਧ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਮਲਬਾ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅਤੇ ਖਿੜਕੀਆਂ ਦੁਬਾਰਾ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਪਲਾਸਟਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਸੀਮਿੰਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਕੰਧ 'ਤੇ ਨਵਾਂ ਪੇਂਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਫਿਟਿੰਗ ਅਤੇ ਫਿਕਸਚਰ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ - ਇਹ ਇੱਕ ਬਿਲਕੁਲ ਨਵਾਂ ਫਲੈਟ ਸੀ।
ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਅਪਰਾਧ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਭੌਤਿਕ ਸਬੂਤਾਂ ਸਮੇਤ ਮਲਬੇ ਅਤੇ ਸੁਆਹ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਇਸਨੂੰ ਡੱਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੈਕ ਅਤੇ ਸੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਜਨਰਲ ਫੋਰੈਂਸਿਕ ਸਾਇੰਸ ਲੈਬਾਰਟਰੀ, ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਬੈਲਿਸਟਿਕ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਮੁਖੀ ਡਾ. ਜੀ.ਆਰ. ਪ੍ਰਸਾਦ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਡਾ. ਪ੍ਰਸਾਦ ਨੇ ਮਲਬੇ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਾਰਸਲ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਅਤੇ ਟੁਕੜੇ ਲੱਭ ਲਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਬਾਹਰੀ ਕਵਰ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਜਿਸ 'ਤੇ ਟਾਈਪਰਾਈਟਰ ਨਾਲ ਰਿਸੀਵਰ ਅਤੇ ਭੇਜਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਾਰਸਲ ਨੂੰ 'ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਿਕੰਦ, 98, ਸੁੰਦਰ ਨਗਰ, ਦਿੱਲੀ' ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ

ਅਤੇ ਇਹ ਦਿੱਲੀ ਮੈਟਲਜ਼, 290, ਹੌਜ਼ ਕਾਜ਼ੀ, ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਕਾਲਪਨਿਕ ਪਤਾ ਸੀ।
ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਮਲਬੇ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਕੁਝ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਨੇ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨੌਂ ਘੰਟੇ ਹੋਰ ਬਿਤਾਏ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਲਬੇ ਦੇ ਹਰੇਕ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ। ਅਸੀਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ:
• ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ ਨੂੰ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ;
• ਇਸਦੀ ਪਛਾਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਬਣੇ ਗ੍ਰਨੇਡ ਵਜੋਂ ਹੋਈ।
ਪੁਣੇ ਦੇ ਕਿਰਕੀ ਵਿਖੇ ਅਸਲਾ ਫੈਕਟਰੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਮਿਤ ਡੈਟੋਨੇਟਰ ਨਾਲ ਲੈਸ;
• ਸ਼ਟਲਕਾਕਸ ਲਈ ਟਿਊਬਲਰ ਬਾਕਸ ਨੂੰ ਵੀ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ;
• ਗ੍ਰਨੇਡ ਲੀਵਰ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤਾਂਬੇ ਦੀ ਤਾਰ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੀ ਗਈ;
• ਪਾਰਸਲ ਬੰਨ੍ਹਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਧਾਗੇ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਕੱਢੇ ਗਏ।

ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਵੱਲ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਸੂਈ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸਬੂਤ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਨਮਾਨਿਤ ਫੌਜੀ ਅਫਸਰ ਸੀ, ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਪੁਲਿਸ ਮੁਖੀ - ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਕਰਨਲ ਐਸ.ਜੇ. ਚੌਧਰੀ ਉਰਫ਼ ਜੀਤੀ ਚੌਧਰੀ ਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਸੀਂ ਇੰਨੇ ਸੀਨੀਅਰ ਫੌਜੀ ਅਫਸਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜਾਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ? ਇਸ ਵਿੱਚ ਭਾਵੁਕ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਈਰਖਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜੋ ਭਿਆਨਕ ਮਰਦ ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘੀ ਜੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ।
ਆਪਣੇ ਕਤਲ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਸਿਕੰਦ ਰਾਣੀ ਨਾਲ ਲਿਵ-ਇਨ ਰਿਲੇਸ਼ਨਸ਼ਿਪ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਇੱਕ ਜੰਗੀ ਵਿਧਵਾ ਜਿਸਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਦਾ ਦੂਜਾ ਵਿਆਹ ਵੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸੱਚਾ ਪਿਆਰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਸਿਕੰਦ ਵਿੱਚ ਜਾਪਦਾ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਇੱਕ ਵਿਆਹ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਇਕੱਠੇ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਰਾਣੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਿਕੰਦ ਨੂੰ ਮਿਲੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਲੜਾਈ ਵਾਲੇ ਤਲਾਕ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਜਨੂੰਨੀ ਪਤੀ ਉਸਨੂੰ ਮਾੜੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਣ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ, ਪੈਸਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ - ਸਭ ਕੁਝ - ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਸਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਦਖਲ ਦੁਆਰਾ ਤਲਾਕ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਰਾਣੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿਕੰਦ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਅਤੇ ਲਿਖਤੀ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਰਾਣੀ ਦਾ ਸਾਬਕਾ ਪਤੀ - ਜੋ ਇਸ ਤੱਥ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਔਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਉਹ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਬੰਦ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹੋ - ਸਾਡਾ ਮਾਣਯੋਗ ਸਜਾਇਆ ਗਿਆ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਕਰਨਲ ਐਸ.ਜੇ. ਚੌਧਰੀ ਸੀ।
ਹਥਿਆਰ ਦੀ ਬਣਤਰ ਤੋਂ, ਇੱਕ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ ਜਿਸਨੂੰ 1971 ਦੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਜਿੱਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਮੁਹਾਰਤ ਨਾਲ ਇਸਨੂੰ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਈਰਖਾ ਅਤੇ ਜਨੂੰਨ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ, ਸਾਡਾ ਕੇਸ ਸੁਲਝ ਗਿਆ - ਇਹ ਅਪਰਾਧ ਚੌਧਰੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।
ਪਰ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੇਸ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਭੌਤਿਕ ਸਬੂਤ ਨਾ ਹੋਣ, ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ, ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਲੜੀ ਬਣਾਉਣ। ਸਬੂਤ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਲਈ, ਸੀਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਟੀਮ ਨੇ ਚੌਧਰੀ ਦੇ ਫਰੈਂਡਜ਼ ਕਲੋਨੀ ਸਥਿਤ ਘਰ, ਪ੍ਰਗਤੀ ਵਿਹਾਰ ਹੋਸਟਲ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਸੂਟ, ਵਾਯੂ ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਦਫਤਰ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਸਟੈਂਡਰਡ ਹੈਰਾਲਡ ਕਾਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ।
ਮਲਬੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਮੱਗਰੀ ਉਸਦੇ ਘਰ, ਦਫਤਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਮੱਗਰੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਸੀ। ਫੋਰੈਂਸਿਕ ਮਾਹਰ ਉਸਦੇ ਦਫਤਰ ਦੇ ਦਰਾਜ਼ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਧਾਗੇ ਦੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਰਸਲ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਮਲਬੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਧਾਗੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਸਕਦੇ ਸਨ; ਉਸਦੀ ਕਾਰ ਤੋਂ ਇੱਕ ਤਾਰ-ਕਟਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਤਾਂਬੇ ਦੀ ਤਾਰ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਫਿਰ, ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਵੀ ਇੱਕ ਤਾਰ-ਕਟਰ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਕਿਸਮ ਦਾ ਧਾਗਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ੱਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਿਯਮ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਝਿਜਕ ਦੇ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਕਈ ਸਿਧਾਂਤ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਪਛਾਣ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਾਰਸਲ 'ਤੇ ਪਤਾ ਕਿਸਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਤੁਰੰਤ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸੈੱਟ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਮੁੱਖ ਸ਼ੱਕੀ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੰਦਾ। ਹੁਣ, ਇੱਥੇ ਸਮੱਸਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਆਮ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਜਾਂ ਸਮਝਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰੀ ਜਾਂ ਤੀਜੀ-ਧਿਰ ਦੇ ਮਾਹਰ ਦੀ ਰਾਏ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਪਾਰਸਲ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਪਤਾ ਹੱਥ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਟਾਈਪਰਾਈਟਰ 'ਤੇ ਸੀ।
ਭਾਰਤੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਨੂੰਨਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ
- ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ, 1860 ਜੋ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸੰਹਿਤਾ (CrPC), 1973 ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ

ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸਬੂਤ ਐਕਟ, 1872 ਜੋ ਇਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੀਆਂ ਸਮੱਗਰੀਆਂ, ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵੈਧ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸ਼ੱਕੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ, ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 45 ਮੇਰੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਇਹ ਧਾਰਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਕਾਨੂੰਨ, ਵਿਗਿਆਨ, ਕਲਾ ਦੇ ਸਵਾਲ ਜਾਂ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਜਾਂ ਫਿੰਗਰਪ੍ਰਿੰਟ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਮਾਹਰ ਦੀ ਰਾਏ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ।
ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜਾਂਚ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਧਾਰਾ 45 ਵਿੱਚ ਟਾਈਪਰਾਈਟਰ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਜਾਂ ਟਾਈਪਰਾਈਟ ਟੁਕੜਿਆਂ ਦਾ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ 1952 ਵਿੱਚ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਹਨੂਮੰਤ ਨੇਰਗੁੰਡਕਰ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਟਾਈਪਰਾਈਟ ਸਮੱਗਰੀ 'ਤੇ ਰਾਏ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 45 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਹਰ ਰਾਏ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਚੁਣੌਤੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਕਾਰਕ ਵੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੇਸ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲੜਾਈ ਹਾਰ ਗਏ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪਤਾ ਲਿਖਣ ਲਈ ਕਿਹੜੀ ਟਾਈਪਰਾਈਟਰ ਮਸ਼ੀਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਦੂਜਾ, ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਮਸ਼ੀਨ ਲੱਭ ਸਕੀਏ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨ ਨੂੰ ਚੌਧਰੀ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਗਵਾਹ ਅਤੇ ਮਾਹਰ ਰਾਏ ਇਕੱਠੀ ਕਰ ਸਕੀਏ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੀ ਇੱਕ ਮਿਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ, ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਮਾਹਰ ਰਾਏ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੱਕ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ। ਅਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਖੁਦ ਸਿਰਫ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰੀ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।
ਇਹ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਔਖਾ ਕੰਮ ਸੀ; ਜੇਕਰ ਇਹ ਕੇਸ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਚਮਤਕਾਰ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਹਾਰ ਨਾ ਮੰਨਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਨ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਕੰਮ ਅਦਾਲਤ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੀ ਟੀਮ ਦੇ ਨਾਲ, ਮੈਂ ਚੌਧਰੀ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀ ਗਈ ਟਾਈਪਰਾਈਟਰ ਮਸ਼ੀਨ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨ ਗਿਆ। ਇਹ ਉਸਦਾ ਦਫ਼ਤਰ ਟਾਈਪਰਾਈਟਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਟਾਈਪਰਾਈਟਰ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਵਿਕਲਪ ਸੀ - ਸਿੱਧਾ ਚੌਧਰੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛੋ। ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਨਮਾਨਿਤ ਫੌਜੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਯਾਦ ਰੱਖੋ, ਟੌਮ ਕਰੂਜ਼, ਜੈਕ ਨਿਕੋਲਸਨ ਅਤੇ ਡੈਮੀ ਮੂਰ ਅਭਿਨੀਤ ਫਿਲਮ 'ਏ ਫਿਊ ਗੁੱਡ ਮੈਨ' (1992) ਵਿੱਚ

ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਡੈਨੀਅਲ ਕੈਫੀ ਲਈ ਕਰਨਲ ਜੈਸਪ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣਾ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਬੂਤ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਕਿੰਨਾ ਜੋਖਮ ਭਰਿਆ ਸੀ - ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਉਮੀਦ 'ਤੇ ਕਿ ਉਹ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦਾ ਇਕਬਾਲ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਸਥਿਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਟੀਮ ਸੀ। ਚੌਧਰੀ ਨੂੰ 1 ਅਗਸਤ 1983 ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਨਾਇਕ ਭਵਨ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਲਈ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ ਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਜ਼ਿੱਦੀ ਪਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਐਮਪੀ ਸਿੰਘ, ਡੀਐਸਪੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਕੇਸ ਸੌਂਪਿਆ ਸੀ, ਨੇ ਚੌਧਰੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ, ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਟਰੋਪੋਲੀਟਨ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ 6 ਅਗਸਤ ਤੱਕ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ।
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਚੌਧਰੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ, ਉਹ ਸਨ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰਹਿਮ ਦੇ ਸਖ਼ਤ ਮਾੜੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਸਨ; ਡੀਐਸਪੀ ਬੀਆਰ ਪੁਰੀ ਆਪਣੇ ਨਰਮ ਪੱਖ ਨਾਲ ਅਤੇ ਜੋ ਚੌਧਰੀ ਵਾਂਗ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਬੋਲਦਾ ਸੀ, ਨੇ ਚੰਗੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ; ਅਤੇ ਫਿਰ ਮੈਂ ਸੀ, ਜੋ ਚੌਧਰੀ ਵਾਂਗ ਹੀ ਉਮਰ ਅਤੇ ਪਿਛੋਕੜ ਦਾ ਸੀ ਪਰ ਰੁੱਖਾ ਅਤੇ ਬੇਰਹਿਮ ਹੋ ਕੇ ਉਸ 'ਤੇ ਕੇਸ ਪਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ।
ਬੇਸ਼ੱਕ, 'ਹੁੱਕ ਜਾਂ ਠੱਗ' ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦੀ ਸਹੁੰ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਪਾਉਣ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਇੱਕ ਵਿਗਿਆਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਤਿਆਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਤਿਆਰੀ ਕੰਮ ਕਰ ਗਈ ਅਤੇ ਦੋ ਦਿਨ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਰਾਤਾਂ ਤੱਕ ਲਗਾਤਾਰ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਚੌਧਰੀ ਦੀ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਦੱਖਣੀ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਲਾਜਪਤ ਨਗਰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਪਾਰਕ ਟਾਈਪਿੰਗ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਟਾਈਪਰਾਈਟਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣਾ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ।
ਇੱਕ ਟੀਮ ਕਾਲਜ ਪਹੁੰਚੀ। ਉਸ ਕਾਲਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਟਾਈਪਰਾਈਟਰਾਂ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਟਾਈਪਸਕ੍ਰਿਪਟ - ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 13 - ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਅਪਰਾਧ ਤੋਂ ਦਸ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ, ਅਗਸਤ 1983 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਮੂਨਾ ਵੈਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਟਾਈਪਰਾਈਟਰ ਘਿਸਿਆ-ਘਿਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ, ਟਾਈਪਸਕ੍ਰਿਪਟ ਨੂੰ ਦਸ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਜਦੋਂ ਚੌਧਰੀ ਟਾਈਪਰਾਈਟਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਇਹ ਇੱਕ ਟਾਈਪਿੰਗ ਕਾਲਜ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉੱਥੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਟਾਈਪਿੰਗ ਟੈਸਟ ਪੇਪਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਟ੍ਰੇਨਰ ਕੋਲ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੁੱਲ 704 ਟਾਈਪਸਕ੍ਰਿਪਟਾਂ

ਇਕੱਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੁਣ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਪਾਰਸਲ 'ਤੇ ਲਿਖੀ ਲਿਖਤ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਔਖੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਣ ਵਾਲਾ ਮਾਹਰ ਐਸਕੇ ਗੁਪਤਾ ਸੀ, ਸਹਾਇਕ ਕੈਮੀਕਲ ਐਗਜ਼ਾਮੀਨਰ, ਕੇਂਦਰੀ ਫੋਰੈਂਸਿਕ ਸਾਇੰਸ ਲੈਬਾਰਟਰੀ (CFSL) ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ।
ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਬੂਤ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ 'ਮਾਹਰਾਂ ਦੀ ਰਾਇ' ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ, ਗੁਪਤਾ ਦੀ 26 ਸਤੰਬਰ 1983 ਦੀ ਰਾਏ ਸੋਨੇ ਵਿੱਚ ਵਜ਼ਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਟੀਮ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਲਈ, ਇਹ ਕਾਤਲ 'ਤੇ 'ਮਾਹਰ' ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਇਨਾਮ ਸੀ, ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਕਿ ਅੱਗੇ ਦਾ ਰਸਤਾ ਬੰਦ ਸੀ। ਗੁਪਤਾ ਨੇ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਟਾਈਪਸਕ੍ਰਿਪਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੂੰ ਬੂਬੀ-ਟਰੈਪ ਪਾਰਸਲ 'ਤੇ ਮਿਲੇ ਉਸ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੌਧਰੀ ਨੂੰ ਪਿੰਨ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਅੰਤਿਮ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਦਾ ਸਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, 'ਪੂਰਾ ਸਬੂਤ ਹਾਲਾਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸਬੂਤ ਇੱਕ ਅਟੁੱਟ ਜਾਲ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਨੋਰਥ, ਧਮਕੀ, ਨਿਪੁੰਨਤਾ, ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ, ਆਚਰਣ ਦੇ ਸਬੂਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਮਾਹਰਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨਾਲ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ....'
ਕਈ ਵਾਰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮਹੀਨਿਆਂ, ਸਾਲਾਂ ਅਤੇ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੱਕ ਸਖ਼ਤ ਅਤੇ ਲੰਬੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਲੜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੇਸ ਦੀ ਅੰਤਮ ਕਿਸਮਤ ਬਾਰੇ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਉਸ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸੰਕਲਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਇਸ 'ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਲਗਾਤਾਰ ਹਾਰਿਆ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਜਿੱਤ ਗਿਆ। ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਜਿੱਤ ਸਕਦੇ।
ਜਦੋਂ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਹਨੂਮੰਤ ਨਰਗੁੰਡਕਰ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਕਾਨੂੰਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਐਡੀਸ਼ਨਲ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਐਸ.ਸੀ. ਜੈਨ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਿਕਲਪ ਸੀ। ਟਾਈਪਸਕ੍ਰਿਪਟਾਂ 'ਤੇ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਅਪੀਲ 'ਤੇ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਦਖਲ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਸਟਿਸ ਐਮ.ਕੇ. ਚਾਵਲਾ ਨੇ ਇਸ ਨਿਰੀਖਣ ਦੇ ਨਾਲ ਸੋਧ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, 'ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।'
ਦੋਵੇਂ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਉਮੀਦ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਚੌਧਰੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਚਮਤਕਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਉਸ ਚਮਤਕਾਰ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਲਗਾਤਾਰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਕੇਸ ਖਾਰਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਕੇਸ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਪਰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਟੀਮ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਥਾਪਤ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਹੀ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 45 ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਟਾਈਪਰਾਈਟਰਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਸੁਪਰੀਮ

ਕੋਰਟ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਟਾਈਪਰਾਈਟਰ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵਿਗਿਆਨ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ।
ਸੀਨੀਅਰ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਸੀਐਸ ਸ਼ਰਮਾ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਐਡਵੋਕੇਟ ਪੀਕੇ ਚੌਬੇ ਨੇ ਟਾਈਪਰਾਈਟਰਾਂ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੀ ਤਕਨਾਲੋਜੀ 'ਤੇ ਮਿਹਨਤੀ ਅਤੇ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਖੋਜ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰੀ ਬੈਂਚ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਡੇਟਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮਾਮਲਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਸੀ, ਤੱਥ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਛੋਟਾ ਨੁਕਤਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਟਾਈਪਰਾਈਟਿੰਗ ਮਾਹਰ ਦੀ ਰਾਏ ਭਾਰਤੀ ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 45 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਸਾਡੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਿਪਟ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਸਬੂਤ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਚੌਧਰੀ ਵਿਰੁੱਧ ਕਤਲ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਨਗੇ।
ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦਾ ਫੈਸਲਾ 1996 ਵਿੱਚ ਆਇਆ - ਮੇਰੀ ਸੇਵਾਮੁਕਤੀ ਦਾ ਸਾਲ - ਕੇਸ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਤੋਂ 13 ਸਾਲ ਬਾਅਦ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਦਾ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਯੋਗ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਤੀਹ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ (ਕਤਲ ਦੀ ਮਿਤੀ 'ਤੇ) ਖੜ੍ਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਉਲਟਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਫੈਸਲਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸੀਬੀਆਈ ਰਾਹੀਂ ਰਾਜ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਕਿ 'ਟਾਈਪਰਾਈਟਰ ਦੀ ਟਾਈਪਰਾਈਟਿੰਗ ਅਤੇ ਪਛਾਣ ਦੀ ਜਾਂਚ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਸਵਾਲੀਆ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਟਾਈਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਟਾਈਪਰਾਈਟਰ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਖਾਸ ਟਾਈਪਰਾਈਟਰ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤਤਾ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਧਿਐਨ ਇੱਕ ਮਾਹਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋਲ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਹੁਨਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਉਸਦੀ ਰਾਏ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਹਿਲੂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 45 ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।'
ਅਸੀਂ ਨਿਆਂ ਦੇ ਕੰਡਿਆਲੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਚੱਲਦੇ ਰਹੇ, ਆਪਣੇ ਮੁੱਖ ਸ਼ੱਕੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ। ਅਸੀਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਿਆਂ ਦਾ ਰਸਤਾ ਅਪਣਾਇਆ, ਪਰ ਕੀ ਅਸੀਂ ਸਫਲ ਹੋਏ? ਕੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪਿਤਾ, ਸੱਤਰ ਸਾਲਾ ਐਚਡੀ ਸਿਕੰਦ ਨੂੰ ਨਿਆਂ ਮਿਲਿਆ? ਜਾਂ, ਉਸਦੀ ਸੋਗ ਮਨਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਰਾਣੀ ਨੂੰ?
ਨਹੀਂ। ਦਸ ਸਾਲ ਹੋਰ ਨਹੀਂ। ਕਤਲ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਕੁੱਲ ਛੱਬੀ ਸਾਲ ਬਾਅਦ, ਅਪ੍ਰੈਲ 2008 ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਸੈਸ਼ਨ ਅਦਾਲਤ ਨੇ
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਿਕੰਦ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ 12 ਚੌਧਰੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ 98 ਸਾਲਾ ਪਿਤਾ ਨੇ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲਿਆ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਸਾਲ ਵਿੱਚ, ਮਈ 2009 ਵਿੱਚ, ਦੋਸ਼ੀ ਚੌਧਰੀ ਨੂੰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਰਾਹਤ ਮਿਲੀ।

ਜਿਸਨੇ ਉਸਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 13
ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੀਤਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਨਤੀਜੇ ਸਾਡੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਜੋ ਸਾਡੀ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪੁਲਿਸ, ਸੀਬੀਆਈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ। ਅੱਗੇ ਪੜ੍ਹੋ।

3

ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਦਿਨ, ਹਨੇਰੇ ਦਿਨ

22 ਸਤੰਬਰ 2018। 'ਸਾਬਕਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚੋਰ ਕਿਹਾ ਹੈ,' ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਾਹੁਲ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ 'ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ।
ਰਾਫੇਲ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਉਦੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਈ ਜਦੋਂ ਫਰਾਂਸ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਫ੍ਰਾਂਸਵਾ ਓਲਾਂਦ ਨੇ ਇੱਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ 2016 ਵਿੱਚ ਫਰਾਂਸ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚਕਾਰ 36 ਰਾਫੇਲ ਜੈੱਟਾਂ ਦੀ ਖਰੀਦ ਲਈ 8.7 ਬਿਲੀਅਨ ਡਾਲਰ ਦੇ ਸਰਕਾਰ-ਤੋਂ- ਸਰਕਾਰ ਸੌਦੇ ਵਿੱਚ 'ਆਫਸੈੱਟ' ਇਕਰਾਰਨਾਮਾ ਅਨਿਲ ਅੰਬਾਨੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਸਿਰਫ਼ ਬਾਰਾਂ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਹ ਭਾਈਵਾਲ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਸੁਝਾਅ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। 21 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਪੋਸਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਮੀਡੀਆ ਸਮੂਹ, ਮੀਡੀਆਪਾਰਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਓਲਾਂਦ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਭਾਈਵਾਲ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਡਸਾਲਟ ਨੇ ਅੰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ।' 'ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਕਲਪ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਭਾਈਵਾਲ ਨੂੰ ਲੈ ਲਿਆ ਜਿਸਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ,' ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ।
ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਦੋਸ਼ ਲਗਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਰਾਫੇਲ ਸੌਦੇ ਵਿੱਚ ਵਿੱਤੀ ਬੇਨਿਯਮੀਆਂ, ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਬੋਫੋਰਸ ਪਲ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਓਲਾਂਦ ਦਾ ਬਿਆਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਗੋਲੀ ਵਾਂਗ ਆਇਆ। ਅਤੇ, ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇੰਨੇ ਗੰਭੀਰ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ - ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਕੇ, ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ, ਨਾਟਕੀ ਨਫ਼ਰਤ ਨਾਲ ਦਖਲ ਦੇ ਕੇ ਕਿ ਫਰਾਂਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮੋਦੀ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਉਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਸਵਰਗ ਅਤੇ ਨਰਕ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਵੇਗਾ। ਰਾਫੇਲ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

* * * * *

ਭਾਰਤੀ ਜੀਵਨ ਬੀਮਾ ਨਿਗਮ ਘੁਟਾਲਾ: 1957 ਦਾ ਫਲੈਸ਼ਬੈਕ, ਛੇ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ। ਇਹ ਸਾਲ 1957 ਸੀ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਦਸ ਸਾਲ ਬਾਅਦ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ, ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿੱਤੀ ਘੁਟਾਲੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਨਵਾਂ ਦੇਸ਼ ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੇ ਨੇਤਾਵਾਂ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਉਮੀਦਾਂ ਲਗਾਈਆਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੀ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਘਟਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਨੇੜਿਓਂ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਂਗਲਾਂ ਮਿਲਾ ਕੇ ਅਤੇ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।
1957 ਵਿੱਚ ਸੰਸਦ ਦੇ ਮਾਨਸੂਨ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ, ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਰਾਮ ਸੁਭਾਗ ਸਿੰਘ (ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾ ਬਣੇ)
1969 ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਨੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ 14) ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਟੀ.ਟੀ. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮਾਚਾਰੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਖਬਾਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਮੰਗਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਵਿੱਤੀ ਬੇਨਿਯਮੀਆਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
ਭਾਰਤੀ ਬੀਮਾ ਨਿਗਮ (ਐਲਆਈਸੀ)। 15 ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸਹੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ - ਇਹ ਇੱਕ ਕਾਂਗਰਸੀ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਸੀ ਜੋ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਸਦਨ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰੋ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ ਜਿਸਨੇ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਰੈਲੀ ਕੀਤੀ, ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਆਪੀ ਹੰਗਾਮਾ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਮੰਗ ਵੀ ਕੀਤੀ - ਫਿਰੋਜ਼ ਗਾਂਧੀ, ਰਾਏ ਬਰੇਲੀ ਤੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਜਵਾਈ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਸਨ।
ਐਲਆਈਸੀ ਫਿਰੋਜ਼ ਗਾਂਧੀ ਲਈ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਵਾਂਗ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਬੀਮਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਸੀ, ਭਾਰਤ ਜੀਵਨ ਬੀਮਾ ਐਕਟ, 1956 ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ, ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ 245 ਫਰਮਾਂ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਐਲਆਈਸੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਜੂਨ 1957 ਵਿੱਚ, ਐਲਆਈਸੀ ਦੁਆਰਾ ਕਲਕੱਤਾ ਦੇ ਇੱਕ ਵਪਾਰੀ, ਹਰੀਦਾਸ ਮੁੰਦਰਾ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਾਲੀਆਂ ਛੇ ਸ਼ੱਕੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ੇਅਰ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਲਗਭਗ ₹1.24 ਕਰੋੜ ਦਾ ਨਿਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੁੰਦਰਾ ਇੱਕ ਵਪਾਰਕ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਲਾਈਟ ਬਲਬ ਸੇਲਜ਼ਮੈਨ ਵਜੋਂ ਆਪਣਾ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਕਰੀਅਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜਲਦੀ ਹੀ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਕਰੋੜਾਂ ਦਾ ਸਾਮਰਾਜ ਬਣਾ ਲਿਆ। 'ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ: ਉਹ ਇੰਨਾ ਅਮੀਰ, ਇੰਨੀ ਜਲਦੀ ਕਿਵੇਂ ਬਣ ਗਿਆ?' 'ਤੇਜ਼ ਸੌਦੇ ਅਤੇ ਸਟਾਕ ਜੁਗਲਿੰਗ' ਦੁਆਰਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜਸਟਿਸ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਕਰੀਮ ਚਾਗਲਾ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ
ਉਸਦੀ ਆਤਮਕਥਾ।16 ਉਹ ਛੋਟੀਆਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ੇਅਰ ਖਰੀਦਦਾ ਸੀ, ਫਿਰ ਅਫਵਾਹਾਂ ਫੈਲਾ ਕੇ ਸ਼ੇਅਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਧਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

ਮੁੰਦਰਾ ਨੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਲਆਈਸੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਡੁੱਬ ਰਹੀਆਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜੋਖਮ ਭਰੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਸ਼ੇਅਰ ਖਰੀਦਦਾਰੀ ਐਲਆਈਸੀ ਦੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਮੇਟੀ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ₹1.24 ਕਰੋੜ ਦੀ ਰਕਮ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਕੋਈ ਛੋਟੀ ਰਕਮ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਦਰਅਸਲ ਇਹ ਉਸ ਤਾਰੀਖ ਤੱਕ ਐਲਆਈਸੀ ਦੁਆਰਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਨਿਵੇਸ਼ ਸੀ। ਇੱਕ ਅਖਬਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਸੌਦੇ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਫਰਮਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇੱਕ ਸੰਸਦੀ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਪਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਮਾਚਾਰੀ ਨੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸਿਰਫ਼ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿੱਤਾ, ਸ਼ਾਇਦ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਲੁਕਾਇਆ।
ਫਿਰੋਜ਼ ਗਾਂਧੀ ਗੁੰਮਰਾਹਕੁੰਨ ਜਵਾਬ ਤੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੈਰ-ਰਸਮੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੋਰ ਵੇਰਵੇ ਲੱਭੇ ਅਤੇ 16 ਦਸੰਬਰ 1957 ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਸੰਸਦੀ ਬਹਿਸਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ, 'ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਵਿੱਤੀ ਸੰਸਥਾ, ਭਾਰਤੀ ਜੀਵਨ ਬੀਮਾ ਨਿਗਮ, 'ਤੇ ਚੌਕਸੀ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਜਨਤਕ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਗਲਤ ਵਰਤੋਂ ਅਸੀਂ
ਅੱਜ ਜਾਂਚ ਕਰਾਂਗੇ।’17 ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮੁੱਖ ਵਿੱਤ ਸਕੱਤਰ ਐਚਐਮ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਮਾਚਾਰੀ 'ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਹਮਲਾ ਬੋਲਿਆ, ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬੇਨਿਯਮੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ 'ਤੇ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਮਾਚਾਰੀ ਵਿਚਕਾਰ ਨਿਵੇਸ਼ ਸੰਬੰਧੀ ਗੁਪਤ ਪੱਤਰਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੱਤਰਕਾਰ ਇੰਦਰ ਮਲਹੋਤਰਾ ਨੇ ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਬਹਿਸ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ, ‘ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲਤ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਇੰਨਾ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਵੱਡਾ ਸਮਰਥਨ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਾਨ' ਅਤੇ ਨਿਆਂਇਕ ਜਾਂਚ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ।'18
ਅੱਜ ਦੇ ਉਲਟ, ਮੀਡੀਆ 'ਤੇ ਕੋਈ ਬ੍ਰੇਕਿੰਗ ਨਿਊਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ 'ਤੇ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਹੈਸ਼ਟੈਗ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੁੰਦਰਾ ਘੁਟਾਲਾ ਖਿੜਕੀ 'ਤੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪੰਛੀ ਦੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਟਵੀਟ ਵਾਂਗ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਸਕਿੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਡ ਗਿਆ। ਇਹ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਵਾਟਰਗੇਟ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੋਲਗੇਟ ਵਾਂਗ ਕੋਈ 'ਗੇਟ' ਪਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਅਣਦੇਖਾ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਇਸਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਾਉਣਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਮਾਚਾਰੀ ਵਰਗੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਆਸਾਨ ਕੰਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।
ਪਰ ਉਸ ਸਮੇਂ, ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਕਮਾਨ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਸਨ। ਫਿਰੋਜ਼ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਮੁਹਿੰਮ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ

ਕ੍ਰਿਕਟ ਕੰਟਰੋਲ ਬੋਰਡ (ਬੀ.ਸੀ.ਸੀ.ਆਈ.) ਦੇ ਮੁਖੀ ਐਨ. ਸ਼੍ਰੀਨਿਵਾਸਨ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਜਵਾਈ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਅਸਤੀਫ਼ੇ ਦੀ ਮੰਗ ਵਿਚਕਾਰ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਗੋਪਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ, 'ਅੱਜ, ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਸਹੁਰੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਵਾਈ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ 1950 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੀ ਉਹ ਘਟਨਾ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਸਹੁਰੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਵਾਈ ਦੁਆਰਾ 'ਨੈਤਿਕ ਪਲ' ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
ਕਾਨੂੰਨ, ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ। ਇਹ ਆਦਰਸ਼ਕ ਹੈ।'19
ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਬੰਬੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਕਰੀਮ ਚਾਗਲਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰੀ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਕੇ ਜਾਂਚ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਜਾਂਚ ਸਿਰਫ਼ 20-25 ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਗਤੀ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸੁਣਵਾਈ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਜੂਬਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ LIC ਚੇਅਰਮੈਨ ਕੇਆਰ ਕਾਮਥ ਨੂੰ ਮੁੰਦਰਾ ਦੀ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਸ਼ੇਅਰ ਗਲਤ ਕੀਮਤਾਂ 'ਤੇ ਖਰੀਦਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦੇਣ (ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਦੇਣ) ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਇਆ। ਰਿਕਾਰਡ ਜਾਅਲੀ ਪਾਏ ਗਏ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਮਾਚਾਰੀ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨੂੰ ਨਿਰਣਾਇਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ, ਪਰ ਜਸਟਿਸ ਚਾਗਲਾ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ ਮੰਤਰੀ ਸ਼ੱਕੀ ਸੌਦੇ ਲਈ ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਹੋਇਆ ਸੀ।
'ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ' ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਮਾਚਾਰੀ ਨੂੰ ਫਰਵਰੀ 1958 ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਲਗਭਗ ਉਸੇ ਸਮੇਂ, ਮੁੰਦਰਾ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਕਲੈਰਿਜ ਹੋਟਲ ਦੇ ਇੱਕ ਸੂਟ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ 22 ਸਾਲ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਕੱਟਣੀ ਪਈ।
ਭਾਰਤ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਵਿੱਤੀ ਘੁਟਾਲੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਦੋਸ਼ੀ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ; ਅਮੀਰਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰਾਜ ਅੱਗੇ ਝੁਕਣਾ ਪਿਆ। ਪੁਰਖਿਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਮਿਸਾਲ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਿਸਦੀ ਪਾਲਣਾ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਕਈ ਦਹਾਕਿਆਂ, ਸੱਤਰ ਸਾਲਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਲਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।
ਪਰ, ਕੀ ਅਸੀਂ? ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ।

ਜਯੰਤੀ ਧਰਮ ਤੇਜਾ, ਅਸਲੀ ਵਿਜੇ ਮਾਲਿਆ

ਆਪਣੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਹਰੀਦਾਸ ਮੁੰਦਰਾ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਨੰਬਰ 1 ਟੈਕਸ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ।
ਦੂਜੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਦਿਲਚਸਪ ਮਹਾਂਕਾਵਿ ਬਲਾਕਬਸਟਰ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ। ਇੱਕ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨੀ, ਇੱਕ ਗਣਿਤਿਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ, ਇੱਕ ਸੰਗੀਤ ਮਾਹਰ, ਇੱਕ ਛੇ ਫੁੱਟ ਲੰਬਾ, ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੁੰਦਰ ਆਦਮੀ ਜੋ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵ-ਯਾਤਰੀ ਸੀ, ਇੱਕ ਸਵੈ-ਘੋਸ਼ਿਤ ਪ੍ਰਤਿਭਾ, ਇੱਕ ਡਿਪਲੋਮੈਟ ਜਿਸਨੇ ਕੋਸਟਾ ਰੀਕਾ ਦੇ ਰਾਜ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਿਆ, ਸ਼ਿਪਿੰਗ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (SCI) ਦਾ ਪਿਤਾ, ਇੱਕ ਵਿੱਤੀ ਜਾਦੂਗਰ ਜਿਸਨੇ ਇੱਕ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ $1,000 ਕਮਾਉਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ - ਉਹ ਸੀ ਜੈਅੰਤੀ ਧਰਮ ਤੇਜਾ, ਜੈਅੰਤੀ ਸ਼ਿਪਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਸਾਬਕਾ ਚੇਅਰਮੈਨ।
1981 ਵਿੱਚ, ਤੇਜਾ ਆਮਦਨ ਕਰ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਕਰ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ₹7.17 ਕਰੋੜ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਦੂਜਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਟੈਕਸ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ, ਉਹ ਇੱਕ ਭਗੌੜਾ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਨੌਂ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ 19 ਅਕਤੂਬਰ 1972 ਨੂੰ ਵਧੀਕ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਮੁਨੀ ਲਾਲ ਜੈਨ ਨੇ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 409 (ਅਪਰਾਧਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਉਲੰਘਣਾ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਪੰਜ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ, ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 467 (ਖਾਤਿਆਂ ਦੀ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਅਤੇ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 429 (ਧੋਖਾਧੜੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਸੀ, ਸਾਰੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਚੱਲਣੀਆਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ₹14,13,000 ਦਾ ਜੁਰਮਾਨਾ ਵੀ ਅਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ - ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਫੈਸਲਾ ਜਿਸਨੇ 1966 ਵਿੱਚ ਸੀਬੀਆਈ ਦੁਆਰਾ ਤੇਜਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਕੇਸ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਉਹ 1977 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਭੱਜ ਗਿਆ, ਆਮਦਨ ਕਰ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ₹4 ਕਰੋੜ ਦੇ ਬਕਾਏ ਛੱਡ ਗਿਆ। ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੇਜਾ 1982 ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ।
ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋ ਹੋਇਆ ਉਹ ਵੀ ਫਿਲਮਾਂ ਦਾ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਤੇਜਾ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੱਕ ਦੇ ਸਾਲ ਅਸਲ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ - ਸੀਬੀਆਈ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਂਚ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਪਿੱਛਾ ਅਤੇ ਹਵਾਲਗੀ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਸਾਲ ਜਿਸ ਕਾਰਨ 1972 ਵਿੱਚ ਤੇਜਾ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ, ਏਜੰਸੀ ਦੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕਰੀਅਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਮੀਲ ਪੱਥਰ ਹੈ।
1960 ਅਤੇ 1970 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਲਲਿਤ ਮੋਦੀ, ਵਿਜੇ ਮਾਲਿਆ, ਨੀਰਵ ਮੋਦੀ ਅਤੇ ਮੇਹੁਲ ਚੋਕਸੀ, ਤੇਜਾ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮੋ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨਾਲ ਪਾਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਉੜੀਸਾ (ਹੁਣ ਓਡੀਸ਼ਾ) ਅਤੇ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਨ, ਅਤੇ ਤੇਜਾ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਨਹਿਰੂ, ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ

ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾ ਉਸਦੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਘਰ ਅਕਸਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੂੰ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਸ਼ਿਪਿੰਗ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਤੇਜਾ ਜਦੋਂ ਵੀ ਚਾਹੇ ਆਉਣ ਅਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਦੇਣਦਾਰ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਮਿਲਿਆ ਹੈ।' ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ, ਉਹ ਜੇਲ੍ਹ ਗਿਆ।
ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ।
1950 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਤੇਜਾ ਮੈਸੂਰ ਅਤੇ ਲੰਡਨ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਅਮਰੀਕਾ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਖਿੱਚਿਆ, ਇਸਦੇ ਟਰਨਓਵਰ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਖੋਜ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਵੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਿਸਨੇ ਲੱਖਾਂ ਡਾਲਰਾਂ ਦੇ ਪੇਟੈਂਟ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵੇਚੀਆਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਔਸਤਨ $1,000 ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਕਮਾਇਆ। ਫਿਰ ਉਹ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਤੋਂ ਥੱਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।
ਸੱਠਵਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਭਾਰਤ ਆਇਆ ਅਤੇ ਦਾਨੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਨਾਲ, ਉਸਨੇ ਜਯੰਤੀ ਸ਼ਿਪਿੰਗ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਨਹਿਰੂ ਪ੍ਰਤਿਭਾ, ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰ ਸਨ ਜੋ ਤੇਜਾ ਦੇ ਐਸਸੀਆਈ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਬਾਰੇ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਸਨ, ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਲਈ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਮਰਥਨ ਨਾਲ ਭੇਜਿਆ 'ਉਸਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਦਿਓ'।
ਕੁਝ,' ਜੋ ਕਿ 20 ₹ 20 ਕਰੋੜ ਨਿਕਲਿਆ।
ਇਸ ਨਾਲ, ਤੇਜਾ ਨੇ ਜਪਾਨ ਦੀ ਮਿਤਸੁਬੀਸ਼ੀ ਹੈਵੀ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕੀਮਤਾਂ 'ਤੇ 26 ਜਹਾਜ਼ ਖਰੀਦੇ - ਉਸਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਪਹਿਲੀ ਕਿਸ਼ਤ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖ ਕੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਖਰੀਦੇ। ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਾਰੋਬਾਰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧਿਆ, ਅਤੇ ਜੈਅੰਤੀ ਸ਼ਿਪਿੰਗ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਿਪਿੰਗ ਉਦਯੋਗ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 40 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਿੱਸਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਹ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇੱਕ ਬਹੁ-ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਬਣ ਗਿਆ ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਫਰਾਂਸ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਵਿਲਾ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ।
ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਤਾਰਾ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹੋ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਆਦਮੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਤਾਰਾ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਬਾਕੀਆਂ ਲਈ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਰੜਕਦੇ ਹੋ। 1964 ਵਿੱਚ, ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਤੇਜਾ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੇ ਉਸ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਨਫ਼ਰਤ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਉਸਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਪਿੰਗ ਯਾਰਡਾਂ ਨਾਲ ਉਹ

ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਆਉਣੀਆਂ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਤੇਜਾ ਕਰਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।
ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ। ਮੀਡੀਆ ਅਜੇ ਵੀ ਤੇਜਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪੱਤਰਕਾਰ ਇੰਦਰ ਮਲਹੋਤਰਾ ਅਤੇ ਸੁਮਿਤ ਮਿੱਤਰਾ ਨੇ ਤੇਜਾ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਲਾਪਰਵਾਹ ਦੱਸਿਆ। ਉਸਦੀ ਸਥਿਤੀ ਕਿੰਨੀ ਵੀ ਗੰਭੀਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇਵੇ, ਉਸਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਰੱਸੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।
1966 ਵਿੱਚ, ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਤੇਜਾ ਦੇ ਵਿੱਤੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਦਬਾਅ ਸੀ। ਜਲਦੀ ਹੀ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਫਰਮਾਂ ਅਤੇ ਤੇਜਾ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਫਰਾਂਸ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਦੀ ਜਾਂਚ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ 6 ਮਈ 1966 ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਆਇਆ ਸੀ ਪਰ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਅਗਸਤ ਵਿੱਚ, ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਤੇਜਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਵਿਰੁੱਧ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਅਕਤੂਬਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸਪੋਰਟ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਫਰਵਰੀ 1967 ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਿਆ ਜਦੋਂ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲੀ ਕਿ ਉਹ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਥਾਈ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।
ਤੇਜਾ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਸਾਡੀ ਨੌਜਵਾਨ ਅਤੇ ਊਰਜਾਵਾਨ ਸੀਬੀਆਈ, ਜੋ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਚਾਰ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਲੀ ਸਪੈਸ਼ਲ ਪੁਲਿਸ ਐਕਟ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸੀ, ਕੋਲ ਆਪਣੀ ਯੋਗਤਾ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਇੱਕ ਮੌਕਾ ਸੀ।
ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੌਂਸਲੇਟ ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੇਜਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਪਾਸਪੋਰਟ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਨ। ਅਮਰੀਕੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲੇ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ, ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਬ-ਡਿਵੀਜ਼ਨਲ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਜੋੜੇ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਅਤੇ ਹਵਾਲਗੀ ਲਈ ਵਾਰੰਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਕਿ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੁਆਰਾ 27 ਅਪ੍ਰੈਲ 1967 ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।
ਤੇਜਾ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਲੁਕਾਉਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕੀਤੀ; ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਬੂਤ ਲੱਭਣਾ ਆਸਾਨ ਸੀ। ਟੋਕੀਓ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ, ਤੇਜਾ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਹੇਰਾਫੇਰੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸਾਨੂੰ ਨਿਊਯਾਰਕ, ਲੰਡਨ ਅਤੇ ਓਸਲੋ ਲੈ ਗਿਆ। ਹਰੇਕ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ, ਤੇਜਾ ਨਾਲ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਿਪਿੰਗ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈਣ ਦੇ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਸਵਿਸ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਵਾਰੰਟਾਂ ਅਤੇ

ਸਬੂਤਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ, ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਤੇਜਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹਵਾਲਗੀ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਬੇਨਤੀ 'ਤੇ, ਜੋੜੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਵਾਲਗੀ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਲਈ ਇੱਕ ਅਮਰੀਕੀ ਵਕੀਲ - ਇੱਕ ਸਟਾਈਨਬਰਗ ਨੂੰ $10,000 (₹75,000) ਦੀ ਸ਼ਾਹੀ ਫੀਸ ਲਈ ਵੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ।
ਹਵਾਲਗੀ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਜੋੜਾ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਅਮਰੀਕੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 25,000 ਡਾਲਰ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ 'ਤੇ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਾਰਵਾਈ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਹ ਜ਼ਮਾਨਤ 'ਤੇ ਛਾਲ ਮਾਰ ਗਏ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੁਰਾਗ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਹਵਾਲਗੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਏਜੰਸੀ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਝਟਕਾ ਸੀ। ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਚੌਕਸੀ ਰੱਖੀ, ਅਤੇ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਕੌਂਸਲੇਟਾਂ ਨੂੰ ਭਗੌੜੇ ਜੋੜੇ ਬਾਰੇ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਤੰਬਰ 1967 ਵਿੱਚ ਕੋਸਟਾ ਰੀਕਾ ਤੋਂ ਖ਼ਬਰ ਆਈ ਕਿ ਤੇਜਾ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਉੱਥੇ ਸੈਟਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਰਕਾਰੀ ਸਨਮਾਨ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਭਾਰਤ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖਜ਼ਾਨਾ ਅਚਾਨਕ ਕੋਸਟਾ ਰੀਕਾ ਦਾ ਰਾਜ ਮਹਿਮਾਨ ਬਣ ਗਿਆ। ਤੇਜਾ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਾਂ, ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਸਭ ਪੈਸੇ ਬਾਰੇ ਸੀ। ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਗਣਰਾਜ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੋਜ਼ ਫਿਗਰੇਸ ਟੁੱਟ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਚੋਣ ਲੜਨੀ ਸੀ। ਤੇਜਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ 200,000 ਡਾਲਰ ਦਿੱਤੇ। ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸੀ ਕਿ ਕੋਸਟਾ ਰੀਕਾ ਤੋਂ ਤੇਜਾ ਨੂੰ ਹਵਾਲਗੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਬਾਘ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨੱਕ ਹੇਠੋਂ ਹਿਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਂਗ ਹੋਵੇਗੀ। ਨਾ ਸਿਰਫ ਰਾਜ ਉਸਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਤਸੁਕ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੋਸਟਾ ਰੀਕਾ ਨਾਲ ਹਵਾਲਗੀ ਸੰਧੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕੋਸਟਾ ਰੀਕਾ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਤੱਕ ਗਏ। ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਅਮਰੀਕੀ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ। ਕਾਰਵਾਈ ਦੌਰਾਨ, ਤੇਜਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ 26 ਅਪ੍ਰੈਲ 1970 ਤੋਂ ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਸਟਾ ਰੀਕਾ ਦੀ ਸਥਾਈ ਨਿਵਾਸ ਅਤੇ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।
ਤੇਜਾ ਸ਼ਾਇਦ ਪਹਿਲਾ ਭਾਰਤੀ ਆਰਥਿਕ ਅਪਰਾਧੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਕੈਰੇਬੀਅਨ ਵਿੱਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਨਾਹਗਾਹ ਲੱਭੀ। ਮੇਹੁਲ ਚੋਕਸੀ 2018 ਵਿੱਚ ਐਂਟੀਗੁਆ ਦੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਨਵੀਨਤਮ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਫਿਰ ਵਿਨਸਮ ਡਾਇਮੰਡਸ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਸਦੇ ਪ੍ਰਮੋਟਰ ਜਤਿਨ ਮਹਿਤਾ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਬੈਂਕਾਂ ਦਾ ₹7,000 ਕਰੋੜ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਸੇਂਟ ਕਿਟਸ ਅਤੇ ਨੇਵਿਸ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਬਣ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ - ਉਹ ਨਵੇਂ 'ਪਾਈਰੇਟਸ ਆਫ਼ ਦ

ਕੈਰੇਬੀਅਨ।'21 ਕੋਸਟਾ ਰੀਕਾ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਤੇਜਾ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਕੇ ਹਰ ਸੰਭਵ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਿਆ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਡਿਪਲੋਮੈਟਿਕ ਪਾਸਪੋਰਟ ਵੀ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਪਾਸਪੋਰਟ 'ਤੇ, ਉਸਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ। ਅੱਜ ਪੈਰਿਸ, ਕੱਲ੍ਹ ਲੰਡਨ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਇੱਕ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ, 24 ਜੁਲਾਈ 1970 ਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਸਕਾਟਲੈਂਡ ਯਾਰਡ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਲੰਡਨ ਦੇ ਹੀਥਰੋ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
ਲੰਡਨ ਦੀ ਇੱਕ ਸਮਰੱਥ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਹਵਾਲਗੀ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਅਤੇ ਅਕਤੂਬਰ 1971 ਵਿੱਚ, ਕਵੀਨਜ਼ ਬੈਂਚ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਗੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਇੱਕ ਅਮਰੀਕੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਯੂਕੇ ਦੀ ਇੱਕ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਤੇਜਾ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਤਿਹਾੜ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਏ ਅੰਡਰਟਰਾਇਲ ਕੈਦੀ ਵਜੋਂ ਗਿਆ। ਸਿਹਤ, ਭੱਜਣ ਦੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਉਸਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਭੌਤਿਕ ਸਬੂਤਾਂ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ ਕਿ ਤੇਜਾ ਜ਼ਮਾਨਤ 'ਤੇ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਯੂਕੇ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਗੀ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਲੰਬਿਤ ਹੋਣ ਦੌਰਾਨ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਵੀ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਕਤੂਬਰ 1972 ਵਿੱਚ, ਤੇਜਾ ਨੂੰ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੇ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ।
ਤੇਜਾ ਦੀ ਹਵਾਲਗੀ ਸਭ ਤੋਂ ਲੰਬੀ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਲੜੀ ਗਈ ਹਵਾਲਗੀ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੁਆਰਾ ਹਵਾਲਗੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਫਲਤਾ ਹੈ। ਸੀਬੀਆਈ ਇੱਕ ਜੇਤੂ ਸਿਪਾਹੀ ਵਾਂਗ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਦੀ ਰਹੀ ਜੋ ਹੁਣੇ ਹੀ ਯੁੱਧ ਦੇ ਮੋਰਚੇ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸਦੀ ਤੁਲਨਾ ਉਸੇ ਯੂਕੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਵਿਜੇ ਮਾਲਿਆ ਵਿਰੁੱਧ ਮੌਜੂਦਾ ਹਵਾਲਗੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾਲ ਕਰੋ। ਉਹੀ ਸੀਬੀਆਈ ਅਤੇ ਉਹੀ ਹਵਾਲਗੀ ਕਾਰਵਾਈ, ਪਰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੋਈ ਸਫਲਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਸੀਬੀਆਈ ਇੱਕ ਅਸਫਲ ਹੀਰੋ ਵਜੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂ?

ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਲਈ ਜੇਲ੍ਹ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾ

ਨੌਕਰਸ਼ਾਹ: 1953

ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਯਾਦਾਂ ਦੇ ਪੰਧ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਫ਼ਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਅਜਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਚੰਗੇ ਪੁਰਾਣੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੁਰਾਣਾ ਸੋਨਾ ਹੈ; ਤਾਂ, ਫਿਰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੁਨਹਿਰੀ ਬੂੰਦਾਂ।
ਫਰਵਰੀ 1953: ਭਾਰਤੀ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ (ICS) ਅਧਿਕਾਰੀ SA ਵੈਂਕਟਰਮਨ, ਜੋ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਣਜ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਸਨ, 'ਤੇ ਸਾਈਕਲ ਪਾਰਟਸ ਆਯਾਤ ਘੁਟਾਲੇ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਰਿਸ਼ਵਤ (ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੈਸ ਮੀਡੀਆ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸਕੀ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਬੋਤਲਾਂ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।
ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵੈਂਟਸ (ਪੁੱਛਗਿੱਛ) ਐਕਟ, 1850 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਰਸਮੀ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਜਾਂਚ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਕਲਕੱਤਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ, ਸਰ ਆਰਥਰ ਟ੍ਰੇਵਰ ਹੈਰੀਸ ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਵੈਂਕਟਰਮਨ ਵਿਰੁੱਧ ਕੁਝ ਦੋਸ਼ ਇਹ ਸਨ:
• ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਮਿਲਰਜ਼ ਟਿੰਬਰ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਲੋੜਾ ਪੱਖਪਾਤ ਕੀਤਾ।
ਅਤੇ ਟ੍ਰੇਡਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਲਿਮਟਿਡ ਨੂੰ ਆਯਾਤ ਅਤੇ ਨਿਰਯਾਤ ਲਾਇਸੈਂਸ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ, ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਸੇਵਕ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ; ਅਤੇ
• ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਲਈ ਕੀਮਤੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਉਸਦਾ ਪਰਿਵਾਰ, ਮਿਲਰਸ ਟਿੰਬਰ ਐਂਡ ਟ੍ਰੇਡਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਤੋਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ।
ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਇਆ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਯੂਨੀਅਨ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ (UPSC) ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ। ਵੈਂਕਟਰਮਨ ਨੂੰ 17 ਸਤੰਬਰ 1953 ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।
ਪਰ ਭਾਰਤੀ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਕਾਰਵਾਈ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਲ ਲੜਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਨੂੰ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ।
ਫਰਵਰੀ 1954 ਵਿੱਚ, ਦਿੱਲੀ ਸਪੈਸ਼ਲ ਪੁਲਿਸ ਐਸਟੈਬਲਿਸ਼ਮੈਂਟ ਨੇ ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਉੱਤੇ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 161 ਅਤੇ 165 ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਰੋਕਥਾਮ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 5(2) ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਵੈਂਕਟਰਮਨ ਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਸ 'ਤੇ ਉਕਤ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ

ਗਈ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ, ਉਸ 'ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਮਾਮਲਾ ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ 1955 ਵਿੱਚ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸਾਦੀ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ।
ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹ ਜੇਲ੍ਹ ਗਿਆ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ।

ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਲਈ ਜੇਲ੍ਹ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾ

ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ: 1951

ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਤੋਂ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਬਣੇ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗ ਮੰਤਰੀ ਤੱਕ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਿਆ ਗਿਆ।
ਸ਼ਿਵ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਵਿੰਧਿਆਚਲ ਖੇਤਰ, ਜੋ ਹੁਣ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹੈ, ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਗੀਰਦਾਰ ਸੀ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੌਰਾਨ, ਉਹ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ 1949 ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਵਿੰਧਿਆ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਉਦਯੋਗ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ। ਵਿੰਧਿਆ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ, ਪੰਨਾ ਰਾਜ ਵਿੱਚ, ਅਗਸਤ 1936 ਵਿੱਚ ਪੰਨਾ ਦਰਬਾਰ ਅਤੇ ਪੰਨਾ ਡਾਇਮੰਡ ਮਾਈਨਿੰਗ ਸਿੰਡੀਕੇਟ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਇਕਰਾਰਨਾਮਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ 15 ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਹੀਰੇ ਦੀ ਖੁਦਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਚੱਲਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਅਕਤੂਬਰ 1947 ਵਿੱਚ, ਦਰਬਾਰ ਨੇ ਖਣਨ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।
ਇਹ ਤੱਥ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ, ਅਜਿਹੇ ਤੱਥ ਬਹੁਤਿਆਂ ਲਈ ਅਣਜਾਣ ਹੋਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਇੰਨਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਦਯੋਗ ਮੰਤਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਬਣਾਏ ਤਾਂ ਜੋ ਸਿੰਡੀਕੇਟ ਆਪਣੇ ਮਾਈਨਿੰਗ ਕਾਰਜ ਜਾਰੀ ਰੱਖ ਸਕੇ। ਇਹ ਅਹਿਸਾਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਉਸਨੇ ਸਿੰਡੀਕੇਟ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਨਗਿੰਦਾਸ ਮਹਿਤਾ ਤੋਂ ₹25,000 ਦੀ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਨੇ ਵੀ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ 'ਤੇ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਲਈ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਰਿਸ਼ਵਤ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਪਰਾਧਿਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ।
ਦੋਵਾਂ 'ਤੇ ਸੈਸ਼ਨ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇੱਕ ਜੁਡੀਸ਼ੀਅਲ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਕੋਲ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਜਿਸਨੇ ਮਾਰਚ 1951 ਵਿੱਚ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ। ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ

ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਅਤੇ 2,000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਜੁਰਮਾਨਾ ਅਤੇ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 161 ਦੇ ਤਹਿਤ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ। ਦੋਵੇਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਚੱਲਣੀਆਂ ਸਨ।
ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ, ਅਤੇ ਮੰਤਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਚਲਾ ਗਿਆ।

* * * * *

ਇੱਕ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੱਧ ਵਰਗ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਅਸੀਂ ਅਕਸਰ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਉਦਾਸੀਨ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ - ਅਸੀਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਮਾੜੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਸੌਦੇਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਹ ਸੋਚ ਕਿ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਕਤੀ, ਪੈਸਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਹੋਏ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੀ ਰਕਮ ਜਾਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਮਾਮੂਲੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸੋਚ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ; ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜੋ ਵੀ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹਰ ਬੁਰਾ ਕੰਮ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਨਿੱਜੀ - ਕਾਰ, ਘਰ, ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਕੁਝ ਅਰਥ ਹੈ। ਨਾਗਰਿਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਅਸੀਂ ਇੱਕ 'ਵੱਡੇ ਉਦੇਸ਼' ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।
ਇਹ ਇੱਕ ਸੀਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਲਈ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਜੋ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜਨਾ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਮਿਹਨਤੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਸਫਲਤਾ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਣਾਦਾਇਕ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਉਹ ਦਿਨ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਹੁਣ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਅੱਜ, ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਣ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਸੀਬੀਆਈ ਵਿੱਚ ਤੇਤੀ ਸਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਵਰਗ ਇਕੱਠੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਸਰੋਤ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਘਿਣਾਉਣੀ ਕੋਈ ਸੀਮਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਪਰਾਧ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬਦਨਾਮੀ ਅਤੇ ਭਿਆਨਕ, ਅਤੇ ਉਹ ਹਰ ਸਮੇਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਪੁਲਿਸ 'ਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਉਪ-ਮਹਾਂਦੀਪ ਵਿੱਚ

ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਬਿਨਾਂ ਵਾਰੰਟ ਦੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ, ਜਿਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੱਤਾ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਗਰੀਬ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਾਸ਼ੀਏ 'ਤੇ ਧੱਕੇ ਗਏ ਵਰਗਾਂ ਨਾਲ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਛੋਟੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਗਲੀ-ਮੁਹੱਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਕਰੇਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਪੈਸੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ, ਉਹ ਅਸਹਿਮਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।
ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ, ਇੱਕ 'ਸਿੰਗਲ ਡਾਇਰੈਕਟਿਵ' ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵੱਲ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਘੂਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਜਿਸਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਸਲ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਬੇਅਸਰ ਅਤੇ ਬੇਅਸਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਸਿੰਗਲ ਡਾਇਰੈਕਟਿਵ ਅਜੇ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਪਰ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਭੇਸ ਵਿੱਚ। ਕਮਜ਼ੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਚਾਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਹੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।
ਤਾਂ, ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੀਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਵਰਗਾ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜੋ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਬੈਚਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਾਧਨ ਸਮਝਦੇ ਸਨ? ਇਸਦੀ ਕੀਮਤ ਕਿੰਨੀ ਹੈ, ਸੀਬੀਆਈ ਅਜੇ ਵੀ ਜਨਤਕ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਦੀ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਮਾਤਰਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ 'ਤੇ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਆਪਣੀਆਂ ਅਸਫਲਤਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇਸ ਸਮੂਹ ਨੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਲੋਹੇ ਦੀ ਮੁੱਠੀ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ।
ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਵਿਅੰਗਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਮੈਂ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣਾ ਰਸਤਾ ਬਣਾਇਆ, ਮੈਂ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਮੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ, ਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਨਿਆਂ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਲਈ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਫਲ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਬਿਰਲਾ ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਘੁਟਾਲਾ: 1975

1975 ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ, ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਥਪਥਪਾਏ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਉਦਯੋਗਪਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਜੀ.ਡੀ. ਬਿਰਲਾ ਦੇ ਤੀਜੇ ਪੁੱਤਰ ਬੀ.ਕੇ. ਬਿਰਲਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ

ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ, ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅਸ਼ਲੀਲ ਪ੍ਰਸਤਾਵ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ, 'ਇਹ ਇੱਕ ਅਪਮਾਨ ਹੈ। ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਚਾਨਕ ਹੈ,' ਮੈਂ ਗਰਜਿਆ। ਬਿਰਲਾ, ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੋਰ ਪਤਵੰਤੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ - ਸੁਰੇਸ਼ ਚੰਦਰ ਰਾਏ, ਇੱਕ ਸਾਬਕਾ ਸ਼ੈਰਿਫ ਅਤੇ ਕਲਕੱਤਾ (ਹੁਣ ਕੋਲਕਾਤਾ) ਦੇ ਉੱਚ-ਪ੍ਰੋਫਾਈਲ ਨਿਵਾਸੀ; ਆਰ.ਸੀ. ਮਹੇਸ਼ਵਰੀ, ਉਦਯੋਗਪਤੀ - ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ।
ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੇਖੀ ਸੀ। 1967 ਵਿੱਚ, ਸੀਬੀਆਈ ਬਿਰਲਾ ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਕਥਿਤ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਐਕਸਾਈਜ਼ ਡਿਊਟੀ ਦੀ ਵੱਡੀ ਚੋਰੀ ਹੋਈ। ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫੈਕਟਰੀਆਂ, ਦਫਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਗਈ ਅਤੇ ਜੂਨ 1967 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕਲਕੱਤਾ ਅਤੇ ਲਖਨਊ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੰਖੇਪ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਸਤੰਬਰ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ।
ਜਲਦੀ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਜਾਂਚ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਕੁਝ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ 'ਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਬਿਰਲਾ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਵਾਰਸ ਸੱਜੇ-ਪੱਖੀ ਸਵਤੰਤਰ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਲਈ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਯੰਗ ਤੁਰਕ' ਚੰਦਰ ਸ਼ੇਖਰ (ਜੋ 1990-91 ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ) ਦੁਆਰਾ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਆਫ਼ ਰੈਵੇਨਿਊ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ (ਡੀਆਰਆਈ) ਅਤੇ ਫਿਰ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ।
ਹਾਲਾਂਕਿ, ਬਿਰਲਾ ਪਰਿਵਾਰ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਲਈ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਲਾਸ਼ੀ ਅਭਿਆਨਾਂ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਬਿਰਲਾ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਆਬਕਾਰੀ ਡਿਊਟੀ ਚੋਰੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਤ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਉਪਲਬਧ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰਹਿਣਗੇ।
ਜਾਂਚ ਜਾਰੀ ਰਹੀ, ਪਰ ਫਰਵਰੀ 1973 ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਕਲਕੱਤਾ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਆਰਥਿਕ ਅਪਰਾਧ ਸ਼ਾਖਾ (EOW) ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਵਜੋਂ ਚਾਰਜ ਸੰਭਾਲਿਆ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਮਾਮਲਾ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਹਿਰਾਸਤ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਨਿਊ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਅਤੇ ਮੰਜੂਸ਼੍ਰੀ ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਮਿੱਲ ਵਿਰੁੱਧ ਕੇਸ ਮਜ਼ਬੂਤ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀ ਰਹੀ।

ਇਹ ਤਿੱਖੀ ਲੜਾਈ 1974 ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਹੀ ਜਦੋਂ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ।
ਸੀਬੀਆਈ ਵੱਲੋਂ ਚਲਾਏ ਗਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿਖਾਏਗਾ ਕਿ ਸੱਠ ਅਤੇ ਸੱਤਰ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੌਰਾਨ ਸੀਬੀਆਈ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ ਸਿਖਰਲੀ ਅਦਾਲਤ ਤੱਕ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀ ਤਹਿ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਉਪਲਬਧ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਕਲਪਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਵਿਚਕਾਰ ਹਾਰ ਮੰਨਣਾ ਕੋਈ ਵਿਕਲਪ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਰਹੱਸਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਓਨੇ ਹੀ ਰਹੱਸਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, 2005 ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਨਸਨੀਖੇਜ਼ ਬੋਫੋਰਜ਼ ਘੁਟਾਲੇ ਵਿੱਚ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਾਰੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਬਾਅਦ, ਫਰਵਰੀ 2018 ਵਿੱਚ, ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ। ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ! ਇਹ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਹੈ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਖੁਦ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰ ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਖਿਚਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ।
ਬਿਰਲਾ ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਨੂੰ ਜਾਂਚ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਅਤੇ EOW ਵਿੱਚ SP ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੇਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਅਜੀਬ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਹੋਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਮੈਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਡਬਲ ਡਿਊਟੀ, ਡਬਲ ਦਬਾਅ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਲਕੱਤਾ ਦੇ ਈਡਨ ਗਾਰਡਨ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਵੈਸਟਇੰਡੀਜ਼ ਵਿਚਕਾਰ ਪੰਜ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਟੈਸਟ ਮੈਚ। ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਮੈਚ ਨੂੰ ਮਿਸ ਕਰਾਂ।
ਆਪਣੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਲਈ, ਮੈਂ ਰੇਲ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਵਾਰ ਮੈਂ ਕਲਕੱਤਾ-ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਉਡਾਣ ਫੜਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੇਰਾਫੇਰੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲੰਮਾ ਰੇਲ ਯਾਤਰਾ ਬਚਾ ਲਈ। ਮੈਂ ਟੈਸਟ ਮੈਚ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਕਲਾਈਵ ਲੋਇਡ ਦੀ ਟੀਮ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਦੇ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਲਈ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਐਮਡੀ ਅਗਰਕਰ, ਡੀਐਸਪੀ, ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਅਤੇ ਜੌਨ ਲੋਬੋ, ਡੀਆਈਜੀ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਬਣੇ, ਜਾਂਚ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਅਸੀਂ ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਮਿੱਲ ਵਿੱਚ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲੰਬੇ ਦਿਨ ਅਤੇ ਰਾਤਾਂ ਬਿਤਾਈਆਂ।
ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਉੱਪਰੋਂ ਹੀ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ 1964 ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਐਕਸਾਈਜ਼ ਡਿਊਟੀ ਇੱਕ ਟੈਕਸ ਹੈ ਜੋ ਉਦਯੋਗ ਦੁਆਰਾ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ

ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਡਿਊਟੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਖਾਸ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਡਿਊਟੀ ਅਦਾ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕੌਫੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਰਕਮ ਅਦਾ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਮਾਨ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ, ਇਸਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ - ਇਹ ਸਭ ਨਿਰਮਾਤਾ ਦੁਆਰਾ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਐਕਸਾਈਜ਼ ਡਿਊਟੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਟੈਕਸ ਚੋਰੀ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜਾ ਉਤਪਾਦ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਬੇਨਿਯਮੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਗ੍ਰੀਨ ਟੀ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹੋ, ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਚਾਹ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਇਹ ਗ੍ਰੀਨ ਟੀ 'ਤੇ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਡਿਊਟੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ।
ਬਿਰਲਾ ਸਮੂਹ ਦੀ ਇਸ ਖਾਸ ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਮਿੱਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਧਾਗਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਅਧਿਕਾਰਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੀ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਕੰਪਨੀ ਉਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਡਿਊਟੀ ਅਦਾ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। 1964 ਅਤੇ 1967 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਕੰਪਨੀ ਨੇ ₹2 ਲੱਖ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਵੱਧ ਟੈਕਸ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਚਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਸੱਠਵਿਆਂ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਾਮੂਲੀ ਰਕਮ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਐਸ ਐਨ ਹਾਡਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਤਰਾਂ ਲਈ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਨ।
ਮਿੱਲ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ; ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਧਾਗੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਦਿੱਤੇ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਜਰਾਤ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਘਸੀਟਿਆ ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਵਾਦ ਜਿੱਤਿਆ। ਫਿਰ ਕੰਪਨੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਗਈ ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਦੁਬਾਰਾ ਜਿੱਤ ਗਏ। ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਆਚੀ ਜ਼ਮੀਨ ਮੁੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਦੋਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਤਲਾਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਰ, ਅਸੀਂ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸੈੱਟ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਿੱਲ ਵੱਖ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਈ ਸੀ) ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਟੈਕਸ ਚੋਰੀ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਹ ਸੀਬੀਆਈ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਫਰਜ਼ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਨਵੇਂ ਕੋਣ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਵਾਧੂ ਸਮੱਗਰੀ ਸਬੂਤ ਜ਼ਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਾਡੀ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ।
ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਨਵੀਂ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਜਿਸਦੀ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹਲਫਨਾਮਿਆਂ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਅਸੀਂ ਮਿੱਲ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇੱਕ ਬੇਦਾਗ ਕੇਸ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਿਰਲਾ ਅਤੇ ਹਾਡਾ ਨੂੰ

ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫਸਾਇਆ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਣ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਕਦਮ ਦੂਰ ਸੀ।
ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਦੇ ਇੱਕ ਔਖੇ ਸਫ਼ਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਸੀਂ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਇਨਾਮ ਵਜੋਂ ਜੋ ਮਿਲਿਆ ਉਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ ਦੀ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਭਾਵਨਾ ਸੀ। ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦਵਿੰਦਰ ਸੇਨ ਦੁਆਰਾ ਬਿਰਲਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਅਗਰਕਰ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬਿਰਲਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਹਾਡਾ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਤਲਬ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਇਆ ਉਹ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਕੋਠਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
ਬਿਰਲਾ ਨੇ ਕਲਕੱਤਾ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਸ਼ੈਰਿਫ - ਰਾਏ - ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਉਤਸੁਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਅਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ - ਬਿਰਲਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਹਾਡਾ ਦਾ ਨਾਮ ਅਜੇ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਜੋਖਮ ਵੀ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸੇਨ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਰਹੱਸਮਈ ਸੀ, ਸੀਬੀਆਈ ਮੁਖੀ ਉਹ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਬਿਰਲਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹਟਾ ਦੇਵਾਂ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਾਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਬਿਰਲਾ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੁਝ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੀ ਜੋ ਬੇਦਾਗ਼ ਸੀ, ਸਿੱਧਾ ਸੀ। ਪਰ ਰਾਏ ਜ਼ਿੱਦੀ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਲਕੱਤਾ ਦੇ ਪਾਸ਼ ਅਲੀਪੁਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਨਿਊ ਰੋਡ ਨਿਵਾਸ 'ਤੇ ਮਿਲਿਆ। ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਬਿਰਲਾ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਮੈਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੂੰ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਫਸਾਉਣ ਦੀ ਦੂਜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਣਉਚਿਤ ਸੀ। ਇਹ ਉਹ ਤਰੀਕੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਲੋਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਚੰਗੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਕੇ, ਕਦੇ ਧਨ-ਦੌਲਤ ਦੀ, ਕਦੇ ਸ਼ੁੱਧ ਧਮਕੀਆਂ ਅਤੇ ਡਰਾਵੇ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਕੇ। ਪੁਲਿਸ, ਸੀਬੀਆਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜੋਖਮ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਪੈਸੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਸਥਾਪਿਤ ਡਿਊਟੀ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਕਿਰਦਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ, 'ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ,' ਤਾਂ ਕੋਈ ਕੀ ਕਹੇਗਾ?

ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਅਡੋਲ ਰਿਹਾ, ਬਿਨਾਂ ਹਿੱਲੇ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਇਸ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।' ਬਿਰਲਾ ਨੇ ਫਿਰ ਹੱਦ ਪਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਹਾਡਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹਟਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।
‘ਇਹ ਇੱਕ ਅਪਮਾਨ ਹੈ। ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਚਾਨਕ ਹੈ,’ ਮੈਂ ਗਰਜਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਪਰ ਬਿਰਲਾ ਨੇ ਜਾਂਚ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਹਾਡਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ‘ਬੇਨਤੀ’ ਦੇ ਆੜ ਵਿੱਚ ਜੋ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਦਾਨੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੋਣਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਾਡਾ ਦਾ ਆਖਰੀ ਹਾਸਾ ਹੀ ਨਿਕਲਿਆ। ਉਸ ਉੱਤੇ 1996 ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋਣ ਤੱਕ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਖਰਕਾਰ ਮਾਰਚ 2009 ਵਿੱਚ ਕੇਸ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ।

ਮੰਤਰੀ ਕਲਪਨਾਥ ਰਾਏ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ: 1996

ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਨਾਲ, ਮੈਂ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਦੀ ਬਜਾਏ ਨਿਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਲੰਮਾ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਚੱਕਰੀ ਰਸਤਾ ਅਪਣਾ ਕੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਬਚਣਾ ਹੈ - ਜਾਂਚ ਕਰਨਾ, ਦੋਸ਼ ਪੱਤਰ ਦੇਣਾ, ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣਾ।
ਇੰਡੀਆ ਟੂਡੇ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਨੇ 29 ਫਰਵਰੀ 1996 ਨੂੰ ਸਾਬਕਾ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਕਲਪਨਾਥ ਰਾਏ ਦੀ ਪਨਾਹ ਦੇਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਿਪੋਰਟ ਛਾਪੀ। ਬਦਨਾਮ ਅੰਡਰਵਰਲਡ ਡੌਨ ਦਾਊਦ ਇਬਰਾਹਿਮ ਦੇ ਸਾਥੀ।22
ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਰਾਏ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਨਾਲ ਹੰਕਾਰੀ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਲੱਗੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਕਈ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਚ ਨਿਕਲਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਿਹਾ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, 1994 ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕੇਂਦਰੀ ਖੁਰਾਕ ਮੰਤਰੀ ਸਨ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਖੰਡ ਦੀ ਭਾਰੀ ਘਾਟ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਰਾਏ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਹਵਾਲਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਪੱਤਰ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ₹71.5 ਲੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਸ ਕੇਸ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦੀ ਵਾਰੰਟੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆਏ ਜਸਟਿਸ ਐਸ ਐਨ ਢੀਂਗਰਾ ਨੇ ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਗੈਰ-ਜ਼ਮਾਨਤੀ ਵਾਰੰਟ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ।

ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚੁੱਕ ਲਿਆ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 10 ਵਜੇ ਤੱਕ 14 ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਨਿਆਂਇਕ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।
ਇੰਡੀਆ ਟੂਡੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੀ। 'ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਫਰਵਰੀ ਵਿੱਚ, ਜਸਟਿਸ ਢੀਂਗਰਾ ਨੇ ਅਪਰਾਧੀ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦੇ 'ਗਠਜੋੜ' ਨੂੰ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਖਿਚਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਜੋ 'ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ,' ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ। ਇੱਥੇ ਮੈਂ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਜਸਟਿਸ ਢੀਂਗਰਾ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਖਿਚਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।
ਰਾਏ ਇੱਕ ਸ਼ੋਰ-ਸ਼ਰਾਬੇ ਵਾਲੇ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਤੱਕ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਤੱਕ ਕਈ ਸੀਨੀਅਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪੀਵੀ ਨਰਸਿਮਹਾ ਰਾਓ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹੁੰ ਖਾਧੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ
ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਰਾਓ ਨੂੰ 'ਬੇਨਕਾਬ' ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਆਰਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। 23 1991 ਵਿੱਚ, ਰਾਏ ਕੇਂਦਰੀ ਬਿਜਲੀ ਮੰਤਰੀ ਸਨ। ਦਾਊਦ ਇਬਰਾਹਿਮ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪੰਜ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਜੁਲਾਈ 1993 ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਿਆਂ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ: ਅਪ੍ਰੈਲ 1991, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਵਡਾਰਾਈ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ; ਮਾਰਚ, 1993, ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇਮਾਰਤ ਵਿੱਚ ਧਮਾਕਾ ਹੋਇਆ; ਉਸੇ ਸਮੇਂ, ਅਤੇ ਲਗਭਗ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਮੁੰਬਈ ਦੇ ਜੇਜੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਹੋਈ ਸੀ।
ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨਾਂ ਤੋਂ, ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਗਠਜੋੜ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਕਿ ਰਾਏ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਨੈਸ਼ਨਲ ਥਰਮਲ ਪਾਵਰ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ (ਐਨਟੀਪੀਸੀ) ਦੇ ਇੱਕ ਗੈਸਟ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਦੋ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਲਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਜੋ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਕਤਲ ਅਤੇ ਕਈ ਘਿਨਾਉਣੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਠਹਿਰਨ ਅਤੇ ਖਾਣੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚਾ 'ਮਾਨਯੋਗ' ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਸਟਾਫ਼ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਅਤੇ ਲਿਖਤੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਜਨਤਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਉਪਕਰਮ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।
ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਓ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪੈਸਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੌਤ ਅਤੇ ਤਬਾਹੀ ਮਚਾਈ ਸੀ। ਮਾਮਲਾ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਰਾਏ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਇਆ

ਕਿ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼ ਪੱਤਰ ਦਾਇਰ ਕਰਨਾ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਰਾਏ ਸਹਿਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੁਆਰਾ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਹਰ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਉਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਬੂਤ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਸਨ - ਸਾਡੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲਾਈਨ-ਅੱਪ ਸੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਐਸਪੀ ਰਾਏ ਜੋ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹ ਬਣਨ ਵਾਲਾ ਸੀ।
ਇਹ ਮੇਰੀ ਰਣਨੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਪੂਰੇ ਸਬੂਤ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਾਂ, ਬਿਨਾਂ ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦਲੀਲ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤੇ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਜੇ ਵੀ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਐਡੀਸ਼ਨਲ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਢੀਂਗਰਾ ਨੇ ਸਬੂਤ ਪੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਹੱਸ ਪਿਆ ਅਤੇ ਕਲਪਨਾਥ ਰਾਏ ਅਤੇ ਦੋ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਕਲ ਪਿਆ। ਅਪਰਾਧੀ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾ ਕੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਧਿਆਨੀ ਨਾਲ ਫੜ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਅਤੇ ਇਸ ਰਣਨੀਤੀ ਨੇ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਰਚਿਆ। ਇੱਕ ਸਾਲ ਬਾਅਦ, ਮਾਰਚ 1997 ਵਿੱਚ, ਜਸਟਿਸ ਢੀਂਗਰਾ ਨੇ ਰਾਏ ਨੂੰ ਅੱਤਵਾਦੀ ਅਤੇ ਵਿਘਨਕਾਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ (ਰੋਕਥਾਮ) ਐਕਟ, 1985 (ਟਾਡਾ) ਦੇ ਤਹਿਤ 10 ਸਾਲ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਅਤੇ ਦਾਊਦ ਇਬਰਾਹਿਮ ਦੇ ਦੋ ਹਿੱਟਮੈਨਾਂ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦੇਣ ਲਈ ਉਸ 'ਤੇ 10 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਜੁਰਮਾਨਾ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਫੈਸਲਾ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਕੋਈ ਮਿਸਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਏ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕੈਬਨਿਟ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ।

4

ਸੜਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ

19 ਜੁਲਾਈ 2018 ਨੂੰ, ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਏਅਰਸੈੱਲ ਮੈਕਸਿਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਾਬਕਾ ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਪਲਾਨੀਅੱਪਨ ਚਿਦੰਬਰਮ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਕਾਰਤੀ ਚਿਦੰਬਰਮ ਅਤੇ ਪੰਜ ਹੋਰ ਜਨਤਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਬਕਾ ਸਕੱਤਰ, ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਸਕੱਤਰ, ਇੱਕ ਅੰਡਰ ਸੈਕਟਰੀ ਅਤੇ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰਾਲੇ ਵਿੱਚ ਆਰਥਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਪੂਰਕ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ।
ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਚਿਦੰਬਰਮ ਵਿਰੁੱਧ ਪਹਿਲੀ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਚਾਰ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਨਵੇਂ ਦੋਸ਼ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜਾਦੂ-ਟੂਣੇ ਲਈ ਵਰਤ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਵਾਧੂ ਸਬੂਤ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ - ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਨੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਏਜੰਸੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ 2018 ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਗਠਜੋੜ (ਐਨਡੀਏ) ਸਰਕਾਰ ਸੀ ਜਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਯੂਪੀਏ ਸਰਕਾਰ।
ਏਅਰਸੈੱਲ ਮੈਕਸਿਸ ਮਾਮਲਾ 2006 ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਿਆਸਤਦਾਨ-ਵਕੀਲ ਸੁਬਰਾਮਨੀਅਮ ਸਵਾਮੀ ਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ। 2014 ਵਿੱਚ, ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਦੋ ਮਾਰਨ ਭਰਾਵਾਂ - ਦਯਾਨਿਧੀ ਅਤੇ ਕਲਾਨਿਧੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸੰਚਾਰ ਮੰਤਰੀ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਜੇ ਸਨ ਮੀਡੀਆ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸਨ - ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੀਬੀਆਈ ਜੱਜ ਓਪੀ ਸੈਣੀ ਦੁਆਰਾ ਕੇਸ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪਰਾਧ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਕੇਸ ਦੁਬਾਰਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਸੋਧ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਸਵਾਮੀ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਚਿਦੰਬਰਮ 'ਤੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਏਅਰਸੈੱਲ ਅਤੇ ਮੈਕਸਿਸ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਏ ਸੌਦੇ ਲਈ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੀ। ਪਰ ਫਿਰ, ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚਿਦੰਬਰਮ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਸਵਾਲ ਇਹ ਸੀ: ਸੀਬੀਆਈ ਪਹਿਲਾਂ ਚਿਦੰਬਰਮ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਅਸਫਲ ਰਹੀ? ਕੀ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ, ਉਸ ਸਮੇਂ, ਉਹ ਯੂਪੀਏ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਹੇਠ ਸਨ? ਵਿਕਲਪਿਕ ਧਾਰਨਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਕੋਈ ਕੇਸ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਹੁਣ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਹ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਾੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਬਿਊਰੋ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪਾੜੇ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਰਸਤਾ ਬਦਲ ਗਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਣ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਲਗਾਤਾਰ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਰੋਧੀਆਂ 'ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅੰਕ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਵਿਡੰਬਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਏਜੰਡੇ 'ਤੇ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸਲ ਯਤਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਹੀ ਨੇਤਾ ਜਦੋਂ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੌਲਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਰਕਸ ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਰੀ ਲਈ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾਵਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਭਰੋਸਾ ਜਤਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਗੰਭੀਰ ਉਪਾਅ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਹਰ ਨੇਤਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਸਾਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਿੰਗਲ ਡਾਇਰੈਕਟਿਵ ਦੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਗੌਰ ਕਰੋ। ਇਹ ਟ੍ਰੈਂਡੀ ਵਾਕੰਸ਼ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਭਵਿੱਖਵਾਦੀ ਵਿਗਿਆਨ ਗਲਪ ਫਿਲਮ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਅੱਸੀਵਿਆਂ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇੱਕ ਆਦੇਸ਼ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਸੀਬੀਆਈ ਲਈ ਸੰਯੁਕਤ ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਦੇ ਰੈਂਕ/ਗ੍ਰੇਡ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪੂਰਵ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਲੈਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਉਪਬੰਧ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਸੀਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੋਲ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਕੇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸਨੇ ਵਾਚਡੌਗ ਨੂੰ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਲੀਹ 'ਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ।
ਸਵਾਮੀ, ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਭਿਆਨਕ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਆਗੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਜਾਪਦੇ ਸਨ, ਨੇ ਸਿੰਗਲ ਡਾਇਰੈਕਟਿਵ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿਰੁੱਧ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਲੜਾਈ ਨੂੰ ਵੇਖੀਏ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਿੰਗਲ

ਡਾਇਰੈਕਟਿਵ ਵਿਰੁੱਧ ਉਸਦੀ ਲੜਾਈ ਮਈ 2014 ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਮਰ ਗਈ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਹ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣੇ।
ਦਸੰਬਰ 1997 ਵਿੱਚ, ਪੱਤਰਕਾਰ ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਰਕੁਨ ਵਿਨੀਤ ਨਾਰਾਇਣ ਦੁਆਰਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਜੈਨ ਹਵਾਲਾ ਡਾਇਰੀਜ਼ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸੀਬੀਆਈ, ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਜੀਲੈਂਸ ਕਮਿਸ਼ਨ (ਸੀਵੀਸੀ) ਅਤੇ ਹੋਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੀਆਂ 'ਅਸਫਲਤਾਵਾਂ' ਵਿਰੁੱਧ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਜਨਹਿੱਤ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਪੀਆਈਐਲ) ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰੀ ਬੈਂਚ ਨੇ ਸਿੰਗਲ ਡਾਇਰੈਕਟਿਵ ਦੀ ਵੈਧਤਾ 'ਤੇ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 14 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਹਰੇਕ ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸਨੇ ਸੀਬੀਆਈ ਅਤੇ ਸੀਵੀਸੀ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਜਾਂਚਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ।
ਹਾਲਾਂਕਿ, 2003 ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਐਨਡੀਏ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੀਵੀਸੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਧਾਨਕ ਦਰਜਾ ਦੇ ਕੇ ਅਤੇ ਡੀਐਸਪੀਈ ਐਕਟ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਕੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਅਤੇ ਸੀਵੀਸੀ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 1963 ਅਤੇ 1964 ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਬਾਅਦ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀਆਂ। ਅਚਾਨਕ 2003 ਵਿੱਚ, ਐਨਡੀਏ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਜੀਲੈਂਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਐਕਟ (ਸੀਵੀਸੀ ਐਕਟ) ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਅਵੈਧ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਿੰਗਲ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਡੀਐਸਪੀਈ ਐਕਟ (ਜੋ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਦਾ ਵਿਧਾਨਕ ਅਧਾਰ ਹੈ) ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਫਰਵਰੀ 2005 ਵਿੱਚ, ਸਵਾਮੀ ਅਤੇ ਸੈਂਟਰ ਫਾਰ ਪਬਲਿਕ ਇੰਟਰਸਟ ਲਿਟੀਗੇਸ਼ਨ (CPIL) ਨੇ ਵਕੀਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਤ ਭੂਸ਼ਣ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ, ਜਨਹਿੱਤ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਵਿੱਚ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਵੈਧਤਾ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ (CVC ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 26C ਅਤੇ DSPE ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6A ਜੋ ਕਿ ਸੋਧ ਦੁਆਰਾ ਪਾਈ ਗਈ ਸੀ)। ਇਹਨਾਂ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਬੈਂਚ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮਈ 2014 ਵਿੱਚ, UPA ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰੀ ਬੈਂਚ ਨੇ ਸਿੰਗਲ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਧਾਰਾ 14 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਕੁਝ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਐਨਡੀਏ ਸਰਕਾਰ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੇ ਅੰਤਰਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਫਤਵੇ ਨਾਲ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਈ, ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁਮਤ ਸੀਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਉਸ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 30 ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਰੋਕਥਾਮ ਐਕਟ (ਪੀਸੀਏ), 1988 ਨੂੰ ਨਵੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਸਿੰਗਲ ਡਾਇਰੈਕਟਿਵ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਪੀਸੀਏ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 17 ਏ ਦੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ, ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੈਣ ਦੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਲੋੜ ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹਾਂ ਤੱਕ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਲਈ, ਸਗੋਂ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹਾਂ ਲਈ ਵੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਨੌਕਰਸ਼ਾਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਇੱਕ ਕੰਬਲ ਕਵਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਹੁਣ ਦੋ ਪੜਾਵਾਂ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ - ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ।
ਅੱਸੀਵਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਚੌਕੀਦਾਰ ਨੂੰ ਪਟਕਾ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਤੀਹ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ, ਇੱਕ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ, ਜੋ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਨਾਲ ਲੜਦੀ ਹੋਈ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਈ, ਨੇ ਪਟਕਾ ਹੋਰ ਕੱਸ ਦਿੱਤਾ। ਸਵਾਮੀ ਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਸਿੰਗਲ ਡਾਇਰੈਕਟਿਵ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਅਵਤਾਰ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ।
ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੱਤਰਵਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦਾ ਦੌਰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਅਸੰਗਤੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਸ਼ਾਸਨ, ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਵਸਥਾ, ਨਾਗਰਿਕ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਗਤ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦਾ ਪਤਨ ਅੱਸੀਵਿਆਂ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। 'ਸੀਬੀਆਈ ਦਾ ਇੱਕ ਵਾਰ 75 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਮਿਸਾਲੀ ਰਿਕਾਰਡ 1987 ਤੋਂ 5 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਘੱਟ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਾਰਨ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹਨ। ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਪਲੇਟ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਸੂਹੀਏ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮਨੋਬਲ ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ,' ਪੰਕਜ ਪਚੌਰੀ ਨੇ ਇੰਡੀਆ ਟੂਡੇ (15 ਸਤੰਬਰ 1989) ਵਿੱਚ 'ਸੀਬੀਆਈ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਦ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਈ' ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ।
ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਕਈ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਨਾਲੋਂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਬੰਧ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ

ਢੱਕਣ ਵਿੱਚ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਸੀ। ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪੱਤਰਕਾਰ ਅਰੁਣ ਸ਼ੌਰੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਕਮਲ ਨਾਥ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਜਾਂਚਕਰਤਾ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਸੱਚਮੁੱਚ
ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ। 24

ਅਰੁਣ ਸ਼ੌਰੀ, ਕਮਲ ਨਾਥ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪਰਦਾਫਾਸ਼: 1989

ਦ ਹਿੰਦੂ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਐਨ ਰਾਮ ਦੁਆਰਾ ਰਾਫੇਲ ਰੱਖਿਆ ਸੌਦੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਫਾਈਲ ਦੇ ਕੁਝ ਪੰਨੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਠੀਕ ਚਾਰ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਸੰਭਾਵੀ ਮਾਮਲੇ ਅਤੇ ਸੌਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ, ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਸੰਪਾਦਕ ਅਰੁਣ ਸ਼ੌਰੀ ਨੇ ਕੋਲਕਾਤਾ ਦੇ ਇਨਫੋਰਸਮੈਂਟ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ (ਈਡੀ) ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਵੱਲੋਂ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਈਡੀ ਭੂਰੇ ਲਾਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਛਿੰਦਵਾੜਾ ਤੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਕਮਲਨਾਥ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਸੰਭਾਵੀ ਵਿੱਤੀ ਘੁਟਾਲੇ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ।
ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੁਝ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ 'ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸ਼ੱਕ ਕੀਤਾ ਸੀ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੁਣ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਦੀ ਹੈ)। ਜਿੰਨੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਦਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਓਨੀਆਂ ਹੀ ਉਹ ਉਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਫਰਕ ਸਿਰਫ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ 'ਤੇ ਸੰਪਾਦਕ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਵਿਰੋਧੀ ਕਹਿਣ ਲਈ ਟ੍ਰੋਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਸ਼ਾਸਨ 'ਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਸੀ।
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸੀ ਕਿ ਕੋਲਕਾਤਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਫਰਮ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿੱਚ ਤਲਾਸ਼ੀ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਈ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਨਾਥ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੰਪਨੀ ਦੁਆਰਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੁਦਰਾ ਨਿਯਮ ਐਕਟ (FERA) ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਬੂਤ ਵੀ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਵਿੱਤ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਹੁਕਮ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਹੀ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸ਼ੌਰੀ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਾਥ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਤੁਰੰਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪੱਤਰ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਬਾਰੇ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ। ਇਹੀ ਉਹ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਦਖਲ ਦਿੱਤਾ। ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਮੋਹਨ

ਜੀ ਕਾਤਰੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪੱਤਰ ਅਸਲੀ ਸੀ ਜਾਂ ਜਾਅਲੀ।
ਮੇਰੀ ਜਾਂਚ ਦਾ ਘੇਰਾ ਸੀਮਤ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਖੋਜ ਗਾਂਧੀ ਲਈ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਸੀ, ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਵੀ ਸੁਰਾਗ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੀ ਕੈਬਨਿਟ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਉਸਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਾ ਦਿੰਦਾ।
ਮੇਰੀ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਇਹ ਪੱਤਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸੱਚਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸਨੇ ਕਈ ਨਵੇਂ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਜੋ ਮੇਰੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਪਰ ਤੱਥ ਇਹ ਰਿਹਾ ਕਿ ਸ਼ੌਰੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਅਰੁਣ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ 'ਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਈਡੀ ਵਿੱਚ ਭੂਰੇ ਲਾਲ ਦੇ ਦੂਜੇ-ਇਨ-ਕਮਾਂਡ ਨੂੰ ਤਲਾਸ਼ੀ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਭੇਜੇ ਸਨ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਸੀਬੀਆਈ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰ ਜਾਂਚ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ, ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ।
ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਕਾਤਰੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਲੈਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਖ਼ਤਾਪਲਟ ਵਿੱਚ ਆਲੋਕ ਵਰਮਾ ਦੀ ਥਾਂ ਲਈ ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਰਜ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸੀਬੀਆਈ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ।

ਹਵਾਲਾ ਘੁਟਾਲੇ ਦਾ ਸੱਚ: 1991

ਮਈ 1991 ਵਿੱਚ ਅੱਤਵਾਦੀ ਸੰਗਠਨ ਹਿਜ਼ਬੁਲ ਮੁਜਾਹਿਦੀਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਸ਼ਫਾਕ ਹੁਸੈਨ ਲੋਨ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੈਨ ਹਵਾਲਾ ਡਾਇਰੀਆਂ ਮਿਲੀਆਂ ਸਨ। (ਹਵਾਲਾ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਕਾਲੇ ਧਨ ਨੂੰ ਟ੍ਰਾਂਸਫਰ ਅਤੇ ਲਾਂਡਰਿੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਤਰੀਕਾ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।) ਉਸਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਇੱਕ ਸੁਰੇਂਦਰ ਕੁਮਾਰ ਜੈਨ, ਉਸਦੇ ਭਰਾਵਾਂ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰਾਂ ਦੇ ਅਹਾਤੇ 'ਤੇ ਛਾਪਾ ਮਾਰਿਆ ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਨਕਦੀ, ਦੋ ਡਾਇਰੀਆਂ ਅਤੇ ਦੋ ਨੋਟਬੁੱਕ

ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਹ ਤਲਾਸ਼ੀ ਮੁਹਿੰਮ ਡੀਆਈਜੀ, ਓਪੀ ਸ਼ਰਮਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਚਲਾਈ ਗਈ ਸੀ।
ਡਾਇਰੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜੈਨ ਹਵਾਲਾ ਡਾਇਰੀਆਂ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ, ਨੇ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਹੰਗਾਮਾ ਮਚਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਗਲਤ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਣ ਗਈਆਂ। ਇੱਕ ਪਤਲੀ ਨੋਟਬੁੱਕ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਖਾਤੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਛਾਣੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀਆਂ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਹਰੇਕ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਅੱਖਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 'LKA', 'MRS', 'JC', ਆਦਿ, ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਸੈੱਟ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਅੰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਕਮ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਨਕਦ' ਸ਼ਬਦ ਕੁਝ ਐਂਟਰੀਆਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਸਾਰੀਆਂ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਰਕਮਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਤਾਰੀਖਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਈ ਦਸਤਖਤ ਸਨ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਡੈਬਿਟ ਅਤੇ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਐਂਟਰੀਆਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰ ਦਿਨ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਖਾਤਿਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਅੱਖਰ ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੁਗਤਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, LKA ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਹੋਣ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਸੀ।
ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੁਲਾਸਿਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੰਗਾਮਾ ਮਚਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ, ਨੌਕਰਸ਼ਾਹਾਂ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧਕ ਗਠਜੋੜ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਡਾਇਰੀਆਂ ਜ਼ਬਤ ਕਰਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਰ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਨੂੰ ਆਮਦਨ ਕਰ ਵਿਭਾਗ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੀਬੀਆਈ ਤੱਕ ਹਰਕਤ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਡਾਇਰੀ ਦੇ ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਤਲਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਜ਼ਬਤੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਰਹੱਸਮਈ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਡੇਢ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਈ, 3 ਮਈ 1991 ਤੋਂ 14 ਜੂਨ 1991 ਤੱਕ, ਡਾਇਰੀਆਂ ਧਰਤੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਈਆਂ।
ਸ਼ਰਮਾ, ਜਿਸਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਤਲਾਸ਼ੀ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਨੇ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਡਾਇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਸਨੇ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੈਨ ਭਰਾਵਾਂ - ਸੁਰੇਂਦਰ ਕੁਮਾਰ ਅਤੇ ਜਨੇਂਦਰ ਜੈਨ - ਨੂੰ ਅੱਤਵਾਦੀ ਅਤੇ ਵਿਘਨਕਾਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ (ਰੋਕਥਾਮ) ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਲਗਾ ਕੇ ਅਤੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਕੇ ਧਮਕੀਆਂ ਦੇਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਸੁਰੇਂਦਰ ਨੇ ਇੱਕ ਐਲਕੇ ਕੌਲ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਜੋ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਡਬਲ-ਕ੍ਰਾਸ ਗੇਮ ਵਿੱਚ ਕੌਲ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ

ਸ਼ਰਮਾ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀਬੀਆਈ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ ਅਤੇ ਇਹ ਉਦੋਂ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਏਜੰਸੀ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਈ।
18 ਜੂਨ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਾ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਲ ਵਿਛਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੌਲ ਦੁਆਰਾ ਕੈਮੀਕਲ ਪਾਊਡਰ ਨਾਲ ਭਰੇ 10 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਨਕਦੀ ਉਸਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਜਾਣੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਪੈਸੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਨਕਦੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਬ੍ਰੀਫਕੇਸ ਸੌਂਪਣ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਕੌਲ ਨੇ ਅਲਾਰਮ ਵਜਾਇਆ। ਬਾਹਰ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਏ। ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਬੈਗ ਨੂੰ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਉਸਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੈਮੀਕਲ ਪਾਊਡਰ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਡੁਬੋਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਲਾਲ ਹੋ ਗਏ। ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਪੁਲਿਸ ਮੈਡਲ ਦੇ ਜੇਤੂ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਸੱਚਮੁੱਚ ਰੰਗੇ ਹੱਥੀਂ ਫੜਿਆ ਗਿਆ। 24 ਜੂਨ ਨੂੰ, ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਮੁਅੱਤਲੀ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।
ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਪੀ.ਵੀ. ਨਰਸਿਮਹਾ ਰਾਓ।25 ਮਾਰਚ 2013 ਵਿੱਚ, ਉਸਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ
ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ।26
ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਡਾਇਰੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹੋਇਆ?
23 ਅਗਸਤ 1993 ਨੂੰ, ਜਨਸੱਤਾ ਅਖਬਾਰ ਨੇ ਇੱਕ ਸੁਰਖੀ ਛਾਪੀ, 'ਕਰੋੜਾਂ ਦੇ ਘਪਲੇ 'ਤੇ ਕੁੰਡਲੀ ਮਾਰਕੇ ਬੈਠੀ ਹੈ ਸੀਬੀਆਈ (ਸੀਬੀਆਈ ਕਰੋੜਾਂ ਦੇ ਘੁਟਾਲੇ 'ਤੇ ਉਲਝੀ ਹੋਈ ਬੈਠੀ ਹੈ)। ਪਰ ਇਸ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਸੀਬੀਆਈ ਹੁਣ ਘੁਟਾਲੇ 'ਤੇ ਉਲਝੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਸਾਵਧਾਨੀ ਅਤੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ - ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਮਾਰਚ 1993 ਤੋਂ ਸੰਯੁਕਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ (ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ) ਦੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਸੀ। ਪਰ ਮੀਡੀਆ ਆਪਣੀ ਤਿੱਖੀ ਆਲੋਚਨਾ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਕੀਮਤੀ ਸਮਾਂ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਲਗਭਗ ਡੇਢ ਸਾਲ ਤੋਂ ਕੋਈ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ।
ਕਿਉਂ? ਇਹ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੈ। ਚਾਰ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਸੀਨੀਅਰ ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾ ਅਡਵਾਨੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇਤਾ ਵੀ.ਸੀ. ਸ਼ੁਕਲਾ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਰਾਓ 'ਤੇ ਜੈਨ ਹਵਾਲਾ ਡਾਇਰੀਜ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜਾਦੂ-ਟੂਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਰਨ ਲਈ ਉਂਗਲਾਂ ਉਠਾਈਆਂ ਗਈਆਂ।
ਆਓ ਇੱਥੇ ਰੁਕੀਏ। ਅਡਵਾਨੀ ਅਤੇ ਸ਼ੁਕਲਾ ਕਿੱਥੋਂ ਤਸਵੀਰ ਵਿੱਚ ਆਏ? ਡਾਇਰੀ ਵਿੱਚ ਛਪੇ ਕਈ ਨਾਵਾਂ (ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ) ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਦੋ ਹੀ ਕਿਉਂ

ਸੁਰਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਨ? ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਹਵਾਲਾ ਘੁਟਾਲੇ ਦੀ ਉਸ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹੈ।
ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਬਦਲੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਾਲੇ ਰੂਪ ਹਨ; ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ 'ਰਚਨਾਤਮਕ' ਜਾਂ ਅਸਾਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸ਼ਰਮਾ ਦੀ ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਸਲ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਸਲ ਕਹਾਣੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਦੋ 'ਨਰਮ' ਨਿਸ਼ਾਨਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਰਟੀ ਲਾਈਨਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਦੂਜੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਜੋ ਕਿ ਜੈਨ ਹਵਾਲਾ ਡਾਇਰੀਜ਼ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਸਨ।
ਇੱਕ ਆਮ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਮਝ ਲਈ, ਕੋਈ ਵੀ ਸੀਬੀਆਈ ਜਾਂਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕ੍ਰਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੀ ਹੈ: ਇੱਕ ਕਥਿਤ ਅਪਰਾਧ ਕਿਸੇ ਸਰੋਤ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਜਾਂਚ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਏਜੰਸੀ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ; ਫਿਰ ਸੀਬੀਆਈ ਇੱਕ ਗੁਪਤ ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਂਚ ਕਰਦੀ ਹੈ; ਜੇਕਰ ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਯੋਗ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਰਸਮੀ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸਬੂਤ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਸਬੂਤ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਹਨ, ਜੋ ਕਈ ਵਾਰ ਸਾਡੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਏਜੰਟ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਆਓ ਬਾਅਦ ਲਈ ਨਾ- ਠੰਢਾ ਹਿੱਸਾ ਰੱਖੀਏ। ਹੁਣ ਤੱਕ, ਆਓ ਇਹ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰੀਏ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਇੱਕ ਸਰਬ-ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸੁਤੰਤਰ ਏਜੰਸੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋਲ ਆਪਣੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਹੈ।
ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ, ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਕਰਨ, ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ, ਪੁੱਛਗਿੱਛ, ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਆਖਰੀ ਕਦਮ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਸਭ ਕੁਝ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਸੀਬੀਆਈ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਬਾਰੇ ਦੁੱਗਣਾ ਯਕੀਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੈਨ ਹਵਾਲਾ ਡਾਇਰੀਜ਼ ਕੇਸ ਦਾ ਪਤਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਰ ਦੋਸ਼ੀ ਬਰੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਬਿਨਾਂ ਸਹੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਜਲਦੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ।

'ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ' ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਵਰਤਣ ਦੀ ਚਤੁਰਾਈ - ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਹੈ।
ਮਾਰਚ 1993 ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਕੇਸ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਤੰਬਰ 1993 ਤੱਕ, ਆਪਣੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਡਾਇਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਭੁਗਤਾਨ ਸਿਰਫ਼ ਰਿਸ਼ਵਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਨ। ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੁਦਰਾ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ₹64 ਕਰੋੜ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਛੁਪਾ ਕੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉੱਚ-ਦਰਜੇ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਸੁਰੇਂਦਰ ਜੈਨ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਰਸਤਾ ਸੀ।
ਇਹ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਅੱਖਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੌਣ ਸਨ। ਅਜਿਹਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਮੇਰੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ 'ਤੇ, ਡੀਆਈਜੀ ਅਮੋਦ ਕੰਥ ਦੁਆਰਾ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਯੂਕੇ ਵਿੱਚ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਅਤੇ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪੈਸੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਾਂਚ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਅਜੇ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਘੋੜੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਗੈਰ-ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਭੁਗਤਾਨ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ, ਨੌਕਰਸ਼ਾਹਾਂ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਬੇਹਿਸਾਬ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪੈਸੇ ਦੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਟ੍ਰਾਂਸਫਰ ਸਨ - ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ। ਇਹ ਮੁੱਦਾ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਖ਼ਤਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।
ਮੇਰੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਤੱਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਨਿਸ਼ਕਿਰਿਆ ਰਹੀ ਅਤੇ ਮਈ 1991 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜਨਵਰੀ 1996 ਤੱਕ ਲਗਭਗ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਕੇਸ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ। ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਜੜ੍ਹਤਾ ਨੇ ਵਿਨੀਤ ਨਾਰਾਇਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਨਤਕ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕੇਸ ਨੂੰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਜਨਵਰੀ 1996 ਵਿੱਚ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਹੇਠ, ਜੱਜ ਵੀਪੀ ਗੁਪਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਵਾਲਾ ਅਦਾਲਤ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸੀਬੀਆਈ ਦੁਆਰਾ ਜੈਨ ਭਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ, ਅਡਵਾਨੀ ਅਤੇ ਸ਼ੁਕਲਾ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਵਿਜੇ ਰਾਮਾ ਰਾਓ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਕਈ ਦੋਸ਼ ਪੱਤਰ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਗਏ।
ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਪਰ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਯੂਰੀਆ ਘੁਟਾਲੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਿਆ। ਮੇਰੀ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ 'ਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਅਨੈਤਿਕ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ

ਸੀ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਧਿਆਨ ਲਈ ਜਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਲਾਭ ਲਈ, ਜਾਂ ਦੋਵਾਂ ਲਈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ, ਮੈਂ ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾ ਅਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਅਰੁਣ ਜੇਤਲੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਲਾਹ ਲਈ ਮਿਲਿਆ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਫਾਈਨੈਂਸ਼ੀਅਲ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਸੰਪਾਦਕ ਪ੍ਰਭੂ ਚਾਵਲਾ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ। ਜੇਤਲੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਦੁਪਹਿਰ ਮਾਹਰ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਦਿਆਲੂ ਸਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਚਾਵਲਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰੈਸ ਕੌਂਸਲ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਸਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਫਾਈਨੈਂਸ਼ੀਅਲ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਕਹਾਣੀ ਵਾਪਸ ਲੈਣੀ ਪਈ ਅਤੇ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣੀ ਪਈ। ਜੇਤਲੀ ਨਾਲ ਹੋਈ ਸੰਖੇਪ ਪਰ ਫਲਦਾਇਕ ਮੁਲਾਕਾਤ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਉਸ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਭਾਜਪਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੁਆਰਾ ਅਡਵਾਨੀ ਵਿਰੁੱਧ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਬਾਰੇ ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਮੰਗੀ। ਮੈਂ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਵਿੱਚ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਇੱਕ ਦਾਇਰ ਕਰਨਾ ਕਿਵੇਂ ਯੋਗ ਸਮਝ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਡਾਇਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀਹ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰ ਨਾਮ ਸਨ ਤਾਂ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਧੱਕਣ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਉਂ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਖਾਲੀ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜਾਣ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਸੀ, ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਕੇਸ ਟੁੱਟਣਾ ਤੈਅ ਹੈ?
ਨਿਆਂ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਜਾਇਜ਼ ਸਬੂਤ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਲਾਭ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਸਾਬਤ ਹੋਣ ਤੱਕ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਹੀ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਸਬੂਤ ਸੀ - ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਡਾਇਰੀਆਂ ਅਤੇ ਜੈਨ ਭਰਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਸ਼ੀਟਾਂ। ਡਾਇਰੀਆਂ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੇ ਕੁਝ ਵੀ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਪਰ ਸਿਰਫ਼ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋਰ ਤੱਥਾਂ, ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਅਤੇ ਮੰਨਣਯੋਗ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਬੈਟਰੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਹਵਾਲਾ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਡੇਅਰੀਆਂ ਨੇ ਜੈਨ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਆਮਦਨ ਕਰ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ FERA ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ। ਇਹਨਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੋਰਸਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਡਾਇਰੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਡਵਾਨੀ ਵਿਰੁੱਧ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ, ਜਿਸਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਸੀ। ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਿਸਨੇ ਲਿਆ? ਇਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤ ਕੀ ਸੀ?
1993 ਵਿੱਚ, ਐਸ.ਕੇ. ਦੱਤਾ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ, ਵੀ. ਰਾਮਾ ਰਾਓ ਨੇ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਉਸਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ, ਉਸਨੇ ਮੇਰੇ ਸਹਾਇਕ ਕਾਂਤ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸਨੇ ਮੇਰੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਹੇਠ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ

ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਡਾਇਰੀਆਂ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਜਾਂਚ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਵਿਜੇ ਕਰਨ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਇਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਚੰਦਰ ਸ਼ੇਖਰ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਹੇਠ ਰੋਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਚੁੱਪ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਭੁਗਤਾਨ ਐਂਟਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਵੀ. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ (ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਦੱਸਣ ਲਈ ਇੱਕ ਹੋਰ ਖਾਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ) ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਪੈਸੇ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੱਤਾ ਨੇ ਮਾਰਚ 1993 ਵਿੱਚ ਕੇਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਮੈਨੂੰ ਵਾਪਸ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਵੀ. ਰਾਮਾ ਰਾਓ ਨੇ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਤਾਬੂਤ ਵਿੱਚ ਆਖਰੀ ਕਿੱਲ ਠੋਕ ਦਿੱਤੀ। ਜੈਨ ਹਵਾਲਾ ਡਾਇਰੀਜ਼ ਕੇਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।
ਅਪ੍ਰੈਲ 1997 ਵਿੱਚ ਅਡਵਾਨੀ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਿੱਲੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 34 ਦੇ ਤਹਿਤ ਡਾਇਰੀ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ:

... ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਡਾਇਰੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ,
ਕਥਿਤ ਭੁਗਤਾਨਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਨੋਟਬੁੱਕਾਂ ਅਤੇ ਢਿੱਲੀ ਸ਼ੀਟ...
ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪੈਸੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਜੈਨੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਸੀ
ਵੰਡ। ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ
ਰਕਮ। ਫਿਰ ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਇਹ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਯਾਨੀ ਸ਼੍ਰੀ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਵੀ.ਸੀ.
ਸ਼ੁਕਲਾ ਨੇ ਕਥਿਤ ਰਕਮਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਇਰਾਦੇ ਜਾਂ ਇਨਾਮ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ
ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਖਪਾਤ ਜਾਂ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਦਿਖਾਉਣਾ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਉਕਤ ਪੱਖਪਾਤ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਣਗਹਿਲੀ ਦਿਖਾਈ ਗਈ
ਐਕਟ ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 7 ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰੇ ਗਏ ਸੇਵਕ।

ਅਦਾਲਤ ਸਹੀ ਸੀ। ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਡਾਇਰੀਆਂ ਦੀ ਕਦੇ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਡਾਇਰੀਆਂ ਅਤੇ ਨੋਟਬੁੱਕਾਂ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਅਯੋਗ ਮੰਨਣਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ, ਜੈਨ ਹਵਾਲਾ ਡਾਇਰੀਜ਼ ਕੇਸ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੇ ਡੁੱਬ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਾਰਟੀ ਲਾਈਨਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਈ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਅਤੇ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆ।

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਗਾਥਾ: 1992

ਤੁਸੀਂ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੇ ਵੀ ਉੱਚੇ ਹੋਵੋ, ਕਾਨੂੰਨ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੈ।
17 ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਥਾਮਸ ਫੁਲਰ ਦੁਆਰਾ ਕਹੇ ਗਏ ਇਸ ਮਸ਼ਹੂਰ ਵਾਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਵਕੀਲ ਅਤੇ ਜੱਜ ਲਾਰਡ ਡੇਨਿੰਗ ਨੇ ਜੁਲਾਈ 1977 ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਕਈ ਭਾਰਤੀ ਜੱਜਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਨੀਤ ਨਾਰਾਇਣ ਕੇਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਅਤਿ ਮਹੱਤਤਾ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
ਨੱਬੇਵਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੋਕ ਵੀ. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਜਿੰਨੇ ਉੱਚੇ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਦੇ ਤੰਜਾਵੁਰ ਤੋਂ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਲੜਕੇ ਵਜੋਂ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿੱਚ ਡਿਪਲੋਮਾ ਕਰਕੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ 1955 ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। 1985 ਤੱਕ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸਟੀਲ ਅਥਾਰਟੀ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਲਿਮਟਿਡ (ਸੇਲ) ਦਾ ਮੁਖੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਖੇਤਰ ਦੀ ਇਕਾਈ ਦੇ ਜ਼ਾਰ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਅਤੇ 1986 ਵਿੱਚ ਪਦਮ ਭੂਸ਼ਣ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਹ ਭਾਰਤ ਹੈਵੀ ਇਲੈਕਟ੍ਰੀਕਲਜ਼ ਲਿਮਟਿਡ (ਭੇਲ) ਦੇ ਜਨਰਲ ਮੈਨੇਜਰ ਸਨ, ਜਿੱਥੇ 1977 ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਸੀਬੀਆਈ ਨਾਲ ਸਮੱਸਿਆ ਹੋਈ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਰਸਤਾ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਹੇ ਅਤੇ ਰੈਂਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧਦੇ ਰਹੇ, ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਸਨੇ ਕਾਰ-ਨਿਰਮਾਤਾ ਮਾਰੂਤੀ ਉਦਯੋਗ ਲਿਮਟਿਡ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਰਹੇ। ਪੈਸਾ ਹਰ ਦਾਗ ਨੂੰ ਚਿੱਟਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਪਾਪ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਇਸ ਕਹਾਵਤ ਦੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ।
1992 ਵਿੱਚ, ਉਹ ਯੋਜਨਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ ਸਨ। ਇਹ ਉਹ ਸਾਲ ਸੀ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਵਿੱਤੀ ਘੁਟਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ - ਪ੍ਰਤੀਭੂਤੀਆਂ ਘੁਟਾਲਾ - ਸੁਰਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੇਨਿਯਮੀਆਂ ਨੇ ₹4,000 ਕਰੋੜ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਬੈਂਕਿੰਗ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਬੰਬੇ ਸਟਾਕ ਐਕਸਚੇਂਜ (BSE) ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿੱਤੀ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਦੇ ਰੈਗੂਲੇਟਰ, ਪ੍ਰਤੀਭੂਤੀਆਂ ਅਤੇ ਐਕਸਚੇਂਜ ਬੋਰਡ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (SEBI) ਵਿੱਚ ਕਮੀਆਂ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਘੁਟਾਲੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹਰਸ਼ਦ ਮਹਿਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਘੁਟਾਲੇ ਨੇ ਕਈ ਵੱਡੇ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸਾਖ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ - ਉਦਯੋਗਪਤੀਆਂ ਤੋਂ

ਲੈ ਕੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਅਤੇ ਬੈਂਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੱਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਰਿਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (RBI) ਦੇ ਗਵਰਨਰ S Venkitaramanan ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ।
ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਇੱਕ ਨਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਬਿਗ ਬੁੱਲ ਮਹਿਤਾ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਰਕਮ ਮੰਗਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਸੀ। ਮਹਿਤਾ ਦੀ ਕੰਪਨੀ, ਗ੍ਰੋਮੋਰ ਰਿਸਰਚ ਐਂਡ ਐਸੇਟ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਦੇ ਖਾਤਿਆਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਿਆ ਕਿ ਕੇਜੇ ਇਨਵੈਸਟਮੈਂਟਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਇੱਕ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ₹32.74 ਲੱਖ ਦਾ ਚੈੱਕ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੋਟਰ ਅਤੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸੀ।
ਮੈਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੀਬੀਆਈ ਦਾ ਸੰਯੁਕਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸੀ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੱਤਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਂਚ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਸਿਕਿਓਰਿਟੀਜ਼ ਘੁਟਾਲੇ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਜੋਂ ਉਭਰਿਆ ਸੀ। ਪੀਐਮਓ ਨੇ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਕਿੰਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਰਤਦਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਸਿਮਹਾ ਰਾਓ ਸੱਚਮੁੱਚ ਇੱਕ ਮਾਮੂਲੀ ਆਦਮੀ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਇੱਕ ਪਹਿਲੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤੀਜੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਆਦਮੀ' ਜਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੀਐਮਓ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਅਸਲ ਕਾਰਨ ਲੱਭ ਲਵਾਂਗੇ।
ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਕਿੰਨਾ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਹਥੌੜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੇ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਰਿਮਾਂਡ 'ਤੇ ਲੈਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। 7 ਅਗਸਤ 1992 ਨੂੰ, ਇੱਕ ਬੇਮਿਸਾਲ ਕਦਮ ਵਿੱਚ, ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ।
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ। 27 ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੀਬੀਆਈ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਪਰ ਇਹ ਇੱਕ ਅਸਾਧਾਰਨ ਸਥਿਤੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ 'ਤੇ ਤਲਾਸ਼ੀ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਪੁੱਤਰ, ਜੋ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਲਈ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਵਾਰੰਟ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਮਹਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਮੇਰੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਇੱਕ ਹੋਰ ਜਾਂਚ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਤੱਕ, ਜਾਂਚ

ਟੀਮ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਆਈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੀ ਹਰ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਲਦੀ ਹੀ ਸਾਡੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਆਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਵਿਸ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ। ਮੈਂ ਸਿੰਗਲ ਡਾਇਰੈਕਟਿਵ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਤਮਕ ਜ਼ਰੂਰਤ ਜੋ ਅਕਸਰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਤਮਕ ਸਾਧਨ ਸੀ ਜੋ ਕਈ ਵਾਰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਸੀ - 'ਲੈਟਰ ਰੋਗੇਟਰੀ'। ਇੱਕ ਲੈਟਰ ਰੋਗੇਟਰੀ ਇੱਕ ਰਸਮੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਇੱਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂਇਕ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਣ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਬੂਤ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ।
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਦੇ ਸਵਿਸ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਬੇਹਿਸਾਬ ਪੈਸੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ, ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਮਰੱਥ ਅਦਾਲਤ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਦੀ ਸਮਰੱਥ ਅਦਾਲਤ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਦੇ ਬੈਂਕ ਵੇਰਵੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਪਰ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਪੱਤਰ ਰੋਗੇਟਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਇਸਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਕਿ ਏਜੰਸੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਤੇ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਸ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿਸ ਲਈ ਪੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੀਬੀਆਈ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਰੋਗੇਟਰੀ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਪੱਤਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਸਵਿਸ ਅਦਾਲਤ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਰੁਕ ਜਾਵੇਗੀ।
ਅਸੀਂ ਭਰੋਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਪੀਐਮਓ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਭਰੋਸਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਮੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਪੀਐਮਓ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ; ਉਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁਣਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ ਜਾਂਚ ਕਰੀਏ? ਪੀਐਮਓ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਸਕੱਤਰ ਨਿਸ਼ੀਕਾਂਤ ਸਿਨਹਾ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਨਿੱਘੇ, ਸੁਹਿਰਦ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਪੀਐਮਓ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਮੰਗਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਲਦੀ ਹੀ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਉਪਲਬਧ ਹੋਵੇਗਾ।
ਇੱਕ ਹਫ਼ਤਾ ਬਿਨਾਂ ਭਰੋਸੇ ਦੇ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਸਿਨਹਾ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਫੋਨ ਆਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਵਾਰ ਉਹ ਚਿੰਤਤ ਲੱਗ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਏ.ਐਨ. ਵਰਮਾ ਭਰੋਸਾ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਯਕੀਨਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ

[redacted]

‘ਅਸੀਂ ਕਾਨੂੰਨ ਬਦਲ ਦੇਵਾਂਗੇ,’ ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ‘ਬੇਤੁਕੇ ਵਿਚਾਰ’ ਦਾ ‘ਭਿਆਨਕ’ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਕੋਲ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੈਣ ਦਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ। ‘ਓਏ ਮੇਰੇ, ਕੀ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਜੇ ਸੀਬੀਆਈ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਜੇ ਉਹ ਪੀਐਮਓ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ?’ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਚਾਰ ਜਾਪਦਾ ਸੀ।
ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੋਫੋਰਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁੰਮ ਹੋਏ ਸੋਨੇ ਦੇ ਮੋਹਰਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁਲ ਉਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਪਣਾਈ ਸੀ। ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਜਾਂਚ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੀਬੀਆਈ 'ਤੇ ਨਾ ਪਵੇ, ਮੈਂ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਸਾਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਵੇ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਭਰੋਸੇ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰ ਸਕੀਏ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਮੀਦ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਪੱਤਰ ਰੋਗੇਟਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਦੇ ਜਾਪਾਨ ਵਿੱਚ ਸੁਮਿਤੋਮੋ ਸਮੂਹ ਨਾਲ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਲਝਣ ਵਾਲਾ ਸਵਾਲ ਛੱਡ ਗਿਆ - ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਖੁਦ ਜਾਂਚ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਸੀਬੀਆਈ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?
ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ('ਉਹ' ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ) ਸਿਰਫ਼ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਬੇਨਕਾਬ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਨਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਸਦੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਹਿੱਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਹਥੌੜੇ ਮਾਰਨ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਇਆ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਵਪਾਰ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਨੂੰ ਗਤੀ ਦੇਣੀ ਪਈ, ਤਾਂ ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਹਰਸ਼ਦ ਮਹਿਤਾ ਤੋਂ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਅਤੇ ਸਵਿਸ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਪੈਸੇ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ, ਉਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਵੇਂ ਜਾਂਚਾਂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।
ਹਰ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਦੋ ਪਹਿਲੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਘੋੜੇ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਉਹੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਨਾ ਦਿਲਚਸਪ ਹੋਵੇਗਾ - ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਦੀ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਬਦਲਾਖੋਰੀ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬੇਦਾਗ ਕਰੀਅਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਦੁਖਦਾਈ ਧੱਬਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ

ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਬੈਂਕ ਖਾਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਟ੍ਰਾਂਸਫਰ ਕੀਤੇ ਪੈਸੇ ਨੂੰ 'ਕਰਜ਼ਾ' ਅਤੇ 'ਇੱਕ ਆਮ ਵਪਾਰਕ ਲੈਣ-ਦੇਣ' ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ ਸੀਬੀਆਈ ਜਾਂਚਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ, 'ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਂਚ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸਕਿਓਰਿਟੀਜ਼ ਘੁਟਾਲੇ ਲਈ ਇੱਕ ਲਾਲ ਹੇਰਿੰਗ ਵਜੋਂ ਜਾਂ ਰਿਪੋਰਟ 28 ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਨਿਵੇਸ਼ ਦੌਰਾਨ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੋਣਗੇ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਕਈ ਪੰਨੇ ਵੀ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਰਾਓ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਕਈ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਬਿਜਲੀ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਅਤੇ ਸੁਝਾਅ। 'ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰਾਲੇ ਵਿੱਚ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਚੰਗਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਪੀਐਮਓ ਵਿੱਚ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਸੀ,' ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ, ਪੀਐਮਓ ਵਿੱਚ ਨੀਤੀਗਤ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਨਾ ਲੈਣ ਦੇ ਇੱਕ ਆਮ ਰੁਝਾਨ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ। 'ਨਰਸਿਮਹਾ ਰਾਓ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਲਈ ਆਖਰੀ ਤੂੜੀ ਮੇਰੀ ਆਲੋਚਨਾ ਸੀ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜਨਤਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ੇਅਰਾਂ ਨੂੰ ਬੰਡਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਵਿਨਿਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਾਰੂਤੀ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਾਪਾਨ ਦੀ ਸੁਜ਼ੂਕੀ ਮੋਟਰ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਟ੍ਰਾਂਸਫਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ (ਐਟ ਦ ਹੈਲਮ: ਏ ਮੈਮੋਇਰ, ਪੰਨਾ 252)।' ਉਤਸੁਕਤਾਪੂਰਨ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ - ਪੀਐਮਓ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਕਦੇ ਵੀ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ - ਸ਼ਾਇਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਾਈਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
ਇਹ 'ਭਿਆਨਕ' ਵਿਚਾਰ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪੀਐਮਓ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹ ਸਿਨਹਾ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਅਤੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਇੱਕ ਉਂਗਲ ਵੀ ਨਾ ਹਿਲਾ ਸਕੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉੱਚ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾ ਦੇਵੇ, ਇਹ ਘਬਰਾਹਟ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਮਤਾ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪਰਸੋਨਲ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪੂਰਵ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਲੈਟਰ ਰੋਗੇਟਰੀ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਅੱਜ ਤੱਕ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਉਹੀ ਹੈ; ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਜਾਂਚਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਹੱਥ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਘੁਟਾਲਾ ਸੀ। ਸਿਕਿਓਰਿਟੀਜ਼ ਘੁਟਾਲਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੈਨ ਹਵਾਲਾ ਡਾਇਰੀਜ਼ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਪਰਾਧ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲੇ ਹਨ, ਕਾਨੂੰਨ ਉੱਚ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਿਆ। ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਦੇ ਬਚ ਨਿਕਲੇ, ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ, ਅਖੰਡਤਾ, ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਝਟਕਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ। ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ, ਨੌਕਰਸ਼ਾਹਾਂ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਦੁਸ਼ਟ ਗਠਜੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਕਾਲੇ ਮੋਰੀ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਗਠਜੋੜ ਦੇ ਮੂਲ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹ ਕਮਿਸ਼ਨ ਰਿਪੋਰਟ: 1977

ਕੀ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਕਾਲੇ ਘੇਰੇ ਤੋਂ ਬਚਾ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਹਾਂ, ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਕਿਵੇਂ?
ਸੀਬੀਆਈ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸੰਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਜੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਇਸਨੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ, ਢਾਂਚਾਗਤ ਮਜ਼ਬੂਤੀ, ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਅਤੇ ਸੰਤੁਲਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਸ਼ਾਸਨ ਇਸਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਨਾ ਦੇਣ। ਨਾਗਰਿਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਸਾਨੂੰ ਸੀਬੀਆਈ ਲਈ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਕਾਲੇ ਦਿਨ - ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਗਏ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਉਨ੍ਹੀ ਮਹੀਨੇ - ਕਦੇ ਵੀ ਦੁਹਰਾਏ ਨਾ ਜਾਣ।
ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਸਾਡੇ ਲੋਕਤੰਤਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਧੱਬਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਹ ਕਮਿਸ਼ਨ ਰਿਪੋਰਟ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ 530 ਪੰਨਿਆਂ 'ਤੇ ਫੈਲੇ 26 ਅਧਿਆਇ ਹਨ, ਨੇ ਜੂਨ 1975 ਅਤੇ ਜਨਵਰੀ 1977 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਰ ਵਧੀਕੀ ਨੂੰ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਪੂਰੀ ਮਾਤਰਾ ਉਸ ਡੂੰਘਾਈ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਸੱਤਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਾਗਲਪਨ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਗਈ ਸੀ।
ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ (IB) ਅਤੇ ਰਿਸਰਚ ਐਂਡ ਐਨਾਲਿਸਿਸ ਵਿੰਗ (RAW) ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦਵਿੰਦਰ ਸੇਨ ਨੇ ਸ਼ਾਹ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਏਜੰਸੀ ਨੇ ਇੰਦਰਾ

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਵਧੀਕ ਨਿੱਜੀ ਸਕੱਤਰ, ਆਰਕੇ ਧਵਨ ਦੇ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਹੁਕਮਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਸੱਤ ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਇੰਸਪੈਕਟਰਾਂ ਅਤੇ ਚਾਰ ਕਸਟਮ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸੀਬੀਆਈ ਦੁਆਰਾ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਅਤੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਮੱਗਰੀ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਕਿ ਉਹ ਅਧਿਕਾਰੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਸਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਵੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਦੂਰੋਂ ਵੀ ਗਲਤ ਜਾਂ ਗਲਤ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਦਲੇਰ ਸਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੰਦਰਾ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਫਰਮ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸੰਜੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸੱਸ, ਅੰਤੇਸ਼ਵਰ ਆਨੰਦ ਦੇ ਵਿੱਤੀ ਹਿੱਤ ਸਨ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਸੰਜੇ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਿੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ।
ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ ਸੀਬੀਆਈ ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਭਾਰੀ ਉਦਯੋਗ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਚਾਰ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਝੂਠੀਆਂ ਅਪਰਾਧਿਕ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਨ ਆਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਸਵਾਮੀ, ਡਿਪਟੀ ਸੈਕਟਰੀ, ਭਾਰੀ ਉਦਯੋਗ; ਏਐਸ ਰਾਜਨ, ਵਿਕਾਸ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ-ਜਨਰਲ ਆਫ਼ ਟੈਕਨੀਕਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ (ਡੀਜੀਟੀਡੀ); ਐਲਆਰ ਕੈਵਲੇ, ਚੀਫ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਮੈਨੇਜਰ, ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਐਂਡ ਇਕੁਇਪਮੈਂਟ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ (ਪੀਈਸੀ); ਅਤੇ ਪੀਐਸ ਭਟਨਾਗਰ, ਡਿਪਟੀ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਮੈਨੇਜਰ, ਪੀਈਸੀ। ਅਧਿਕਾਰੀ ਮਾਰੂਤੀ ਉਦਯੋਗ ਲਿਮਟਿਡ ਤੋਂ ਕੁਝ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਨਾਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪੂਰੀ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸ਼ਾਹ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਪਾਇਆ ਕਿ ਚਾਰਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼ੀ ਹੋਣ ਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਿਵਾਏ ਕੁਝ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਧਵਨ ਰਾਹੀਂ ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਗਈ ਇੱਕ ਅਸਪਸ਼ਟ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੇ। ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਦੇ ਤਰੀਕੇ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਚਿੰਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ:

ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਲੜੀ ਲਗਾਈ, ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ
ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਪਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ.
ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ, ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ
ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਆਦਮੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਸੀਨੀਅਰਤਾ ਦੇ ਨਾਲ

ਅਤੇ ਰੁਤਬਾ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ, ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਉਧਾਰ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ
ਸਖ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨੀ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ
ਕਿ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸੰਗਠਨ ਇਸ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ
ਸੱਤਾ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਇੱਕ ਬੇਵੱਸ ਅਤੇ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਸੰਦ ਬਣਨਾ
ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਸੁਰੱਖਿਆ ਉਪਾਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ
ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਪ੍ਰਤੀ ਜਵਾਬਦੇਹ ਬਣਾ ਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੰਸਥਾ...ਜਾਂ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਸ਼ਾਹ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸੀਬੀਆਈ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਲਈ, ਅੱਸੀਵਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਦੇਣ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਉੱਤਮ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਉਪਾਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਵਿੱਤੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ, ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫਤਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਇਮਾਰਤ ਕੰਪਲੈਕਸ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਬਿਊਰੋ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅੱਠ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਛੱਤ ਹੇਠ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਸ਼ਾਖਾ ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਂਚ ਸੈੱਲ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ, ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਆਪਣੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਹੀ, ਸੀਬੀਆਈ ਆਧੁਨਿਕ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਪਰਾਧ ਖੋਜ ਤਕਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਰਹੀ ਸੀ ਜੋ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਫੈਡਰਲ ਬਿਊਰੋ ਆਫ਼ ਇਨਵੈਸਟੀਗੇਸ਼ਨ ਜਾਂ ਯੂਕੇ ਵਿੱਚ ਸਕਾਟਲੈਂਡ ਯਾਰਡ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਨ।
ਫਿਰ ਵੀ, ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਵਿਕਾਸ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਅਸਲ ਸਮੱਸਿਆ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਧਿਆਨ ਭਟਕਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਦਮ ਸਨ - ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹ ਕਮਿਸ਼ਨ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਦੋ ਸਧਾਰਨ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਚਾਲੀ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਉਪਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਸੀਬੀਆਈ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਕੜ ਛੱਡਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ।

ਸਈਅਦ ਮੋਦੀ ਕਤਲ: 1988

ਐਮਰਜੈਂਸੀ, ਸ਼ਾਹ ਕਮਿਸ਼ਨ ਰਿਪੋਰਟ, ਨੁਕਸਾਨ ਕੰਟਰੋਲ, ਨਵੀਨੀਕਰਨ - ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਬੇਰਹਿਮ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਜਾਰੀ

ਰਹੀ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੱਚਾਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਅਥਾਹ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਵਾਰਥੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਰੁਕਣਗੇ।
ਕਾਨੂੰਨ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਬਦਲ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਜੱਜ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਬਾਦਲਾ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰ ਦਿਓ, ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਵਿਕਲਪ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਰੁਕਾਂਗੇ।
ਆਪਣੇ ਕਰੀਅਰ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਸੀਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਡਿਊਟੀਆਂ ਨਿਭਾਈਆਂ, ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਮੇਰੀ ਮਿਹਨਤ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਸਈਦ ਮੋਦੀ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਇੱਕ ਸਿੱਧਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਉੱਚਤਮ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸੀ; ਫਿਰ ਵੀ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਧਿਰਾਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ ਬਰੀ ਹੋ ਗਏ।
ਭਾਰਤ ਆਪਣੇ ਸਟਾਰ ਬੈਡਮਿੰਟਨ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਸਈਅਦ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਠ ਵਾਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬੈਡਮਿੰਟਨ ਚੈਂਪੀਅਨ (1980-87), 1982 ਰਾਸ਼ਟਰਮੰਡਲ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁਰਸ਼ ਖਿਤਾਬ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖਿਤਾਬ - ਆਸਟ੍ਰੀਅਨ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ (1983 ਅਤੇ 1984) ਅਤੇ ਯੂਐਸਐਸਆਰ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ (1985) ਦੇ ਜੇਤੂ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇੱਕ ਚਲਾਕ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਦੁਆਰਾ ਅਚਾਨਕ ਛੋਟੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਹੋਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਾਇਕ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਪੁੱਛੋਗੇ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸਨੇ ਮਾਰਿਆ? ਰਿਕਾਰਡ ਲਈ, ਉਸਦੇ ਕਤਲ ਲਈ ਚਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਕੰਟਰੈਕਟ ਕਿਲਰ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸਨੇ ਨੌਕਰੀ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿਉਂ? ਅਪਰਾਧ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ 40 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਦੇਸ਼ ਅੱਜ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ।
18 ਜੁਲਾਈ 1988 ਨੂੰ, ਸ਼ਾਮ 7.45 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਮੋਦੀ ਆਪਣੇ ਨਿਯਮਤ ਬੈਡਮਿੰਟਨ ਅਭਿਆਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੇਡੀ ਬਾਬੂ ਸਟੇਡੀਅਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ, ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਕੂਟਰ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਏ, ਦੋ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ.38 ਬੋਰ ਦੇ ਰਿਵਾਲਵਰ ਤੋਂ ਪੰਜ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ। ਦੋ ਹੋਰ ਲੋਕ ਨੇੜੇ ਹੀ ਇੱਕ ਮਾਰੂਤੀ ਵੈਨ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੌਕੇ ਤੋਂ ਭੱਜਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੈਨ ਦਾ ਨੰਬਰ HYG 1959 ਨੋਟ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਏ। ਵੈਨ ਦੀ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਅਖਿਲੇਸ਼ ਸਿੰਘ

ਮਿਲਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ, ਇੱਕ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਗੈਂਗਸਟਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਸਦੇ ਗੈਂਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕਈ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮਾਮਲੇ ਦਰਜ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚਾਰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਸਨ।
ਅਖਿਲੇਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੋਸਤ ਸੰਜੇ ਸਿੰਘ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਿਭਾਗ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਸੀ - ਉਹ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ, ਜੰਗਲਾਤ, ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਅਤੇ ਖੇਡ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਮੰਤਰੀ ਰਹਿ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਸਿੰਘ ਇੱਕ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ-ਗਾਂਧੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਦੋਸਤ ਵਜੋਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੁਰਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਤਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜਨ ਮੋਰਚੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਅਖਿਲੇਸ਼ ਦਾ ਇੰਨਾ ਵੱਡਾ ਦੋਸਤ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਸਈਦ ਮੋਦੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਮਾਸਟਰਮਾਈਂਡ ਵਜੋਂ ਫਸਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਮੋਦੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਮੀਤਾ ਮੋਦੀ ਨੀ ਕੁਲਕਰਨੀ ਅਤੇ ਸੰਜੇ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਵੀ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ।
ਸਈਦ ਅਤੇ ਅਮੀਤਾ, ਦੋਵੇਂ ਬੈਡਮਿੰਟਨ ਖਿਡਾਰੀ, 1978 ਵਿੱਚ ਤੀਜੀ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਸ਼ੀਅਨ ਇਨਵੀਟੇਸ਼ਨ ਚੈਂਪੀਅਨਸ਼ਿਪ ਦੌਰਾਨ ਬੀਜਿੰਗ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਪਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ 1982 ਵਿੱਚ ਮੰਗਣੀ ਹੋ ਗਈ। ਸੰਜੇ ਸਿੰਘ 1983 ਵਿੱਚ ਅਮੀਤਾ ਨੂੰ ਮਿਲੇ, ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ। ਉਹ ਤਿੰਨੋਂ ਦੋਸਤ ਬਣ ਗਏ। ਸਈਦ ਅਤੇ ਅਮੀਤਾ ਦਾ ਵਿਆਹ, ਜੋ ਕਿ ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਗੈਰ-ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਰਸਮੀ ਹੁੰਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖੇਡ ਜੋੜੇ ਲਈ ਅਜੀਬ ਸੀ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਜੇ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਆਹ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਈਦ ਜਾਂ ਅਮੀਤਾ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ, ਜਾਂ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੰਜੇ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਲੋਕ ਸੰਪਰਕ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਇੱਕ ਆਲਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਗਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੂਰੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ, ਵਿਆਹ ਜੋੜੇ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਇੱਕ ਕਲਪਨਾ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਸੀ।
ਹਾਲਾਂਕਿ, ਵਿਆਹ ਦੀ ਹੋਂਦ ਜਾਂ ਅਣਹੋਂਦ ਇੱਥੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਾਹਰੀ ਦੁਨੀਆ ਲਈ, ਸਈਦ ਅਤੇ ਅਮੀਤਾ ਇੱਕ ਜੋੜਾ ਸਨ ਅਤੇ ਸੰਜੇ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਦੋਸਤ ਸੀ। ਸਈਦ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੰਜੇ ਅਤੇ ਅਮੀਤਾ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਪ੍ਰੇਮ ਸਬੰਧ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ; ਇਹ ਹਰ ਦਿਨ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਸੰਜੇ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਘਰ 'ਤੇ ਤਲਾਸ਼ੀ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੀਬੀਆਈ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਮੀਤਾ, ਸੰਜੇ ਅਤੇ ਸਈਦ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪੱਤਰ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੁਕ ਪਿਆਰ, ਅਥਾਹ ਜਿਨਸੀ ਖਿੱਚ, ਤਾਂਘ, ਦਿਲ ਟੁੱਟਣਾ ਅਤੇ ਸਈਦ ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼। ਸੰਜੇ ਦਾ ਦੋਸਤ ਅਖਿਲੇਸ਼, ਇੱਕ

ਅਪਰਾਧੀ ਗਿਰੋਹ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਗਿਰੋਹ ਦੇ ਚਾਰ ਮੈਂਬਰ - ਅਮਰ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ, ਭਗਵਤੀ ਸਿੰਘ ਉਰਫ ਪੱਪੂ, ਬਲਾਈ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਉਰਫ ਟਿੰਕੂ - ਨੂੰ ਹਿੱਟ ਕੰਮ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਮਰ ਅਤੇ ਭਗਵਤੀ ਨੇ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕੀਤੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਲਾਈ ਅਤੇ ਜਤਿੰਦਰ ਮਾਰੂਤੀ ਵੈਨ ਵਿੱਚ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।
ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਜੋੜਦੇ ਹਾਂ। ਕਤਲ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸਨ। ਸੰਜੇ ਸਿੰਘ ਹੁਣੇ-ਹੁਣੇ ਕਾਂਗਰਸ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਕੇ ਜਨ ਮੋਰਚੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਅੱਤਵਾਦ ਦਾ ਕੰਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਅੱਤਵਾਦੀ ਸੈੱਲ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕੇਸ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਐਡੀਸ਼ਨਲ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਰੁਣ ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸੌਂਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਾਂਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਲੱਗੇ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਬਦਲਾਖੋਰੀ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹੋਵੇ ਜਿਸਨੇ ਹੁਣੇ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੁਖਰਜੀ ਸੰਜੇ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਅਤੇ ਤਲਾਸ਼ੀ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਤੋਂ ਝਿਜਕ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਮੋਹਨ ਜੀ ਕਾਤਰੇ ਜੋ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ, ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ, ਜੋ ਕਿ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੰਜੇ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾ ਬਹੁਤ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਗਏ। ਜਨ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨੇ ਲਖਨਊ ਵਿੱਚ ਸੀਬੀਆਈ ਦਫਤਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵਿਰੋਧ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ, ਜਾਂਚ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਅਰੇਬਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੇਤਾ ਪੀ ਚਿਦੰਬਰਮ ਵੀ ਬਹੁਤ ਨਾਰਾਜ਼ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਚਿਦੰਬਰਮ ਮੈਨੂੰ ਹਟਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਨਾਖੁਸ਼ ਰਹੇ, ਜਿਸਦਾ ਮੈਨੂੰ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਜਦੋਂ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਗਵਰਨਰ ਤੇਜੇਂਦਰ ਖੰਨਾ ਨੂੰ ਮੇਰੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਛੱਡਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ।
ਜਾਂਚ ਜਾਰੀ ਰਹੀ, ਅਤੇ ਮਾਮਲਾ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਗਿਆ। ਦਸੰਬਰ 1989 ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ ਜਦੋਂ ਸੰਜੇ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਵੀਪੀ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਏ। ਜਲਦੀ ਹੀ, ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਹੌਲੀ- ਹੌਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਰੀ ਦਬਾਅ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਮੁਖਰਜੀ ਹੋਏ, ਜੋ ਸਿਰਫ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਰਹੇ ਸਨ; ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਨੌਕਰੀ ਬਣਾਈ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮੈਂਬਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸ਼ੇਖਰ ਨੇ ਲੈ ਲਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਤੁਰੰਤ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਵਧੀਕ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਐਸਕੇ ਦੱਤਾ 'ਤੇ ਐਸਜੀ ਸਾਮੰਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਇਸਤਗਾਸਾ ਟੀਮ ਨੂੰ

ਭੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਦਬਾਅ ਆਇਆ ਤਾਂ ਜੋ ਮੁਕੱਦਮਾ ਅਸਫਲ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਸ਼ੇਖਰ ਨਹੀਂ ਹਟੇ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ। ਦੱਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀਪੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਸਕੱਤਰ ਭੂਰੇ ਲਾਲ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਕੀਲ ਸਾਮੰਤ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਸ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਨਹੀਂ ਬਣੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ, ਵੀਪੀ ਸਿੰਘ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਹ ਕੀਤਾ ਜੋ ਸੋਚਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।
ਕਾਨੂੰਨ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ, ਇਸਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿਆਂਗਾ। ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ, ਉਸਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ।
ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ, ਪਿਛਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ—ਦੁਹਰਾਓ— ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਮੰਤ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਕੀਲ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਕੀਲ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕੋਈ ਮਜ਼ਾਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਫੈਸਲਾ ਹੈ ਜੋ ਕਈ ਕਾਰਕਾਂ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ 'ਤੇ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਰਿਪੋਰਟ (ਜੁਲਾਈ 2006 ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ 197 ਵੀਂ ਰਿਪੋਰਟ) ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਸੰਸਥਾਗਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਘੋਰ ਅਣਦੇਖੀ ਵਿੱਚ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਚੂਹੇ ਨੂੰ ਭਜਾਉਣ ਲਈ ਪੂਰਾ ਘਰ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਕਮ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੋਂ, ਹਰ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਵਾਲਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਲਈ ਕੋਈ ਵਕੀਲ ਨਹੀਂ ਸੀ।
ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਪਛੜਾਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ, ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸਈਅਦ ਮੋਦੀ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿੱਚ, ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ। ਪਰ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ।
ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਵਿੱਚ ਬੇਨਿਯਮੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਹੰਗਾਮਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਆਲੋਚਨਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ, ਵੀਪੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਭੂਮਿਕਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਤੁਰੰਤ ਸੀਨੀਅਰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਏ ਪਰ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਮਨੋਬਲ ਨਾਲ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਦਾ ਤਬਾਦਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਜੱਜ ਨੂੰ ਸੀਬੀਆਈ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਿਸ 'ਤੇ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਹੁਦੇ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਵੇਂ ਜੱਜ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਦਲੀਲ ਦੁਬਾਰਾ ਸੁਣਨੀ ਪਈ, ਅਤੇ ਸਾਮੰਤ ਨੂੰ

ਦੁਬਾਰਾ ਕੇਸ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ ਸੰਜੇ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਅਮੀਤਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਬਾਕੀ ਪੰਜ - ਚਾਰ ਭਾੜੇ ਦੇ ਕਾਤਲ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੌਸ ਅਖਿਲੇਸ਼ - ਨੂੰ ਦੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਪਾਇਆ।
ਫਿਰ ਹਰੇਕ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਤੱਕ ਅਪੀਲ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰਸਤੇ ਅਪਣਾਏ। ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਤੱਕ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸੰਜੇ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਅਮੀਤਾ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸੀਬੀਆਈ ਦੁਆਰਾ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਬੂਤਾਂ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਸ਼ੱਕ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਪਰ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇਹ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਅਖਿਲੇਸ਼ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਚਾਰ ਸਾਥੀਆਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 2004 ਵਿੱਚ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਵੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ ਸੰਜੇ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੋਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਅਖਿਲੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜੋ ਕਦੇ ਸਾਬਤ ਨਾ ਹੋਵੇ।
ਚਾਰ ਹੋਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁਕੱਦਮੇ ਚੱਲੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੈਰੋਲ 'ਤੇ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ। 2009 ਵਿੱਚ, ਅਪਰਾਧ ਹੋਣ ਤੋਂ 21 ਸਾਲ ਬਾਅਦ, ਸੱਤ ਅਸਲ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ, ਭਗਵਤੀ ਸਿੰਘ, ਨੂੰ ਹੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ।
ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ।29 ਸੰਜੇ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਪਤਨੀ ਗਰਿਮਾ, ਜੋ ਕਿ ਵੀਪੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਭਤੀਜੀ ਸੀ, ਨੂੰ ਆਪਸੀ ਸਹਿਮਤੀ ਪਟੀਸ਼ਨ 'ਤੇ ਤਲਾਕ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਈਦ ਮੋਦੀ ਦੀ ਵਿਧਵਾ ਅਮੀਤਾ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆ। ਫਿਰ ਉਸਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਧੋਖਾਧੜੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਤਲਾਕ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੋਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਵੈਧ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੁਣ ਹਾਲਾਤ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ, ਸੰਜੇ ਸਿੰਘ ਤਕਨੀਕੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁ-ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਜੱਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਤਿੱਖੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਰਾਜ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ, ਸੰਜੇ ਸਿੰਘ ਕਾਂਗਰਸ ਛੱਡ ਕੇ ਭਾਜਪਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।
ਪਤਨੀ ਅਮੀਤਾ। 30

ਕਤਲ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਰਾਜ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰ ਤੱਕ - ਇਹ ਸੰਜੇ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਸੀ, ਜੋ ਵੀਪੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ-ਗਾਂਧੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਦੋਸਤ ਹਨ, ਜੋ ਹੁਣ ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾ ਹਨ।

ਯੂਰੀਆ ਘੁਟਾਲਾ: 1995

ਹਰ ਵੱਡੀ ਕਿਸਮਤ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
~ ਆਨਰ ਡੀ ਬਾਲਜ਼ਾਕ
ਸੀਬੀਆਈ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਤੀਹ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੌਰਾਨ, ਮੇਰੀ ਇੱਕ ਮੁਸ਼ਕਲ ਜਾਂਚਕਰਤਾ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਾਬੂ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ, ਸਹੀ ਕਹਿਣ ਲਈ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਵਪਾਰ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਸਿੱਖੀਆਂ ਅਤੇ ਉੱਚ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਖੁਦ ਦੀਆਂ ਚਲਾਕ ਰਣਨੀਤਕ ਚਾਲਾਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਆਪਣੇ ਆਖਰੀ ਸਾਲ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਸੀਬੀਆਈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਜਾਂਚਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਜੈਪੁਰ ਘਰ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਦੇਣ ਲਈ ਇੱਕ ਜਾਦੂ-ਟੂਣਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜੋ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਲੋਕ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿਭਾਗ (ਸੀਪੀਡਬਲਯੂਡੀ) ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਕਾਰਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਦਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ; ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਸਪਾਂਸਰਸ਼ਿਪ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇੰਟਰਪੋਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਸਾਈਨਮੈਂਟ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ - ਇਹ ਸਭ ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਵਿਜੇ ਰਾਮਾ ਰਾਓ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੌਰਾਨ।
ਉਹੀ ਰਾਮਾ ਰਾਓ ਜਿਸਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਖਾਦ ਸਕੱਤਰ ਇੰਦਰਜੀਤ ਚੌਧਰੀ ਦੇ ਪੱਤਰ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਜਨਤਕ ਖੇਤਰ ਦੀ ਇਕਾਈ ਨੈਸ਼ਨਲ ਫਰਟੀਲਾਈਜ਼ਰਜ਼ ਲਿਮਟਿਡ (ਐਨਐਫਐਲ) ਦੁਆਰਾ ਯੂਰੀਆ ਖਾਦ ਦੇ ਕੁਝ ਆਯਾਤ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।
ਮੈਂ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਰਾਮਾ ਰਾਓ ਲਈ ਮੁਸੀਬਤ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ NFL ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਛੋਟਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਚੌਧਰੀ ਮੇਰੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਦੋਸਤ ਸੀ। CBI ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ NFL ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਅਤੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਪੀਵੀ ਨਰਸਿਮਹਾ ਰਾਓ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਭਤੀਜੇ ਸਮੇਤ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ₹133 ਕਰੋੜ ਯੂਰੀਆ ਘੁਟਾਲਾ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੇਰੀ ਸੁਤੰਤਰ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ

ਜਵਾਬਾਂ ਕਾਰਨ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ। ਇਹੀ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਖੁਸ਼ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਕਿ NFL ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਸਲਾਹਕਾਰੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਾਫ਼ੀ ਛੋਟੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸਣ ਦਿਓ।
ਭਾਰਤ ਯੂਰੀਆ ਦਾ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਖਪਤਕਾਰ ਹੈ। 2016-2017 ਵਿੱਚ, ਦੇਸ਼ ਨੇ ਲਗਭਗ 32 ਮਿਲੀਅਨ ਟਨ ਯੂਰੀਆ ਦੀ ਖਪਤ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ 24.5 ਮਿਲੀਅਨ ਟਨ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦਾ ਆਯਾਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਬਿਮਾਰ ਪਲਾਂਟਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਕੇ, ਬੰਦ ਯੂਨਿਟਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਚਾਲੂ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦਨ ਵਧਾ ਰਹੀ ਹੈ।
2022 ਤੱਕ ਆਯਾਤ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਓ। 31 ਘਰ ਵਿੱਚ ਯੂਰੀਆ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਸਾਡੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਉਤਰਾਅ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਤੋਂ ਬਚਾਏਗਾ, ਸਰਕਾਰੀ ਸਬਸਿਡੀਆਂ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਪੇਂਡੂ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਵਧਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੈਂ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 1995 ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਯੂਰੀਆ ਘੁਟਾਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਹੋਰ ਯੂਰੀਆ ਆਯਾਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚੋ, NFL ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ 2,00,000 ਟਨ ਯੂਰੀਆ ਦੀ ਖਰੀਦਦਾਰੀ ਕਰਨ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਜਿਸ 'ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਸਤੂ' ਨੂੰ ਘਰ ਲਿਆਉਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਿਹਾ ਉਹ ਦੋ ਤੁਰਕੀ ਨਾਗਰਿਕ ਸਨ ਜੋ ਸਾਡੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਉਹ ਵੀ, ਖਰੀਦਦਾਰੀ ਦੇ ਦੁਰਘਟਨਾ ਤੋਂ 23 ਸਾਲ ਬਾਅਦ।
ਸਤੰਬਰ 1995 ਵਿੱਚ, 20 ਲੱਖ ਟਨ ਯੂਰੀਆ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਲਈ ਇੱਕ ਗਲੋਬਲ ਟੈਂਡਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਲਦੀ ਹੀ, ਸੀ.ਕੇ. ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ, ਸੀ.ਐਮ.ਡੀ. ਅਤੇ ਦਿਲਬਾਗ ਸਿੰਘ ਕੰਵਰ, ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ (ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ) ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਐਨ.ਐਫ.ਐਲ. ਅਤੇ ਤੁਰਕੀ-ਅਧਾਰਤ ਕੰਪਨੀ ਕਰਸਨ ਡੈਨਿਸਮਨਾਲਿਕ ਤੁਰਿਜ਼ਮ ਸਨਾਏ ਟਿਆਕ੍ਰੇਟ ਲਿਮਟਿਡ ਵਿਚਕਾਰ ਯੂਰੀਆ ਸਪਲਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸੌਦਾ ਹੋਇਆ। ਕਰਸਨ 'ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪਿਛੋਕੜ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ 'ਤੇ ਜਲਦੀ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਕਰਸਨ ਦਾ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਯੂਰੀਆ ਸਪਲਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ, ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਈ.ਡੀ. ਦੁਆਰਾ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ, ਅੰਕਾਰਾ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਦੂਤਾਵਾਸ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ 'ਕਰਸਨ ਅੰਕਾਰਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੀਜੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਹੋਟਲ ਦੇ ਅੱਧੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਸੀ। ਪੂਰਵਜ ਅਣਜਾਣ।' ਕੰਪਨੀ 1988 ਵਿੱਚ ਰਜਿਸਟਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅੱਠ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿੱਚ ਇਸਨੇ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਅਧਿਕਾਰਤ ਪਤਾ ਬਦਲਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਈਡੀ ਨੇ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ

ਟੁੰਕੇ ਅਲੈਂਕਸ ਅਤੇ ਸਿਹਾਨ ਕਰਾਂਚੀ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ।
ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, NFL ਦੁਆਰਾ ਅੰਕਾਰਾ ਦੇ ਪਾਮੁਕ ਬੈਂਕ ਅਤੇ ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਦੇ ਇੰਡੋਸੁਏਜ਼ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਬੈਂਕ ਖਾਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਵਿੱਚ $38 ਮਿਲੀਅਨ (₹133 ਕਰੋੜ) ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਬੈਂਕਾਂ ਪੈਸੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ NFL ਨੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਮਾਰਚ 1996 ਤੱਕ ਪੂਰਾ ਪੈਸਾ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਟ੍ਰਾਂਸਫਰ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਬਿਨਾਂ ਯੂਰੀਆ ਦਾ ਇੱਕ ਚਮਚਾ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੇ। ਵੇਰਵੇ ਇੰਨੇ ਸਰਲ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਅਸੰਭਵ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਠੱਗਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਅਪ੍ਰੈਲ ਫੂਲ ਮਜ਼ਾਕ ਵਾਂਗ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਲਪਨਾ ਕਰੋ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਕੁਝ ਖਾਣਾ ਪਕਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤੇਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ; ਇਸ ਲਈ, ਤੁਹਾਡਾ ਦੋਸਤ ਇਸਨੂੰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਨਕਦੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਦੇ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਗਈ, ਪੈਸਾ ਕਿੱਥੇ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਖਾਣਾ ਪਕਾਉਣ ਵਾਲਾ ਤੇਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਮਜ਼ਾਕੀਆ ਲੱਗੇਗਾ, ਸਿਰਫ਼ ਤਾਂ ਹੀ ਜੇਕਰ ਇਹ ਸੱਚ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਟੈਕਸਦਾਤਾਵਾਂ ਦੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ₹133 ਕਰੋੜ ਦੀ ਰਕਮ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇ। ਸੌਦੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਫਰਵਰੀ 1996 ਤੱਕ, ਕਰਸਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਨੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਤਰ ਲਿਖੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਭਰਮ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿ 2,00,000 ਟਨ ਯੂਰੀਆ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਜਹਾਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਲੋਡ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਪਰ ਫਿਰ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਕੁਝ ਤਾਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਬਰਫ਼ਬਾਰੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਚੇਚਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੱਕ। ਇਸ ਲਈ, ਕਰਸਨ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਪਲਾਈ ਲਈ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੋਰ ਸਮਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਪੈਟਰਨ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਸਪਲਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਯੂਰੀਆ ਨਹੀਂ ਸੀ।
ਇੰਦਰਜੀਤ ਚੌਧਰੀ ਨੇ 1 ਫਰਵਰੀ 1996 ਨੂੰ ਖਾਦ ਸਕੱਤਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਮਾਰਚ ਤੱਕ, ਉਸਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ NFL ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੇ ਆਖਰੀ ਹਫ਼ਤੇ, ਉਸਨੇ CBI ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਰਾਮਾ ਰਾਓ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ CBI ਨੂੰ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਵਜੋਂ ਵੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੌਦੇ ਨੂੰ ਦੇਖਾਂ ਅਤੇ ਜੇ ਮੈਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ NFL ਜਿਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਬਚਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਂ। ਮੈਂ 30 ਅਪ੍ਰੈਲ 1996 ਨੂੰ CBI ਤੋਂ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੈਂ NFL ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ।

ਕਈ ਸਵਾਲ ਉੱਠੇ। NFL ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤੇ ਬਿਨਾਂ ਇੱਕ ਸ਼ੱਕੀ ਕੰਪਨੀ ਨਾਲ ਸੌਦਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਭਾਰਤੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਪੈਸਾ ਕਿਵੇਂ ਭੇਜਣਾ ਸੰਭਵ ਸੀ? ਇਹਨਾਂ ਖਾਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੈਸੇ ਟ੍ਰਾਂਸਫਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ RBI ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸਟੇਟ ਬੈਂਕ ਨੇ ਕਿਹੜੀ ਉਚਿਤ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ? ਕਰਸਨ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਏਜੰਟ ਐਮ ਸੰਬਾਸੀਵਾ ਰਾਓ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਕੀ ਸਨ? ਘੁਟਾਲੇ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਕਿਸਨੇ ਬਣਾਈ? ਰਿਸ਼ਵਤ ਕੀ ਸੀ? ਪੈਸੇ ਦਾ ਟ੍ਰੇਲ ਕਿੱਥੇ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ?
ਮੈਂ ਚੌਧਰੀ ਨੂੰ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ NFL ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਧੋਖਾਧੜੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ, ਕਰਸਨ ਨਾਲ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਪਰਾਧ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਨਾਮ ਦੱਸੇ, ਅਤੇ CBI ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰੇ ਕਿ ਉਸਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨੂੰ FIR ਵਜੋਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ 19 ਮਈ 1996 ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 23 ਮਈ ਤੱਕ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਨਰਸਿਮ੍ਹਾ ਰਾਓ ਦੇ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਰਾਮਾ ਰਾਓ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਮੂਡ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਗੰਢਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹਣਗੀਆਂ, ਨਰਸਿਮ੍ਹਾ ਰਾਓ ਦੇ ਪੁੱਤਰ, ਭਤੀਜੇ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਫਸ ਜਾਣਗੇ। ਨਿਰਾਸ਼ ਨਾ ਹੋ ਕੇ, ਮੈਂ ਮਈ 1996 ਵਿੱਚ 13 ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਵਾਜਪਾਈ ਸਰਕਾਰ ਦੌਰਾਨ ਆਏ ਮੌਕੇ ਨੂੰ ਲੈਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ, ਪੱਤਰਕਾਰ ਟੀਵੀਆਰ ਸ਼ੇਨੋਏ, ਜੋ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਥਿੰਕ-ਟੈਂਕ, ਇੰਡੀਆ ਫਸਟ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ, ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸਨ, ਨੂੰ ਨਾਸ਼ਤੇ ਲਈ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘੁਟਾਲੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਮੌਜੂਦ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਿਖਾਏ। ਉਹ ਨਾਸ਼ਤੇ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸੀਆਂ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਮੁਰਲੀ ਮਨੋਹਰ ਜੋਸ਼ੀ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਦਾ ਸਮਾਂ ਤੈਅ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਵਾਪਰੇ ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦੁਹਰਾਏ। ਅਗਲੇ ਹੀ ਦਿਨ ਚੌਧਰੀ ਨੂੰ ਪੀਐਮਓ ਤੋਂ ਯੂਰੀਆ ਕੇਸ ਦੀ ਫਾਈਲ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਨਿਰੀਖਣ ਲਈ ਭੇਜਣ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਮਿਲੇ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੀਐਮਓ ਨੇ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਐਨਐਫਐਲ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਐਫਆਈਆਰ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਸਮੇਤ ਸੰਬੰਧਿਤ ਰਿਪੋਰਟਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਦੇ ਕੋਰਸ ਨੂੰ ਉਲਝਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜੋ ਮੈਂ ਤੈਅ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ।
ਵਾਜਪਾਈ ਸਰਕਾਰ ਡਿੱਗ ਗਈ, ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ-ਸਮਰਥਿਤ ਸਰਕਾਰ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਐਚਡੀ ਦੇਵਗੌੜਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ। ਮੰਤਰਾਲੇ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਵੱਡੇ ਬੌਸ ਇਸ ਬਾਰੇ 'ਗੱਲਬਾਤ' ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਐਨਐਫਐਲ ਦੁਆਰਾ ਸਲਾਹਕਾਰ ਵਜੋਂ ਕਿਵੇਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ? ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਹਟਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ?

ਮੈਂ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਐਨਐਫਐਲ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੇਰਾ ਇਕਰਾਰਨਾਮਾ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਸੀ।
ਤੇਈ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਜੁਲਾਈ 2018 ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੀਬੀਆਈ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੋ ਤੁਰਕੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਟੁੰਕੇ ਅਲੰਕੁਸ ਅਤੇ ਸਿਹਾਨ ਕਰਾਂਚੀ, ਜੋ ਦੋਵੇਂ ਕਰਸਨ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਸਨ, ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ - 100 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ - ਲਗਾਈਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੇ ਸਾਲ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਤੁਰਕੀ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਏਜੰਟ ਐਮ ਸੰਬਾਸੀਵਾ ਰਾਓ, ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ, ਕੰਵਰ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਯਾਦਵ (ਸਾਬਕਾ ਕੇਂਦਰੀ ਖਾਦ ਮੰਤਰੀ ਰਾਮਲਖਨ ਸਿੰਘ ਯਾਦਵ ਦੇ ਪੁੱਤਰ) ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਪਰ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਨਹੀਂ, ਨਰਸਿਮਹਾ ਰਾਓ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸੰਜੀਵ ਰਾਓ ਨੂੰ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ।
ਇੱਕ ਅਮੀਰ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਜਾਣਾ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਵਿਕਾਸ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲ ਸਕਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਤਾਂ 'ਆਖਰੀ ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ' ਨਾਮ ਪ੍ਰਭਾਕਰ ਰਾਓ ਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਸਿਮਹਾ ਰਾਓ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਸ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਿਉਂ ਹੋਇਆ?
ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਏ ਕਈ ਸਵਾਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਵਾਲ ਬਾਲਜ਼ਾਕ ਦੇ ਹੁਕਮ 'ਤੇ ਮੇਰਾ ਇੱਕ ਜਵਾਬ ਸੀ। NFL ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ; ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ। ਪਰ NFL ਪਹਿਲਾਂ ਯੂਰੀਆ ਕਿਉਂ ਖਰੀਦ ਰਿਹਾ ਸੀ? 1994 ਤੱਕ, ਭਾਰਤ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਉੱਦਮ, ਮੈਟਲਜ਼ ਐਂਡ ਮਿਨਰਲਜ਼ ਟ੍ਰੇਡਿੰਗ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (MMTC) ਰਾਹੀਂ ਯੂਰੀਆ ਖਰੀਦਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਮਾਹਰ ਸਨ ਅਤੇ ਜੋ ਵਪਾਰ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ NFL ਯੂਰੀਆ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਆਯਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਤਜਰਬਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਤਾਂ, ਇਸ ਵਾਰ ਕਿਸਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ NFL ਖੁਦ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੇਗਾ? ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਘੁਟਾਲੇ ਦਾ ਮੂਲ ਸੀ।
ਅਚਾਨਕ NFL ਦੇ ਅੰਦਰ ਖਿਡਾਰੀ ਸਹਾਇਕ ਕਾਸਟ ਬਣ ਗਏ ਅਤੇ ਕਈ ਰਾਓ ਮੁੱਖ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਵਜੋਂ ਉਭਰਨ ਲੱਗੇ: ਐਮ ਸੰਬਾਸੀਵਾ ਰਾਓ, ਜੋ ਕਿ ਬਪਤਲਾ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਕਾਲਜ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਬੀਐਸਸੀ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇੱਕ ਸੇਲਜ਼ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਵਜੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਕਰਸਨ ਦਾ ਭਾਰਤੀ ਏਜੰਟ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਾਲਜ ਦੋਸਤ ਸੰਜੀਵਾ ਰਾਓ ਰਾਹੀਂ ਪੀਐਮਓ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਵਿਆਹ ਨਰਸਿਮਹਾ ਰਾਓ ਦੀ ਭਤੀਜੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੰਬਾਸੀਵਾ ਨੇ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਐਸਬੀਆਈ ਦੁਆਰਾ ਕਰਸਨ ਨੂੰ ਟ੍ਰਾਂਸਫਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪੈਸੇ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੇ ਦੋ ਕਾਰੋਬਾਰੀਆਂ, ਧਰਮੇਸ਼ ਯਾਦਵ ਅਤੇ ਰਾਜਿੰਦਰ ਬੱਬਾਨੀ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਦੁਬਈ ਦੀ ਇੱਕ ਫਰਮ, ਐਡੀਬਲ ਫੂਡਸਟਫ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ₹30

ਲੱਖ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਰਕਮ ਦੁਬਈ ਤੋਂ ਐਮ ਸੰਬਾਸੀਵਾ ਰਾਓ ਦੇ ਬੈਂਕ ਆਫ਼ ਬੜੌਦਾ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚ ਟ੍ਰਾਂਸਫਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਹੋਰ $200,000 ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿੱਚ ਰਜੀਆ ਬ੍ਰਦਰਜ਼ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਯਾਦਵ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਾਲੀ ਫਰਮ ਸੀ। ਅਤੇ $4 ਮਿਲੀਅਨ ਦੀ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਸੰਜੀਵਾ ਰਾਓ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਕਰ ਰਾਓ ਨੂੰ ਗਿਆ।
ਸੰਜੀਵ ਰਾਓ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੂਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਪ੍ਰਭਾਕਰ ਰਾਓ ਦੁਆਰਾ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।
ਬਾਲਜ਼ਾਕ ਦੇ ਕਥਨ 'ਤੇ ਮੇਰਾ ਇੱਕ ਜਵਾਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 'ਹਰ ਘੁਟਾਲੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਨੀਤੀਗਤ ਫੈਸਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।' ਯੂਰੀਆ ਦੀ ਦਰਾਮਦ ਲਈ ਇਕਲੌਤੇ ਨਹਿਰੀਕਰਨ ਏਜੰਟ ਵਜੋਂ ਐਮਐਮਟੀਸੀ ਦੀ ਜਕੜ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦੇ ਨੀਤੀਗਤ ਫੈਸਲੇ ਨੇ ਘੁਟਾਲੇ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ। ਅਤੇ ਇਹ ਨੀਤੀਗਤ ਫੈਸਲਾ ਪੀਐਮਓ ਦੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਬੁਝਾਰਤ ਦੇ ਬਾਕੀ ਟੁਕੜੇ ਰਾਓ ਸਨ, ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

5

ਸੀਬੀਆਈ ਕੋਲ ਦਿਲ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਹੈ।

ਜੂਨ 2018 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉਡੀਕੀ ਜਾ ਰਹੀ ਫ਼ਿਲਮ ਰਿਲੀਜ਼ ਹੋਈ। ਸੰਜੂ, ਜੋ ਕਿ ਅਦਾਕਾਰ ਸੰਜੇ ਦੱਤ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਇੱਕ ਬਾਇਓਪਿਕ ਹੈ, ਜੋ ਨਰਗਿਸ ਅਤੇ ਸੁਨੀਲ ਦੱਤ ਦੋਵੇਂ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਅਦਾਕਾਰ ਹਨ। ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਹਿਰਾਨੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਅਤੇ ਵਿਧੂ ਵਿਨੋਦ ਚੋਪੜਾ ਅਤੇ ਹਿਰਾਨੀ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿ-ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਉਹੀ ਟੀਮ ਜਿਸਨੇ ਪੀਕੇ ਅਤੇ ਥ੍ਰੀ ਇਡੀਅਟਸ ਵਰਗੀਆਂ ਕਈ ਹਿੱਟ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਇਹ ਫ਼ਿਲਮ ਸਮੀਖਿਆਵਾਂ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਰਿਲੀਜ਼ ਦੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ 100 ਕਰੋੜ ਦੇ ਫਿਲਮ ਕਲੱਬ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸਨੇ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਬਹਿਸ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਰਾਏ ਵੰਡੀ ਕਿ ਕੀ ਹਿਰਾਨੀ ਨੇ ਦੱਤ ਦੇ ਅਤੀਤ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਫਿਲਮ ਦੇ ਪੋਸਟਰ ਜੋ ਮੈਂ ਦੇਖੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਈ ਬਹਿਸ ਮੈਨੂੰ ਦੱਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸ਼ਾਇਦ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਗੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ, ਬਿਹਤਰ ਜਾਂ ਮਾੜੀ।

ਸੰਜੇ ਦੱਤ ਕੇਸ: 1993
ਮਾਰਚ 1993 ਵਿੱਚ ਬੰਬਈ (ਮੁੰਬਈ) ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਲੜੀਵਾਰ ਧਮਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸੰਜੇ ਦੱਤ ਨੂੰ ਅੱਤਵਾਦ ਨੂੰ ਉਕਸਾਉਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਮੇਰੇ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਆ ਗਈ। ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਸੀਬੀਆਈ ਦਾ ਸੰਯੁਕਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸੀ, ਇਸਦੀਆਂ ਕੇਂਦਰੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ, ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਉੜੀਸਾ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਰਾਜ ਪੱਧਰੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਲਏ ਗਏ ਇੱਕ ਅਨੁਕੂਲ ਵਿਚਾਰ ਨੇ ਸੰਜੇ ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ 'ਤੇ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਟਾਡਾ ਜਾਂ ਅੱਤਵਾਦੀ ਅਤੇ ਵਿਘਨਕਾਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ (ਰੋਕਥਾਮ) ਐਕਟ ਕਿੰਨਾ ਭਿਆਨਕ ਸੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ, ਜਿਸਨੂੰ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 20 ਸਾਲ ਲੱਗ ਗਏ ਸਨ।
ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਕਿਉਂ ਮਾਇਨੇ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸੰਜੇ ਦੱਤ ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਮਿਲੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਜਾਂ ਉਸਨੂੰ ਟਾਡਾ ਅਤੇ ਆਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1959 ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ? ਆਖ਼ਿਰਕਾਰ, ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਸੰਜੇ ਦੱਤ ਨੂੰ ਫਿਲਮ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਿੱਚ 'ਸੰਜੂ ਬਾਬਾ' ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਵਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆ ਬੰਦਾ, ਜੋ ਕਿ ਮਰਦਾਨਾ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਇੱਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਬੱਚਾ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਫਿਲਮ ਦੇ ਪ੍ਰੀਮੀਅਰ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕੈਂਸਰ ਕਾਰਨ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਰਗਿਸ ਦੱਤ ਸੰਜੇ ਦੇ ਪ੍ਰੀਮੀਅਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਸਟਰੈਚਰ 'ਤੇ ਲਿਜਾਣਾ ਪਵੇ। ਪਰ ਉਹ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ, ਅਤੇ ਭਿਆਨਕ ਨੁਕਸਾਨ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣ ਅਤੇ ਇੱਕ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਭਰੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ, ਸੰਜੇ ਦਾ ਜੀਵਨ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਸੁਨੀਲ ਦੱਤ, ਇੱਕ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ, ਨੇ ਸਟਾਰ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ, ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਨਰਗਿਸ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਪਛਾਣ ਦਿੱਤੀ, ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਬੋਝ ਜੋ ਦਸੰਬਰ 1992 ਵਿੱਚ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਢਾਹੁਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਧਰੁਵੀਕ੍ਰਿਤ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਚੁੱਕਣਾ ਉਸਦੇ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਗਿਆ।
ਨੱਬੇ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਤੱਕ, ਮੁੰਬਈ ਦੇ ਅੰਡਰਵਰਲਡ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਦੋਸਤ ਹੋਣ ਦੀ ਅਫਵਾਹ ਸੀ। ਅਦਾਕਾਰ ਫਿਰੋਜ਼ ਖਾਨ ਨੇ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਫਿਲਮ ਯਲਗਾਰ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਦੌਰਾਨ ਅੰਡਰਵਰਲਡ ਡੌਨ ਦਾਊਦ ਇਬਰਾਹਿਮ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ ਸੀ।
ਦੁਬਈ ਜੋ ਅਕਤੂਬਰ 1992 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਿਲੀਜ਼ ਹੋਈ।32 ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਕਾਰ ਸੇਵਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਸਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਢਾਹ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜਨਵਰੀ 1993 ਵਿੱਚ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਹੋਈ।
ਸੁਨੀਲ ਦੱਤ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਸਨ, ਤੁਰੰਤ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਝੁੱਗੀਆਂ- ਝੌਂਪੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਸੰਜੇ ਦੱਤ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਗਏ। ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਫਿਰਕੂ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹਤ ਵਜੋਂ ਭੋਜਨ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ
ਜਲਦੀ ਹੀ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਹਿੰਦੂ ਸਮੂਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਿਮ ਪੱਖੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ। 33 ਬਾਲੀਵੁੱਡ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੁਝੇਵੇਂ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਖੋਖਲੇ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਾਪੇ ਹੋਏ ਬਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਚੁੱਪ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਸੰਜੇ ਦੱਤ ਨਾ ਤਾਂ ਇੱਕ ਚਲਾਕ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇੱਕ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਾਲੀਵੁੱਡ ਸਟਾਰ; ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਭਾਵੁਕ ਆਦਮੀ ਸੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਦੱਤ ਪਰਿਵਾਰ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਜੇ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਹਿੰਦੂ ਸਮੂਹਾਂ ਤੋਂ ਧਮਕੀ ਭਰੇ ਫੋਨ ਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ।

ਸੰਜੇ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਕਾਲਾਂ ਆਈਆਂ ਕਿ 'ਉਹ' ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸਦੀ ਭਤੀਜੀ ਕਿੱਥੇ ਪੜ੍ਹ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ। ਸੰਜੇ ਡਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਇੱਕ AK-56 ਬੰਦੂਕ ਖਰੀਦੀ। ਇਸ ਇੱਕ ਕੰਮ ਨੇ ਉਸਦੀ ਕਿਸਮਤ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ।
ਭਾਰਤ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਮਾਹੌਲ ਤਣਾਅਪੂਰਨ ਸੀ। ਫਿਰਕੂ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣ 'ਤੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਡਰੇ ਹੋਏ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੰਜੇ ਦੱਤ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਭੀੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।
ਇੱਕ ਦਹਾਕੇ ਬਾਅਦ, 2002 ਵਿੱਚ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਦੰਗਿਆਂ ਦੌਰਾਨ, ਜਦੋਂ ਸਾਬਕਾ ਕਾਂਗਰਸ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਅਹਿਸਾਨ ਜਾਫਰੀ ਨੇ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਕਈ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦਿੱਤੀ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਭੀੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵੜ ਗਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਗੁਲਬਰਗ ਸੋਸਾਇਟੀ ਕਤਲੇਆਮ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ 70 ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਜਾਫਰੀ ਸਮੇਤ 35 ਘਰ ਸਾੜ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। 1993 ਵਿੱਚ, ਸੰਜੇ ਦੇ ਡਰ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਨਫ਼ਰਤ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।
ਮਾਰਚ 1993 ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਮੁੰਬਈ ਬਾਰਾਂ ਲੜੀਵਾਰ ਬੰਬ ਧਮਾਕਿਆਂ ਨਾਲ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ 257 ਜਾਨਾਂ ਗਈਆਂ, 700 ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਅਤੇ ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿੱਚ 32 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈ, ਸੰਜੇ ਦੱਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅੱਤਵਾਦੀ ਦਾ ਟੈਗ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਵਿਰੋਧੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਇੱਕ AK-56 ਸੀ। ਅਪ੍ਰੈਲ 1993 ਵਿੱਚ, ਉਸਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਤਸਕਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਾਈਫਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਰੱਖਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਰਮਜ਼ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਤੇ ਅੱਤਵਾਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦੇਣ ਜਾਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਟਾਡਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੁੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਸੰਜੇ ਦੱਤ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਆਰਥਰ ਰੋਡ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਸੌ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੰਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ - ਇਹ ਸਾਰੇ ਬੰਬੇ ਬੰਬ ਧਮਾਕਿਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਸਨ, ਤਾਂ ਪੂਰਾ ਫਿਲਮ ਉਦਯੋਗ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੇ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਣਗਿਣਤ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ।
ਕੀ ਸੰਜੇ ਦੱਤ ਟਾਡਾ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਅਤੇ ਕਠੋਰ ਅੱਤਵਾਦੀ ਸੀ? ਨਹੀਂ।
ਕੀ ਉਸਨੇ ਕੋਈ ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਬਿਲਕੁਲ।

ਟਾਡਾ ਅਧੀਨ ਅੱਤਵਾਦ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਪਰ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਦੋਸ਼ ਜਾਇਜ਼ ਸਨ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਉਸ 'ਤੇ ਸਿਰਫ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹਥਿਆਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਇਸ ਅਨੁਕੂਲ ਨਤੀਜੇ ਨੇ ਸੰਜੇ ਦੱਤ ਨੂੰ ਅਕਤੂਬਰ 1995 ਵਿੱਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਤੋਂ ਜ਼ਮਾਨਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। 2006 ਵਿੱਚ, ਉਸਨੂੰ ਟਾਡਾ ਅਧੀਨ ਅੱਤਵਾਦ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਪੱਖ ਸਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ।
ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਮਾਇਨੇ ਕਿਉਂ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸੰਜੇ ਦੱਤ ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਮਿਲੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ - ਇਨਸਾਫ਼ ਦੇ ਛੋਟੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਤਿਤਲੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਰ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਕੰਮ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਾਇਨੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।
ਸੀਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜਾਂਚਕਰਤਾ ਰੋਬੋਟ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਉਹ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਹਾਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸੰਜੇ ਦੱਤ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ, ਜੋ ਅੱਜ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ, ਮੈਂ ਨਿਆਂ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਸੰਤੁਲਨ ਹੋਰ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਅਤਿ- ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਅਤੇ ਬਦਲਾਖੋਰੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪੁਲਿਸ ਬਲਾਂ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਰ ਕੋਈ ਜਲਦੀ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੀਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।
ਬੰਬਈ ਧਮਾਕੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਏ ਦੰਗੇ ਦਾਊਦ ਵੱਲੋਂ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਢਾਹੁਣ ਦਾ ਬਦਲਾ ਸਨ। ਇਸ ਅਪਰਾਧ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਮੁੱਖ ਸਾਥੀ ਉਸਦਾ ਭਰਾ ਅਨੀਸ, ਸਾਥੀ ਟਾਈਗਰ ਮੇਮਨ ਅਤੇ ਯਾਕੂਬ ਮੇਮਨ ਸਨ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਈ ਹੋਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਵਪਾਰਕ ਸਬੰਧ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਇੰਟਰ-ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ (ISI) ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਫੌਜ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ। ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਮੁੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ CBI ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਸਲ ਫੈਸਲਾ ਤੁਰੰਤ ਜਾਂਚ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਸੀ, ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਮੁੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨਵੰਬਰ 1993 ਤੱਕ ਇੱਕ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ CBI ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ

ਇੰਚਾਰਜ ਹੋਵੇਗੀ। 4 ਨਵੰਬਰ 1993 ਨੂੰ, ਦੱਤ ਸਮੇਤ 189 ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ 10,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ 'ਤੇ TADA ਅਤੇ ਆਰਮਜ਼ ਐਕਟ ਦੋਵਾਂ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਮੇਰੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ, CBI ਨੇ ਨਵੀਂ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ, ਹੋਰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ।
ਟਾਡਾ, 1985, ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਖ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨ ਸੀ ਜੋ ਅਸਲ ਵਿੱਚ 1984 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਿੱਖ ਵੱਖਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ 1985 ਵਿੱਚ ਡੀਆਈਜੀ (ਪੰਜਾਬ ਸੈੱਲ) ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਪੀ ਚਿਦੰਬਰਮ, ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ ਜੀਸੀ ਸੋਮੀਆ ਅਤੇ ਆਈਬੀ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਐਮਕੇ ਨਾਰਾਇਣਨ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਖਰੜੇ ਲਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਨੌਰਥ ਬਲਾਕ ਵਿੱਚ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ 'ਅੱਤਵਾਦੀ' ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਅੱਤਵਾਦ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ, ਅੱਤਵਾਦ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਆਦਿ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਘੰਟੇ ਬਿਤਾਉਂਦੇ ਸੀ। ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਦਰੋਹ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਬੇਰਹਿਮ ਵੱਖਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜਨਾ ਸੀ ਜੋ ਲੁੱਟਣ ਅਤੇ ਮਾਰਨ ਲਈ ਸਖ਼ਤ ਸਨ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅੱਤਵਾਦ ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਨੂੰਨ ਸੀ; ਇਹ 23 ਮਈ 1985 ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਅਤੇ 1989, 1991 ਅਤੇ 1993 ਵਿੱਚ ਨਵਿਆਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, 1995 ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਖਤਮ ਹੋਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਆਪਕ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਐਕਟ ਦੇ ਤੀਜੇ ਪੈਰੇ ਨੇ 'ਅੱਤਵਾਦ' ਦੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪੂਰੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ:

ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ
ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਦਹਿਸ਼ਤ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂ
ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਰਗ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਸਦਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨਾ
ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਜਾਂ ਚੀਜ਼ ਵਰਤ ਕੇ ਕਰਦਾ ਹੈ
ਬੰਬ, ਡਾਇਨਾਮਾਈਟ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਸਫੋਟਕ ਜਾਂ ਜਲਣਸ਼ੀਲ ਪਦਾਰਥ
ਪਦਾਰਥ ਜਾਂ ਘਾਤਕ ਹਥਿਆਰ ਜਾਂ ਜ਼ਹਿਰ ਜਾਂ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਗੈਸਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ
ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੁਆਰਾ (ਭਾਵੇਂ ਜੈਵਿਕ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹੋਰ) ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਿ ਇਹ ਪੈਦਾ ਕਰੇ, ਜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੋਵੇ
ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਮੌਤ, ਜਾਂ ਸੱਟਾਂ, ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ, ਜਾਂ

ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ, ਜਾਂ ਵਿਨਾਸ਼ ਕਰਨਾ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਪਲਾਈ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਣਾ ਜਾਂ
ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ
ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਰਨ ਜਾਂ ਜ਼ਖਮੀ ਕਰਨ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਜਾਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨ ਲਈ, ਅੱਤਵਾਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ ਕਦੇ ਵੀ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਿ ਕੌਣ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਕ ਹੈ, ਕਾਨੂੰਨ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਅੱਤਵਾਦੀ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ਜੋ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਅਤੇ ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਹੈ। ਸੰਜੇ ਦੱਤ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਇੱਕ ਅੱਤਵਾਦੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਿੱਲ 'ਤੇ ਫਿੱਟ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਉਭਰਦਾ ਅਦਾਕਾਰ ਅਤੇ ਸਿਨੇਮਾ ਸਿਤਾਰਿਆਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਸੰਜੇ ਕੋਲ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਯੇਨ ਸੀ। ਉਸ ਕੋਲ ਲਾਇਸੈਂਸਸ਼ੁਦਾ ਹਥਿਆਰ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਦੌਰਾਨ ਵਰਤਦਾ ਸੀ। ਦਸੰਬਰ 1992-ਜਨਵਰੀ 1993 ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦਾਊਦ, ISI ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ 'ਤੇ, ਆਪਣੇ ਮੁਸਲਿਮ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਸਾਲਟ ਰਾਈਫਲਾਂ ਅਤੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਦਾਊਦ ਦੀ ਡੀ-ਕੰਪਨੀ ਦੁਆਰਾ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਤਸਕਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅੰਡਰਵਰਲਡ ਵਿੱਚ ਵੰਡੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।
ਸੰਜੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹਥਿਆਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ AK-56 ਉਦੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਦੋਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਵਿੱਚ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਤੋਂ ਧਮਕੀਆਂ ਮਿਲੀਆਂ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਸਮੀਰ ਹਿੰਗੋਰਾ ਅਤੇ ਹਨੀਫ ਕੜਾਵਾਲਾ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ, ਦੋਵੇਂ ਫਿਲਮ ਨਿਰਮਾਤਾ ਅਤੇ ਮੈਗਨਮ ਵੀਡੀਓਜ਼ ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਕੰਪਨੀ ਵਿੱਚ ਭਾਈਵਾਲ ਸਨ, ਜਿਸ ਕੋਲ ਉਸਦੀਆਂ ਕਈ ਫਿਲਮਾਂ ਦੇ ਵੀਡੀਓ ਅਧਿਕਾਰ ਸਨ। ਕੜਾਵਾਲਾ ਅਤੇ ਹਿੰਗੋਰਾ ਦਾਊਦ ਦੇ ਭਰਾ ਅਨੀਸ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ, ਜਿਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਕਾਰ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਾਲ ਬਾਅਦ, ਕੜਾਵਾਲਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੈਂਗਸਟਰ ਛੋਟਾ ਰਾਜਨ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ।
ਹਿੰਗੋਰਾ ਨੇ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਵੀਡੀਓ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਵਜੋਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਮੁਵੱਕਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੀਸ ਅਤੇ ਮੁਸਤਫਾ ਦੋਸਾ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਜੋ ਦੋਵੇਂ ਬੰਬਈ ਧਮਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਉਹ ਡੀ-ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਅਬੂ ਸਲੇਮ (7 ਸਤੰਬਰ 2017 ਨੂੰ ਟਾਡਾ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤਣ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ) ਦੇ ਨਾਲ

ਸੰਜੇ ਦੱਤ ਦੇ ਘਰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਧਮਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਬਾਅਦ, ਹਿੰਗੋਰਾ ਨੂੰ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਲਈ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ। ਅਬੂ ਸਲੇਮ ਫਰਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਪੁਰਤਗਾਲ ਤੋਂ ਹਵਾਲਗੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸੰਜੇ ਨੇ AK-56 ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕੁਝ ਵਾਧੂ ਹਥਿਆਰ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਬੂਲ ਕੀਤੀ: ਤਿੰਨ ਰਾਈਫਲਾਂ, ਨੌਂ ਮੈਗਜ਼ੀਨ, 450 ਕਾਰਤੂਸ, ਇੱਕ 9 ਐਮਐਮ ਪਿਸਤੌਲ ਅਤੇ 20 ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੱਥਗੋਲੇ। ਇਹ ਅਬੂ ਸਲੇਮ, ਬਾਬਾ ਮੂਸਾ ਚੌਹਾਨ ਅਤੇ ਹਿੰਗੋਰਾ ਦੁਆਰਾ 16 ਜਨਵਰੀ 1993 ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਕੁਝ ਸਬੂਤ ਸਨ ਕਿ ਸੰਜੇ ਦੱਤ ਅਨੀਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ AK-56 ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹਥਿਆਰ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।
ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਅਨੀਸ ਨੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਏ ਸਨ ਜੋ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ 9 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਅਲੀਬਾਗ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਮਹਾਸਲਾ ਰਾਹੀਂ ਤਸਕਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸਨ। ਸੰਜੇ ਮਾਰੀਸ਼ਸ ਵਿੱਚ ਸੀ ਜਦੋਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਖਰੀਦ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਮਾਰੀਸ਼ਸ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 19 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਸੰਜੇ ਦੇ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਚੁੱਕ ਲਿਆ। ਉਸਦੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਟਾਡਾ ਦੇ ਤਹਿਤ 'ਚੰਗਾ' ਸਬੂਤ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਯੂਸਫ਼ ਨੱਲਵਾਲਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦਿਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਹੋਰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ।
ਤਾਂ, ਕੀ ਇਹ ਟਾਡਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ? ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਖੁਸ਼ ਕੀਤਾ। ਸੰਜੇ ਦੱਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਣ ਲਈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਬਾਅ ਸਨ।
ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ, ਸੁਨੀਲ ਦੱਤ ਕੁਝ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ। ਸੰਜੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਉਹ ਟੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਮੁੰਬਈ ਦੇ ਸਪੈਸ਼ਲ ਟਾਸਕ ਫੋਰਸ ਕੈਂਪ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ ਜੋ ਸਚਿਵਲਿਆ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੋ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਬੰਗਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਹੋਰ ਮਿਲੇ - ਦੋ ਵਾਰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਛਤਰਪਤੀ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਦੇ ਵੀਆਈਪੀ ਲਾਉਂਜ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਾਦਸੇ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ-ਆਪਣੀਆਂ ਉਡਾਣਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਘੰਟਾ ਬਿਤਾਇਆ। ਅਸੀਂ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਹਾਇਕ ਦੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਸੁਨੀਲ ਦੱਤ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਦਿਲ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਤਣਾਅ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਪੁੱਤਰ ਅੱਤਵਾਦੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਵਿੱਤੀ ਹਾਲਤ ਡਿੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਰਦ ਪਵਾਰ 'ਤੇ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ

ਦਖਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ, ਸੰਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਐਮਐਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਮਰਜੀਤ ਸਮਰਾ ਸੰਜੇ ਨਾਲ ਅੱਤਵਾਦੀ ਵਾਂਗ ਪੇਸ਼ ਆਉਣਗੇ। ਜੱਜ ਵੀ ਅਡੋਲ ਸੀ। ਪਰ ਪਵਾਰ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੱਤ ਸੀਨੀਅਰ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ 1989 ਵਿੱਚ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਦੁਖਦਾਈ ਹੱਤਿਆ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਕੀਮਤ ਚੁਕਾਉਣੀ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪਵਾਰ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪੀ.ਵੀ. ਨਰਸਿਮਹਾ ਰਾਓ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਇੱਕ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਅਹੁਦੇ ਤੱਕ ਭੱਜ-ਦੌੜ ਕਰਨ, ਵੱਡੇ ਖਰਚੇ 'ਤੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦੱਤ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪਵਾਰ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਉਂਗਲ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕੇਗਾ।
ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ - ਇਹ ਸੀਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਿਸ ਲਈ ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਨਿਆਂ ਦੇ ਪਹੀਏ ਚੱਲਣ, ਸਗੋਂ ਨਿਆਂ ਦੇ ਪਹੀਏ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਪਹੀਏ ਹੋਣ ਜੋ ਹਰ ਸਮੇਂ ਚੱਲਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਮੈਂ ਇਹ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸੰਜੇ ਸਿਰਫ਼ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਮੇਰੀ ਵਿਆਖਿਆ ਟਾਡਾ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋਈ।
ਟਾਡਾ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸੰਜੇ ਦੱਤ ਦੀ ਇਸ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਹਮਲਿਆਂ ਦੇ ਡਰ ਕਾਰਨ AK-56 ਬੰਦੂਕ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਦੱਤ ਨੇ ਬੰਬੇ ਧਮਾਕਿਆਂ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਸੀ, ਜਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਸੀ। ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਮੌਜੂਦ AK-56 ਬੰਦੂਕ ਬੰਬੇ ਧਮਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਉਸੇ ਖੇਪ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਾਰਚ 2013 ਵਿੱਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਨਾਮਜ਼ਦ ਟਾਡਾ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ।

ਜੰਗ ਛੇੜਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ: 1993

ਕਿਤੇ ਪਾਠਕ ਇਹ ਨਾ ਸੋਚਣ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੰਜੇ ਦੱਤ ਲਈ ਨਰਮ ਕੋਨਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਫਿਲਮ ਸਟਾਰ ਸੀ ਜਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਇੱਕ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਸਨ, ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਕਿ ਨਿਆਂ ਦੇ ਪਹੀਏ

ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਹੀਏ ਵਰਗ, ਜਾਤ, ਨਸਲ, ਧਰਮ ਜਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਮਾਰਕਰ ਨੂੰ ਦੇਖੇ ਬਿਨਾਂ ਚਲਦੇ ਰਹਿਣ। ਮੇਰੇ ਲਈ, ਨਿਆਂ ਨਾ ਤਾਂ ਹੋਰ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਘੱਟ ਮੇਰਾ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤ ਸੀ।
13 ਮਾਰਚ 1993 ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤੇਰਾਂ ਆਰਡੀਐਕਸ ਧਮਾਕੇ ਦਾਊਦ, ਟਾਈਗਰ ਮੇਮਨ, ਯਾਕੂਬ ਮੇਮਨ, ਅਨੀਸ, ਅਬੂ ਸਲੇਮ ਅਤੇ ਮੁਹੰਮਦ ਦੋਸਾ ਦਾ ਹੱਥ ਸੀ, ਜੋ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਆਈਐਸਆਈ ਦੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੁਸਤਫਾ ਦੋਸਾ, ਕਰੀਮਉੱਲਾ ਖਾਨ, ਫਿਰੋਜ਼ ਅਬਦੁਲ ਰਾਸ਼ਿਦ ਖਾਨ, ਰਿਆਜ਼ ਸਿੱਦੀਕੀ, ਤਾਹਿਰ ਮਰਚੈਂਟ ਅਤੇ ਅਬਦੁਲ ਕਯੂਮ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਹਿ-ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾ ਸਨ। ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਕੁੱਲ 189 ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ।
ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੰਜੇ ਦੱਤ ਵੀ ਸੀ। ਉਸ ਉੱਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਹਥਿਆਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਨਾ ਕਿ ਸਖ਼ਤ ਟਾਡਾ ਕਾਨੂੰਨ ਤਹਿਤ। ਮੇਰੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਸੀਬੀਆਈ ਟੀਮ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਕਿ 26 ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਕਸੂਰ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਦੇਸ਼ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਛੇੜਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਹਟਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤੇ ਗਏ 26 ਆਦਮੀ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਧਮਾਕਿਆਂ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੁੰਦੇ, ਇਸ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਖਾਸ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਸੀ।
ਇਸ ਅਨੁਪਾਤ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨਾ ਦਾਊਦ ਲਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਨਾਮਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਇਹ ਸੈਂਕੜੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਲਈ ਆਰਡੀਐਕਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਢੋਆ-ਢੁਆਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਡ ਕਰਨ, ਉਤਾਰਨ ਆਦਿ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਜਾਂ ਮਰਦਾਨਾ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੁੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 1995 ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਨਮਾਨਜਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
ਦੋਸ਼ੀ ਲਈ ਅਗਲਾ ਰਾਹਤ ਯੁੱਧ ਛੇੜਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣਾ ਸੀ। ਦਾਊਦ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਢਾਹੁਣ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਅੱਤਵਾਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਕੋਈ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰੇ ਜਿੱਥੇ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਭਾਰਤ

ਰਾਜ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣਾ ਚਾਹੇ, ਜੋ ਕਿ 'ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਛੇੜਨ' ਦੇ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ। ਧਮਾਕਿਆਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਅੱਤਵਾਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਤਵਾਦ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹੀ ਰਣਨੀਤੀ ਅਪਣਾਈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਈ ਰਾਹੀਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਉੱਥੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ 1992 ਵਿੱਚ ਅਯੋਧ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਗਲਤ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, 10,000 ਪੰਨਿਆਂ ਦੇ ਟਾਡਾ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕੇਸ ਦੇ ਬਾਰੀਕ ਵੇਰਵਿਆਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲੇਗਾ ਕਿ ਦਾਊਦ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗੈਂਗਸਟਰਾਂ ਲਈ, ਅੱਤਵਾਦ ਹਨੇਰੇ ਅੰਡਰਵਰਲਡ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਨਵੀਨਤਮ ਸੇਵਾ ਉਦਯੋਗ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਤਸਕਰੀ, ਵੇਸਵਾਗਮਨੀ, ਮਨੁੱਖੀ ਤਸਕਰੀ ਅਤੇ ਨਸ਼ੀਲੇ ਪਦਾਰਥ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਅਤੇ ਇਸ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦੇ ਉਦਯੋਗ ਵਿੱਚ, ਕਸਟਮ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵੀ ਦੌਲਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਸਲਿਮ ਗੈਂਗਸਟਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਭਾਰਤ ਰਾਜ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣਾ ਕਦੇ ਵੀ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ।
ਸੀਬੀਆਈ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਦੋਸ਼ ਕਿਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ 'ਯੁੱਧ ਛੇੜਨ' ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ - ਪਹਿਲਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਧਮਾਕੇ ਕਿਸੇ ਵੱਖਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਸਮਰਥਨ ਦੇਣ ਦੇ ਦੱਸੇ ਗਏ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ; ਦੂਜਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਸੀਬੀਆਈ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੀ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ, ਤਾਂ ਏਜੰਸੀ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਡਿੱਗ ਜਾਂਦਾ। ਫਿਰ ਸੀਬੀਆਈ 'ਤੇ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਤਾਉਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।
ਇਹ ਸਮਝਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਆਸਾਨ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਜਾਣਦੇ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮਾਲਕ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਮੁਸਲਿਮ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਰਮ ਰਵੱਈਆ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੋ ਕਿ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹਨ। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਤੋਂ ਸਖ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਹੇਠ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸਖ਼ਤ ਤੋਂ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾ ਦੇਈਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਜਿੱਤੀਏ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ, ਭਾਵੇਂ ਅਪਰਾਧ ਗੰਭੀਰ ਸੀ, ਧਰਮ ਨੂੰ ਨਿਆਂ ਦੇ ਪਹੀਏ ਨੂੰ ਘੁੰਮਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇੱਕ ਕਾਰਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।
ਮੈਂ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਧਰਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਸੀਬੀਆਈ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੁਣਵਾਈ ਵਾਲੇ ਦਿਨ, ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੀ ਦਲੀਲ ਇਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਯੁੱਧ ਛੇੜਨ ਦੇ

ਦੋਸ਼ ਹਟਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਟੀਮ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਸ ਖਾਸ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਉਹ ਅਜੇ ਹੋਰ ਦੋਸ਼ਾਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਹਟਾ ਕੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
ਜੰਗੀ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਹੀ ਕੰਮ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਧੱਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਸਦੀ ਆਗਿਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੋਸ਼ ਕਿਵੇਂ ਵਾਪਸ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। 'ਖੈਰ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣਾ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਨਾਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕੁਝ ਗਲਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰੋ,' ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਇਆ। ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣਾ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਹੁੰਦਾ; ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਟਾਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ ਨੂੰ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਟਾਰਨੀ-ਜਨਰਲ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਏਜੀ ਮੇਰੇ ਸਟੈਂਡ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਸਨ, ਅਤੇ ਬਹਿਸ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰੁਕ ਗਈ।
ਬੰਬੇ ਧਮਾਕੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਾਤਕ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਯਾਤਰਾ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘੀ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾ ਦਾਊਦ ਇਬਰਾਹਿਮ ਅਜੇ ਵੀ ਨਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਮੁਕੱਦਮਾ 2007 ਵਿੱਚ ਖਤਮ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੇਮਨ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ 100 ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਯਾਕੂਬ ਨੂੰ 2015 ਵਿੱਚ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਟਾਈਗਰ ਮੇਮਨ ਅਜੇ ਵੀ ਫਰਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਬੂ ਸਲੇਮ ਫਰਾਰ ਸੀ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਗੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ 2017 ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ।

ਯਾਕੂਬ ਮੈਮਨ ਦੀ ਫਾਂਸੀ: 2015
ਸੀਬੀਆਈ ਕੋਲ ਦਿਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਿਵਲ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕਹਿਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹਾਂ ਜੋ ਯਾਕੂਬ ਮੇਮਨ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਤੋਂ ਕੁਝ ਘੰਟੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਹਰਕਤ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੋਣ ਲਈ ਸਰਾਪ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਕਿ ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਜਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝੂਠਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਫਿਰ ਵੀ ਯਾਕੂਬ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਰਹਿਮ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਪੀਲ ਗੁੰਮਰਾਹਕੁੰਨ ਸੀ ਅਤੇ ਸਮਕਾਲੀ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਧਰੁਵੀਕਰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
ਪਹਿਲਾਂ, ਸੀਬੀਆਈ ਦੁਆਰਾ ਬੰਬੇ ਧਮਾਕਿਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪੇਸ਼ੇਵਰਤਾ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਯਾਕੂਬ ਦੀ ਫਾਂਸੀ ਸਿਵਲ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਰਗਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਸਥਾਈ ਰਹੱਸ ਹੋ ਸਕਦੀ

ਇਹ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਯਾਕੂਬ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਲਈ ਰਾਹਤ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਦੇਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਜਨੂੰਨੀ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ 'ਤੇ ਅਫਸੋਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਭੇਜਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ 2013 ਵਿੱਚ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੱਜੇ-ਪੱਖੀ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਰੋਧੀਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸਲਾ ਸੀ, ਖੱਬੇ-ਪੱਖੀ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਲੋਕ ਇਹ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੋਰ ਅੱਤਵਾਦੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਜਾਂ ਅਕੁਸ਼ਲ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕਾਰਨ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸ਼ਿਕੰਜੇ ਤੋਂ ਬਚ ਗਏ ਹਨ।

ਅਨੀਸ ਇਬਰਾਹਿਮ ਫਾਈਲਾਂ: 1993

ਬੰਬੇ ਧਮਾਕੇ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪੇਸ਼ੇਵਰਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਅਸਫਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
ਜਨਵਰੀ ਅਤੇ ਫਰਵਰੀ 1993 ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਆਧੁਨਿਕ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਤਸਕਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਕਸਟਮ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸਰਗਰਮ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਦਾਊਦ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਅਤੇ ਡੀ-ਕੰਪਨੀ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਅਨੀਸ ਦੁਆਰਾ ਗੁਪਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
ਸੀਬੀਆਈ ਅਨੀਸ ਨੂੰ ਫੜਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਵਿਦੇਸ਼ ਮੰਤਰਾਲੇ (ਐਮਈਏ) ਦੇ ਲਾਪਰਵਾਹ ਰਵੱਈਏ ਕਾਰਨ ਅਸਫਲ ਰਹੀ। ਦੋਵੇਂ ਅਜੇ ਵੀ ਫਰਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਵਾਲਗੀ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਲਈ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅਨੀਸ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਐਮਈਏ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਅਤੇ ਫਾਈਲਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬਹਿਰੀਨ ਵਿੱਚ ਅਨੀਸ ਦੀ ਹਵਾਲਗੀ ਲਈ ਮੇਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਸੁਣਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਫਰਵਰੀ-ਮਾਰਚ 1996 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇੰਟਰਪੋਲ ਰੈੱਡ ਅਲਰਟ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਨੀਸ ਨੂੰ ਬਹਿਰੀਨ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਨੀਸ ਸ਼ਾਰਜਾਹ ਤੋਂ ਬਹਿਰੀਨ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਪੀਣ ਦਾ ਆਨੰਦ ਲੈਣ ਲਈ ਯਾਤਰਾ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲਾ ਇੱਕ 'ਸੁੱਕਾ' ਸ਼ਹਿਰ ਸੀ। ਮੈਂ, ਦੋ ਹੋਰ ਸੀਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ, ਬਹਿਰੀਨ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਸੰਮਨ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।
ਪਰ ਬਹਿਰੀਨ ਦੇ ਅਮੀਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਨੀਸ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਸੰਯੁਕਤ ਅਰਬ

ਅਮੀਰਾਤ (ਯੂਏਈ) ਦੇ ਸ਼ਾਰਜਾਹ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਛੋਟੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਾਰਜਾਹ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਬਹਿਰੀਨ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਬਹਿਰੀਨ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧਿਕ ਜਾਂਚ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ, ਇੱਕ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼, ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਾਰਾਜ਼ ਸਨ ਪਰ ਸਰਬਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਅਮੀਰ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦਿਆਂ ਬੇਵੱਸੀ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਅਸੀਂ ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਵਾਪਸ ਆਏ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਗਏ। ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਇਆ ਉਸ ਦੀ ਹਰ ਘਟਨਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਸੀਂ ਵਿਦੇਸ਼ ਮੰਤਰਾਲੇ ਰਾਹੀਂ ਬਹਿਰੀਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਰਾਜਦੂਤ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ। ਵਿਦੇਸ਼ ਮੰਤਰਾਲੇ ਹਵਾਲਗੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ, ਇਹ ਬਰਮੂਡਾ ਤਿਕੋਣ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਡੂੰਘਾ ਰਹੱਸ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
ਜਾਂ, ਸ਼ਾਇਦ, ਇਹ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਰਹੱਸ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾ ਪੁੱਛੋ, ਨਾ ਦੱਸੋ, ਸਾਰੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਹੈ।

ਸਮਾਂਰੇਖਾ: ਬੰਬੇ ਧਮਾਕਿਆਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ: 1993

12 ਮਾਰਚ 1993: ਮੁੰਬਈ ਲੜੀਵਾਰ ਧਮਾਕੇ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ। ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਕੁੱਲ ਪੂਰੇ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ 13 ਬੰਬ ਫਟੇ। ਇਹ 13 ਸਥਾਨ ਬੰਬਈ ਸਟਾਕ ਐਕਸਚੇਂਜ ਦੀ ਇਮਾਰਤ, ਮਸਜਿਦ-ਮਾਂਡਵੀ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਬੈਂਕ ਸ਼ਾਖਾ, ਜ਼ਵੇਰੀ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਮਾਹਿਮ ਕਾਜ਼ਵੇਅ ਵਿੱਚ ਫਿਸ਼ਰਮੈਨ ਕਲੋਨੀ, ਪਲਾਜ਼ਾ ਸਿਨੇਮਾ, ਕਥਾ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਸੈਂਚੁਰੀ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਹੋਟਲ ਸੀ ਰਾਕ, ਏਅਰ ਇੰਡੀਆ ਦੀ ਇਮਾਰਤ, ਸਹਾਰ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਟਰਮੀਨਲ (ਮੌਜੂਦਾ ਸੀਐਸਆਈਏ), ਹੋਟਲ ਜੁਹੂ ਸੈਂਟਰ, ਵਰਲੀ ਅਤੇ ਪਾਸਪੋਰਟ ਦਫਤਰ ਹਨ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬੰਬ ਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਕੂਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ।
19 ਅਪ੍ਰੈਲ 1993: ਕ੍ਰਾਈਮ ਬ੍ਰਾਂਚ ਨੇ ਬਾਲੀਵੁੱਡ ਅਦਾਕਾਰ ਸੰਜੇ ਦੱਤ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ।
ਮੁੰਬਈ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ AK-56 ਰਾਈਫਲ, 9 ਐੱਮਐੱਮ ਪਿਸਤੌਲ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਰੱਖਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ।
28 ਅਪ੍ਰੈਲ 1993: ਦੱਤ ਨੇ ਹਥਿਆਰ ਰੱਖਣ ਬਾਰੇ ਇਕਬਾਲ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ
ਉਸੇ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨਾ।
5 ਮਈ 1993: ਬੰਬੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਦੱਤ ਨੂੰ ਅੰਤਰਿਮ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦਿੱਤੀ।
4 ਨਵੰਬਰ 1993: 10,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ।
189 ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੱਤ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 117 ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

19 [illegible] 1993: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
10 [illegible] 1994: [illegible] [illegible] [illegible] 26 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] 163 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
19 [illegible] 1994: [illegible] [illegible]
4 [illegible] 1994: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
20 [illegible] 1994: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
29 [illegible] 1996: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] 2001-[illegible] 2002: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
13 [illegible] 2003: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
12 [illegible] 2006: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

30 ਜੁਲਾਈ 2015: ਯਾਕੂਬ ਮੇਮਨ ਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਕੇਂਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।
ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇੱਕ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
ਆਖਰੀ ਸਮੇਂ ਦੀ ਅਪੀਲ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਫਾਂਸੀ 'ਤੇ 14 ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਰੋਕ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।
25 ਫਰਵਰੀ 2016: ਅਦਾਕਾਰ ਸੰਜੇ ਦੱਤ ਪੁਣੇ ਦੇ ਯਰਵੜਾ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਹੋ ਗਿਆ।
ਜੇਲ੍ਹ।
29 ਮਈ 2017: ਟਾਡਾ ਅਦਾਲਤ ਨੇ 16 ਜੂਨ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਤਰੀਕ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ
ਅਬੂ ਸਲੇਮ ਅਤੇ ਹੋਰ ਛੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁਕੱਦਮੇ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ।
16 ਜੂਨ 2017: ਟਾਡਾ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਬੂ ਸਲੇਮ, ਮੁਸਤਫਾ ਦੋਸਾ ਅਤੇ
1993 ਦੇ ਬੰਬਈ ਬੰਬ ਧਮਾਕਿਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੁਹੰਮਦ ਦੋਸਾ ਕਤਲ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫਿਰੋਜ਼ ਅਬਦੁਲ ਰਾਸ਼ਿਦ ਖਾਨ ਅਤੇ ਕਰੀਮੁੱਲਾ ਸ਼ੇਖ ਨੂੰ ਆਈਪੀਸੀ, ਟਾਡਾ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਤਹਿਤ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਅਤੇ ਕਤਲ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਹੇਠ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਤਾਹਿਰ ਮਰਚੈਂਟ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਹੈ।
ਸਰੋਤ: ਲਾਈਵਮਿੰਟ, 16 ਜੂਨ 201734

ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਬਲੂ ਸਟਾਰ: 1984

ਜੂਨ 1984 ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸ਼ਹਿਰ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਘੇਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੀ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ 'ਤੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਾਤਕ ਵਿਦਰੋਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਏ - ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਦੀ 350 ਇਨਫੈਂਟਰੀ ਬ੍ਰਿਗੇਡ ਅਤੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਿੱਖ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਲੜਾਈ ਹੋਈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਬਲੂ ਸਟਾਰ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ - ਇੱਕ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਆਰਮਡ ਫੋਰਸਿਜ਼ (ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ) ਸਪੈਸ਼ਲ ਪਾਵਰਜ਼ ਐਕਟ, 1983 ਦੇ ਤਹਿਤ ਫੌਜ ਨੂੰ ਆਲ-ਇੰਡੀਆ ਸਿੱਖ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਦਲ ਖਾਲਸਾ ਸਮੇਤ ਕਈ ਪਾਬੰਦੀਸ਼ੁਦਾ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇਤਾ

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਅਤੇ ਬਰਖਾਸਤ ਮੇਜਰ-ਜਨਰਲ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਹਥਿਆਰ, ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਭਾਰਤ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਛੇੜਨ ਲਈ ਆਦਮੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ।
5 ਜੂਨ ਤੋਂ 10 ਜੂਨ 1984 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪੰਜ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਮੇਜਰ-ਜਨਰਲ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਡੀ.ਵੀ. ਰਾਓ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ 350 ਇਨਫੈਂਟਰੀ ਬ੍ਰਿਗੇਡ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਕਮਾਂਡ ਹੇਠ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕਈ ਵਿਦਰੋਹੀ, ਫੌਜੀ ਜਵਾਨ ਅਤੇ ਆਮ ਯਾਤਰੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ। ਭਾਰੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਫੌਜ ਨੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਮਾਰਤ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਫੌਜ ਦੁਆਰਾ 1,592 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਰੇ, ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਰਾਓ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਅੱਤਵਾਦੀ ਸਨ।
ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਦੁਆਰਾ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਏ ਗਏ 1,592 ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ 'ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ' 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਪਾਏ ਸਨ। ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਹਰ ਕੋਈ ਅੱਤਵਾਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ 379 'ਤੇ ਹੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਦੋਂ ਕਿ 1,213 ਨੂੰ ਘਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਫੌਜ ਦੀ ਇਸ ਮੰਗ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਰਹਿਮ ਦਿਖਾਏ ਬਿਨਾਂ ਅੱਤਵਾਦੀ ਵਜੋਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇ।
ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦੇ ਪਹੀਏ ਨੂੰ ਲੋਕ-ਪ੍ਰਿਯ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਚੱਲਣ ਦੇਣ ਦੀ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ 'ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ, ਮੈਂ ਫੌਜ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਭਾਰੀ ਤਿਆਰੀ ਇੱਕ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਵਾਲੀ ਜੰਗ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ:
• ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ ਪੂਰਬ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੀ
ਪੱਛਮ;
• ਮਹਿਰਾਬਾਂ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਰਸਤੇ ਇੱਟਾਂ ਨਾਲ ਸੀਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।
ਦੇਖਣ ਲਈ ਕੁਝ ਛੇਕ ਛੱਡ ਕੇ;
• ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਬੰਕਰ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ;

• ਮੰਦਰ ਵੱਲ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਅੱਗ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ;
• ਹੋਟਲ ਟੈਂਪਲ ਵਿਊ, ਬ੍ਰਹਮ ਬੂਟਾ ਅਖਾੜਾ, ਸਿੰਧੀ ਹੋਟਲ ਅਤੇ ਹੋਰ
ਮੰਦਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਮਾਰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਲਾਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਖਾਸ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ;
• ਪੱਛਮੀ ਪਾਸੇ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਬਲ ਪਰਿਕਰਮਾ।
ਅਤੇ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਸਾਰੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਲਾਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ;
• ਦੱਖਣੀ ਮੰਦਰ ਦੀ ਕੰਧ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਰਸਤੇ ਸੀਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ
ਛੱਤ ਦੇ ਉੱਪਰ ਇੱਟਾਂ ਅਤੇ ਬੰਕਰ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ;
• ਪਰਿਕਰਮਾ ਦੇ ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਸਾਰੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਨੂੰ
ਮੰਦਰ ਵੱਲ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ;
• ਪੱਛਮੀ ਪਾਸੇ ਬਾਬਾ ਅਟਲ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਨੂੰ ਕਿਲਾਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ;
• ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਿਵਾਸ ਦਫ਼ਤਰ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ। ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ (ਐਸ.ਜੀ.ਪੀ.ਸੀ.), ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਲੰਗਰ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰਾਏ ਦੇ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਬੁਰਜਾਂ ਨੂੰ ਕਿਲਾਬੰਦੀ ਅਤੇ ਕਬਜ਼ਾ;
• ਬੰਕਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਅਜੇ ਵੀ ਜਾਰੀ ਸੀ ਜਦੋਂ
ਆਪਰੇਸ਼ਨ ਹੋਇਆ।
ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਰਾਓ ਕੋਲ ਸੀਮਾ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲ (BSF), ਕੇਂਦਰੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਪੁਲਿਸ ਬਲ (CRPF) ਦੇ ਅਰਧ ਸੈਨਿਕ ਬਲ ਸਨ। ਕੁਝ ਬਲਾਂ ਨੂੰ ਰਿਜ਼ਰਵ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਬਲੂ ਸਟਾਰ ਡੇਢ ਦਿਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਚੱਲੇਗਾ। ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕਿਆ ਕਿ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਕਿੰਨਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਭਿਆਨਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਪੰਜ ਦਿਨ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ, ਖਾਲਿਸਤਾਨੀਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰੇ ਆਰਮੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ, ਜਦੋਂ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖਤਮ ਹੋਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੰਦਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਵੀ ਕੁਝ ਅੱਤਵਾਦੀ ਸਨਾਈਪਰ ਸਰਗਰਮ ਰਹੇ। ਫੌਜ ਨੇ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ 83 ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਜਵਾਨ ਗੁਆ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ 252 ਹੋਰ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ; ਕੁਝ ਦੇ ਅੰਗ ਹਟਾਉਣੇ ਪਏ।

ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਭਿਆਨਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲੜੀ ਗਈ। ਮੇਰੇ ਜਾਂਚਕਰਤਾਵਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਿਆ ਕਿ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਜੋ ਕੁਝ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹਾਂ:

26 ਮਦਰਾਸ ਨੂੰ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ
ਪੂਰਬੀ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਦੱਖਣੀ ਪਰਿਕਰਮਾ ਵੱਲ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ
ਆਟਾ ਮੰਡੀ ਗੇਟ ਤੱਕ ਕਮਰੇ। ਇਹ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਤ ਕਰਨਾ ਵੀ ਸੀ ਅਤੇ
ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਅਤੇ ਅੱਤਵਾਦੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਫੜਨਾ। ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਕਰਨਲ ਆਰਐਮਜੀ ਪੰਨਿਆਰ ਨੇ 26 ਮਦਰਾਸ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਕੀਤੀ ਜੋ ਜਲਿਆਂਵਾਲਾ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ
ਬਾਗ 5 ਜੂਨ ਨੂੰ 21.30 ਵਜੇ। ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਇਹ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ
ਦੱਖਣੀ ਪਰਿਕਰਮਾ ਵੱਲ ਵਧਣਾ ਭਾਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਰਿਹਾ
ਸਿੰਧੀ ਹੋਟਲ ਲੰਗਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਤੋਂ ਅੱਗ ਲੱਗ ਗਈ।
ਇਹ ਸਾਰੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਨ। ਕੰਪਨੀ ਭਾਰੀ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਝੱਲਦਿਆਂ ਅੱਗੇ ਵਧੀ
ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ 6 ਜੂਨ ਨੂੰ 1.30 ਵਜੇ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ
ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਧਾਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵੱਲ ਵਧਿਆ
ਗੇਟ, ਇਸ ਨੂੰ ਹਲਕੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨ ਗਨ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਰਾਈਫਲਾਂ ਪਿਸਤੌਲਾਂ ਨਾਲ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ
ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ। ਇਸਨੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵੀ ਭਾਰੀ ਅੱਗ ਕੱਢੀ ਪਰ
ਹਦਾਇਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਗ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਮੋੜੀ। ਏ.
ਜ਼ਖਮੀ ਜੂਨੀਅਰ ਕਮਿਸ਼ਨਡ ਅਫਸਰ (JCO) ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ
ਅਤੇ ਫੜ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

15 ਕੁਮਾਊਂ ਨੇ ਪੱਛਮੀ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਕਵਰਿੰਗ ਫਾਇਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਏਪੀਸੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ।
ਪਰਿਕਰਮਾ ਦੇ ਕੋਨੇ 'ਤੇ ਪਰ, ਉਹ ਵੀ ਟੈਂਕ-ਰੋਧੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਗੇਟ 'ਤੇ ਹੀ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਏਪੀਸੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਫੌਜਾਂ
ਭਾਰੀ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਪੈਦਲ ਹਥਿਆਰ ਬੇਅਸਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ
ਕੰਪਲੈਕਸ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ, ਲਾਲ ਇਮਾਰਤ ਅਤੇ ਨਿਸਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ

ਸਾਹਿਬ ਕੰਪਲੈਕਸ। ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਰਾਓ ਨੇ ਟੈਂਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮੰਗੀ
ਪਰਿਕਰਮਾ। ਜਨਰਲ ਸੁੰਦਰਜੀ ਨੇ ਤੜਕੇ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ
6 ਜੂਨ। ਉਹ ਅਤੇ ਅਰੁਣ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਾਈਮ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਸਨ।
ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਘਰ। ਇਸਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਬਿਨਾਂ ਸਲਾਹ ਕੀਤੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ
ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ। ਉਹ (ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ) ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੈਰਾਨ ਸਨ ਅਤੇ
ਹੈਰਾਨ। ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਫੌਜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਤੇਜ਼ ਹੋਵੇਗੀ,
ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਜਾਨਾਂ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਛੋਟਾ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾਕੁੰਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ
ਨੇ ਉਸਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਤਾੜੀ ਮਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।
ਹੁਣ ਲਗਭਗ ਅਟੱਲ ਸੀ, ਸ਼ਾਇਦ ਆਪਣੇ ਅਸ਼ੁਭ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਫੌਜ ਨੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਉਸ ਭਿਆਨਕ ਲੜਾਈ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਈ ਪੰਨਿਆਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਜਿਸਨੇ ਸਾਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਅਤੇ ਡਰਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੰਗਠਿਤ ਸਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਛੇੜਨ ਲਈ ਕਿੰਨੇ ਦ੍ਰਿੜ ਸਨ। ਉਹ ਫੌਜ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਸਨ ਅਤੇ ਭਾਰੀ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਦੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਲਗਭਗ ਬੇਅੰਤ ਜਾਪਦੀ ਸੀ - ਫੌਜ, ਰਾਈਫਲਾਂ ਅਤੇ ਬੰਦੂਕਾਂ, ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ, ਲਾਈਟ ਮਸ਼ੀਨ ਗਨ, ਸੈਲਫ-ਲੋਡਿੰਗ-ਰਾਈਫਲਾਂ, ਕਾਰਬਾਈਨ ਸਟੈਂਗਨ, ਐਂਟੀ-ਟੈਂਕ ਗਨ ਅਤੇ ਚੀਨੀ ਅਸਾਲਟ ਰਾਈਫਲਾਂ। ਮੰਦਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਛੋਟੇ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਫੈਕਟਰੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕੰਬ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਫੌਜ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਕੀ ਹੁੰਦਾ।
ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਸ ਬੇਮਿਸਾਲ ਕਾਰਵਾਈ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ ਅਤੇ ਫੌਜ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਫੌਜ ਦੇ ਜਵਾਨਾਂ 'ਤੇ ਪੂਜਾ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਾਕਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰੀਆਂ ਦੇ ਪੈਮਾਨੇ ਬਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਦੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਸਭ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, 1,592 ਵਿਅਕਤੀ ਫੜੇ ਗਏ ਜੋ ਖੂਨੀ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਬਚ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਫੌਜ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਮਝਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਗੁੱਸਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਭਿਆਨਕ ਅੱਤਵਾਦੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਪਰ ਇਹ ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਫੌਜ ਦੁਆਰਾ ਫੜੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਅੱਤਵਾਦੀ ਨਹੀਂ ਸਨ; ਕੁਝ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਨ ਜੋ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਏ ਸਨ। ਇੱਕ ਸੀਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਣਾ ਨਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਏ। ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਲਿਆਓ ਅਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੋ - ਇਹੀ ਉਹ ਸੰਤੁਲਨ ਹੈ ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਭਾਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ 'ਤੇ ਨਿਰੋਲ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦੀ ਝਲਕ ਇੱਕ ਰਾਹਤ ਸੀ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਨ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਅਸੀਸਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ ਮੰਦਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਛੱਡਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਐਲਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ:

ਪਿਆਰੇ ਸਦਾ ਸੰਗਤਿ ਵਾਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ, ਵਾਹੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਫਤਹਿ॥
ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਿਤੀ ਜਾਨਦੀ ਹੈ ਤਾਂ 5.30 ਵਜੇ ਦੀ ਡਰਮੀਆਂ ਸੁਰੱਖਿਆ
ਫੋਰਸ ਨੇ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਸਾਰੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਦਰਸ਼ਨੀ ਦਰਵਾਜੇ ਚੌਂਕ ਘੰਟਾ ਘਰ ਵਿਕਲਪ ਬਾਹਰ ਆਕ ਸਿਧੇ
ਕੋਤਵਾਲੀ ਅਜਾਨ। (ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ। ਇਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੈ) ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਕਿ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲ ਸਵੇਰੇ 5:30 ਵਜੇ ਤੋਂ
ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ
ਦਰਸ਼ਨ ਡਿਉੜੀ ਚੌਂਕ, ਘੰਟਾਘਰ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਲਈ।)

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਜੋਖਮ ਲੈ ਕੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਕੁਝ ਹੋਰ ਲੋਕ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ। ਫੌਜ ਲਈ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਨੈਤਿਕ ਸਮਰਥਨ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸੰਭਾਵਿਤ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਸਨ। ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਮੰਦਰ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋਖਮ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਗੀਆਂ। ਉਹ ਡਰ ਤੋਂ ਡਰ ਰਹੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਦੁਚਿੱਤੀ ਵਿੱਚ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਮੰਦਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਨੂੰ ਨਾ ਛੱਡਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜੋ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਤੋਲਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਕਿ ਉਹ ਅੱਤਵਾਦੀ ਸਨ, ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਦਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਅਤੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੀ ਟੀਮ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ 1,592 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਤੋਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ। ਹਰੇਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦਾ ਪਤਾ, ਉਹ ਜਗ੍ਹਾ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਫੜੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ,

ਦਿੱਤੀ। ਅਸੀਂ ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਹਰੇਕ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵਾਇਰਲੈੱਸ ਸੁਨੇਹੇ ਭੇਜੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਪੁਲਿਸ ਤਸਦੀਕ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਮੰਗੀਆਂ। ਸਾਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਜਵਾਬ ਮਿਲੇ ਪਰ 1592 ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ 433 ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਇਤਿਹਾਸ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਤਵਾਦੀ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਾਂਗਾ।
ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਾਈਟਰੇਪਸ 35 ਦੀ ਸਾਡੀ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੰਦਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਕਾਈਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਫੜੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਜਾਂ ਮ੍ਰਿਤਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ 433 ਸੀ। ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ 433 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ 433 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ 'I's' ਅਤੇ 'T' ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਰ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਸੀਂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਾਂਚ ਕੀਤੇ ਗਏ 433 ਵਿੱਚੋਂ 379 ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਹਥਿਆਰ ਰੱਖੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਪੱਖੀ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾਏ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਵਜੋਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਰਾਓ ਨੂੰ ਸਾਡਾ ਫੈਸਲਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਮੇਜਰ-ਜਨਰਲ ਬਰਾੜ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ ਕੇਪੀ ਸਿੰਘ ਦਿਓ। ਫੌਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਰੇ 1,592 ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵਾਂ ਅਤੇ ਫਿਰ 1,159 ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਵਾਂ। ਰੱਖਿਆ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਫੌਜ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਵੇ। ਦਲੀਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਬੂਤ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਛੇੜਨ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਫੌਜ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿ 3 ਜੂਨ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਵਸ ਸੀ, ਇਸ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦਾ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਭਾਰੂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਨ ਨਾ ਕਿ ਅੱਤਵਾਦੀ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਗ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸਤਾਉਂਦਾ। ਮੈਂ

ਆਪਣੀ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਅਡੋਲ ਰਿਹਾ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ 379 'ਤੇ ਹੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਵੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਚੱਲੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਫੌਜ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਕਾਫ਼ੀ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਸੀ।
ਨਿਆਂ ਦੇ ਪਹੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਹੀਏ ਦੌੜਦੇ ਹਨ। ਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਕੁਝ ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹਨ। 1986 ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਸਮਝੌਤੇ ਨੇ ਇਸ ਗਾਥਾ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਬਲੂ ਸਟਾਰ ਦੇ ਝਟਕੇ ਨੇ ਦੋ ਘਾਤਕ ਝਟਕੇ ਮਾਰੇ - ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ 31 ਅਕਤੂਬਰ 1984 ਨੂੰ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਜਨਰਲ ਏਐਸ ਵੈਦਿਆ ਦੀ 10 ਅਗਸਤ 1986 ਨੂੰ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।
ਕੀ ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਨਿਆਂ ਸੀ? ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸਦਾ ਅਪਰਾਧ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸਦਾ ਨਿਆਂ ਸੀ। ਇਸ ਮਹਾਨ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਮਨੁੱਖਤਾ, ਜ਼ਮੀਰ ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ ਪ੍ਰਤੀ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰਾਜ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤੋਂ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਲਏ। ਕਾਨੂੰਨ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਮਿਲ ਕੇ ਇੱਕ ਸੀਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦਾ ਲੋਡਸਟਾਰ ਬਣਦੇ ਹਨ।

ਖੰਡੇਲਵਾਲ ਅਤੇ ਹਰਸ਼ਦ ਮਹਿਤਾ: 1993

ਅਸੀਂ ਇਨਫੋਟੇਨਮੈਂਟ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਮਨੋਰੰਜਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ 24x7 ਨਿਊਜ਼ ਨੈੱਟਵਰਕ ਲਗਾਤਾਰ ਸਨਸਨੀਖੇਜ਼ 'ਬ੍ਰੇਕਿੰਗ ਨਿਊਜ਼' ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਘਟਨਾਵਾਂ 'ਬ੍ਰੇਕਿੰਗ ਨਿਊਜ਼' ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਲਈ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਨਸਨੀਖੇਜ਼ ਜਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ 1994 ਵਿੱਚ, ਇੰਨੇ ਸਾਰੇ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਨਿਊਜ਼ ਚੈਨਲ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਜੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਾਲੀਆਂ ਸੁਰਖੀਆਂ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮੀਡੀਆ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਐਮਡੀ ਖੰਡੇਲਵਾਲ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਮੇਰੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨੇ ਹੰਗਾਮਾ ਮਚਾ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ। ਟਵਿੱਟਰ 'ਤੇ ਹੈਸ਼ਟੈਗ ਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਈਮ ਟਾਈਮ ਬਹਿਸਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲੰਬੇ ਰਾਏ ਕਾਲਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦੇ ਕਿ ਏਜੰਸੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।
ਪਰ ਹਰ ਸੁਰਖੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਕਹਾਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਕਸਤ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਈ ਕਲਾਕਾਰ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਕੋਈ ਅਨੁਮਾਨਤ

ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇੱਕ ਪੀੜਤ ਬਾਅਦ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਖਲਨਾਇਕ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸੀਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਬਦਲਾਖੋਰ ਅਤੇ ਜ਼ਾਲਮ ਜਾਪ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇਹ ਖੁਲਾਸਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।
1993 ਵਿੱਚ, ਸੀਬੀਆਈ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸਕਿਓਰਿਟੀਜ਼ ਘੁਟਾਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਘੁਟਾਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਸਾਂਝੀ ਸੰਸਦੀ ਕਮੇਟੀ (ਜੇਪੀਸੀ) ਦੁਆਰਾ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਖੰਡੇਲਵਾਲ, ਜੋ ਕਿ ਰੇਲਵੇ ਬੋਰਡ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਖੁਫੀਆ ਕਮੇਟੀ (ਜੇਆਈਸੀ) ਦੇ ਮੁਖੀ ਦਾ ਭਤੀਜਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਖੰਡੇਲਵਾਲ ਇੱਕ ਚਾਰਟਰਡ ਅਕਾਊਂਟੈਂਟ (ਸੀਏ) ਸੀ, ਇੱਕ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਅਤੇ ਮਿਲਣਸਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਜੋ ਅਮੀਰ ਸਮਾਜਿਕ ਦਾਇਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਕਿਓਰਿਟੀਜ਼ ਘੁਟਾਲੇ ਦੇ ਮਾਸਟਰਮਾਈਂਡ ਹਰਸ਼ਦ ਮਹਿਤਾ ਦਾ ਸੀਏ ਅਤੇ ਵਕੀਲ ਸੀ ਅਤੇ ਮੁੰਬਈ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਮਹਿਤਾ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਸੀ। ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਮਹਿਤਾ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਜਾਂ ਦੋਵਾਂ 'ਤੇ ਸਕਿਓਰਿਟੀਜ਼ ਘੁਟਾਲੇ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸੀ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਮੌਜੂਦ ਭੌਤਿਕ ਸਬੂਤ ਅਤੇ ਖੰਡੇਲਵਾਲ ਦੇ ਆਚਰਣ ਨੇ ਉਸਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਮੰਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਅਡੋਲ ਹੈ? ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ, ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਕਿਉਂ?
ਇਹ ਸਮਝਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੇ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ। ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਖੰਡੇਲਵਾਲ ਨੇ ਕਦੇ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇਆਈਸੀ ਦੇ ਸਰਬਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਮੁਖੀ, ਖੰਡੇਲਵਾਲ ਦੇ ਚਾਚਾ, ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਮੇਰੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਐਸਕੇ ਦੱਤਾ ਨੂੰ ਝਿੜਕਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਪੁਲਿਸ ਸੇਵਾ ਦੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕੇਡਰ (ਜੋ ਕਿ ਉਸਦਾ ਕੇਡਰ ਵੀ ਸੀ) ਤੋਂ ਸੀ। ਦੱਤਾ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਉਸਦਾ ਜੂਨੀਅਰ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਬੇਲੋੜੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਆਈ।
ਖੰਡੇਲਵਾਲ ਅਤੇ ਮਹਿਤਾ ਦੋਵੇਂ ਸਿਕਿਓਰਿਟੀਜ਼ ਘੁਟਾਲੇ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਸੀ। ਪਰ ਮਹਿਤਾ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੰਭੀਰ ਸਨ। ਉਸਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਖੰਡੇਲਵਾਲ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਬਣਨ ਅਤੇ ਹਰਸ਼ਦ

ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਬੂਤ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਮੈਂ ਖੰਡੇਲਵਾਲ ਨੂੰ ਗਵਾਹ ਬਣਨ ਲਈ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਇਹ ਇੱਕ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਖੰਡੇਲਵਾਲ ਮਹਿਤਾ ਦਾ ਸਾਥੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਾਥੀ ਦੇ ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣਾ ਅਪਰਾਧ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਜਾਂਚਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਖੰਡੇਲਵਾਲ, ਇੱਕ ਉੱਚ-ਪੱਧਰੀ ਸੀਏ, ਸਾਰੇ ਸੰਭਵ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਥੱਕੇ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣੇ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਸੀ, ਨਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਸੂਰਜ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਹਰ ਚਾਲ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਸੀ।
ਕੋਈ ਵੀ ਅਪਰਾਧੀ ਹੋਣ ਦਾ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਨਾਲ ਅਪਰਾਧੀ ਵਾਂਗ ਵਿਵਹਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦਾ ਡਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ, ਹਾਂ, ਪਰ ਬਿਨਾਂ ਸੋਚੇ-ਸਮਝੇ ਨਹੀਂ। ਸਿਕਿਓਰਿਟੀਜ਼ ਘੁਟਾਲੇ ਵਿੱਚ ਖੰਡੇਲਵਾਲ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸਾਫ਼ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਉਸਨੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕਬਾਲ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਕੈਦ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ। ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਹੋਣ 'ਤੇ ਗਵਾਹ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜ਼ਮਾਨਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ, ਉਸਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਜੇਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਮਹਿਤਾ ਵਿਰੁੱਧ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਲੱਗਿਆ ਪਰ ਸਾਡੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ।
ਖੰਡੇਲਵਾਲ ਦੇ ਚਾਚਾ, ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸਿਵਲ ਸੇਵਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਬਹੁਤ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਨਾਖੁਸ਼ ਰਹੇ। ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਖੰਡੇਲਵਾਲ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਮਹਿਤਾ ਦੇ ਚਾਲਬਾਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਹੀ ਸੋਚ ਉਸਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਵਿੱਚ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਇਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਨੁਚਿਤ ਜਾਪਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਬਿਹਤਰ ਸੌਦਾ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ।

ਜ਼ਿੰਕ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਕੇਸ: 1990

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਇੱਕ 'ਸੰਸਥਾ' ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ? ਦਰਅਸਲ, ਜਦੋਂ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਸੰਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਅਸਲ ਅਰਥ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?

ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਜਾਂ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਮਾਨਵੀਕਰਨ। ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਹਰ ਥੰਮ੍ਹ, ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ, ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ, ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸੇ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਕੋਡਬੱਧ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਠੰਡੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ, ਕੋਡਾਂ, ਨਿਯਮਾਂ, ਢਾਂਚੇ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਸਾਨੂੰ ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦਿਲ ਅਤੇ ਇੱਕ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਚੰਗਿਆਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇ। ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਦਿਲ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਅਮੂਰਤ ਧਾਰਨਾ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਇੱਕ ਅਮੂਰਤ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ?
ਇਹ ਉਹ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਸਿਸਟਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ, ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਦਿਲ, ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਲੋਡਸਟਾਰ ਬਣਾਓ, ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰੋ ਜੋ ਵਧੇਰੇ ਭਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।
1990 ਵਿੱਚ, ਜ਼ਿੰਕ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (ZCI) ਦੇ ਸੈਂਟਰਲ ਵਿਜੀਲੈਂਸ ਅਫ਼ਸਰ, ਐਸ.ਕੇ. ਚੈਟਰਜੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਅਸਾਧਾਰਨ ਬੇਨਤੀ ਲੈ ਕੇ ਆਏ। ਉਹ ਮੇਰਾ ਕੋਰਸ ਸਾਥੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਆਈਪੀਐਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚਾਲਬਾਜ਼ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਣ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਠੰਡੇ ਨਿਯਮ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸੋਚਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ। ਨਿਯਮ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਨਾਮਜ਼ਦ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।
ਚੈਟਰਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ZCI ਦੇ ਖੇਤਰੀ (ਰਾਜਸਥਾਨ) ਪਲਾਂਟ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਮਾਮਲੇ ਦੀ FIR ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਚਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇੱਕ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਜਲਦੀ ਨਿਪਟਾਰੇ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਜਿਸਦੀ ਜਾਂਚ CBI ਦੇ ਜੈਪੁਰ ਦਫ਼ਤਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ DIG ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਜੈਪੁਰ ਸ਼ਾਖਾ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਬੇਨਤੀ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਤੋਂ ਝਿਜਕ ਰਿਹਾ ਸੀ।
ਉਸਨੇ ਅਜਿਹੀ ਅਸਾਧਾਰਨ ਬੇਨਤੀ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ, ਇਹ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਦੇਖ ਕੇ, ਚੈਟਰਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤਰੱਕੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਮਿਲਣੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਜਾਂਚ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। 'ਜੋ ਕਿ ਬਿਲਕੁਲ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਂਚ ਅਧੀਨ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਕਿਉਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?' ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਸਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਦਿਲ ਸੀ, ਪਰ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬੇਕਸੂਰ ਸਨ, ਅਤੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇਹ

ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਪਰ ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਜਾਂਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰੀਅਰ ਨੂੰ ਨਾ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਏਗੀ। ਚੈਟਰਜੀ ਦੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਦਲੀਲ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੀਬੀਆਈ ਦੁਆਰਾ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਜੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੇਦਾਗ ਰਿਕਾਰਡ ਸੀ। ਇਸ ਦਲੀਲ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੇਦਾਗ ਅਤੀਤ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਗਰੰਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਚੈਟਰਜੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਤ ਸਨ।
ਮੈਂ ਠੰਢੇ ਸਖ਼ਤ ਡੱਬੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮੀਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਰੱਕੀਆਂ ਲਈ ਜਲਦੀ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨੀਤੀ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰੇ ਕਿ ਕੀ ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣਾ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਹੈ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੰਯੁਕਤ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਕਮ ਸਪੈਸ਼ਲ ਆਈਜੀ ਰਾਹੀਂ ਗੈਰ-ਰਵਾਇਤੀ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਚਲਾਇਆ। ਉਸਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਸਗੋਂ ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਨੂੰ ਸਹਿਮਤ ਵੀ ਕਰਵਾਇਆ। ਦੋ ZCI ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।
ਵੱਡਾ ਸੰਦੇਸ਼: ਸਰਕਾਰੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਲਈ, ਜਦੋਂ ਬਣਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਰੱਕੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਨਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੀਬੀਆਈ, ਸੰਸਥਾ, ਕੋਲ ਇੱਕ ਦਿਲ ਹੈ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਸਾਧਾਰਨ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਠੰਡੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਗੁਆਚ ਜਾਣ।

6

ਉੱਚੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣਾ

24 ਅਕਤੂਬਰ 2018। ਤਾਜ਼ਾ ਖ਼ਬਰਾਂ: ‘ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਜਾਂਚ ਬਿਊਰੋ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ।’ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਦੇ ‘ਤਖਤਪਾਲਣ’ ਵਿੱਚ, ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਆਲੋਕ ਵਰਮਾ ਅਤੇ ਏਜੰਸੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਰਾਕੇਸ਼ ਅਸਥਾਨਾ ਦੋਵਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਖੋਹ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਛੁੱਟੀ ‘ਤੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸਨੇ ਤੁਰੰਤ 12 ਸੀਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਤਬਾਦਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ

‘ਪ੍ਰਮੁੱਖ’ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਦੇ ਨੰਬਰ 1 ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਸੀਬੀਆਈ ਵਿੱਚ ਨੰਬਰ 2 ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਿਰੁੱਧ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ—ਅਤੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਰਾਤ ਦੇ ਲਗਭਗ 2 ਵਜੇ ਹੋਇਆ।
ਸੀਬੀਆਈ ਦਾ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਇਹ ਤਖ਼ਤਾ ਪਲਟ ਕਿਸ ਬਾਰੇ ਸੀ? ਕੀ ਭਾਰਤ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਤਾਕਤ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਕੀ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ? ਸਰਕਾਰ ਇੰਨੀ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਨਾਲ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਨੂੰ ਰਾਤੋ-ਰਾਤ ਕਿਵੇਂ ਹਟਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਾਰਜਕਾਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਅਤੇ ਹਟਾਈ ਗਈ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਜੱਜ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੇ ਨੇਤਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਕੀ ਇਹ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਵਰਮਾ ਨੂੰ ਰਾਫੇਲ ਘੁਟਾਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੀ ਇੱਕ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇਤਾ ਰਾਹੁਲ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਸੀ? 1947 ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਦੇਖੀ। ਇਸ ਬੇਮਿਸਾਲ ਵਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਕਿਵੇਂ ਸੋਚਦਾ ਹੈ?

* * * * *

1963 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ, ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ 29 ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਤੇ ਕਈ ਸੰਯੁਕਤ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹਾਂ। ਤਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਖਾਸ ਹੈ? ਸ਼ਾਇਦ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਸਿਵਾਏ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ 33 ਸਾਲ ਸੀਬੀਆਈ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਸੰਸਥਾ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਭਿਆਨਕ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੀ ਹੈ।
ਸੀਬੀਆਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਿੱਗ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਆਖਰੀ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਉਮੀਦਾਂ ਨਾਲ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਲਗਾਤਾਰ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਲਾਭ ਲਈ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਨਾਲ ਸੀਬੀਆਈ ਪ੍ਰਤੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰ ਸੰਸਥਾਨ 'ਤੇ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਹਮਲਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ।

ਜਨਵਰੀ 2018 ਵਿੱਚ, ਇਸਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਚਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਸੀਨੀਅਰ ਜੱਜਾਂ (ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ) ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਇੱਕ ਮੀਡੀਆ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਿਖਰਲੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲੋਕਤੰਤਰ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੀਡੀਆ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਜਨਤਕ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਜੱਜ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ; ਇਹ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਚਾਰ ਜੱਜਾਂ - ਜਸਟਿਸ ਜੇ ਚੇਲਾਮੇਸ਼ਵਰ, ਜਸਟਿਸ ਰੰਜਨ ਗੋਗੋਈ, ਜਸਟਿਸ ਐਮਬੀ ਲੋਕੁਰ ਅਤੇ ਜਸਟਿਸ ਕੁਰੀਅਨ ਜੋਸਫ਼ - ਨੇ ਚੇਲਾਮੇਸ਼ਵਰ ਦੇ ਨਿਵਾਸ 'ਤੇ ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਪੀਲ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਚਾਰ ਜੱਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਸੀਨੀਅਰ ਜੱਜਾਂ ਚੇਲਾਮੇਸ਼ਵਰ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਚਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ... (ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨੋਟਿਸ 'ਤੇ) ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ। ਇਹ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਸਾਧਾਰਨ ਘਟਨਾ ਹੈ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਾਪਰੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹਨ... ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਲੋਕਤੰਤਰ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ।
ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਹਤਾਸ਼ ਅਤੇ ਬੇਵੱਸ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਬੇਨਿਯਮੀਆਂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣਾ ਪਿਆ? ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਾਮ ਜਾਂ ਖਾਸ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਤਕਾਲੀ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਦੀਪਕ ਮਿਸ਼ਰਾ ਦੁਆਰਾ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਬੈਂਚਾਂ ਦੇ ਗਠਨ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਬ੍ਰਿਜਗੋਪਾਲ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਲੋਇਆ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗਾਵਤ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।
ਜੱਜ ਲੋਇਆ ਹਾਈ-ਪ੍ਰੋਫਾਈਲ ਸੋਹਰਾਬੂਦੀਨ ਫਰਜ਼ੀ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੇਸ 36 ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ ਸਨ। ਲੋਇਆ ਦੀ ਮੌਤ ਦਸੰਬਰ 2014 ਵਿੱਚ ਨਾਗਪੁਰ ਦੇ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਗੈਸਟ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਰਹੱਸਮਈ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਇੱਕ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਗਏ ਸਨ। ਮੌਤ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕਾਰਨ ਦਿਲ ਦਾ ਦੌਰਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਨਵੰਬਰ 2017 ਵਿੱਚ, ਕਾਰਵਾਨ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਖੁਲਾਸਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਲੋਇਆ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਪੱਕਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ

ਸੋਹਰਾਬੁਦੀਨ ਐਨਕਾਊਂਟਰ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਜੱਜ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਿਸ਼ਵਤ ਵਜੋਂ 100 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਜੇਟੀ ਉਤਪਤ, ਜੱਜ ਜੋ ਲੋਇਆ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਨੂੰ 2012 ਦੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਚਾਨਕ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹੀ ਜੱਜ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤੱਕ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰੇ। ਲੋਇਆ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਗਲੇ ਜੱਜ ਐਮਬੀ ਗੋਸਾਵੀ ਨੇ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸੀਬੀਆਈ ਵੱਲ ਉਸਦੀ ਢਿੱਲੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ, ਜੋ ਕਿ ਮਈ 2014 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਆਦਮੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ, ਲਈ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਉਂਗਲ ਉਠਾਈ। ਲੋਇਆ ਦੀ ਅਚਾਨਕ ਮੌਤ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦਾ ਰਹੱਸ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਅਣਸੁਲਝੇ ਰਹੱਸਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਢੇਰ ਹੇਠ ਦੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਤਤਕਾਲੀ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਮਿਸ਼ਰਾ ਨੇ ਉਸ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸਦੇ ਭਰਾ ਜੱਜਾਂ ਨੇ 'ਬਗਾਵਤ' ਕੀਤੀ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਰਵਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੱਜ ਲੋਇਆ ਦੀ ਮੌਤ 'ਕੁਦਰਤੀ' ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸੁਤੰਤਰ ਜਾਂਚ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ।
ਮਿਸ਼ਰਾ ਬਾਰੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ 'ਮੋਦੀ ਦਾ ਬੰਦਾ' ਹੋਣ ਦੀ ਅਫਵਾਹ ਸੀ। ਸਿਵਲ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖਦਸ਼ੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਸਮੇਤ ਕਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਗਲਾ ਘੁੱਟ ਰਹੀ ਹੈ। ਲੋਇਆ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਇੱਕ ਬੇਮਿਸਾਲ ਕਦਮ ਵਿੱਚ, ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਵਿਰੁੱਧ ਮਹਾਂਦੋਸ਼ ਮਤਾ ਲਿਆਂਦਾ। ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਬੇਚੈਨੀ ਅਤੇ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਲਈ ਇੰਨਾ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਦਲੇਰਾਨਾ ਕਦਮ ਚੁੱਕ ਸਕੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਮਹਾਂਦੋਸ਼ ਮਤਾ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ।
ਸੀਬੀਆਈ ਵਿੱਚ ਨੰਬਰ 1 ਅਤੇ ਨੰਬਰ 2 ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਣਸੁਖਾਵੀਂ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਲੜਾਈ ਨਾਲ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀਆਂ, ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਡਿੱਗ ਗਿਆ, ਪਹਿਲਾਂ
ਜੁਲਾਈ 2018 ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਗਈ। 37 ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਜੀਲੈਂਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਅਸਥਾਨਾ ਕੋਲ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਵਰਮਾ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਸਥਾਨਾ ਖੁਦ ਕਈ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ 'ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ' ਸਨ।

ਸੱਚ ਕਹਾਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਕਹਾਣੀ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਮੀਡੀਆ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ - ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਧਾ-ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਦੁਆਰਾ ਸੀਵੀਸੀ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਗਏ ਅਖੌਤੀ ਪੱਤਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਜੰਗ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਰਮਾ ਦੁਆਰਾ ਅਸਥਾਨਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਰ ਜਾਂਚਾਂ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮੋਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਭਾਜਪਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪਸੰਦੀਦਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿਸ 'ਨਵੇਂ ਭਾਰਤ' ਵਿੱਚ ਉਹ ਬਣਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਸਥਾਨਾ ਗੁਜਰਾਤ ਕੇਡਰ ਦਾ ਇੱਕ ਆਈਪੀਐਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਆਦਮੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ 2002 ਵਿੱਚ ਗੋਧਰਾ ਟ੍ਰੇਨ ਅੱਗ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਂਚ ਟੀਮ (ਐਸਆਈਟੀ) ਨੂੰ ਮੋਦੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਸੀਬੀਆਈ ਦਾ ਮੁਖੀ ਬਣੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸੰਬਰ 2016 ਵਿੱਚ ਵਧੀਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਕਤੂਬਰ 2017 ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਵਰਮਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਂਚ ਅਧੀਨ ਸੀ। ਪਰ ਮੋਦੀ ਦੇ ਪਸੰਦੀਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਸਗੋਂ ਤਰੱਕੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਝਗੜਾ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।
21 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ, ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਮੀਟ ਨਿਰਯਾਤਕ ਮੋਇਨ ਕੁਰੈਸ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਅਸਫਲ ਕਰਨ ਲਈ 2 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈਣ ਲਈ ਅਸਥਾਨਾ ਵਿਰੁੱਧ ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਮਨੋਜ ਕੁਮਾਰ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ, ਇੱਕ ਵਿਚੋਲੇ ਜਿਸਨੇ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਬੇਮਿਸਾਲ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸਥਾਨਾ ਵਿਰੁੱਧ 15 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਇੱਕ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣਾ ਬਿਆਨ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ।
ਦ ਪਾਇਨੀਅਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ, ਰਿਸ਼ਵਤ ਬਾਰੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ।38 ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵਰਮਾ ਅਤੇ ਅਸਥਾਨਾ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸੀਵੀਸੀ ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦਾ ਰਸਤਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਦੋ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ 'ਤੇ ਲਗਾ ਰਹੇ ਸਨ।
ਦੋਵਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਸਮਝਦਾਰੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਰਾਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ? ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸੀਬੀਆਈ ਦਾ ਕਾਲਰ ਫੜਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਹੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇਸ ਕਦਮ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆ। ਪੱਤਰਕਾਰ

ਰਿਤੂ ਸਰੀਨ ਨੇ ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਕਾਲਮ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਕੀ ਸੀਬੀਆਈ ਹੋਰ ਵੀ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗ ਸਕਦੀ ਹੈ?' ਸਰੀਨ, ਜਿਸਨੇ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸੀਬੀਆਈ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਚੀਜ਼ਾਂ
ਸੀਬੀਆਈ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਾੜੇ ਸਨ, ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ ਇੰਨਾ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।39
ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਵਿੱਚ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਟਾਰਨੀ-ਜਨਰਲ ਰਾਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਤੇ ਸਪੈਸ਼ਲ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਵਾਦ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲਗਾ ਰਿਹਾ ਸੀ,' ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਛੁੱਟੀ 'ਤੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਤੱਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜੁਲਾਈ ਤੋਂ ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ; ਤਾਂ, ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਇਹ ਕਿਉਂ ਆਇਆ ਕਿ ਸਮਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਦਾ ਡਰਾਮਾ ਅਟੱਲ ਹੋ ਗਿਆ? ਅਸਥਾਨਾ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਐਫਆਈਆਰ ਦੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਤ ਭੂਸ਼ਣ ਅਤੇ ਅਰੁਣ ਸ਼ੌਰੀ ਦੁਆਰਾ ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਨੂੰ ਰਾਫੇਲ ਘੁਟਾਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਜਾਂਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਅਚਾਨਕ ਫੈਸਲਾ ਕਿਉਂ ਆਇਆ?
ਸੀਬੀਆਈ ਲਈ ਮੈਦਾਨੀ ਜੰਗਾਂ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਗਰਮਾ-ਗਰਮ ਬਹਿਸ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਮਚਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਸੀਬੀਆਈ ਕੋਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਤਭੇਦਾਂ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ - ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸੀਨੀਅਰਾਂ, ਸਹਿ- ਰੈਂਕਰਾਂ ਜਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜੂਨੀਅਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ। ਮੈਂ ਖੁਦ ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਪਰ ਮਾਮਲੇ ਕਦੇ ਵੀ ਹੱਥੋਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੇ। ਅਸੀਂ ਜਿਸ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਸੀ ਉਹ ਸਿਹਤਮੰਦ ਅਸਹਿਮਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸੰਗਠਨ ਉੱਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੁਣ ਜੋ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਬਿਊਰੋ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ, ਲਾਲਚੀ ਅਤੇ ਅਨੈਤਿਕ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਖੂਨ-ਖਰਾਬਾ ਹੈ।
ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਸਫ਼ਰ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਦਰਜ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤਾਂ ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਜੋ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਇਸ ਦਲੀਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਧਰਮ ਤੇਜਾ ਦੀ ਹਵਾਲਗੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬੰਬੇ ਧਮਾਕਿਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਤੱਕ, ਸੀਬੀਆਈ ਦਾ ਟਰੈਕ ਰਿਕਾਰਡ ਸਾਨੂੰ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਸੀਬੀਆਈ ਇੰਨੀ ਸਫਲ ਰਹੀ ਕਿ ਇਸਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ (ਐਨਆਈਏ) ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧੋਖਾਧੜੀ ਜਾਂਚ ਦਫਤਰ (ਐਸਐਫਆਈਓ) ਵਰਗੇ ਨਵੇਂ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ (ਜਿਸਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ

ਸੀ)। ਫਿਰ ਵੀ, ਜਦੋਂ 2 ਜੀ ਘੁਟਾਲਾ, ਕੋਲਾ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਘੁਟਾਲਾ, ਬੋਫੋਰਸ ਘੁਟਾਲਾ ਅਤੇ ਸੋਹਰਾਬੁਦੀਨ ਕੇਸ ਵਰਗੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਆਈ, ਤਾਂ ਸੀਬੀਆਈ ਪਤਿਤ ਹੋ ਗਈ ਜਿਸਨੂੰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ 'ਪਿੰਜਰੇ ਵਾਲਾ ਤੋਤਾ' ਕਿਹਾ ਸੀ।
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾ ਤਬਦੀਲੀ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਕੁਝ ਮਾਮਲੇ ਅਚਾਨਕ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਏਅਰਸੈੱਲ ਮੈਕਸਿਸ ਕੇਸ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਬਕਾ ਕੇਂਦਰੀ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਪੀ. ਚਿਦੰਬਰਮ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਕਾਰਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਵਿੱਚ ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਚਾਰ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਵਾਧੂ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਦੋਸ਼ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬਦਲਾਅ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਤੱਥ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਪਿਛਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਯੂਪੀਏ ਸਰਕਾਰ ਦੌਰਾਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ? ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਕਿਉਂ ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ?
ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਅਗਸਤ 2013 ਵਿੱਚ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਰਕੁਨ ਨਰਿੰਦਰ ਦਾਭੋਲਕਰ ਦੇ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿੱਚ, ਤਿੰਨ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਅਮੋਲ ਕਾਲੇ, ਰਾਜੇਸ਼ ਬੰਗੇਰਾ ਅਤੇ ਅਮਿਤ ਦੇਗਵੇਕਰ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਸੀਬੀਆਈ ਦਾ ਵਕੀਲ ਸੈਸ਼ਨ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਜਿੱਥੇ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸੀਬੀਆਈ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਅਤੇ ਅਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇਸਨੂੰ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਾਂ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ? ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਹਿੰਦੂ ਜਨਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਸਮਿਤੀ ਅਤੇ ਸਨਾਤਨ ਸੰਸਥਾ ਵਰਗੇ ਸਮੂਹਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

* * * * *

2015 ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤ ਨੇ ਫਰਾਂਸ ਦੀ ਦਸੌਲਟ ਐਵੀਏਸ਼ਨ ਤੋਂ 36 ਰਾਫੇਲ ਲੜਾਕੂ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਖਰੀਦ ਲਈ ਸਰਕਾਰ-ਤੋਂ-ਸਰਕਾਰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਸੌਦੇ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਸੌਦੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਘੁਟਾਲਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਾਹੁਲ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਇਸ ਸੌਦੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।
ਜੈੱਟਾਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਯੂਪੀਏ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ 2007 ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਏਕੇ ਐਂਟਨੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਮੈਗਾ ਡੀਲ ਲਈ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ

ਟੈਂਡਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦਾਅਵੇਦਾਰਾਂ ਲਾਕਹੀਡ ਮਾਰਟਿਨ ਦੇ ਐਫ-16, ਯੂਰੋਫਾਈਟਰ ਦੇ ਟਾਈਫੂਨ, ਰੂਸ ਦੇ ਮਿਗ-35, ਸਵੀਡਨ ਦੇ ਗ੍ਰਿਪੇਨ, ਬੋਇੰਗ ਦੇ ਐਫ/ਏ-18 ਅਤੇ ਡਸਾਲਟ ਐਵੀਏਸ਼ਨ ਦੇ ਰਾਫੇਲ ਨੇ ਬੋਲੀ ਲਗਾਈ ਸੀ। ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦਸੰਬਰ 2012 ਵਿੱਚ ਬੋਲੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਡਸਾਲਟ ਐਵੀਏਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਬੋਲੀਕਾਰ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣਿਆ ਗਿਆ। ਜੈੱਟਾਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਫਰਾਂਸ ਵਿੱਚ ਬਣੇ 18 ਤਿਆਰ-ਉਡਾਣ ਵਾਲੇ ਜਹਾਜ਼ ਖਰੀਦੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ 108 ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਏਅਰੋਨਾਟਿਕਸ ਲਿਮਟਿਡ (HAL) ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਜਾਣਗੇ। ਭਾਰਤੀ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ (IAF) ਦੇ ਮੁਖੀ ਨੇ ਜੈੱਟਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਜੈੱਟਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਅਤੇ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸਖ਼ਤ ਸੌਦੇਬਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।
ਹਰੇਕ ਜੈੱਟ ਲਈ ₹ 40,526 ਕਰੋੜ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
ਪਰ ਸੌਦੇ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 2014 ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਸਨ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਅਪ੍ਰੈਲ 2015 ਵਿੱਚ, ਫਰਾਂਸ ਦੇ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰਤ ਦੌਰੇ 'ਤੇ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮੋਦੀ ਨੇ ਅਚਾਨਕ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ, 'ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲੜਾਕੂ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੰਚਾਲਨ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ [ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਫ੍ਰਾਂਸਵਾ ਓਲਾਂਦ] ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ-ਤੋਂ-ਸਰਕਾਰ ਸੌਦੇ ਦੇ ਤਹਿਤ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ 36 ਰਾਫੇਲ ਜਹਾਜ਼ ਉਡਾਣ ਭਰੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।'
ਇਹ ਐਲਾਨ ਅਚਾਨਕ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਮੋਦੀ ਦਾ ਇਸ ਸੌਦੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਿੱਜੀ ਹਿੱਤ ਸੀ। ਫਰਵਰੀ 2017 ਵਿੱਚ ਮੀਡੀਆ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁਲਾਸਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅਨਿਲ ਧੀਰੂਭਾਈ ਅੰਬਾਨੀ ਸਮੂਹ ਦੀ ਇੱਕ ਕੰਪਨੀ ਜਿਸਦੀ ਅਗਵਾਈ ਅਨਿਲ ਅੰਬਾਨੀ ਅਤੇ ਦਾਸਾਲਟ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਨੇ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਉੱਦਮ (ਜੇਵੀ) ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਸੌਦੇ ਵਿੱਚ ਆਫਸੈੱਟ ਕੰਟਰੈਕਟ - ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈ - ਇਸ ਸਾਂਝੇ ਉੱਦਮ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਦਾਸਾਲਟ ਅੰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਉੱਦਮ ਕਿਉਂ ਕਰੇਗਾ, ਜਿਸਦੇ ਸਮੂਹ 'ਤੇ '35,000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ' ਸੀ? ਇਹ ਨਵੀਂ ਕੰਪਨੀ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੌਦੇ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਬਾਰਾਂ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਜਰਬਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦਾਸਾਲਟ ਜਨਤਕ ਖੇਤਰ ਦੀ ਐਚਏਐਲ, ਜੋ ਕਿ 70 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਰੱਖਿਆ ਉਪਕਰਣ ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਦੀ ਥਾਂ ਇਸ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਲਵੇਗੀ ਜਿਸਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਜ਼ਦਾਰ ਸੀ? ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਨਾਲ ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਬਾਨੀ ਨੂੰ ਇਸ ਸੌਦੇ ਨਾਲ ₹30,000 ਕਰੋੜ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਮੋਦੀ ਦੀ ਅਮੀਰ ਉਦਯੋਗਪਤੀਆਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਇਹ ਮੋਦੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਨਹੀਂ

ਕਰਦਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੋਦੀ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਅੰਬਾਨੀ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫਰਾਂਸ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ।
ਹਾਲਾਤ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਵਧੇ, ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਵਿਗੜ ਗਏ। ਅਗਸਤ 2018 ਵਿੱਚ ਮੀਡੀਆ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁਲਾਸਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਓਲਾਂਦ ਅਤੇ ਮੋਦੀ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝੌਤਾ ਪੱਤਰ (ਐਮਓਯੂ) 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਦੋ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ, ਅਨਿਲ ਅੰਬਾਨੀ ਦੀ ਰਿਲਾਇੰਸ ਐਂਟਰਟੇਨਮੈਂਟ ਨੇ ਓਲਾਂਦ ਦੀ ਸਾਥੀ, ਅਦਾਕਾਰਾ ਜੂਲੀ ਗਾਇਤ ਨਾਲ ਇੱਕ ਫਿਲਮ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸੌਦਾ ਕੀਤਾ। ਉਡੀਕ ਕਰੋ, ਹੋਰ ਆਉਣਾ ਬਾਕੀ ਸੀ। 22 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ, ਸਾਬਕਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਓਲਾਂਦ ਨੇ ਮੀਡੀਆਪਾਰਟ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਇੱਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ, 'ਸਾਡਾ ਇਸ (ਆਫਸੈੱਟ ਸਾਥੀ ਦੀ ਚੋਣ) ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਇਸ ਸੇਵਾ ਸਮੂਹ (ਰਿਲਾਇੰਸ) ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਡਸਾਲਟ ਨੇ ਅੰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਵਿਕਲਪ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਅਸੀਂ ਵਾਰਤਾਕਾਰ ਨੂੰ ਲਿਆ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।'
ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੋਸ਼, ਬੇਅੰਤ ਸਵਾਲ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਅਜੇ ਵੀ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਸੀ:
1. ਕੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨੇ ਰੱਖਿਆ ਖਰੀਦ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਬਾਈਪਾਸ ਕੀਤਾ? ਕੀ ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੈਬਨਿਟ ਮੰਤਰੀ, ਵਿੱਤ ਮੰਤਰਾਲੇ ਜਾਂ ਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਲੈ ਲਓ। ਅਪ੍ਰੈਲ 2015 ਵਿੱਚ ਅਚਾਨਕ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਫਰਾਂਸ ਤੋਂ 36 ਰਾਫੇਲ ਜੈੱਟ ਖਰੀਦੇਗਾ, ਐਕੁਇਜ਼ੀਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਬੋਰਡ ਵਿੱਚ ਸੀ?
2. ਸਤੰਬਰ 2016 ਵਿੱਚ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਹਸਤਾਖਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੌਦਾ ਇਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਖਰਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਮੀਡੀਆ ਰਿਪੋਰਟਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਯੂਪੀਏ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ (2012 ਤੋਂ) ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੌਦੇ ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਜੈੱਟ ਦੀ ਕੀਮਤ ਅਸਲ ਕੀਮਤ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ਸੱਚ ਕੀ ਹੈ? ਹਰੇਕ ਰਾਫੇਲ ਜੈੱਟ ਦੀ ਕੀਮਤ ਕੀ ਹੈ?
3. ਮੋਦੀ ਦੇ ਸੌਦੇ ਵਿੱਚ HAL ਨੂੰ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਟ੍ਰਾਂਸਫਰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
ਰੱਖਿਆ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਦੀ 'ਮੇਕ ਇਨ ਇੰਡੀਆ' ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਹੁਲਾਰਾ। ਕੀ ਇਹ ਇੱਕ ਸਿਆਣਾ ਫੈਸਲਾ ਸੀ?
4. ਇਸ ਸੌਦੇ ਵਿੱਚ ਅਨਿਲ ਅੰਬਾਨੀ ਦੀ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸੀ? ਕੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸ਼ੁੱਧ ਸੀ? ਇਤਫ਼ਾਕ?
ਹੁਣ ਤੱਕ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਜਾਂ ਤਾਂ ਘਿਣਾਉਣੇ, ਖਾਰਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਅਨਿਯਮਿਤ ਸਵੈ-ਵਿਰੋਧੀ ਬਿਆਨ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਾਰਟੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਕੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾ ਕੀਮਤ ਦੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਜੋ ਜੈੱਟ ਖਰੀਦ ਰਹੇ ਹਾਂ ਉਹ ਯੂਪੀਏ ਦੁਆਰਾ ਸੌਦੇਬਾਜ਼ੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜੈੱਟਾਂ ਵਰਗੇ

ਨਹੀਂ ਹਨ - ਨਵੇਂ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਨੁਕੂਲਿਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ 'ਤੇ, ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਗੁਪਤ ਹਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਜਨਤਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੋਦੀ ਦੀ ਫਰਾਂਸ ਫੇਰੀ ਦੌਰਾਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਭਾਰਤ-ਫਰਾਂਸ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, 'ਜਹਾਜ਼ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰ ਉਸੇ ਸੰਰਚਨਾ 'ਤੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ਦੁਆਰਾ ਟੈਸਟ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ (ਜੋ ਕਿ ਯੂਪੀਏ ਸ਼ਾਸਨ ਦੌਰਾਨ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਹੋਈ ਸੀ)।'
ਜੇਕਰ ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸੱਚ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੈੱਟਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਫਰਾਂਸ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਸੌਦੇ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟਿੰਗ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਕੁਝ ਨਵੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 'ਨਵਾਂ ਯੁੱਗ ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਰੇਂਜ ਮਿਜ਼ਾਈਲ ਮੀਟਿਓਰ' ਅਤੇ 'ਇਜ਼ਰਾਈਲੀ ਹੈਲਮੇਟ ਮਾਊਂਟਡ ਡਿਸਪਲੇ', ਪਰ ਇਹ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾ ਵਾਧਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਫਿਰ, ਕੀ ਕੀਮਤ ਯੂਪੀਏ ਦੁਆਰਾ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕੀਮਤ ਤੋਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾ ਸੀ? ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੈੱਟਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਕੀਮਤ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਟੈਕਸਦਾਤਾਵਾਂ ਦਾ ਪੈਸਾ ਭਾਰਤੀ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ਲਈ ਫਿਗਰ ਜੈੱਟ ਖਰੀਦਣ ਵਿੱਚ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਵਜੋਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪੈਸੇ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਹਿੱਸਾ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ - ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਫੇਲ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਮੀਡੀਆ ਜਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੁੱਖ ਮੁੱਦਿਆਂ ਤੋਂ ਧਿਆਨ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਓਲਾਂਦ ਦੇ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਫਰਾਂਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਡਸਾਲਟ ਐਵੀਏਸ਼ਨ ਦੇ ਬੁਲਾਰੇ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤੇ ਜੋ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਨ - ਕਿ ਡਸਾਲਟ ਨੇ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਓਲਾਂਦ ਝੂਠ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਪਾਣੀ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵਹਿ ਗਿਆ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੌਖਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ - ਜਾਂਚ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿਓ। ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ, ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ

ਸਿਵਲ ਸੁਸਾਇਟੀ ਸਾਰੇ ਸੌਦੇ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਸੰਸਦੀ ਕਮੇਟੀ ਜਾਂਚ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।
ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੋਫੋਰਸ ਸੌਦੇ ਵਿੱਚ ₹64 ਕਰੋੜ ਦੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਭੁਗਤਾਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਕਿਵੇਂ ਦਿੱਤਾ। 24 ਮਾਰਚ 1986 ਨੂੰ, ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਸਵੀਡਿਸ਼ ਹਥਿਆਰ ਨਿਰਮਾਤਾ ਏਬੀ ਬੋਫੋਰਸ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਲਈ 400 155 ਐਮਐਮ ਹਾਵਿਟਜ਼ਰ ਤੋਪਾਂ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਲਈ ₹1,437 ਕਰੋੜ ਦਾ ਸੌਦਾ ਕੀਤਾ। 16 ਅਪ੍ਰੈਲ 1987 ਨੂੰ, ਸਵੀਡਿਸ਼ ਰੇਡੀਓ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੰਪਨੀ ਨੇ ਵਿਚੋਲੇ ਓਟਾਵੀਓ ਕਵਾਟਰੋਚੀ (ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਇਤਾਲਵੀ ਪਤਨੀ ਸੋਨੀਆ ਦੇ ਕਰੀਬੀ ਇੱਕ ਇਤਾਲਵੀ ਕਾਰੋਬਾਰੀ) ਰਾਹੀਂ ਸੌਦੇ ਨੂੰ ਹੜੱਪਣ ਲਈ ਚੋਟੀ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਅਤੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਨੇ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸਨੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਵਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਚੋਲਾ ਇਸ ਸੌਦੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਇੱਕ ਜੇਪੀਸੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਉਠਾਈ ਗਈ। 6 ਅਗਸਤ ਨੂੰ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੰਗ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਬੀ ਸ਼ੰਕਰਾਨੰਦ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜੇਪੀਸੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ।
ਜੇਕਰ ਸਵੀਡਿਸ਼ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਰੋਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਜੇਪੀਸੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਵਾਲ ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਾਫੇਲ ਸੌਦੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਰਵਾਈ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇੱਕ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕ ਇਸ ਤੋਂ ਕੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈ? ਦੇਸ਼ ਜੇਪੀਸੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮੋਦੀ ਚੁੱਪ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਮੰਤਰੀ ਦਾਅਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸੌਦੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਅਣਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਰਾਫੇਲ ਮਾਮਲਾ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਗਿਆ। ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਬਕਾ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਯਸ਼ਵੰਤ ਸਿਨਹਾ, ਅਰੁਣ ਸ਼ੌਰੀ (ਜੋ ਦੋਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਜਪਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨ) ਅਤੇ ਵਕੀਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਤ ਭੂਸ਼ਣ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੁਆਰਾ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਜਾਂਚ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। 14 ਦਸੰਬਰ 2018 ਨੂੰ, ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਰੰਜਨ ਗੋਗੋਈ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਤਿੰਨ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਅਤੇ ਜੱਜ ਸੰਜੇ ਕਿਸ਼ਨ ਕੌਲ ਅਤੇ ਕੁਰੀਅਨ ਜੋਸਫ਼ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਵਾਲੇ ਬੈਂਚ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸੀਲਬੰਦ ਲਿਫਾਫੇ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਗਲਤ ਜਾਣਕਾਰੀ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਦਾ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਰਾਫੇਲ ਸੌਦੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਫਾਈਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਆਡੀਟਰ

ਜਨਰਲ (CAG) ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਕਿ ਇਸਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸੰਸਦ ਦੀ ਪਬਲਿਕ ਅਕਾਊਂਟਸ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜੋ 'ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ਸੰਸਕਰਣ' ਜਨਤਕ ਕਰੇਗੀ।
ਇਹ ਸਾਰੇ 'ਤੱਥ' ਗਲਤ ਸਨ। ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਕੈਗ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੀਏਸੀ ਵੱਲੋਂ ਕੈਗ ਦੁਆਰਾ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਧਣ ਦੀ ਕੋਈ ਉਦਾਹਰਣ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੀਲਬੰਦ ਲਿਫਾਫੇ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ 'ਗੁਪਤ' ਨੋਟ ਦੁਆਰਾ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ 'ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਗਲਤੀਆਂ' ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ। ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਹੋਰ ਆਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਅੰਬਾਨੀ ਭੈਣ-ਭਰਾ, ਮੁਕੇਸ਼ ਅਤੇ ਅਨਿਲ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਫਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਜੋ ਵੱਖ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਪਾਰਕ ਸਮੂਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੇ ਸਨ।
ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਉਸੇ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਗਿਆਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ, 14 ਨਵੰਬਰ 2019 ਨੂੰ, ਗੋਗੋਈ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਠੀਕ ਪਹਿਲਾਂ, ਬੈਂਚ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਿਹਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ 'ਜਿੱਤ' ਵਜੋਂ ਸਮਝਿਆ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਸਿਨਹਾ, ਸ਼ੌਰੀ ਅਤੇ ਭੂਸ਼ਣ ਨਿਰਾਸ਼ ਸਨ ਪਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਅਸਲ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ, ਵਕੀਲ ਮਨੋਹਰ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਪਿਨ ਢਾਂਡਾ ਚੁੱਪ ਰਹੇ। ਸ਼ਰਮਾ ਚੁੱਪ ਕਿਸਮ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਸਮੇਤ ਕਈ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਜਨਹਿੱਤ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ (ਪੀਆਈਐਲ) ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਕੋਲਾ ਬਲਾਕ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਘੁਟਾਲੇ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਵੈਧਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਮਈ 2015 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੂੰ 'ਘਟਨਾਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੈਰ-ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ' ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਵੀਂ ਪੀਆਈਐਲ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਲਗਭਗ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਸ਼ਰਮਾ ਸਿਨਹਾ, ਸ਼ੌਰੀ ਅਤੇ ਭੂਸ਼ਣ ਦੇ ਦਖਲ ਕਾਰਨ 'ਸਫਲ' ਰਿਹਾ। ਪਰ ਉਸਨੇ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਕਿਉਂ ਕਹਾਂ? ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਅਸਲ ਪਟੀਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸਮੀਖਿਆ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦੋਵੇਂ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਸਲ ਰਿਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਰਿਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ: 'ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ

ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਖਾਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਸਾਡਾ ਅਸਲ ਫੈਸਲਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 32 ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਧਾਰਤ ਸੀ।' ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਗਿਆਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਧਾਰਾ 32 ਸਿਰਫ਼ ਉਦੋਂ ਹੀ ਇੱਕ ਕਾਰਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਰਾਫੇਲ ਸਮਝੌਤੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰਮਾ ਦੀ ਪਟੀਸ਼ਨ 'ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਖਾਰਜ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ 10 ਅਕਤੂਬਰ 2018 ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿ ਉਹ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਢੁਕਵੀਂਤਾ ਅਤੇ ਸਮੱਗਰੀ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਸੀਮਤ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਫਿਰ ਸਿਖਰਲੀ ਅਦਾਲਤ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕਰੇਗੀ? ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਦੋ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਵਾਲ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ, ਮੂਲ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕੀ ਸੀ? ਦੂਜਾ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਧਾਰਾ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਪਣੀਆਂ ਰਿੱਟ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਦਾਅਵੇ ਦੀ ਢੁਕਵੀਂਤਾ ਬਾਰੇ ਸ਼ੱਕ ਸੀ?
ਜਸਟਿਸ ਕੁਰੀਅਨ ਜੋਸਫ਼ ਦਾ ਸਹਿਮਤੀ ਵਾਲਾ ਪਰ ਵੱਖਰਾ ਫੈਸਲਾ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਸਿਨਹਾ, ਸ਼ੌਰੀ ਅਤੇ ਭੂਸ਼ਣ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਸੀਬੀਆਈ ਹੁਣ ਤਸਵੀਰ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਦਖਲ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਬਿਊਰੋ ਦੁਆਰਾ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਰਾਫੇਲ ਮਾਮਲਾ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਹੁਣ ਸੀਬੀਆਈ ਦਾ ਬੱਚਾ ਹੈ। ਜੋਸਫ਼, ਜੋ ਕਿ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਇੱਕ ਹੁਕਮਨਾਮੇ (ਜਾਂ ਇੱਕ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਾਏ ਜੋ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਬੰਧਨਯੋਗ ਹੈ) ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਹੈ, ਨੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਲਾਈਨ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣਾਇਆ। ਇਹ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਉਸਨੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਕਿਹਾ: '... ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਫੈਸਲਾ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ (ਸੀਬੀਆਈ) ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਖੜਾ ਹੋਵੇਗਾ... (ਸ਼ਿਕਾਇਤ) 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ... (ਕਾਨੂੰਨ) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ।'
ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜੋਸਫ਼ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ (ਜੋ ਕਿ ਧਾਰਾ 32 ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੀਮਤ ਹਨ) ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵਿਆਪਕ ਹਨ। ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਨ ਅਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀਬੀਆਈ ਨਵੰਬਰ 2013 ਦੇ ਲਲਿਤਾ ਕੁਮਾਰੀ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਪੰਜ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ (ਗੋਗੋਈ ਸਮੇਤ) ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਈ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼

ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਜਾਂਚ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਸੂਚਨਾ ਰਿਪੋਰਟ (ਐਫਆਈਆਰ) ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਜੇ ਮੈਂ ਸੀਬੀਆਈ ਦਾ ਸੰਯੁਕਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ (ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ) ਹੁੰਦਾ - ਇਹ ਅਹੁਦਾ ਮੈਂ 1992-93 ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਲਿਆ ਸੀ - ਰਾਫੇਲ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜੋਸਫ਼ ਦੇ ਸਹਿਮਤੀ ਵਾਲੇ ਪਰ ਵੱਖਰੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਮੈਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਦਾ ਕਿ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਰੋਕਥਾਮ ਕਾਨੂੰਨ, 1988 ਦੇ ਪੈਰਾ 17A ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਿੱਚ, ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਸਿਨਹਾ, ਸ਼ੌਰੀ ਅਤੇ ਭੂਸ਼ਣ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਰਸੋਨਲ ਵਿਭਾਗ (ਡੀਓਪੀ) ਤੋਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਰਾਫੇਲ ਮਾਮਲਾ ਜੋ ਕਿ ਚੀਕਦਾ ਬੱਚਾ ਹੈ, ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਊਰੋ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ, ਇਸਨੂੰ ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਡੀਓਪੀ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਮੋਦੀ ਸ਼ਾਸਨ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਵਾਲ ਹੈ।

* * * * *

ਅਪਰਾਧ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਹ ਰਾਜ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ, ਜੋ ਪੁਲਿਸ, ਸੀਬੀਆਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨਾ, ਦੋਸ਼ੀਆਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣਾ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਆਂ ਦੇ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣਾ। ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਕਈ ਦੋਸ਼ ਹਨ, ਤਾਂ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਖੁਦ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਸੀਬੀਆਈ ਅਕਸਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ, ਕਿਸੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਸੀਬੀਆਈ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਫੈਸਲਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਭਿਆਸ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਕੇਸ ਨੂੰ ਤਰਕਪੂਰਨ ਅੰਤ ਤੱਕ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਇਹ ਕਿਹੜੇ ਮਾਮਲੇ ਸਨ? ਅਤੇ ਕਿਹੜੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ?
ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਮੁੰਬਈ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ (ਹੁਣ ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ) ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।
ਸੋਹਰਾਬੁਦੀਨ ਸ਼ੇਖ ਫਰਜ਼ੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਮਾਮਲਾ। 41 ਫਿਰ ਵੀ, ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਬੋਫੋਰਸ ਘੁਟਾਲੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ

ਯੂਕੇ-ਅਧਾਰਤ ਹਿੰਦੂਜਾ ਭਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਵੀਡਿਸ਼ ਫਰਮ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਲਈ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ।
ਸਬੂਤ - ਬਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ!42 ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਦੇਰੀ ਲਈ ਕੋਈ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 'ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਛੁੱਟੀ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਐਸਪੀਐਲ) ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ 4,522 ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਬੇਲੋੜੀ ਦੇਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਧਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹਾਂ,'
ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ। 43
ਅਗਸਤ 2012 ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਗੁਜਰਾਤ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭਾਜਪਾ ਮੰਤਰੀ, ਮਾਇਆ ਕੋਡਨਾਨੀ ਨੂੰ 2002 ਵਿੱਚ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਦੇ ਨਰੋਦਾ ਪਾਟੀਆ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਰਾਜ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਭਿਆਨਕ ਫਿਰਕੂ ਕਤਲੇਆਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਭੜਕਾਊ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ 28 ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ। ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਗੁਜਰਾਤ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ 20 ਅਪ੍ਰੈਲ 2018 ਨੂੰ, ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾ ਬਰੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਹੋਣ ਤੱਕ, ਅਜਿਹਾ 180 ਡਿਗਰੀ ਮੋੜ ਕਿਵੇਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ? ਸੀਬੀਆਈ ਕੋਲ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਲਈ 90 ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਸਮੇਂ, ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਕੋਡਨਾਨੀ ਦੀ ਬਰੀ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਪੂਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ, ਤਾਂ ਖ਼ਬਰ ਆਈ ਕਿ ਸੋਹਰਾਬੁਦੀਨ ਫਰਜ਼ੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸਾਰੇ 22 ਮੁਲਜ਼ਮ, ਜਿਸਦੀ ਜਾਂਚ ਸੀਬੀਆਈ 2010 ਤੋਂ ਗੁਜਰਾਤ ਅਪਰਾਧਿਕ ਜਾਂਚ ਵਿਭਾਗ (ਸੀਆਈਡੀ) ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਨੂੰ ਮੁੰਬਈ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੀਬੀਆਈ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੀਬੀਆਈ ਜੱਜ ਐਸਜੇ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਫ਼ਸੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਬੇਵੱਸ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਅਤੇ ਕਥਿਤ ਅਪਰਾਧਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਗੱਠਜੋੜ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। ਤਿੰਨ ਲੋਕ ਮਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ - ਸੋਹਰਾਬੁਦੀਨ ਸ਼ੇਖ, ਤੁਲਸੀਰਾਮ ਪ੍ਰਜਾਪਤੀ ਅਤੇ ਕੌਸਰ ਬੀ - ਅਤੇ ਤੇਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ। ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਭਾਰਤੀ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਘੋਰ ਅਸਫਲਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਦਖਲ ਦੀ ਬਦਬੂ ਵਜੋਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ, ਰਹੱਸਮਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਕਲੀਨ ਚਿੱਟ ਮਿਲੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਆਖਰੀ ਪੜਾਅ ਤੱਕ,

ਯਾਨੀ ਨਵੰਬਰ 2018 ਵਿੱਚ, ਆਖਰੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੇ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ ਸੀ, ਸਾਬਕਾ ਡੀਆਈਜੀ ਦਹਿਆਜੀ ਗੋਬਰਜੀ ਵਣਜਾਰਾ ਅਤੇ
ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਪਾਂਡਿਅਨ ਮੁੱਖ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ।44
ਦੂਜਾ, ਜੱਜ ਨੇ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਦੂਜੀ 'ਕਲੀਨ ਚਿੱਟ' ਦੇ ਦਿੱਤੀ - ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀ - ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮੁਕੱਦਮੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਵੈ-ਵਿਰੋਧੀ ਬਿਆਨ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੋਸ਼ੀ ਸਨ ਪਰ ਜੇਕਰ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਬਿਆਨ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਬੇਵੱਸ ਸਨ। ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 92 ਗਵਾਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਿਆਨ ਬਦਲ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਇਹ ਸੀਬੀਆਈ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਜਾਂਚ ਕਰੇ ਕਿ ਇੰਨੇ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹ ਬਿਆਨ ਕਿਉਂ ਬਦਲ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਟੁੱਟਣ ਦਿੱਤਾ।
ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਛਪੇਗੀ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਆਵੇਗੀ, ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।
ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ। ਸਵਾਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹਨ। ਏਜੰਸੀ ਕਿਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹੜਾ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਸੀਬੀਆਈ ਕਦੋਂ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੋਂ ਨਹੀਂ? ਬਿਊਰੋ ਕਦੋਂ ਇੱਕ ਵਾਧੂ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਅਤੇ ਕਦੋਂ ਇਹ ਮੁੱਢਲੇ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਜ਼ਮਾਨਤ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਹੱਸਮਈ ਹੱਥ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਉਹ ਹੱਥ ਕਹਾਵਤ ਵਾਲੇ ਫ੍ਰੈਂਕਨਸਟਾਈਨ ਦੇ ਰਾਖਸ਼, ਅਪਰਾਧੀ-ਰਾਜਨੇਤਾ-ਨੌਕਰਸ਼ਾਹ ਗੱਠਜੋੜ ਦਾ ਹੈ।

ਸੋਹਰਾਬੂਦੀਨ-ਕੌਸਰ ਬੀ ਟਵਿਨ ਮਰਡਰ ਕੇਸ: 2005

ਸੋਹਰਾਬੁਦੀਨ ਕੇਸ ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਹੈ - ਗਵਾਹਾਂ ਅਤੇ ਜਾਂਚਕਰਤਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਜੋ ਅਕਸਰ ਇੱਕੋ ਤਰੰਗ-ਤਰੰਗ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਕਈ ਵਾਰ ਸਾਡੇ ਨਿੱਜੀ ਅਨੁਭਵ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦੀ ਬਿਹਤਰ ਸਮਝ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਮੈਂ ਖੁਦ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ ਵਿਰੋਧੀ ਗਵਾਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਚਿੰਤਾ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਸਮਝਦਾ।

ਇਹ 1996 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਅਪ੍ਰੈਲ 1996 ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ। ਮੈਂ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਤਿਲਕ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਾਸਪੋਰਟ ਅਧਿਕਾਰੀ ਭਾਸਕਰ ਮਿੱਤਰਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਭਾਰਤੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਸੇਵਾ (IFS) ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਮਿੱਤਰਾ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਟੀਮ - ਸਪੈਸ਼ਲ ਟਾਸਕ ਫੋਰਸ - ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅੰਗ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ ਭੱਜਣ ਵਾਲੇ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਮਦਦ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਅਤੇ ਮਿੱਤਰਾ ਨੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸੁਚਾਰੂ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਉਸ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ, ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਪਾਰਕਿੰਗ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ।
ਪਾਰਕਿੰਗ ਏਰੀਆ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀ ਮਾਰੂਤੀ 800 ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਇਸਦਾ ਡਰਾਈਵਰ ਅਗਲੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਪੈਰ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ 40 ਵਾਰ ਅੱਖ ਮਾਰਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਮਾਰੂਤੀ ਕਾਰ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦਿਨ ਸਨ ਜਦੋਂ ਅੰਬੈਸਡਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਸ ਖਾਸ ਮਾਰੂਤੀ 'ਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ (MHA) ਦਾ ਸਟਿੱਕਰ ਸੀ - ਜਿਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੱਕੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਅਤੇ ਭਾਸਕਰ ਦੋਵੇਂ ਗੱਡੀ ਕੋਲ ਗਏ, ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਜਗਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕੁਝ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ। ਮੇਰਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਕਿ MHA ਦੇ ਅਸਲੀ ਕਾਰ ਸਟਿੱਕਰ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਸਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਗੰਭੀਰ ਗੱਲ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸ਼ਹਿਰ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਨਾਹ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਤਿਲਕ ਮਾਰਗ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਮੇਰੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਰਜ ਕਰ ਲਈ। ਰਸਮੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫਤਰ (CGO) ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਗਿਆ।
ਅਪ੍ਰੈਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋ ਗਿਆ।
ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਬਾਅਦ, ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਪਟਿਆਲਾ ਹਾਊਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਦੇ ਇਸ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਚਾਨਕ, ਮੈਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਈ ਜਾ ਸਕੇ। ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰੀ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਦਾਅਵੇ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਮੇਰਾ ਬਿਆਨ ਵੀ

ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਗਲਤੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤਾ ਸੀ।
ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਮੈਨੂੰ 16 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਤੱਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੀ ਲੱਗਿਆ। ਜਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿ ਲਵਾਂ, ਮੇਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੀ। ਪਰ ਇਹ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ (IO) ਦੁਆਰਾ ਮੇਰੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਭਿਆਨਕ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ IO ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ IO ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਬਿਆਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ, ਭਾਵੇਂ ਤਕਨੀਕੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਡਰਾਈਵਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ 16 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਗਵਾਹ ਐਲਾਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।
ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਦਰ ਅੰਦਾਜ਼ਨ 46 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੇਰਲ ਵਿੱਚ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਦਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ 84 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਮਾੜੀ (10 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) ਹੈ। ਮੈਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੱਸਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕਈ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਦਰ ਇੰਨੀ ਘੱਟ ਕਿਉਂ ਹੈ। ਸੋਹਰਾਬੂਦੀਨ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤੇ, ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਨੇ ਜਾਂਚਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ। ਕੁਝ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਲਈ, ਸੋਹਰਾਬੂਦੀਨ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਕੌਸਰਬੀ ਨੂੰ ਨਵੰਬਰ 2005 ਵਿੱਚ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਾਂਚ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੱਕ ਸੁਸਤ ਰਹੀ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ 'ਸੁੱਕੇ' ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸ਼ਰਾਬੀ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਦੁਆਰਾ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਧੁੰਦਲਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਉਤਰਾਅ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ। ਪਰ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਨੇ ਇਸ ਕੇਸ ਨੂੰ ਵਿਲੱਖਣ ਬਣਾਇਆ ਉਹ ਹੈ ਇਸਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਜਿਸਦੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਖਤਰਨਾਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਨ।
ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਸੀ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਕਈ ਘਿਨਾਉਣੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਸੀ, ਕਤਲ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੰਗਾਮਾ, ਅਗਵਾ, ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈਣ ਅਤੇ ਜਬਰੀ ਵਸੂਲੀ ਤੱਕ। ਉਸਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਇੱਕ ਰਾਜ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦੂਜੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਸਮੇਤ ਇੱਕ 'ਮੁਕਾਬਲੇ' ਵਿੱਚ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ

ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ 'ਭੇਦ' ਬਾਰੇ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਧਾਰਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਤੱਥ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੱਕ, ਦੋਵੇਂ ਕਤਲ ਅਣਪਛਾਤੇ ਰਹੇ।
ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਜਾਂਚ ਜਾਂ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਜੇਕਰ ਪੁਲਿਸ ਖੁਦ (ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ) ਕਰਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਉਸ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਅਪਰਾਧ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਗੁਣਾਂ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦੋਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਅੰਤਿਮ ਫੈਸਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ - ਸੈਸ਼ਨ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ - ਕਿ ਕੀ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧੇਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।
ਸੋਹਰਾਬੂਦੀਨ ਅਤੇ ਕੌਸਰ ਬੀ ਦੇ ਦੋਹਰੇ ਕਤਲਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਗੁਜਰਾਤ ਦੀ ਇੱਕ ਆਈਪੀਐਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਗੀਤਾ ਜੌਹਰੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਜਾਂਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਬਾਹਰੀ ਮੁੱਦੇ ਉਠਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਠਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅੰਤਰਿਮ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੋਹਰਾਬੂਦੀਨ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਿਮ ਅਦਾਲਤੀ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਦਖਲ ਵਿੱਚ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਸਾਬੋਤਾਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਸਨੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਮੁਕੱਦਮਾ ਮੁੰਬਈ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਤਲਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ 38 ਵਿਅਕਤੀਆਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਰਜ ਕੀਤਾ। ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ 15 ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟਾਂ ਵਿੱਚ ਜੌਹਰੀ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ 22 ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਸਭ 2013 ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।
ਗੁਜਰਾਤ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੁਆਰਾ ਅੱਠ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੁਕੱਦਮਾ ਸੀਬੀਆਈ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਪਹਿਲੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ ਅਚਾਨਕ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੀ ਕਿ ਸੋਹਰਾਬੂਦੀਨ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ 'ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤੱਕ ਉਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇ।' ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਗਲੇ ਜੱਜ ਬ੍ਰਿਜਗੋਪਾਲ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਲੋਇਆ ਦੀ ਸ਼ੱਕੀ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਤੀਜੇ ਜੱਜ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ 2014 ਵਿੱਚ

ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ, ਜੋ ਕਿ ਸੰਜੋਗ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਆਖਰੀ ਫੈਸਲਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸਾਰੇ 22 ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
ਇਸ ਗਾਥਾ ਦੇ ਅੰਤ 'ਤੇ, ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਲਹੂ-ਲੁਹਾਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੀਬੀਆਈ ਜੱਜ ਐਸਜੇ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ: 'ਸੀਬੀਆਈ ਕੋਲ ਇੱਕ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਸੋਚੀ-ਸਮਝੀ ਥਿਊਰੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪਟਕਥਾ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਫਸਾਉਣਾ ਸੀ।'
ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਵਕੀਲ ਮਾਜਿਦ ਮੇਮਨ ਦੁਆਰਾ ਉਠਾਏ ਗਏ ਢੁਕਵੇਂ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।
ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਅਜੇ ਗੋਇਲ ਨੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਫੈਸਲੇ (6 ਜਨਵਰੀ 2019 ਨੂੰ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ) ਵਿੱਚ, ਗੈਰ-ਇਰਾਦਤਨ ਕਤਲ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਤਿੰਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ: 'ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ, ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਜੋ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਮੀ ਜਾਂ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਕੇਸ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਰੁਝਾਨ ਕਾਰਨ ਡਿੱਗਿਆ ਹੈ।'
ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਮੁੱਕਰ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਂਚਾਂ ਅਸਫਲ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ 'ਮਨੋਂ ਲੁਟਾਇਆ' ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
ਮੁਕੱਦਮਾ ਕਿਵੇਂ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਹੈ? ਪਹਿਲਾਂ, ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ (ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 161 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ) ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਰਹਿਤ ਬਿਆਨ ਹਨ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸਨੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨਾਂ 'ਤੇ ਪੜ੍ਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕੀਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੱਜ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ, ਗਵਾਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਗਵਾਹ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਹੁੰ 'ਤੇ ਜੋ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਉਹ ਸੰਸਕਰਣ ਹਨ ਜੋ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ IO ਵੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸਹੁੰ 'ਤੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਉਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਉਸਨੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ

ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਭਾਰਤੀ ਜੱਜ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।
ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਆਮ ਭਾਰਤੀ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਉਸ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਫ਼ਸੋਸਨਾਕ ਸਥਿਤੀ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਕੁਝ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੇ ਤੀਜੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਬੂਤ ਘੜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਿਟਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਮਾਨਦਾਰ ਲੋਕ ਹਨ। ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਸੁਰਖੀਆਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਮ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਭਰੋਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਡਿਫਾਲਟ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇੱਕ ਗਵਾਹ 'ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਹੁੰ ਖਾ ਕੇ ਝੂਠ ਬੋਲਦਾ ਹੋਵੇ। ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਖ਼ਤ ਸੋਚਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਅਪਰਾਧਿਕ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸੁਧਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।
ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਿਸਟਮ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਗੁਆਉਣ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀ ਆਪਣੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਆਕਾਵਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਕਈ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਬਿਆਨ ਜਾਂ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਟਾਡਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੁਝ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਸਾਉਣ ਲਈ ਇਸਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨਸਾਜ਼ਾਂ ਨੇ ਟਾਡਾ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਖਤਮ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਇੱਕ ਘਟੀਆ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਸੀ, ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਹੱਲ ਨਹੀਂ।
ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ, ਜੇਕਰ ਫੈਡਰਲ ਬਿਊਰੋ ਆਫ਼ ਇਨਵੈਸਟੀਗੇਸ਼ਨ (FBI) ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਵੀ ਬਿਆਨ ਝੂਠਾ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਬੰਧਤ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਸੱਦਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਡੈਮੋਕਲਸ ਤਲਵਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠੇ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਨਾਰਕੋ ਅਤੇ ਪੌਲੀਗ੍ਰਾਫ ਟੈਸਟਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਪ੍ਰੋਸੀਜਰ ਕੋਡ (CrPC) ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਏਗੀ। ਇਹ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਪਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਟ੍ਰਾਇਲ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧੀ ਐਲਾਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਇਦ ਸਿੰਗਾਪੁਰ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜਿੱਥੇ ਸਾਡੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕੋਡ ਹੈ। ਉਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ, ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਹਰੇਕ ਗਵਾਹ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂਚ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਹਰੀ ਜਾਂਚ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗਵਾਹ ਅਤੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕੋ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਉਪਾਅ ਹੈ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਦੇ ਦੋ ਸੈੱਟਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣਾ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਛਾਪਣਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਰਪੱਖ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਸੀਲਬੰਦ ਰੱਖਣਾ। ਜੇਕਰ ਬਿਆਨ ਦੀ ਸੱਚਾਈ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵਿਵਾਦ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਕਾਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜਾਂਚਕਰਤਾ ਅਤੇ ਗਵਾਹ ਦੋਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀਡੀਓ ਬਿਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨਾ ਵੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾ।
ਸਾਨੂੰ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਦੇ ਰੁਝਾਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਮੂਲ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲੱਖਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਹੈ। ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 25 ਏ ਇੱਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਆਫ਼ ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ (ਡੀਪੀ) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਗਵਾਹ ਧਮਕੀਆਂ, ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਜਾਂ ਲਾਲਚ ਕਾਰਨ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।
ਆਪਣੀ ਸੇਵਾਮੁਕਤੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ, ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਇੱਕ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਬੇਮਿਸਾਲ ਕਦਮ ਵਿੱਚ, 17 ਅਪ੍ਰੈਲ 1995 ਨੂੰ, ਮੈਂ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਓਪ-ਐਡ ਪੰਨੇ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧੀ-ਰਾਜਨੇਤਾ-ਨੌਕਰਸ਼ਾਹ ਗੱਠਜੋੜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ। ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਬੋਫੋਰਸ ਘੁਟਾਲੇ ਅਤੇ ਸਿਕਿਓਰਿਟੀਜ਼ ਘੁਟਾਲੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਜਾਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਕਾਰਨ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਪ੍ਰੈਸ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੀਬੀਆਈ ਸਟਾਫ਼ਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਅੰਦਰੂਨੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਨਤਾ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
ਮੇਰੇ ਗੁੱਸੇ ਨੇ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ। ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ, ਨਵਭਾਰਤ ਟਾਈਮਜ਼ ਨੇ 26 ਅਪ੍ਰੈਲ 1995 ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਪਾਦਕੀ ਛਾਪੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਲੇਖ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਬੰਗਾਲੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ, ਆਨੰਦਬਾਜ਼ਾਰ ਪੱਤਰਿਕਾ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇੱਕ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸੇਵਕ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਸਿੰਡੀਕੇਟਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਕਿ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮਾਲਕਾਂ ਨਾਲ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸਬੰਧ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹੇ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਤਰੱਕੀਆਂ, ਵੱਡੀਆਂ ਪੋਸਟਾਂ, ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੇ ਵਾਧੇ, ਰਾਜਪਾਲ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ, ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਅਸਾਈਨਮੈਂਟਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਨਾਮ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ 'ਲਾਭਦਾਇਕ' ਹੁੰਦੇ ਹਨ - ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਕ ਸੱਤਾ ਦੇ ਗਲਿਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਕਲਪਿਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ, ਬੇਸ਼ੱਕ, ਇੱਕ ਕਲਪਨਾਯੋਗ ਪੈਮਾਨੇ ਦਾ ਗੰਦਾ ਲਾਭ। ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਵਿਰਲਾਪ ਇਸ ਉਮੀਦ ਨਾਲ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਲਦੀ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੋਟਰ ਇਸ ਗੱਠਜੋੜ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗਾਵਤ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਰ ਦੇਣਗੇ।
ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਮੋਰਚੇ 'ਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ ਜਾਪਦਾ ਜੋ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਅਤੇ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਗੱਠਜੋੜ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਲੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਤੋਂ 23 ਸਾਲ ਬਾਅਦ, ਸਤੰਬਰ 2018 ਵਿੱਚ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਈ ਗਈ ਐਨਐਨ ਵੋਹਰਾ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਪਰਾਧਿਕ ਨੈੱਟਵਰਕ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਸਰਕਾਰਾਂ ਚਲਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਅਪਰਾਧੀਕਰਨ 1993 ਦੇ ਮੁੰਬਈ ਲੜੀਵਾਰ ਧਮਾਕਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਅਪਰਾਧਿਕ ਗਿਰੋਹਾਂ, ਪੁਲਿਸ, ਕਸਟਮ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਰਪ੍ਰਸਤਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਨੈੱਟਵਰਕ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸਨ।'
ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ 1993 ਦੇ ਮੁੰਬਈ ਧਮਾਕਿਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਜਿਸ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮਾਣ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸੀਬੀਆਈ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਜਾਂਚਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ।
ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹੋਣ ਜਾਂ ਵਿੱਤੀ ਧੋਖਾਧੜੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਚੋਣ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਜਿਸਦੀ ਅਗਵਾਈ ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਨ ਅੰਦੋਲਨ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਅਪ੍ਰੈਲ 2011 ਵਿੱਚ, ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਕੁਨ ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਾਮਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਲੋਕਪਾਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਣਮਿੱਥੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ 'ਤੇ ਬੈਠੇ, ਜੋ ਕਿ ਸਵੀਡਨ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਲੋਕਪਾਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ। ਹਜ਼ਾਰੇ ਨੇ ਯੂਪੀਏ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਭਰੋਸੇ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ

ਲੋਕਪਾਲ ਅਤੇ ਲੋਕਾਯੁਕਤ ਐਕਟ ਲਾਗੂ ਕਰੇਗੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਦਸੰਬਰ 2013 ਵਿੱਚ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਵਾਂ ਸਦਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 2014 ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੇ ਦਿਨ ਬਿੱਲ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਪ੍ਰਣਬ ਮੁਖਰਜੀ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਜਸਟਿਸ ਐਨ ਸੰਤੋਸ਼ ਹੇਗੜੇ (ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਜੱਜ ਅਤੇ ਕਰਨਾਟਕ ਦੇ ਲੋਕਾਯੁਕਤ), ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਤ ਭੂਸ਼ਣ (ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਵਕੀਲ) ਅਤੇ ਅਰਵਿੰਦ ਕੇਜਰੀਵਾਲ (ਉਸ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਕਾਰਕੁਨ ਜਿਸਨੇ ਸੂਚਨਾ ਅਧਿਕਾਰ (ਆਰਟੀਆਈ) ਐਕਟ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਸੀ) ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਨਵਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਇੱਕ ਜਨ ਲੋਕਪਾਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪੂਰਵ ਆਗਿਆ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਜਨਤਕ ਅਹੁਦੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਉੱਚ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਕਰੇਗਾ।
ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਜਿਸਨੇ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਬਾਰੇ ਇੰਨਾ ਰੌਲਾ ਪਾਇਆ ਸੀ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਲੋਕਪਾਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਤਰਜੀਹਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਇੱਕ ਆਰਟੀਆਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਇਹ ਖੁਲਾਸਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੋਦੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ, ਲੋਕਪਾਲ ਦੀ ਚੋਣ ਕਮੇਟੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮਾਰਚ 2018 ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਿਲੀ ਸੀ - ਮਈ 2014 ਵਿੱਚ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਐਨਡੀਏ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ 45 ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ। ਯੂਪੀਏ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰੀ ਕਿਉਂ ਹੋਈ?
2014 ਦੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰਾਨ, ਮੋਦੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਣਗੇ, ਤਾਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਹਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸਖ਼ਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਣ ਵਾਅਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਦੂਰ, ਮੋਦੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਘੁਟਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਘਸੀਟਿਆ ਗਿਆ ਹੈ - ਹੀਰਾ ਵਪਾਰੀ ਨੀਰਵ ਮੋਦੀ ਦੁਆਰਾ ਬੈਂਕ ਧੋਖਾਧੜੀ ਅਤੇ ਰਾਫੇਲ ਜਹਾਜ਼ ਸੌਦਾ (ਜਿਸਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ)।
31 ਜਨਵਰੀ 2018 ਨੂੰ, ਆਮਦਨ ਕਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੀਰਾ ਜਵੈਲਰ ਨੀਰਵ ਮੋਦੀ ਦੇ ਦਿੱਲੀ, ਸੂਰਤ ਅਤੇ ਜੈਪੁਰ ਸਥਿਤ ਦਫਤਰਾਂ 'ਤੇ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਮਦਨ ਕਰ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਸਨ। 5 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ, ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਜਵੈਲਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਧੋਖਾਧੜੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ। ਉਸ, ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਨਿਸ਼ਾਲ ਮੋਦੀ, ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਮੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚਾਚੇ ਮੇਹੁਲ ਚੀਨੂਭਾਈ ਚੋਕਸੀ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧਿਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਅਤੇ ਧੋਖਾਧੜੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ₹280 ਕਰੋੜ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬ ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੈਂਕ (ਪੀਐਨਬੀ) ਨੇ ਸੀਬੀਆਈ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦਾਅਵਾ

ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਜਵੈਲਰ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਂਕਾਂ ਤੋਂ ਕਰਜ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਗਰੰਟੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪੀਐਨਬੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਹ ਧੋਖਾਧੜੀ ₹11,000 ਕਰੋੜ ਦੀ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੀ।
ਇਸ ਖ਼ਬਰ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਬੈਂਕ ਧੋਖਾਧੜੀ ਸੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੀਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਉੱਚ-ਪ੍ਰੋਫਾਈਲ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਉਤਪਾਦ ਹਾਲੀਵੁੱਡ ਅਤੇ ਬਾਲੀਵੁੱਡ ਦੇ ਫਿਲਮੀ ਸਿਤਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਨ। ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਮੱਧ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਬੋਝ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਕਿਸਾਨ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਥੋੜ੍ਹੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਕਰਜ਼ੇ ਨਾ ਚੁਕਾਉਣ ਕਾਰਨ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਜਨਤਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਧੋਖਾਧੜੀ ਅੱਤਵਾਦ ਦੇ ਹਿੰਸਕ ਕੰਮ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਜ਼ਾਲਮ ਅਪਰਾਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਘੁਟਾਲੇ ਦਾ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਿੱਸਾ ਖੁਦ ਅਪਰਾਧ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਤੱਥ ਸੀ ਕਿ ਉਸੇ ਸਾਲ 23 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ, ਧੋਖਾਧੜੀ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ, ਨੀਰਵ ਮੋਦੀ ਦੀ ਫੋਟੋ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮੋਦੀ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਵਫ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਖਿੱਚੀ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਦਾਵੋਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ ਆਰਥਿਕ ਫੋਰਮ (WEF) ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਜਿਸਨੂੰ ਵਪਾਰਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦਾ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸੰਮੇਲਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ 'ਤੇ ਵਾਇਰਲ ਹੋਈ ਇੱਕ ਵੀਡੀਓ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ 2015 ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਗੋਲਡ ਮੋਨੇਟਾਈਜੇਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਦੇ ਉਦਘਾਟਨ ਮੌਕੇ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਚੋਕਸੀ ਨੂੰ 'ਮੇਹੁਲ ਭਾਈ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਘੁਟਾਲੇਬਾਜ਼ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਨੇੜਤਾ ਅਤੇ ਦਿਲਾਸੇ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਨੀਰਵ ਮੋਦੀ ਅਤੇ ਮੇਹੁਲ ਚੋਕਸੀ ਦੋਵੇਂ ਦੇਸ਼ ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ ਸਨ, ਜ਼ਾਹਰ ਤੌਰ 'ਤੇ
ਘੁਟਾਲੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ, ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਬਚ ਨਿਕਲਿਆ।45 ਚੋਕਸੀ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਕੈਰੇਬੀਅਨ ਟਾਪੂ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਨੀਰਵ ਮੋਦੀ ਯੂਕੇ ਵਿੱਚ ਸਲਾਖਾਂ ਪਿੱਛੇ ਹੈ।
ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਾਰੋਬਾਰੀ, ਵਿਜੇ ਮਾਲਿਆ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਲਈ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵੀ ਲਿਖਣ ਸਮੇਂ ਯੂਕੇ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਹ ਆਦਮੀ, ਜਿਸਨੇ ਸ਼ਾਹੀ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕੀਤਾ, ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ₹9000 ਕਰੋੜ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਡਿਫਾਲਟ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮਾਰਚ 2016 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਭੱਜ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੀਬੀਆਈ ਉਸਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਾਪਸ ਲਿਆਉਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਖਾਸ ਅਦਾਲਤੀ ਸੁਣਵਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ,

ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਮਾਲਿਆ ਨੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਘੁਟਾਲੇ ਵਿੱਚ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਅਰੁਣ ਜੇਤਲੀ ਦਾ ਨਾਮ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਘਸੀਟਿਆ ਕਿ ਭਾਰਤ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ 'ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ' ਲਈ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਇਤਫਾਕਨ, ਮਾਲਿਆ ਸੰਸਦ ਦੇ ਉੱਚ ਸਦਨ, ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰਹਿ ਰਾਜ ਕਰਨਾਟਕ ਤੋਂ ਦੋ ਵਾਰ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਰਾਜ ਸਭਾ ਲਈ ਚੁਣੇ ਗਏ ਸਨ - ਪਹਿਲਾਂ 2002 ਵਿੱਚ ਜਨਤਾ ਦਲ (ਸੈਕੂਲਰ) ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਨਾਲ ਅਤੇ ਫਿਰ 2010 ਵਿੱਚ ਜਨਤਾ ਦਲ (ਸੈਕੂਲਰ) ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਨਾਲ।
ਮਾਲਿਆ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਬੋਲਿਆ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਮਾਲਿਆ ਦੀ ਭਾਰਤ ਛੱਡਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਜੇਤਲੀ ਨੇ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਪਰ ਜਨਤਕ ਧਾਰਨਾ ਬਣੀ ਰਹੀ - ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਪਰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਅਜੇ ਵੀ ਹੈ: ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮਾਲਿਆ ਅਤੇ ਨੀਰਵ ਮੋਦੀ ਦੀ ਹਵਾਲਗੀ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਇਆ?

ਅੱਗੇ ਦਾ ਰਾਹ?

3 ਫਰਵਰੀ 2019 ਨੂੰ, ਕੋਲਕਾਤਾ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਰਾਜੀਵ ਕੁਮਾਰ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਨਾਟਕੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਨ। ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ 35 ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਧਿਕਾਰੀ ਉਸਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਵਰਗੇ ਉੱਚ-ਪ੍ਰੋਫਾਈਲ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਗਾਰਡ ਅਚਾਨਕ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਦਿੰਦੇ। ਕੋਲਕਾਤਾ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਸੀਬੀਆਈ ਟੀਮ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਸੀਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੈਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਕਿੰਨਾ ਵੱਡਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਸੀ: ਇੱਥੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਦੀ ਇੱਕ ਟੀਮ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਮੁਖੀ ਦੇ ਘਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖੁਦ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਹੋ ਕੇ ਅਪਮਾਨਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ! ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ, ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਆਪਣਾ ਚਿਹਰਾ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਛਵੀ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਢਹਿ ਗਈ।
ਇਸ ਡਰਾਮੇ ਦੇ ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਮਮਤਾ ਬੈਨਰਜੀ ਖੁਦ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਅਤੇ ਕੁਮਾਰ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਕੰਧ ਵਾਂਗ

ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਸੀਬੀਆਈ ਅਤੇ ਮਮਤਾ ਬੈਨਰਜੀ ਵਿਚਕਾਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੋਇਆ, ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ 'ਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ, ਗਲਤ ਕੰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾ ਰਹੇ ਸਨ।
ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ (ਜੋ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਅਤੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ (ਜੋ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਵਿਚਕਾਰ ਕਈ ਵਾਰ ਟਕਰਾਅ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਕਸਰ ਕੌੜਾ-ਮਿੱਠਾ, ਪਿਆਰ-ਨਫ਼ਰਤ ਵਾਲਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਲੱਖਣ ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਮੁਹਾਰਤ ਲਈ ਆਪਸੀ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹੰਕਾਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਬਰਾਬਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਮਤਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਪਿੱਛੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵੀ ਪੂਰੀ ਜਨਤਕ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਸੀਬੀਆਈ ਵਿਚਕਾਰ ਅਜਿਹਾ ਅਣਉਚਿਤ ਟਕਰਾਅ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।
ਕੋਲਕਾਤਾ ਘਟਨਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿੰਨੀ ਡੂੰਘਾਈ ਤੱਕ ਡਿੱਗ ਗਈ ਹੈ। ਕੀ ਸੀਬੀਆਈ ਦਾ ਅਕਸ ਹੋਰ ਡਿੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦਾ ਰਸਤਾ ਕੀ ਹੈ? ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕੀ ਹੈ? ਜਾਂ, ਕੀ ਸੀਬੀਆਈ, ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਆਈਪੀਐਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਭਿਨਵ ਕੁਮਾਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ, 'ਸੇਵਾ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ', 'ਇੱਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸ਼ਕਤੀ' ਦੇ ਗਲੇ ਵਿੱਚ ਰਹੇਗੀ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਮਾੜੀ ਗੱਲ,
'ਪੁਲਿਸ ਸਿਰਫ਼ ਅੱਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੀਮਤ ਸੇਵਕ ਹਨ?' 46
ਖੈਰ, ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਪਤਾ। ਫਿਰ ਵੀ, ਮੈਂ ਸੀਬੀਆਈ ਲਈ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਦੱਸਾਂਗਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੁਧਾਰ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਖਰੀ।
1. ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਥਿਤੀ: ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਦੂਜੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਸੀਬੀਆਈ ਅਤੇ ਸੀਵੀਸੀ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ। ਸੀਵੀਸੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਦਰਜਾ ਸਿਰਫ 2003 ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਸੀਬੀਆਈ ਕੋਲ ਅਜੇ ਵੀ ਇੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੀਬੀਆਈ ਐਕਟ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪਰਸੋਨਲ ਸਿਖਲਾਈ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਨਿਯੰਤਰਣ ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਰਹਿਣਗੇ, ਜਿਸਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਫ਼ਤਰ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਵੇਗਾ।
2. ਜਨ ਲੋਕਪਾਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਸੀਵੀਸੀ ਅਤੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ
ਇਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ - ਇਹ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਵੱਲ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਹੈ ਪਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਅਜੇ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਲੋਕਪਾਲ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸੌ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸਵੀਡਨ ਵਿੱਚ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਉਸ ਸਕੈਂਡੇਨੇਵੀਅਨ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਮੁਕਤ ਸਰਕਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ 1963 ਵਿੱਚ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨਾਲ, ਕਾਂਗਰਸ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਮਨੂ ਸਿੰਘਵੀ ਦੇ ਪਿਤਾ, ਸਵਰਗੀ ਲਕਸ਼ਮੀ ਮਲ ਸਿੰਘਵੀ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਲੋਕਪਾਲ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਦੇਸ਼ ਇਸਨੂੰ ਹਕੀਕਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ 60 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰਾਫੇਲ ਸੌਦੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚੋ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਲੋਕਪਾਲ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਜਾਂਚ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਸੀਵੀਸੀ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਸੰਗਠਨ ਲੋਕਪਾਲ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਲੋਕਪਾਲ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਸਵੀਡਨ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਪਾਲ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇੱਕ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸੁਤੰਤਰ ਲੋਕਪਾਲ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਅਤੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ਾਂ ਲਈ ਮੁਕਤੀਦਾਤਾ ਬਣਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਅਤੇ ਲੋਕਪਾਲ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਮਾਨਦਾਰ, ਯੋਗ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।
3. ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ: ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦਾ ਰਸਤਾ
ਸੀਬੀਆਈ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸੁਤੰਤਰ ਅਤੇ ਜੀਵੰਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਉਸਦੇ ਮੁਖੀ ਜਾਂ ਇਸਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੁਆਰਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਰਹੇਗੀ ਪਰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਢਾਂਚਾਗਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਨਿਡਰ ਨੇਤਾ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਡਰ ਦੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਈਓ ਦੂਜਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨੇਤਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਮਰਥਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੂਰੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਦੋ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਫਰਜ਼ ਹਨ ਜੋ ਆਈਓ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਹਾਈ-ਪ੍ਰੋਫਾਈਲ ਕੇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਸੀਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਹੀ ਪਾਸੇ ਹੈ। ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੌਸ ਹੈ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾ ਨਹੀਂ।
ਇਸ ਲਈ, ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਸਗੋਂ ਇਸਦੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀ। ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਇੱਕ

ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰੀ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਾਰਾ ਫ਼ਰਕ ਪਾਇਆ। ਇੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹਾਂਗਾ। ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਕੁਰਬਾਨ ਅਲੀ ਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਡੀਆਈਜੀ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਸਿੰਧ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਇਸ ਡਰਾਉਣੀ ਫੋਰਸ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਇੱਕ ਬੰਬਈ (ਮੁੰਬਈ) ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਡੀਐਸਪੀਈ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਿੱਤੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਅਸਲ ਸਿਹਰਾ ਡੀਪੀ ਕੋਹਲੀ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੇ 1955 ਤੋਂ 1967 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ 12 ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਇਸਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਇੰਸਪੈਕਟਰ-ਜਨਰਲ, ਡੀਐਸਪੀਈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਸੀਬੀਆਈ ਵਜੋਂ। ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਰਦਰਸ਼ੀ, ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਿਹਨਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਬੇਦਾਗ ਨਿੱਜੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਉਹ ਹਰ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਸਨ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਲਾਲ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮਿਸ਼ਰਤ ਕੇਡਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਸੀ। ਕੋਹਲੀ ਨੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲਿਆਂਦਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਰੱਖਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਰਤੀ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ, ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਮੈਨੂਅਲ ਨਾਲ ਢਾਂਚਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾਮੁਕਤੀ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਸੜਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ।
1968 ਤੋਂ 1971 ਤੱਕ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਦੂਜੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਐਫਵੀ ਅਰੁਲ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੌਰਾਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਜਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਗੰਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਡੁਬੋਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਗਠਨ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਅਧਿਕਾਰ ਜਤਾਉਣ ਅਤੇ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੁਝ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹਨ। ਕੇਬੀ ਸਹਾਏ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਬਿਹਾਰ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਮੰਤਰੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਬਾਰੇ ਅਈਅਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਰੁਲ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ 'ਤੇ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਅਚਾਨਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹਰ ਬਦਲਾਅ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀਬੀਆਈ ਮੁਖੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਉਛਾਲਿਆ ਗਿਆ। 1971 ਤੋਂ 1977 ਤੱਕ ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲੇ ਦਵਿੰਦਰ ਸੇਨ ਨੂੰ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਸਮੇਂ (ਜੂਨ 1975 ਤੋਂ ਮਾਰਚ 1977) ਦੌਰਾਨ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ 'ਵਾਧੂ' ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਲਈ ਕੈਦ ਕੱਟਣੀ ਪਈ ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ।
ਜਨਤਾ ਯੁੱਗ ਦੌਰਾਨ, ਸੇਨ ਦੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਪੀ.ਵੀ. ਨਰਸਿਮਹਨ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਮੁਖੀ ਬਣੇ। ਉਹ ਇੱਕ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਨ, ਪਰ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾਈ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜਕਾਲ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ, ਜੌਨ

ਲੋਬੋ ਨੇ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਦੀ ਕਿਸ਼ਤੀ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣਾ ਹੱਥ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਬਿਹਤਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਆਰ.ਡੀ. ਸਿੰਘ, ਆਪਣੀ ਸਾਫ਼ ਸਾਖ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਜਨਵਰੀ 1980 ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਸੱਤ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਥਿਤ ਕੁਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿਰੁੱਧ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਜੇ.ਐਸ. ਬਾਵਾ ਨੇ ਲਈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਰ.ਡੀ. ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਨੂੰ 'ਬਚਾਉਣ' ਵਿੱਚ ਤਤਕਾਲੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਅਕਤੂਬਰ 1984 ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਵਾ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਮੁੰਬਈ ਤੋਂ ਮੋਹਨ ਜੀ. ਕਾਤਰੇ ਆਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ ਆਰ.ਡੀ. ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਕੈਬਨਿਟ ਸਕੱਤਰ ਬੀ.ਜੀ. ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਬਣਾਇਆ - ਦੋਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਂਗ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਕੇਡਰ ਦੇ ਸਨ। ਕਾਤਰੇ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੌਰਾਨ, ਸੀਬੀਆਈ ਇੱਕ ਅੱਤਵਾਦ ਵਿਰੋਧੀ ਫੋਰਸ ਵੀ ਬਣ ਗਈ, ਜਿਸਨੇ ਦੋ ਸੈੱਲ ਸਥਾਪਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ, ਇੱਕ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਹੋਰ ਸਰਹੱਦੀ ਖੇਤਰਾਂ ਲਈ।
ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਲਗਾਤਾਰ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜਕਾਲ ਛੋਟਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ - ਏਪੀ ਮੁਖਰਜੀ (ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ), ਰਾਜੇਂਦਰ ਸ਼ੇਖਰ (ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ), ਐਸਕੇ ਦੱਤਾ (ਇੱਕ ਸਾਲ) ਦਾ ਵੀ ਕਾਰਜਕਾਲ ਛੋਟਾ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਮੰਦਭਾਗਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜੇ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਰਹਿੰਦੇ, ਤਾਂ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਸੀਬੀਆਈ ਵਿੱਚ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਵਿਜੇ ਕਰਨ (ਜੋ 1990 ਵਿੱਚ ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੇ ਸਨ) ਅਤੇ ਵਿਜੇ ਰਾਮਾ ਰਾਓ, ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ, ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਤਜਰਬਾ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇਸਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕੁਝ ਚੰਗੀਆਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਪਰ ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਜੈਨ ਹਵਾਲਾ ਡਾਇਰੀਆਂ ਅਤੇ 133 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਯੂਰੀਆ ਘੁਟਾਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰੋਕਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਪੀਵੀ ਨਰਸਿਮਹਾ ਰਾਓ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਪੱਖ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਕਾਰਨ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਗੁਆ ਦਿੱਤੀ। ਰਾਮਾ ਰਾਓ ਨੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਅਕਸ ਨੂੰ 'ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੀਮਤ ਨੌਕਰਾਂ' ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਕੇ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਦੋ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ, ਆਲੋਕ ਵਰਮਾ ਅਤੇ ਰਾਕੇਸ਼ ਅਸਥਾਨਾ, ਵਿਚਕਾਰ ਬੇਤੁਕੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ 'ਤੇ ਨਿਕਲਿਆ, ਜੋ ਇੱਕ ਦੂਜੇ 'ਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਨੀਤ ਨਾਰਾਇਣ ਫੈਸਲਾ 47 ਸੀਬੀਆਈ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਵੱਲ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਕਦਮ ਸੀ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਹੋਈ ਜਿਸ ਨੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਸਾਖ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਢਾਹ ਲਗਾਈ। ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨੇ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਕੀਤਾ। ਮੇਰੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਮੁਖੀ ਦੀ ਭਰਤੀ ਇੱਕ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਆਰਟੀਆਈ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਚੋਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਲਈ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਇੱਕ ਗਣਿਤਿਕ ਮਾਡਲ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੀਨੀਆਰਤਾ, ਸੀਬੀਆਈ ਵਿੱਚ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਜਾਂਚਾਂ, ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਨਿੱਜੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
ਇੱਥੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਡਲ ਦੀ ਰੂਪਰੇਖਾ ਹੈ:
• ਸਭ ਤੋਂ ਸੀਨੀਅਰ ਯੋਗ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਦਾ ਸਾਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ
10 ਅੰਕ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਘਟਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ 1967 ਵਿੱਚ
ਬੈਚ ਨੂੰ 10 ਅੰਕ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ 1970 ਬੈਚ ਵਾਲੇ ਨੂੰ 7 ਅੰਕ ਮਿਲਣਗੇ।
• ਸੀਬੀਆਈ ਵਿੱਚ ਤਜਰਬੇ ਨੂੰ ਹਰ ਸੇਵਾ ਕੀਤੇ ਸਾਲ ਲਈ 5 ਅੰਕ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ,
ਜਦੋਂ ਕਿ ਰਾਜ ਦੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਬਿਊਰੋ, ਰਾਜ/ਕੇਂਦਰੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਵਿੱਚ ਚੌਕਸੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ, ਅਤੇ ਆਡਿਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਸੇਵਾ ਕੀਤੇ ਸਾਲ ਲਈ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 4, 3, 2 ਅਤੇ 1 ਅੰਕ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।
• ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਇਕਸਾਰ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅੰਕ ਦੇ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ
ਹਰ ਸਾਲ ਅਤੇ ਫਿਰ ਔਸਤ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ - 'ਨਿਰਦੋਸ਼' ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨੂੰ 10 ਅੰਕ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ' ਨੂੰ 9 ਅੰਕ ਮਿਲਣਗੇ ਅਤੇ 'ਕੁਝ ਵੀ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਨਹੀਂ' ਨੂੰ 8 ਅੰਕ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨੂੰ 'ਸ਼ੱਕੀ' ਜਾਂ 'ਮਾੜਾ' ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅੰਕ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜਾਂ ਜ਼ੀਰੋ ਵੀ ਹੋਣਗੇ।
• ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਲਾਨਾ ਗੁਪਤ ਰਿਪੋਰਟਾਂ (ACRs) ਵਿੱਚ ਐਂਟਰੀਆਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।
ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟਿੰਗ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਇਹਨਾਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੀ CVC ਅਤੇ CBI ਦੁਆਰਾ ਅੰਕਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਾਸ-ਚੈੱਕ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
• ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ
ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

• 10 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਵਿੱਚ ACRs ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਇੱਕ
'ਵਧੀਆ' ਮੰਨੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ 10 ਅੰਕ, 'ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ' ਨੂੰ 8 ਅੰਕ, ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਚੰਗਾ', 'ਔਸਤ' ਅਤੇ 'ਔਸਤ ਤੋਂ ਘੱਟ' ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 6, 4 ਅਤੇ 2 ਅੰਕ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਇੱਕ 'ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ' ACR 2 ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਅੰਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ।
• ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਲਈ ਚੋਣ ਲਈ ਪੈਨਲ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਸੂਚੀ
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦਾ ਗਠਨ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ਪੂਰਨ ਅਤੇ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਵੇਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।
ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ ਯੋਗਤਾ-ਅਧਾਰਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਕੇ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਕਾਰਜਕਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਖੀ ਇਸ ਚਿੰਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਸਕੇ ਕਿ ਉਸਦਾ ਕਾਰਜਕਾਲ ਅਚਾਨਕ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਨਿਯਮ ਸੀਬੀਆਈ ਅਤੇ ਸੀਵੀਸੀ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਲਈ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਰਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਰਟੀਆਈ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ; ਕੁਝ ਖਾਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਕੇਸ-ਦਰ-ਕੇਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ 'ਤੇ ਕੋਈ ਕਵਰੇਜ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇੱਕ ਮਿਸ਼ਰਤ ਕੇਡਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ - ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਯੂਪੀਐਸਸੀ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਰਤੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ (ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹੇਗਾ) ਜਾਂ ਰਾਜ ਪੁਲਿਸ ਬਲਾਂ ਤੋਂ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਸੰਤੁਲਿਤ ਪਹੁੰਚ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਗਿਆਨ, ਮੁਹਾਰਤ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਸਿਹਤਮੰਦ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੋਵੇਗਾ।
ਹੋਰ ਵੀ ਸੁਧਾਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੁਰੰਤ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਇੱਥੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।
ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਨੇ 1947 ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾ ਕਾਨੂੰਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸੋਧ 1988 ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਤਿੰਨ ਦਹਾਕਿਆਂ ਬਾਅਦ 2018 ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਰੋਕਥਾਮ ਕਾਨੂੰਨ, 1988 ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਦਲਾਅ ਕੀਤੇ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਜਿਬਰਾਲਟਰ ਦੀ ਕਹਾਵਤ ਵਾਂਗ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ। ਸੋਧਾਂ ਨੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁੱਖ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਬਹੁਤ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਾਈ ਨੂੰ ਆਸਾਨ ਜਾਂ ਔਖਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ?

ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ, ਯਾਨੀ ਕਿ 'ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਅਤੇ ਜਾਂਚ' ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ (ਇਕੱਲਾ ਅਪਵਾਦ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਫੜੇ ਜਾਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਹੈ)। ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਇਮਾਨਦਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇਗਾ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਭੋਲੇ- ਭਾਲੇ ਅਤੇ ਗਲਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤੰਗ ਕਰੇਗਾ। ਸੀਬੀਆਈ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਸਭ ਤੋਂ ਡੂੰਘੀ ਸਿੱਖਿਆ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਮਜ਼ੋਰ ਲੋਕ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ ਵਧੀਆ ਚਾਰਾ ਹਨ, ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਹੀ ਛੂਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਜਨਤਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਮੀਰ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਮਾਨਦਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਖੁਦ ਇਸ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।
ਮੇਰੀ ਦੂਜੀ ਚਿੰਤਾ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਚੋਰੀ, ਡਕੈਤੀ, ਕਤਲ ਅਤੇ ਬਲਾਤਕਾਰ ਵਰਗੇ ਘਿਨਾਉਣੇ ਅਪਰਾਧ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਸਜ਼ਾ ਵਿਵੇਕਸ਼ੀਲ ਸੀ। ਇਹ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਕੈਦ ਸੀ। 1988 ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ 'ਸਜ਼ਾ ਜੋ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਜੋ ਪੰਜ ਸਾਲ ਤੱਕ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ' ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਇਸਨੇ ਅਜੇ ਵੀ ਉਸ ਲਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸਨੂੰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਜੱਜਾਂ ਦੀ 'ਗਲਤ ਹਮਦਰਦੀ' ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਸੀ। 1980 ਵਿੱਚ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜ ਡੀਏ ਦੇਸਾਈ ਅਤੇ ਏਓ ਕੋਸ਼ਲ ਨੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ: 'ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਢੁਕਵੀਂ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵਿਵੇਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਗਲਤ ਹਮਦਰਦੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਵਾਲੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਜ਼ਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣਾ ਕੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਵਿਵੇਕ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।'
2018 ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ: ‘... ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਜੋ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਰ ਜੋ ਸੱਤ ਸਾਲ ਤੱਕ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੇ ਯੋਗ ਵੀ ਹੋਵੇਗੀ।’ ਇਹ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੀ ਕੈਦ (1967) ਤੋਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਛੇ ਮਹੀਨੇ (1988) ਤੱਕ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਸਾਲ (2018) ਤੱਕ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੋਧਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਸੰਸਦ ਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਜਾਂਚਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ

ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਸੋਧ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਸਰਕਾਰੀ ਸੇਵਕਾਂ (ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਕਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ) ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਛਤਰੀ ਹੇਠ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਕੰਮ ਨੂੰ ਵੀ 'ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਅਤੇ ਜਾਂਚ' ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਗਾਇਬ ਹੋਣ ਜਾਂ ਛੇੜਛਾੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਾਰਨ ਵਾਲੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ IO ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਜਾਂਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਮਰੱਥ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਬੂਤ ਕਿਵੇਂ ਇਕੱਠੇ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਸੇਵਕ ਦੀ ਜਾਂਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ? ਇਸ ਲਈ ਨਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।
ਹੋਰ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਯੁੱਗ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਭੇਦ ਐਕਟ, 1923 ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇਸਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ, ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਕੋਲ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਲੋਕਾਂ, ਸਿਵਲ ਸੇਵਕਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮਾਲਕਾਂ, ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਕਾਬ ਕਰਨ, ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਸਿਵਲ ਸੇਵਕਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਆਰਾਮਦਾਇਕ, ਲਗਭਗ ਵਿਭਚਾਰੀ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਡੀਜੀਪੀ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਸਐਸ ਜੋਗ ਨੇ ਝਿੜਕਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਵੱਲੋਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਸਨ ਕਿ ਜਨਰਲ ਏਐਸ ਵੈਦਿਆ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦੋ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਮੈਨੂੰ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ 'ਜ਼ਰੂਰੀ ਬੁਰਾਈ' ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਇੱਕ ਆਈਓ ਲਈ, ਪੱਤਰਕਾਰ ਬਹੁਤ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਈ-ਪ੍ਰੋਫਾਈਲ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਲਗਾਉਣ ਅਤੇ ਸਨਸਨੀਖੇਜ਼ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੀਮਤ, ਰਣਨੀਤਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੀਬੀਆਈ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵੀ ਵਧਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

7

ਇੱਕ ਜਾਸੂਸ ਦੇ ਮਨ ਤੋਂ

ਅਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸ਼ੇਰਲਾਕ ਹੋਮਜ਼ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਜ਼ਰਾ ਸੋਚੋ, ਜੇ ਅਸੀਂ ਉਸਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਾਰੇ ਤਿੱਖੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਭੌਤਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਵਾਈਟਬੋਰਡ 'ਤੇ ਪੋਸਟ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਖੈਰ, ਮੈਂ ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਇਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸਨਿੱਪਟ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੈਂ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਚਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਕੁਝ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਪਰੇ ਯਾਦਾਂ ਵੀ। ਇੱਥੇ ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਕੋਨੇ ਤੋਂ 30 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਪੌਪ-ਅੱਪ ਨੋਟਸ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਾਂਚਕਰਤਾ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਿਕੰਦ ਕਤਲ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ: 1982

ਅਪਰਾਧ: ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸਿਕੰਦ ਮੋਟਰਜ਼ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਿਕੰਦ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ 98 ਸੁੰਦਰ ਨਗਰ ਸਥਿਤ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪਾਰਸਲ ਵਿੱਚ ਭੇਜੇ ਗਏ ਇੱਕ ਗ੍ਰਨੇਡ ਕਾਰਨ ਧਮਾਕਾ ਹੋਇਆ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਵਾਰਸ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਉਦੋਂ ਹੋ ਗਈ ਜਦੋਂ ਗ੍ਰਨੇਡ ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਫਟ ਗਿਆ।
ਦੋਸ਼ੀ: ਇੱਕ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਅ ਰਿਹਾ ਫੌਜ ਅਧਿਕਾਰੀ - ਸਨਮਾਨ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਅਤੇ ਵੀਰ ਚੱਕਰ ਦਾ ਜੇਤੂ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਸਵਰਗੀ ਪਿਤਾ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਉਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ ਸੀ। ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਮਾਂ, ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੀ ਮਾਸੀ, ਦੱਖਣੀ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਨਿਊ ਫਰੈਂਡਜ਼ ਕਲੋਨੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਫਦਰਜੰਗ ਰੋਡ ਸਥਿਤ ਨਿਵਾਸ 'ਤੇ ਮਿਲਣ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।
ਸਮੱਸਿਆ: ਮੇਰੇ ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਜੇਐਸ ਬਾਵਾ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕਰਨਾ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।
ਨੋਟ: ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇੰਟਰਪੋਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ। ਮੈਂ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਨੌਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੱਕ, ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਇਸ ਕੇਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਮੁੱਖ ਆਈਓ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਮੈਂ ਜਾਂਚ ਸੰਭਾਲ ਲਈ। ਛੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਟੀਮ ਦੁਆਰਾ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਸੀਂ ਫੌਜੀ ਅਧਿਕਾਰੀ 'ਤੇ ਸ਼ਿਕੰਜਾ ਕੱਸਿਆ। ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸਿਕੰਦ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਸਨ ਅਤੇ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਦੋਵਾਂ

ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ 2 ਅਕਤੂਬਰ 1982 ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ 5 ਵਜੇ, ਸਿਕੰਦ ਬੈੱਡਰੂਮ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਧਮਾਕੇ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ।
ਨੋਟ: ਮੇਰੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਮੁਖੀ 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਦੇ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਦਾ ਦਬਾਅ ਸੀ। ਉਹ ਕੇਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਯਾਤਰਾ ਇੱਕ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਮੋੜ 'ਤੇ ਆਈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਸੀ? ਉਹ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਦਖਲ ਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਉਸਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਵੱਖਰਾ ਸੀ। ਹੋਰ ਬੁਰੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਆਈਆਂ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਿਕੰਦ ਭਰਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨੋਟ ਛੱਡ ਕੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰ ਲਈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਸੇਨ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ '... ਜੀਤੀ ਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ।' ਮੈਂ ਕੇਸ ਦੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕੌਣ ਦੋਸ਼ੀ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਠੋਸ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਮੈਂ ਫੌਜ ਅਧਿਕਾਰੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਬਾਵਾ ਨੇ ਦਖਲ ਦਿੱਤਾ। ਕੀ ਉਹ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ? ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ। ਮੇਰਾ ਬੌਸ ਮੈਨੂੰ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ। ਉਹ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਦੇ ਇੱਕ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਮੇਜਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਲਈ ਬੁਲਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਖਰੀ ਪੱਤਰ ਤੱਕ ਸੀਬੀਆਈ ਡ੍ਰਿਲ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਬਾਵਾ ਦੇ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਕਿਵੇਂ? ਫੌਜੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਤਲਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਜ਼ਬਤੀ ਛਾਪੇ ਮਾਰੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਅਪਰਾਧ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਠੋਸ ਸਬੂਤ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਉਸਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।
ਸਵਾਲ: ਕੀ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਨਿਆਂਇਕ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਸੀ? ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਾਂਚ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ 90 ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਹਿਰਾਸਤ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੋਸ਼ ਪੱਤਰ ਦਾਇਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਲਈ ਯੋਗ ਹੈ।
ਲੌਜਿਸਟਿਕਲ ਡਰਾਉਣਾ ਸੁਪਨਾ: ਲੋੜੀਂਦਾ ਕਾਗਜ਼ੀ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸੀ। ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਅੰਤਿਮ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਆਈਓ ਦੁਆਰਾ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਸਬੂਤਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ, ਇਸਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ ਪੱਤਰ ਕਿਉਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਦਲੀਲਾਂ। ਇਸ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਆਪਣਾ ਕੇਸ ਬਣਾਏਗਾ। ਫਿਰ ਉਹ ਇੱਕ ਹੋਰ ਰਿਪੋਰਟ ਤਿਆਰ ਕਰੇਗਾ, ਜਿਸਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਰਿਪੋਰਟ ਭਾਗ 2 ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰੇਗਾ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੁੱਖ ਆਈਓ, ਐਸਪੀ - ਮੈਨੂੰ - ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਸਾਨੂੰ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਮੋਹਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ: ਡੀਆਈਜੀ, ਸਪੈਸ਼ਲ ਆਈਜੀ ਨੇ ਸੰਯੁਕਤ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਨੂੰ ਵੀ ਬੁਲਾਇਆ, ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਖੁਦ ਆਈਜੀ, ਯਾਨੀ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ। ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦੇ ਨਾਲ, ਸਾਰੇ ਸਬੂਤ ਸਮੱਗਰੀ, ਮੌਖਿਕ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ, ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ।
ਕਿੰਨੇ ਕਦਮ ਪੂਰੇ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਭੁੱਲਣਾ ਆਸਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਹੀ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਸੀਮਾ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ। ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, 90 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਪੱਕਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੇਰਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸੀਬੀਆਈ ਮੁਖੀ ਬਾਵਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਸੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ ਭੇਜਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ! ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਿਕੰਦ ਕਤਲ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਉਹ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜੋ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੈ।

ਗੋਲਡ ਮੋਹਰ ਚੇਜ਼: 1987

ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਫਿਲਮ ਪਾਈਰੇਟਸ ਆਫ਼ ਦ ਕੈਰੇਬੀਅਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਹੋ ਜਾਂ ਰੌਬਰਟ ਲੂਈਸ ਸਟੀਵਨਸਨ ਦੇ ਟ੍ਰੇਜ਼ਰ ਆਈਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਦੱਬੇ ਹੋਏ ਸੋਨੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਆਕਰਸ਼ਤ ਹੋਏ ਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਲਪਨਾ ਵਿੱਚ ਸੋਨੇ ਦੇ ਸਿੱਕਿਆਂ ਦੇ ਸੁਹਜ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੋਵੋਗੇ। 16 ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮੁਗਲ ਸ਼ਾਸਨ ਦੌਰਾਨ, ਯੂਰਪੀਅਨ ਯਾਤਰੀ ਜੋ ਇੱਥੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਵੱਡੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਸਿੱਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਸ਼ਾਸਕ ਦਾ ਨਾਮ ਅਰਬੀ ਆਇਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। 20 ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੱਕ, ਸਿਰਫ ਦੋ ਅਜਿਹੇ ਸਿੱਕੇ ਬਚੇ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਿੱਕੇ ਕਿੱਥੇ ਸਨ। ਮੇਰੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ, ਇੱਕ ਸੀਬੀਆਈ ਟੀਮ ਨੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਕਿ 18 ਮਿਲੀਅਨ ਡਾਲਰ ਦੇ ਦੋ ਗੁਆਚੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੋਨੇ ਦੇ ਮੋਹਰ ਕਿੱਥੇ ਸਥਿਤ ਹਨ। ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਤਲ 'ਤੇ ਪਏ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਵਾਂਗ, ਉਹ ਦੋ ਸਿੱਕੇ ਅਜੇ ਵੀ ਕਿਤੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਰਹੱਸਮਈ ਅਣਕਹੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।
ਸਤੰਬਰ 1987 ਵਿੱਚ, ਗ੍ਰੇਟ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਦੋ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੋਨੇ ਦੇ ਮੋਹਰ - ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੁਆਰਾ

1633 ਵਿੱਚ ਆਗਰਾ ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਭਾਰ 11,935.8 ਗ੍ਰਾਮ ਅਤੇ ਵਿਆਸ 20.3 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਸੀ, ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਸੋਨੇ ਦਾ ਮੋਹਰ ਜਿਸਦਾ ਭਾਰ 1,094.5 ਗ੍ਰਾਮ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਘੇਰਾ 9.7 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਸ਼ਾਹਜਹਾਂ ਦੁਆਰਾ 1639 ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ - ਉਸੇ ਸਾਲ ਨਵੰਬਰ ਵਿੱਚ ਜੇਨੇਵਾ ਵਿੱਚ ਨਿਲਾਮ ਹੋਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਸਿੱਕੇ ਸਨ। ਮੋਹਰ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਈ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘੇ ਸਨ।
1923 ਵਿੱਚ ਨੂਮਿਜ਼ਮੈਟਿਕ ਸੋਸਾਇਟੀ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਐਚਐਸ ਹੋਡੀਵਾਲਾ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਗਈ "ਹਿਸਟੋਰੀਕਲ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਆਫ਼ ਮੁਗਲ ਨੂਮਿਜ਼ਮੈਟਿਕਸ" ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਿੱਕੇ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੁਆਰਾ ਨਿਜ਼ਾਮ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਿੰਸ ਮੁਹੰਮਦ ਆਜ਼ਮ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਆਏ ਸਨ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬੀਜਾਪੁਰ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ। 1948 ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਕੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੇ ਵੰਸ਼ਜ ਮੁਕਰਮ ਜਾਹ - ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੇ ਨਾਮਵਰ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਪਰ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀਆਂ ਨਿੱਜੀ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਜੋ ਰਲੇਵੇਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਕਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ, ਪੁਰਾਤਨ ਵਸਤੂਆਂ ਅਤੇ ਕਲਾ ਖਜ਼ਾਨੇ ਐਕਟ, 1972 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਕਿਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨਾ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੀ।
ਇਹ ਮੋਹਰਾਂ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੇ ਪੋਤੇ, ਜਾਹ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਦੇ ਪਰਥ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨੇ ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਦੇ ਜਿਨੇਵਾ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਬੈਂਕ ਇੰਡੋਸੁਏਜ਼ ਨੂੰ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖੀਆਂ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਜਾਹ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਾਲੀਆਂ ਦੋ ਫਰਮਾਂ, ਕ੍ਰੈਸਟਾਲਰ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਐਸਏ ਪਨਾਮਾ ਅਤੇ ਟੈਮਰਿੰਡ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਵਰਜਿਨ ਆਈਲੈਂਡਜ਼ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੇ ਗਏ 9 ਮਿਲੀਅਨ ਸਵਿਸ ਫ੍ਰੈਂਕ ਦੇ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਵਜੋਂ ਸਨ। ਕੰਪਨੀਆਂ ਨੇ ਭੇਡ ਪਾਲਣ ਫਾਰਮ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਰਜ਼ਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉੱਦਮ ਅਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਾਹ ਲਗਭਗ ਦੀਵਾਲੀਆ ਹੋ ਗਿਆ। ਬੈਂਕ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, 28 ਜੂਨ 1989 ਤੱਕ, ਉਸਨੇ ਬੈਂਕ ਨੂੰ 10.2 ਮਿਲੀਅਨ ਸਵਿਸ ਫ੍ਰੈਂਕ ਦੀ ਰਕਮ ਦੇਣੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਨਵੰਬਰ 1987 ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਸੋਨੇ ਦੇ ਮੋਹਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਵਾਪਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਨਿਯਮਤ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਸਨ।
ਜਦੋਂ ਸੀਬੀਆਈ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਕੇ ਕਿੱਥੇ ਸਥਿਤ ਹਨ, ਤਾਂ ਕੋਲਕਾਤਾ ਦੇ ਇੱਕ ਹੋਮਿਓਪੈਥਿਕ ਡਾਕਟਰ-ਕਮ-ਕੈਮਿਸਟ ਡਾ. ਪਾਰਥ ਬੈਨਰਜੀ ਤੋਂ ਸੁਰਾਗ ਮਿਲੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਸਿੱਕੇ ਬੈਂਕ ਇੰਡੋਸੁਏਜ਼ ਵੱਲੋਂ ਹੈਪਸਬਰਗ

ਫੈਲਡਮੈਨ ਐਸਏ ਦੁਆਰਾ 8 ਨਵੰਬਰ 1987 ਨੂੰ ਜੇਨੇਵਾ ਦੇ ਮੈਗਾ ਹਿਲਟਨ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਨਿਲਾਮੀ ਲਈ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ। ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਸਰੋਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਕੇ ਬਿਨਾਂ ਵਿਕੇ ਰਹੇ ਕਿਉਂਕਿ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕੀਮਤ 9 ਮਿਲੀਅਨ ਸਵਿਸ ਫ੍ਰੈਂਕ ਸੀ ਅਤੇ ਨਿਲਾਮੀ ਕੀਮਤ 8.5 ਮਿਲੀਅਨ ਸਵਿਸ ਫ੍ਰੈਂਕ 'ਤੇ ਜੰਮ ਗਈ ਸੀ। ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਆਪਣੇ ਜਰਮਨ ਦੋਸਤ ਡਾ. ਗੇਜ਼ਾ ਬੋਨ ਹੈਪਸਬਰਗ ਤੋਂ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਨਿਲਾਮੀਆਂ ਦੀ ਫਰਮ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੱਠਵਿਆਂ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਦੋਸਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਿੱਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਸਾਡੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਕੰਮ ਆਈ।
ਸਾਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲੀ ਕਿ ਹੈਪਸਬਰਗ ਭਾਰਤ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਡਾ. ਬੈਨਰਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸਨ। ਕੋਲਕਾਤਾ ਦੇ ਗ੍ਰੈਂਡ ਹੋਟਲ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਓਬਰਾਏ ਹੋਟਲ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋਈ ਕਿ ਉਹ ਮਾਰਚ-ਅਪ੍ਰੈਲ 1988 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਟਲ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਬੈਨਰਜੀ ਦੁਆਰਾ ਬੁੱਕ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਹੈਪਸਬਰਗ ਨੇ ਸਿੱਕਿਆਂ ਲਈ ਖਰੀਦਦਾਰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਬੈਨਰਜੀ ਦੀ ਮਦਦ ਮੰਗੀ ਸੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ। ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਵਿਸ ਦੋਸਤ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਸੀਬੀਆਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਕਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੋਰੀ ਹੋਈਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੈਨਰਜੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦੋ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸੋਨੇ ਦੇ ਮੋਹਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਹ ਦੁਆਰਾ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲਿਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਵਿਸ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।
ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਅਜੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਢਿੱਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਨ। ਕੈਨਬਰਾ ਅਤੇ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਦੇ ਹੋਰ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ - ਉਦੋਂ ਇੱਕ ਡੀਆਈਜੀ - ਦੇ ਨਾਲ ਆਈਓ ਆਰਕੇ ਸਰਨ, ਇੱਕ ਡੀਐਸਪੀ, ਨੂੰ ਜਾਹ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਲਈ ਉੱਥੇ ਭੇਜਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸਰਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਮੈਂ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਨਾ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪੱਛਮੀ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆਈ ਪੁਲਿਸ, ਜਿਸਦਾ ਕੈਨਬਰਾ 'ਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਸੀ, ਸਾਡੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕੇਗੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਕੇ ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਲਿਆਉਣਗੇ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਦੋ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਸਿੱਕਿਆਂ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅਤੇ ਅਣਜਾਣ ਹੈ।

ਜਨਰਲ ਵੈਦਿਆ ਦਾ ਕਤਲ: 1986

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਗੋਲਡਨ ਟੈਂਪਲ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਬਲੂ ਸਟਾਰ ਦੇ ਦੋ ਵੱਡੇ ਸਿੱਧੇ ਨਤੀਜੇ ਸਨ। 31 ਅਕਤੂਬਰ 1984 ਨੂੰ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਗਾਰਡਾਂ ਨੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। 10 ਅਗਸਤ 1986 ਨੂੰ, ਸਾਬਕਾ ਫੌਜ ਮੁਖੀ, ਜਨਰਲ ਏਐਸ ਵੈਦਿਆ ਨੂੰ ਪੁਣੇ ਛਾਉਣੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ।
ਉਹ ਮਾਰਦੇ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਮਾਰਦੇ ਹੋ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਬਦਲੇ ਦੀ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਸੀ। ਕੀ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਤੀ ਦੂਜੇ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਤੀ ਹਮਦਰਦੀ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ? ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਲਈ, ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਜਨਰਲ ਵੈਦਿਆ ਦੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਮੌਤ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸਿਪਾਹੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮਾਣ ਸੀ। ਉਹ ਬਚ ਸਕਦੇ ਸਨ ਪਰ ਇੱਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਗਲਤੀ ਲਈ। ਇੱਥੇ ਕਹਾਣੀ ਹੈ।
ਮੈਂ 16 ਅਗਸਤ 1986 ਨੂੰ ਜਨਰਲ ਵੈਦਿਆ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਸੰਭਾਲੀ। ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀ ਮਿਲਿਆ? ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ। ਹਾਂ, ਇੱਕ ਜਾਸੂਸੀ ਨਾਵਲ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ 3 ਮਈ ਨੂੰ, ਮੁੰਬਈ ਦੇ ਐਂਟੌਪ ਹਿੱਲ ਦੇ ਇੱਕ ਫਲੈਟ 'ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਛਾਪਾ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੱਤਵਾਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਆਪਣੇ ਛੁਪਣਗਾਹ ਤੋਂ ਭੱਜ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰ ਕੁਝ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ - ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਫਲੈਟ ਖਾਲੀ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਸਮਾਨ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹੋ, ਉਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਕਾਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਜਿਸਨੂੰ ਮੁੰਬਈ ਅਤੇ ਪੁਣੇ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਸ਼ਾਇਦ ਬੇਕਾਰ ਸਮਝਦੀ ਸੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਮੰਦਭਾਗੀ ਕਹਾਣੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ। 1978 ਵਿੱਚ ਛਤਰੀ ਮਾਸਟਰ ਕੇਨ ਫੋਲੇਟ ਦਾ ਇੱਕ ਨਾਵਲ ਜਿਸਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਸੀ "ਆਈ ਆਫ਼ ਦ ਨੀਡਲ" ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕੋਨੇ ਵਾਲੀ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਪਿਆ ਸੀ। ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਇੱਕ ਪੰਨੇ 'ਤੇ, ਇੱਕ ਕਾਰ ਦਾ ਲਾਇਸੈਂਸ ਨੰਬਰ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ: DIB1437। ਇਹ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਨੰਬਰ ਸੀ - ਇੱਕ ਚਿੱਟੀ ਮਾਰੂਤੀ 800 ਕਾਰ ਭਾਨੂਮਤੀ ਵੈਦਿਆ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਉਸ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਰਜਿਸਟਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।
ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਵੈਦਿਆ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਭਾਨੂਮਤੀ ਨਾਲ ਪੁਣੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਹਰ ਹਫਤੇ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਕਰਿਆਨੇ, ਘਰੇਲੂ ਸਮਾਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨਪਸੰਦ ਕਬਾਬ ਲਈ ਬਾਜ਼ਾਰ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਡਰਾਈਵਰ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਗੱਡੀ ਨਹੀਂ ਚਲਾਈ ਸੀ। ਪਰ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਇਕੱਲੇ ਬੰਦੂਕਧਾਰੀ, ਹੈੱਡ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਰਾਮਚੰਦਰ ਕਸ਼ੀਰਸਾਗਰ ਦੇ ਸਾਥੀ ਵਜੋਂ

ਡਰਾਈਵਰ ਬਣਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕੀ ਉਸਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ? ਕੀ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਖੁਫੀਆ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਹਿੱਟ ਲਿਸਟ 'ਤੇ ਸੀ?
10 ਅਗਸਤ 1986 ਨੂੰ, ਜਦੋਂ ਉਸਦੀ ਮਾਰੂਤੀ 800 ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪੁਣੇ ਛਾਉਣੀ ਵਾਲੀ ਸੜਕ 'ਤੇ ਦਾਖਲ ਹੋਈ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਇੰਡਸੁਜ਼ੂਕੀ ਮੋਟਰਸਾਈਕਲ ਜਿਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਸਵਾਰ ਸੀ, ਉਸਦੀ ਕਾਰ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ। ਵੈਦਿਆ ਸਟੀਅਰਿੰਗ ਵ੍ਹੀਲ 'ਤੇ ਝੁਕ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਸਾਵਧਾਨ ਡਰਾਈਵਰ, ਮੋਟਰਸਾਈਕਲ ਸਵਾਰਾਂ ਦੇ ਉਸਦੀ ਗੱਡੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨ ਸੀ, ਉਹ ਥੋੜ੍ਹਾ ਘਬਰਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਹਟਣ ਲਈ ਚੀਕਿਆ। ਓਨੀ ਹੀ ਹੈਰਾਨ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਵੈਦਿਆ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਪਿਸਤੌਲ ਦੀ ਕਾਲੀ ਨੱਕ ਦੇਖੀ, ਇਸਨੂੰ ਗੋਲੀ ਚੱਲਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ ਅਤੇ ਨੋਜ਼ਲ ਵਿੱਚੋਂ ਧੂੰਆਂ ਨਿਕਲਦਾ ਦੇਖਿਆ। ਕਾਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਮੁੜ ਗਈ ਅਤੇ ਕੰਢੇ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਵੱਲ ਵਧੀ। ਵੈਦਿਆ ਸਟੀਅਰਿੰਗ ਵ੍ਹੀਲ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਮੋਟਰਸਾਈਕਲ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਸ਼ੀਰਸਾਗਰ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਆਪਣਾ ਰਿਵਾਲਵਰ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਲੋਡ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਲਿਆ। ਉਦੋਂ ਤੱਕ, ਮੋਟਰਸਾਈਕਲ ਕੁਝ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸੀ। ਜਨਰਲ ਖੁਦ ਇੱਕ ਲੋਡਿਡ ਪਿਸਤੌਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।
ਦੋ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ - ਸੁੱਖਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਜਿਸਨੂੰ ਸੁੱਖਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ - ਨੇ ਐਂਟੌਪ ਹਿੱਲ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਇੱਕ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਅਪਾਰਟਮੈਂਟ ਲੱਭਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਬੈਂਕ ਡਕੈਤੀਆਂ, ਕਤਲ ਅਤੇ ਕਾਰ ਚੋਰੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਫਰਵਰੀ 1986 ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਉਸ ਕਾਰ ਦਾ ਨੰਬਰ ਨੋਟ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ।
ਕਈ ਅਪਰਾਧਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੇ ਦੋ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਨਾਟਕੀ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ - ਪਿੰਪਰੀ ਨੇੜੇ ਪੁਣੇ-ਮੁੰਬਈ ਹਾਈਵੇਅ 'ਤੇ - ਉਹ ਵੀ, ਸੰਜੋਗ ਨਾਲ। ਸੀਬੀਆਈ, ਪੁਣੇ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਨੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਨੇੜਿਓਂ ਤਾਲਮੇਲ ਕਰਕੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਮੁਖੀ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਸਨ ਕਿ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨਾ ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ ਵਰਗੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਆਮ ਅਪਰਾਧੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਈ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤੇ ਸਨ।

ਮੈਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਿੱਤਾ: (i) ਸ਼ੱਕੀਆਂ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਲੋੜੀਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਆਪੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ; (ii) ਆਮ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਗਿਰੋਹ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕਰਨਾ; ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ (iii) ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਹਾਈ ਅਲਰਟ 'ਤੇ ਰੱਖਣਾ।
ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਅਸੀਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸੁਪਰ-ਸਲੂਥ ਹਾਂ ਜਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਆਮ ਵਿਅਕਤੀ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਬਰੇਕ ਮਿਲੇ ਹਨ। ਪਾਠਕ ਖੁਦ ਨਿਰਣਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਾਤਲਾਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਵਾਲੀ ਟੀਮ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਛੇ ਸੀ - ਮੈਂ, ਡੀਆਈਜੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ, ਐਸਪੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਨਵੇਂ ਸਥਾਪਿਤ ਅੱਤਵਾਦ ਵਿਰੋਧੀ ਸੈੱਲ ਦੇ ਚਾਰ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸੈੱਲ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਸੁਰਾਗ ਅਤੇ ਸਬੂਤ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸਮਝਦੇ ਸੀ। ਪਰ ਇੱਕ ਬਾਈਕ ਦੇ ਅਚਾਨਕ ਫਿਸਲਣ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਹੋਈ!
ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਗਣੇਸ਼ ਉਤਸਵ ਦੇ ਜਸ਼ਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਸਮਾਗਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਾਲ ਇਹ ਦਿਨ 7 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਦਿਨ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ। ਪਿੰਪਰੀ ਸਮੇਤ ਰਾਜ ਦੇ ਹਰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀ ਚੌਕਸ ਸਨ। ਇੱਕ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਟੀਮ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਜੀਪ ਲੈ ਕੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨੋਟਿਸ 'ਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਸੁਖਦੇਵ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਉਸ ਰਾਤ ਦੇਰ ਨਾਲ ਪੁਣੇ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਹਨੇਰੇ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ, ਸਾਲੂੰਕੇ ਵਿਹਾਰ ਦੀ ਆਰਮੀ ਕਲੋਨੀ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ ਜੋ ਇੱਕ ਘਰ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਦੇ ਇੱਕ ਮੇਜਰ ਤੋਂ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲਿਆ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਅਣ-ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਦੋਵੇਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਚੰਗੀ ਕਿਸਮਤ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰ, ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੱਪੜੇ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਬੰਬਈ-ਪੁਣੇ ਹਾਈਵੇਅ 'ਤੇ ਇੱਕ ਲੰਬੀ ਡਰਾਈਵ ਲਈ ਇੱਕ ਮੋਟਰਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ। ਪਿੰਪਰੀ ਦੇ ਨੇੜੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੋਟਰਸਾਈਕਲ ਇੱਕ ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਟਰੱਕ ਨੂੰ ਓਵਰਟੇਕ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਿਸਲ ਗਿਆ। ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਡਿੱਗ ਪਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਫਿਸਲ ਗਈਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਫਿਸਲ ਗਏ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ?
ਇੱਕ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸ਼ਰਾਬੀ ਟੈਲੀਫੋਨ ਆਪਰੇਟਰ, ਜੋ ਗਣਪਤੀ ਦੇ ਆਗਮਨ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਘਰ ਵਾਪਸ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਡਿੱਗੀਆਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ। ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤ ਆਦਮੀ ਸ਼ਾਇਦ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਰਿਪੋਰਟ ਦਰਜ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਵਿੱਚ ਪਏ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਸਾਡਾ ਅੱਧਾ ਸ਼ਰਾਬੀ

ਟੈਲੀਫੋਨ ਆਪਰੇਟਰ ਸਿੱਧਾ ਪਿੰਪਰੀ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਗਿਆ, ਉਸਨੇ ਜੋ ਦੇਖਿਆ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਤੱਥ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੇਖੀਆਂ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਡਿੱਗੀਆਂ ਸਨ। ਅਤੇ ਇਸ ਸਭ ਦੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਲਿਆ!
ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪੁਲਿਸ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਜਿੱਥੇ ਹਾਦਸਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਦੋਵੇਂ ਮੋਟਰਸਾਈਕਲ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਕੇ ਮੌਕੇ ਤੋਂ ਭੱਜ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਉਹ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵੱਲ ਭੱਜ ਗਏ ਸਨ। ਇੱਕ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋਇਆ। ਸੁਖਦੇਵ ਉਰਫ ਸੁੱਖਾ ਨੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਉਸਦਾ ਰਿਵਾਲਵਰ - ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਐਮਐਮ ਤਿਵਾੜੀ, ਜੀਐਸ ਮਨਚੰਦਾ ਅਤੇ, ਬੇਸ਼ੱਕ, ਜਨਰਲ ਵੈਦਿਆ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਜਾਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਚਾਰ ਬਹਾਦਰ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਉਸ ਦੇ ਉੱਪਰ ਛਾਲ ਮਾਰ ਗਏ, ਉਸਨੂੰ ਦਬਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਸਲਾਖਾਂ ਪਿੱਛੇ ਸੀ।
ਕਿਸਮਤ? ਕੁਸ਼ਲਤਾ? ਜਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ? 48

ਇੱਕ ਹੋਰ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਸਫਲਤਾ

ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਇਹ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਬੈਡਮਿੰਟਨ ਸਟਾਰ ਸਈਦ ਮੋਦੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਫਲਤਾ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲੀ। ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਅੰਨ੍ਹੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁਰਾਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕੌਣ ਉਸਨੂੰ ਮਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਐਸਪੀ ਏ.ਡਬਲਯੂ. ਡਿਗਵੇਕਰ ਅਪਰਾਧ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਨੰਬਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਸੁਣਿਆ: 1498, 3497, 7657। ਡਿਗਵੇਕਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਤਸੁਕ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਰਿਕਸ਼ਾ ਚਾਲਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਝੁੰਡ ਚਾਰ ਨੰਬਰਾਂ ਦੇ ਸੈੱਟ ਬੁਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸੱਟਾ ਲਗਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਖੇਡ ਸੀ, ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਇੱਕ ਕਾਰ ਕੇ.ਡੀ. ਸਿੰਘ ਸਟੇਡੀਅਮ ਦੇ ਗੇਟ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਬਾਹਰ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਪਲੇਟ ਦੇ ਚਾਰ ਨੰਬਰ ਚੀਕਦੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਨੰਬਰ ਕਾਰ ਦੇ ਨੰਬਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਦਾਅ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਰਕਮ ਜਿੱਤ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਦਿਗਵੇਕਰ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ 23 ਜੁਲਾਈ 1988 ਨੂੰ ਕਤਲ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ 7:45 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਉਸ ਵਾਹਨ ਦੇ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਾਅ ਲਗਾਇਆ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦੇਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਐਸਪੀ ਇੱਕ ਰਿਕਸ਼ਾ ਚਾਲਕ ਨੂੰ ਮੋਦੀ ਦੇ ਕਾਤਲ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀ ਗਈ ਕਾਰ ਦਾ ਨੰਬਰ ਯਾਦ ਕਰਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ 1959 ਦਾ ਸਾਲ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਸਨੂੰ ਕਾਰ ਦੀ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਪਲੇਟ 'ਤੇ ਅੱਖਰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਜੂਆ ਸਿਰਫ ਨੰਬਰਾਂ ਬਾਰੇ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕਾਰ ਰਜਿਸਟਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ, ਦਿਗਵੇਕਰ ਡਟੇ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਹਿੱਸਾ ਆਇਆ। ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਲਖਨਊ ਦੇ ਹਜ਼ਰਤਗੰਜ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੀ ਇੱਕ ਵੈਗਨਆਰ ਨੰਬਰ HYG 1959 ਮਿਲੀ। ਕਾਰ ਥਾਣੇ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ? ਇਹ ਇੱਕ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਹਨ ਟ੍ਰੈਫਿਕ ਸਿਗਨਲ ਤੋਂ ਟੱਪ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਡਰਾਈਵਰ ਕੋਲ ਮਾਲਕੀ ਦਾ ਕੋਈ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ, ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਮੋਦੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਸਾਰੇ ਸੱਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ।

ਪਿਆਰ, ਜਨੂੰਨ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧ

ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਹਾਂ ਤਾਂ, ਮੈਂ ਅਮੀਤਾ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਦਮੀ ਸੰਜੇ ਸਿੰਘ ਸੀ, ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਭਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਜਾਣਦੀ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਪਰਾਧ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਕਦੇ ਵੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਇਸਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਅਮੀਤਾ ਨੂੰ, ਬੇਸ਼ੱਕ, ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਕਤਲ ਦੀ ਸਹੀ ਤਾਰੀਖ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ, ਜਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਅਪਰਾਧ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਕੋਈ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਕਿਉਂ ਹੈ ਕਿ ਮੋਦੀ ਦਾ ਕਤਲ ਜਨੂੰਨ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਸੀ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਅਚਾਨਕ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੀ। ਅਮੀਤਾ ਦੀਆਂ ਡਾਇਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੰਜੇ ਲਈ ਪਿਆਰ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਦੇ ਪੰਨੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਗਰਿਮਾ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਅਤੇ ਸਿਰਦਰਦੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਇੱਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿੰਨੀ ਦੁਖੀ ਸੀ, ਡਾਕ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਪੱਤਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ 'ਤੇ ਉਸਦਾ ਦਿਲ ਕਿੰਨਾ ਧੜਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸਦੇ

ਫ਼ੋਨ ਕਾਲਾਂ ਲਈ ਕਿੰਨੀ ਤਰਸਦੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਮੋਦੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ, ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਇਕੱਠੇ ਇੱਕ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਲਈ ਸਿਖਲਾਈ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਪਣੇ ਪੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਅਮੀਤਾ ਸੰਜੇ ਨੂੰ ਸਈਦ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਦਿਨਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਗਰਿਮਾ ਬਾਰੇ ਵੀ ਪੁੱਛਦੀ ਸੀ, ਸੰਜੇ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੇਵੇ। ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ, ਮੋਦੀ ਨੇ ਅਮੀਤਾ ਨੂੰ ਬੇਵਫ਼ਾ ਹੋਣ ਲਈ ਝਿੜਕਿਆ ਅਤੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਰੋਇਆ। ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਉਸਦੀ ਉਸਨੂੰ ਲਿਖੀ ਆਖਰੀ ਚਿੱਠੀ ਸੀ। ਵਾਰ-ਵਾਰ ਉਸਨੇ ਦੁਨੀਆ ਛੱਡਣ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਉਸਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕੀਤੀ। ਕੀ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕੋਈ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਮਾਨ ਸੀ?
ਸੰਜੇ ਦੇ ਮਹਿਲ ਤੋਂ - ਉਹ ਅਮੇਠੀ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਵਾਰਸ ਸੀ - ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕੀਮਤੀ ਸਬੂਤ ਮਿਲਿਆ: ਗਰਿਮਾ ਦਾ ਸੰਜੇ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਪੱਤਰ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਮੀਤਾ ਲਈ ਉਸਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਕੌੜੀ ਅਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ।
ਅਮੀਤਾ ਅਤੇ ਸੰਜੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਰੇ ਸਬੂਤ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸਈਅਦ ਮੋਦੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ। ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵਾਂ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲੱਗਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਸੰਜੇ ਅਤੇ ਅਮੀਤਾ ਹੁਣ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਅਜੇ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਹਨ। ਗਰਿਮਾ, ਸੰਜੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਤਨੀ, ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੇ ਤਲਾਕ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ, ਅਜੇ ਵੀ 'ਅਸਲੀ' ਤਲਾਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇੱਕ ਕੌੜੀ ਤਲਾਕਸ਼ੁਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਪਰਿਵਾਰ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਲੰਬੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਯੁੱਧਾਂ ਵਿੱਚ ਉਲਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ

ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਸੋਚਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਰੂਸੀ ਲੇਖਕ ਫਿਓਦਰ ਦੋਸਤੋਵਸਕੀ ਦੁਆਰਾ 1866 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਨਾਵਲ, "ਕ੍ਰਾਈਮ ਐਂਡ ਪਨਿਸ਼ਮੈਂਟ" ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਦਾ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ।
ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਿਧਾਂਤ ਹਨ। ਅਕਾਦਮਿਕਾਂ ਅਤੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ, ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਅਤੇ ਸਵਾਲਾਂ 'ਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਭਰ ਬਿਤਾਇਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਿਸ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਦੋਸ਼ੀ ਕਿਵੇਂ

ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਕਿੰਨੀ ਸਜ਼ਾ 'ਵਾਜਬ' ਹੈ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕੀ ਹੈ। ਸਿਧਾਂਤਕ ਬਹਿਸਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਇੱਕ ਆਮ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ, ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹਨ ਕਿ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਹੈ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ। ਦੂਜਾ, ਇੱਕ ਅਪਰਾਧੀ ਨੂੰ ਤੋਬਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੀਜਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੀੜਤ ਲਈ ਨਿਆਂ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸਾਡੀ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚੱਲਦੀ ਹੈ, ਪੀੜਤ ਲਈ ਨਿਆਂ ਵੱਲ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਘੱਟ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਇਸ ਪਹਿਲੂ ਬਾਰੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚਿੰਤਤ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਹੈ। ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਜਾਂਚ ਉਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਜਿੱਥੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਪੀੜਤ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਹੀ ਚਿੰਤਤ ਕੀਤਾ, ਸਿਵਾਏ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਮੌਕੇ ਦੇ।
ਮੈਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਨਾਮ ਬਦਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਲਏ ਸਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।
ਸਾਲ 1972 ਸੀ; ਉਹ ਜਗ੍ਹਾ ਕੋਲਕਾਤਾ ਦੇ ਚਰਚ ਲੇਨ ਵਿੱਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਐਸਪੀ ਆਰਥਿਕ ਅਪਰਾਧ ਸ਼ਾਖਾ (EOW) ਦਾ ਦਫਤਰ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਹੀ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਸੀਟ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਡਿਊਟੀ ਅਫਸਰ, ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਜੋ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਸੀ, ਨੇ ਇੱਕ ਮਹਿਮਾਨ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਫੁਸਫੁਸਾ ਕੇ ਕਿਹਾ: 'ਸਰ, ਇੱਕ ਸਰੋਤ।'
'ਸਰੋਤ' ਉਹ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਇੱਕ ਵ੍ਹਿਸਲਬਲੋਅਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਸੀਬੀਆਈ ਵਿੱਚ ਫੀਲਡ ਸਿਖਲਾਈ ਦੌਰਾਨ ਸਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਰੋਤ ਸਾਡੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹਰ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਗੁਪਤ ਰੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਤਾਂ, ਉਹ ਉੱਥੇ ਸੀ: ਸ਼ੰਕਰ, ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਅਤੇ ਘਬਰਾਹਟ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਕੱਪ ਚਾਹ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ, ਉਸਦੀ ਘਬਰਾਹਟ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੀ ਘੱਟ ਤਜਰਬੇ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ। ਇਹ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇੱਕ ਜੀਵੰਤ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝ ਗਏ।

ਗਾਹਕ ਪੈਸੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬੈਂਕ ਅਫ਼ਸਰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਬਿਜੌਏ ਦੂਜੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।
ਬਿਜੋਏ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਪੰਜ ਐਫਡੀ ਸਨ। ਦੋ ਦੀ ਮਿਆਦ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਬੈਂਕ ਤੋਂ ਪੱਤਰ ਆਏ ਸਨ। ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਐਫਡੀ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪੱਕਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਰਹੱਸਮਈ ਆਦਮੀ ਬਿਜੋਏ ਦਾ ਬਚਪਨ ਦਾ ਦੋਸਤ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਖਜੂਰ ਦੀ ਕੈਂਡੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਵਾਈ 'ਬਣਾਈ' ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਸਨੂੰ ਵੱਡੀ ਰਕਮ ਕਮਾਉਣੀ ਪਈ। ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਆਮਦਨ ਕਰ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਇੱਕ ਬਚਪਨ ਦੇ ਦੋਸਤ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਦੋਸਤੀ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਸੀ। ਸ਼ੰਕਰ ਨੇ ਇੱਕ ਆਰਥਿਕ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਉਮੀਦ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
1972 ਵਿੱਚ, ਕਾਲੇ ਧਨ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਲਈ ਓਨਾ ਗੰਭੀਰ ਖ਼ਤਰਾ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਜਿੰਨਾ ਇਹ ਹੁਣ ਹੈ। ਸੀਬੀਆਈ ਦੀਆਂ ਈਓਡਬਲਯੂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਆਯਾਤ-ਨਿਰਯਾਤ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤੂਆਂ ਐਕਟ, 1955 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨਗੀਆਂ। ਮੈਨੂੰ, ਐਸਪੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਬੈਂਕਾਂ ਜਾਂ ਦੋ 'ਦੋਸਤਾਂ' ਵਿਚਕਾਰ ਸ਼ੱਕੀ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸਮੂਹ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੱਕ ਬੈਂਕ ਦੇ ਆਪਣੇ ਗਾਹਕਾਂ ਨਾਲ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਰੋਕਥਾਮ ਐਕਟ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਜਾਂਚ ਸੰਭਾਲਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਰਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬਹੁਤ ਰੌਲਾ ਪਵੇਗਾ, ਅਸੀਂ ਅਪਰਾਧੀ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਜਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵਾਂਗੇ।
ਹਾਲਾਂਕਿ, ਆਮਦਨ ਕਰ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕਲਕੱਤਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਆਮਦਨ ਕਰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਕੁਝ ਮੈਂ ਸਿੱਖਿਆ ਸੀ ਉਸ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣਾ ਇੱਕ ਆਸਾਨ ਫੈਸਲਾ ਸੀ। ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਅਸੀਂ ਮੇਰੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਸਾਨੂੰ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ।
ਆਰਥਿਕ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦਿਆਂ, ਮੈਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਢੁਕਵੀਂ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਸ਼ੰਕਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਾਰਕ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜੋ ਨਿਯਮ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਇਸ ਕੇਸ ਤੋਂ ਕੀ ਲਾਭ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪਾਲਣ ਲਈ ਸੀ? EOW ਕੋਲ ਸਰੋਤ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਆਮਦਨ ਕਰ ਵਿਭਾਗ ਵ੍ਹਿਸਲਬਲੋਅਰਾਂ ਨੂੰ ਟੈਕਸ

ਜੁਰਮਾਨੇ ਵਜੋਂ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪੈਸੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਕਟੌਤੀ ਦੇ ਕੇ ਇਨਾਮ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਕੰਮ ਸਫਲ ਰਹੇ। ਇਸਨੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਵਜੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਰਕਮ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਬਣਦਾ ਇਨਾਮ ਮਿਲਿਆ - ਹਰੇਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ₹50,000 ਅਤੇ ₹100,000 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੀ ਰਕਮ।
1972 ਵਿੱਚ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਕਾਸ ਅਥਾਰਟੀ (DDA) ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਦੋ ਬੈੱਡਰੂਮ ਵਾਲੇ ਫਲੈਟ ਦੀ ਕੀਮਤ ₹41,000 ਤੋਂ ₹71,000 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੀ। ਇੱਕ ਪਦਮਿਨੀ ਫਿਏਟ ਕਾਰ ₹8,000 ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਸੀ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਵਜੋਂ ਮਿਲੇ ਪੈਸੇ ਨੇ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਕ ਦਿਨ, ਛੇ ਸਾਲ ਬਾਅਦ 1978 ਵਿੱਚ, ਸ਼ੰਕਰ, ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕਲਕੱਤਾ ਦੇ ਚੌਰੰਗੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਏ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸ਼ੰਕਰ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਖੁਸ਼ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਜਿੰਨਾ ਉੱਦਮੀ ਆਦਮੀ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਕਾਰ ਖਰੀਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਟੈਕਸੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਸੱਸ ਅਜੇ ਵੀ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਰਹਿ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਕੇਸ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਕੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਕਮਾਇਆ ਜੋ ਮੇਰੇ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਬਜਾਏ ਇਸਨੂੰ ਆਮਦਨ ਕਰ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਵਿਸਲਬਲੋਅਰ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਸਕੇ।

ਇੱਕ ਬੈਂਕ ਡਕੈਤੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਫਲਤਾ: 1987

ਅੱਜ ਦੇ ਯੁੱਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਤੱਥ ਇਹ ਹੈ। ਨੋਟਬੰਦੀ ਅੱਤਵਾਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦੀ ਜੇਕਰ ਇਸਨੂੰ ਕਾਲੇ ਧਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਬੈਂਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿੱਧੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਚਿੱਟੇ ਧਨ ਨਾਲ ਫੰਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਡਾਕੂਆਂ ਬਾਰੇ ਹੈ, ਰੌਬਿਨ ਹੁੱਡ ਵਰਗੇ ਡਾਕੂਆਂ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਹੈ ਜੋ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸਨ। ਉਹ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਕਮਾਂਡੋ ਫੋਰਸ (KCF) ਦੇ ਅੱਤਵਾਦੀ ਮੈਂਬਰ ਸਨ।
12 ਫਰਵਰੀ 1987 ਨੂੰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਰਾਂ ਨੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਏਰੀਆ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੈਂਕ (ਪੀਐਨਬੀ) ਦੀ ਸ਼ਾਖਾ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਡਕੈਤੀ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 7 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਲੁੱਟੇ ਗਏ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਰਕਮ ਸੀ। ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣਾ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਢੰਗ ਸੀ - ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਲਗਭਗ ਵੀਹ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਉਸੇ ਸਮੂਹ ਨੇ 19

ਅਜਿਹੀਆਂ ਡਕੈਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਕਤਲ ਵੀ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੱਟੜ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਦੇ ਜਲੰਧਰ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਛੁਪਣਗਾਹਾਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਗੁਜਰਾਤ ਤੱਕ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਦੀਆਂ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੈੱਟਵਰਕ ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਪੁਣੇ ਤੋਂ ਦੁਰਗ, ਭਿਲਾਈ, ਰਾਏਪੁਰ, ਕਲਕੱਤਾ ਅਤੇ ਜਮਸ਼ੇਦਪੁਰ ਤੱਕ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਸਟੋਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲੁਕਵੇਂ ਕੈਬਿਨਾਂ ਵਾਲੇ ਦੋ ਸਟੀਲ-ਪਲੇਟੇਡ ਟਰੱਕ ਖਰੀਦੇ ਸਨ। ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਮੂਹ ਦੇ ਸਿੱਖ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਵਿੱਚ ਸਹਿਯੋਗੀ ਸਨ ਜਿੱਥੇ 3 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਲੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਪੈਸਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੇਸੀਐਫ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਅੱਤਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਮੋਹਰੀ ਸੀ।
ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਨੇ 1984 ਵਿੱਚ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਬੈਂਕ ਡਕੈਤੀ ਨਾਲ ਵੱਡਾ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮ ਲਈ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਡੀਜੀਪੀ ਜੂਲੀਓ ਰਿਬੇਰੋ ਨੇ 26 ਜੂਨ 1987 ਨੂੰ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਮੋਹਨ ਜੀ ਕਾਤਰੇ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਟੀਮ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ:

...ਮੈਂ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦ
ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਦਾ ਔਖਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਹੈ
ਲੁਧਿਆਣਾ ਬੈਂਕ ਡਕੈਤੀ ਮਾਮਲਾ ਸ੍ਰੀ ਐਸ. ਸੇਨ, ਡੀ.ਆਈ.ਜੀ., ਸ੍ਰੀ ਮੁਰਾਰੀ, ਐਸ.ਪੀ
ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਵਰਦੀਧਾਰੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ
ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਟਿਕਾਣਿਆਂ 'ਤੇ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਕੀਤੀ, ਹਥਿਆਰ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੇ ਅਤੇ
ਦੋਸ਼ੀ।

ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾਵਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਲਈ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੰਮਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਘੱਟ ਗਈਆਂ। ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਕੀਮਤੀ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਲੁਧਿਆਣਾ ਬੈਂਕ

ਡਕੈਤੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਤੋੜਿਆ। ਕੋਈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਤੇ, ਬੇਸ਼ੱਕ, ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਦਦ ਨਾਲ!
ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ ਕੇਸ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ, ਮੇਰੀ ਯੂਨਿਟ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ 81 ਫੀਲਡ ਗੰਜ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲਈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਪਤੇ 'ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚ ਗਏ? ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਥਾਨਕ ਬੀਟ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਪੀਐਨਬੀ ਦੀ ਸ਼ਾਖਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟ ਭੇਜਣ ਜਿਸਨੂੰ ਲੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ 81 ਫੀਲਡ ਗੰਜ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਛਾਪਾ ਮਾਰਿਆ, ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਲਈ ਗਰਮ ਭਾਫ਼ ਵਾਲਾ ਖਾਣਾ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸਮਾਨ ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲੋਡ ਕੀਤਾ ਕੈਮਰਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕੈਮਰੇ ਦੀ ਰੀਲ ਵਿੱਚ ਫਿਲਮ ਦਾ ਰੋਲ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਸੋਨੇ ਦੀ ਖਾਨ ਬਣ ਗਿਆ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਹਨ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਝੂਠੇ ਪਛਾਣ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਵੀ ਸਨ।
ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਕਾਰ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਸਲੀ ਪਤੇ ਵਾਲਾ ਜਾਅਲੀ ਡਰਾਈਵਿੰਗ ਲਾਇਸੈਂਸ ਮਿਲਿਆ। ਇਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੇ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਹਥਿਆਰ, ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ, ਲਾਕਰ ਦੀਆਂ ਚਾਬੀਆਂ ਅਤੇ 1,96,750 ਰੁਪਏ ਦੀ ਨਕਦੀ ਮਿਲੀ। ਬਲਬੀਰ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਮੂਹ ਦੀਆਂ ਝੂਠੀਆਂ ਪਛਾਣਾਂ ਅਤੇ ਛੁਪਣਗਾਹਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਜੂਨ 1987 ਦੇ ਮੱਧ ਤੱਕ, ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ 18 ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਸੀ। ਅਸੀਂ 25 ਸਾਥੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ। ਸਾਡੀ ਜਾਂਚ, ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ, ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਅੱਤਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਦੀ ਕਮਰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ। ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ, ਰਾਜੇਂਦਰ ਸ਼ੇਖਰ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਬਣੇ, ਨੇ ਆਪਣੀ ਯਾਦ-ਪੱਤਰ "ਮੈਮੋਰੀਜ਼ ਆਰ ਮੇਡ ਆਫ ਦਿਸ" ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅੱਤਵਾਦੀ ਸਮੂਹ ਨੇ ਸੀਬੀਆਈ ਟੀਮ ਦੇ ਨੇਤਾ, ਯਾਨੀ ਮੈਨੂੰ ਟੱਕਰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਬਚ ਗਿਆ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ।
ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੇ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜਿਆ। ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਰ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਦਾ ਨਾਮ, ਉਸਦੀ ਫੋਟੋ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਸਥਾਨਕ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਤਸਦੀਕ ਲਈ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਪ੍ਰਥਾ 1980 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੀਬੀਆਈ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬ

ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਅੱਤਵਾਦੀ ਅਪਰਾਧ ਜੂਨ 1984 ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਬਲੂ ਸਟਾਰ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਜਿਸਨੂੰ ਇੱਕ ਡੀਆਈਜੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪੰਜਾਬ ਸੈੱਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਪਹਿਲਾ ਡੀਆਈਜੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਤਵਾਦੀ ਅਪਰਾਧਾਂ ਤੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਰਾਜ ਪੰਜਾਬ, ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ ਰਾਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਜੋ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਡੀਆਈਜੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਮੈਂ ਮੀਟਿੰਗ ਦਾ ਕਨਵੀਨਰ ਸੀ ਅਤੇ ਆਈਬੀ ਦਾ ਇੱਕ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਮੈਂਬਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਹਰ ਹਫ਼ਤੇ ਮਿਲਦੇ ਸੀ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਾਂਚਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਲੈਂਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਮਿੰਟ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਦੇ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ, ਰਾਜਸਥਾਨ, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਗੁਜਰਾਤ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੁਲਿਸ ਵਿਭਾਗਾਂ ਅਤੇ ਖੁਫੀਆ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਂਝੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।
ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਦੌਰਾਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿੱਚ ਪੀਐਨਬੀ ਸ਼ਾਖਾ ਅਤੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਡੀ ਰਣਨੀਤੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਫਿਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਇਆ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਦੇ ਇੱਕ ਖਾਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਦਾ ਸਰਵੇਖਣ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਗੁਜਰਾਤ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਅਪਰਾਧੀ ਬੈਂਕ ਲੁਟੇਰੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਫੜ ਲਿਆ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਲੁੱਟੇ ਗਏ ਪੈਸੇ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਨਾਲ ਕਿਰਾਏ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਆਏ।
ਲੁਧਿਆਣਾ ਬੈਂਕ ਡਕੈਤੀ ਦੇ ਖਾਤੇ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਦੋਸ਼ੀਆਂ 'ਤੇ ਜੁਲਾਈ 1987 ਵਿੱਚ ਟਾਡਾ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਮੁਕੱਦਮਾ ਬਹੁਤ ਲੰਮਾ ਚੱਲਿਆ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਨਵੰਬਰ 2012 ਵਿੱਚ, ਸਾਰੇ 12 ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦਸ ਸਾਲ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ।

ਘੱਟ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਸੜਕ: 1987

ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਅੱਸੀਵਿਆਂ ਦੇ ਅਖੀਰ ਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਹਿੱਸੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਹਿੱਲ ਗਏ ਸਨ। ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਚਾਰਕ, ਜੋ ਕਿ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਮਦਰੱਸਾ

ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਵਾਲੇ ਭੜਕਾਊ ਅਤੇ ਭੜਕਾਊ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇਣ ਲਈ ਬਦਨਾਮ ਸੀ, ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇੱਕ ਸਰਹੱਦੀ ਸ਼ਹਿਰ ਮੁਕਤਸਰ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਲਈ ਇੱਕ ਸਫਲਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਲਈ, ਉਸਨੂੰ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਸੈੱਲ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ, ਯਾਨੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਣਾ ਸੀ।
'ਅਸੀਂ ਸੜਕ ਰਾਹੀਂ ਯਾਤਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ,' ਮੈਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।
ਕਿਉਂ? ਸੜਕੀ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਐਤਵਾਰ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸਰਦੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਮੁਕਤਸਰ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਲਈ ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਸੀਮਾ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲ (BSF) ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ (ਏਅਰ) ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕਰਨ ਹੀ ਵਾਲਾ ਸੀ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਮੇਰਾ RAX ਫ਼ੋਨ ਵੱਜਿਆ।
[ਨੋਟ: ਬੀਐਸਐਫ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਹੈਲੀਕਾਪਟਰਾਂ ਦਾ ਰਖਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਜਾਂਚ/ਖੁਫੀਆ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। RAX, ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਤੀਬੰਧਿਤ ਪਹੁੰਚ ਐਕਸਚੇਂਜ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਹੈ, ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਟੈਲੀਫੋਨ ਐਕਸਚੇਂਜ ਹੈ ਜੋ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਤੇਜ਼ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿਬੰਧਿਤ ਹੈ। RAX ਫੋਨ 'ਤੇ ਇੱਕ ਕਾਲ ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਘੰਟੀ ਵਜਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ।]
ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਮੋਹਨ ਜੀ ਕਾਤਰੇ RAX ਕਾਲ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਿਰੇ 'ਤੇ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਘੰਟਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤਸਰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੁਝ ਹੋਰ ਚਰਚਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨੌਰਥ ਬਲਾਕ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਬੀਐਸਐਫ ਦੇ ਆਈਜੀ (ਏਅਰ) ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਫ਼ੋਨ ਆਉਣ 'ਤੇ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬੌਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਮੂਡ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕੁਝ ਕਹਿ ਸਕਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੜਕ ਰਾਹੀਂ ਲਿਆਓ।'
ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਵੱਖਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਮਾਹਰ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੀ ਯੋਜਨਾ ਬਾਰੇ ਸੁਣੇ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਸਖ਼ਤ ਹੁਕਮ ਕਿਉਂ ਜਾਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ? ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਪਰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦਲੀਲ ਦੇ ਹਾਰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਦੁਹਰਾਏ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਿੱਲਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਅਰੁਣ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਸਿਧਾਰਥ ਸ਼ੰਕਰ ਰੇਅ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਅੱਤਵਾਦੀ ਨੂੰ ਮੁਕਤਸਰ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਤੱਕ ਸੜਕ ਰਾਹੀਂ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਆਦਮੀ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸੀ; ਉਸਨੂੰ ਟੱਕਰ ਮਾਰੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਟੀਮ ਨੂੰ ਦੰਦਾਂ ਤੱਕ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਖੁਦ ਟੀਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਾਂਗਾ। ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਜੋ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਉਦਾਸ ਸੀ, ਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ। 'ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਭੱਜਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਬਚਾਉਣ ਜਾਂ ਮਾਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇਵਾਂਗੇ,' ਮੈਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ।
ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਕਮਰਾ ਛੱਡ ਕੇ ਸਿੱਧਾ ਘਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੁਪਹਿਰ ਬਾਅਦ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਹਾਇਕ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਉਸਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਭੱਜਿਆ ਅਤੇ ਕਾਤਰੇ ਦੇ ਚਮਕਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਮੈਂ ਨਿਹੱਥੇ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦੇਰ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਤਿੰਨ ਮਿੰਟ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ: 'ਸੇਨ, ਮੁਕਤਸਰ ਲਈ ਇੱਕ ਜਹਾਜ਼ ਭੇਜੋ ਅਤੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਓ ਕਿ (ਉਹ) ਕੱਲ੍ਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ।'
ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਅੰਦਰੋਂ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਪਰ ਬਾਹਰੋਂ ਸ਼ਾਂਤ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਉਤਸੁਕ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਮੇਰੇ ਬੌਸ ਨੇ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਦੱਸ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਉਸਨੂੰ ਭੱਜਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਸਨੂੰ ਭੱਜਣ ਦੀ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਖੂਨ-ਖਰਾਬਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਮੇਰਾ ਰਸਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਖਤਰਨਾਕ ਅੱਤਵਾਦੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ, ਟਾਡਾ ਅਧੀਨ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਐਕਟ (ਐਨਐਸਏ) ਅਧੀਨ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਜੰਮੂ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿਰਾਸਤ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਬਣ ਗਿਆ।
ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਉਸਨੂੰ ਮੁਕਤਸਰ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਸੜਕ ਰਾਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਕੀ ਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਖੂਨ-ਖਰਾਬੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਜੋਖਮ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਪਰ ਖੈਰ। ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

ਸਕਿਓਰਿਟੀਜ਼ ਘੁਟਾਲੇ ਵਿੱਚ ਆਰਬੀਆਈ ਗਵਰਨਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ 'ਤੁਸੀਂ ਝੂਠੇ ਹੋ', ਰਿਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਐਸ ਵੈਂਕਿਟਰਾਮਨਨ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂਦਾਸ ਦਾਸਗੁਪਤਾ, ਜੋ ਕਿ ਸੰਯੁਕਤ ਸੰਸਦੀ ਕਮੇਟੀ (ਜੇਪੀਸੀ) ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ (ਸੀਪੀਆਈ) ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਹਨ, ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮੁੰਬਈ ਸਥਿਤ ਸਟਾਕ ਬ੍ਰੋਕਰ, ਜਿਸਨੇ 1991 ਵਿੱਚ ਸਕਿਓਰਿਟੀਜ਼ ਘੁਟਾਲੇ ਦਾ ਮਾਸਟਰਮਾਈਂਡ ਸੀ, 'ਬਿਗ ਬੁੱਲ' ਹਰਸ਼ਦ ਮਹਿਤਾ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਲੋਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸ਼ਿਕੰਜੇ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਬੈਂਕ ਅਤੇ ਸਿਖਰਲੇ ਮੁਦਰਾ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਮੁਖੀ ਵੀ ਬਚ ਗਏ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ - ਸਵਰਗੀ ਦਾਸਗੁਪਤਾ ਅਤੇ ਮੈਂ - ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਵੈਂਕਿਟਰਮਨਨ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।
ਇਹ ਘੁਟਾਲਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਬੈਂਕ, ਸਟੇਟ ਬੈਂਕ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (SBI) ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲੇ ਬੈਂਕਾਂ ਨੇ RBI ਗਵਰਨਰ ਦੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਨਾਲ ਮਹਿਤਾ ਵਰਗੇ ਸੱਟੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਤਿਜੋਰੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੀ ਟੀਮ ਉਸਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਲੇਖਾਕਾਰ ਖੰਡੇਲਵਾਲ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਪਰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਰਾਮ ਨਿਵਾਸ ਮਿਰਧਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ JPC, ਜਿਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਦਾਸਗੁਪਤਾ ਸੀ, ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਘੁਟਾਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦਾ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਬਿਰਤਾਂਤ ਲਿਖਿਆ।
ਮੋਨੋਗ੍ਰਾਫ਼ ਦ ਸਕਿਓਰਿਟੀਜ਼ ਸਕੈਂਡਲ: ਏ ਰਿਪੋਰਟ ਟੂ ਦ ਨੇਸ਼ਨ (1993)। 49
ਇੱਥੇ ਮੈਂ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਉਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਆਰਬੀਆਈ ਗਵਰਨਰ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ, ਮਹਿਤਾ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾ ਕੇ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਇੱਜ਼ਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸੀਬੀਆਈ ਜਾਂਚ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ, ਵੈਂਕਟਰਮਨਨ ਦਿੱਲੀ ਆਏ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਕਿਓਰਿਟੀਜ਼ ਘੁਟਾਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਟੀਮ ਦੇ ਮੁਖੀ ਵਜੋਂ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਕੇ ਮਾਧਵਨ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਮੰਗੀਆਂ। ਮਾਧਵਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਵਧੀਕ ਸਕੱਤਰ (ਵਿੱਤ) ਕੇਜੇ ਰੈਡੀ ਅਤੇ ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਵਿਜੇ ਕਰਨ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਐਸਕੇ ਦੱਤਾ ਆਏ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਰਨ ਨੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਦੱਤਾ ਨੇ ਇਸਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਦਾਸਗੁਪਤਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਸ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਸਰਕਾਰੀ ਸੇਵਕਾਂ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ ਜਿਸਨੇ ਮਹਿਤਾ ਵਰਗੇ ਸਟਾਕ ਬ੍ਰੋਕਰਾਂ ਨੂੰ ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ।
ਦੱਤਾ ਨੇ ਬਦਲਾਅ ਕੀਤੇ। ਪਹਿਲਾਂ, ਉਸਨੇ ਮਹਿਤਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਮਾਧਵਨ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ। ਫਿਰ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੰਯੁਕਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਨੂੰ ਲਿਆਂਦਾ। ਘੁਟਾਲੇ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਸੇਵਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਭਾਈ ਗਈ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ

ਜਾਂਚ ਦੋ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਇਕਾਈਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ, ਹਰੇਕ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਇੱਕ ਡੀਆਈਜੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੰਯੁਕਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।
ਦਾਸਗੁਪਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੋਨੋਗ੍ਰਾਫ਼ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ: 'ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲੇ ਬੈਂਕਾਂ ਨੇ ਸੱਟੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ੱਕੀ ਲੈਣ-ਦੇਣ ₹13,00,000 ਕਰੋੜ ਤੱਕ ਸਨ: ਜਦੋਂ ਹਰ ਕੋਈ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਜੈਕਾਰੇ ਲਗਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸ਼ੇਅਰ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਆਈ; ਜਿਸਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ - ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧ ਰਹੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਨੇ ਨਿਵੇਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ: ਜਲਦੀ ਪੈਸੇ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਬੇਰੋਕ ਪੈਸੇ। ਕਿ ਬੇਲਗਾਮ ਸੱਟੇਬਾਜ਼ੀ ਸੀ - ਦਲਾਲਾਂ ਤੋਂ ਫੰਡ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅਦਾਰੇ ਬੈਂਕਾਂ ਕੋਲ ਵਾਧੂ ਫੰਡ ਰੱਖ ਰਹੇ ਸਨ: ਅਤੇ ਬੈਂਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਲਾਲਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਰਹੇ ਸਨ।'
ਮੇਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਇਹ ਜਾਂਚ ਕਰਨਾ ਸੀ ਕਿ ਜਨਤਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅਦਾਰੇ ਮਹਿਤਾ ਰਾਹੀਂ ਬੈਂਕਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਾਧੂ ਫੰਡ ਕਿਉਂ ਰੱਖ ਰਹੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਬੈਂਕਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਸੱਟੇਬਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਕਿਉਂ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਆਰਬੀਆਈ ਗਵਰਨਰ ਵੈਂਕਟਰਮਨਨ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਾਂਚ ਟੀਮ ਦੇ ਮੁਖੀ ਲਈ ਸੰਯੁਕਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਦੀ ਚੋਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਨਾਸ਼ਤੇ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਮਿਲਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਸਨ (ਜੋ ਕਿ ਘੁਟਾਲੇ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਚ ਰਿਹਾ ਸੀ)। ਇਸਨੇ ਨਵੇਂ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੱਤਾ ਅਤੇ ਐਮਪੀ ਦਾਸਗੁਪਤਾ ਨੂੰ ਚਿੰਤਤ ਕੀਤਾ। ਆਰਬੀਆਈ ਗਵਰਨਰ ਵੱਲੋਂ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮੱਗਰੀ ਮਿਲੀ। ਅਸੀਂ ਆਰਬੀਆਈ, ਐਸਬੀਆਈ ਅਤੇ ਯੂਸੀਓ (ਪਹਿਲਾਂ ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਕਮਰਸ਼ੀਅਲ) ਬੈਂਕ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ। ਅਸੀਂ ਤੇਲ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਗੈਸ ਨਿਗਮ (ਓਐਨਜੀਸੀ), ਮਾਰੂਤੀ ਉਦਯੋਗ ਲਿਮਟਿਡ ਅਤੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਥਰਮਲ ਪਾਵਰ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ 'ਤੇ ਵੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਮਹਿਤਾ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਘੁਟਾਲੇਬਾਜ਼ ਦਾ ਸਲਾਹਕਾਰ ਖੁਦ ਆਰਬੀਆਈ ਗਵਰਨਰ ਸੀ। ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਉਸਨੇ ਐਸਬੀਆਈ ਚੇਅਰਮੈਨ ਐਮਐਨ ਗੋਇਪੁਰੀਆ ਦੇ ਆਪਣੇ ਖਾਤੇ ਨੂੰ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਰੱਖਣ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਕੇ ਮਹਿਤਾ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀ ਅਤੇ ਬੈਂਕ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਏ ਮਹਾਦੇਵਨ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਵੈਂਕਟਰਮਨਨ ਦੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਨਾਲ, ਮਹਿਤਾ ਦਾ ਖਾਤਾ ਚਾਲੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨੇੜਿਓਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਸੀ ਕੇ ਮਾਰਗਬੰਧੂ, ਇੱਕ ਸਾਬਕਾ ਐਸਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜੋ ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਕਮਰਸ਼ੀਅਲ ਬੈਂਕ ਦਾ ਮੈਨੇਜਿੰਗ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਬਣ ਗਿਆ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਸ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਦਾਸਗੁਪਤਾ ਨੇ, 'ਹੈਂਡ ਇਨ ਹੈਂਡ: ਦ ਕੋਲਿਊਜ਼ਨ ਸਟੋਰੀ' ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦਿਲਚਸਪ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਟੀਮ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਦਾਸਗੁਪਤਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਮਹਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਉਸਦੇ ਸ਼ੱਕੀ ਸੌਦਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦੇਣ ਲਈ ਬੁਣੇ ਗਏ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਾਲ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਇੱਕ ਹਿੱਟ ਫ਼ਿਲਮ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ: 1965

1960 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਪੌਪ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਸੁਨਹਿਰੀ ਯੁੱਗ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਮਹਾਨ ਫ਼ਿਲਮ ਕਲਾਸਿਕ ਇਸ ਯੁੱਗ ਦੌਰਾਨ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਵੀ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਫ਼ਿਲਮ ਬਣਾਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸੁਪਰਹਿੱਟ ਰਹੀ।
1965 ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਕਲਕੱਤਾ (ਹੁਣ ਕੋਲਕਾਤਾ) ਵਿੱਚ ਸੀ, ਸੀਬੀਆਈ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਹੀ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਪ੍ਰੋਬੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਬੌਸ, ਏਬੀ ਚੌਧਰੀ, ਐਸਪੀ, ਸੀਬੀਆਈ, ਕਲਕੱਤਾ ਨੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ। ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਇੰਸਪੈਕਟਰ, ਐਨਐਲ ਬੋਸ, ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਖੇਪ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦਿੱਤਾ, ਇੱਕ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਜੋ ਮੈਨੂੰ 54 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਯਾਦ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਤੁਸੀਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ। ਬੋਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਓ। ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਵੇਗਾ।' ਮੈਨੂੰ "ਮਾਈ ਫਸਟ ਟ੍ਰੈਪ" ਜਾਂ "ਮਾਈ ਫਸਟ ਹੰਟ" ਨਾਮਕ ਫਿਲਮ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਚਾਹੋ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ।
ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਜਾਂ ਲਾਭ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਕਸਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਤੋਂ ਰਿਸ਼ਵਤ ਮੰਗਣ (ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ) ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੈਸੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜੋ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਰੁਕਦੇ ਹਨ, ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇੱਕ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਫਸਾਉਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਹੁਣੇ ਹੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਦੱਖਣ ਪੂਰਬੀ ਰੇਲਵੇ (SER) ਦੇ ਫੇਅਰਲੀ ਪਲੇਸ ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਕੈਸ਼ੀਅਰ ਉਹ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਜਾਲ ਵਿਛਾ ਕੇ ਫੜਨਾ ਪਿਆ। ਇੱਕ ਸਿਵਲੀਅਨ ਠੇਕੇਦਾਰ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ SER ਨਾਲ ਨਿਯਮਤ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਆਖਰੀ ਬਿੱਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਚੈੱਕ ਤਿਆਰ ਸੀ, ਪਰ ਕੈਸ਼ੀਅਰ ਘੋਸ਼ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਚੈੱਕ ਸੌਂਪਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ 'ਕੱਟ' ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਕੈਸ਼ੀਅਰ ਨੂੰ ਰੰਗੇ ਹੱਥੀਂ ਫੜਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਾਲ ਵਿਛਾਉਣਾ ਇੱਕ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਕੰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਇਹ ਉਦੋਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਈਮੇਲ, ਫੋਨ ਹੈਕਰ, ਸੀਸੀਟੀਵੀ (ਕਲੋਜ਼-ਸਰਕਟ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ) ਕੈਮਰੇ ਜਾਂ ਗੈਜੇਟ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜੋ ਕਮਰੇ ਦੀ ਗੁਪਤ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਜਾਲ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਜਾਂ ਏਜੰਟਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਕਿ ਜਾਲ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਕੌਣ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹਾਂ ਵਜੋਂ ਕੌਣ ਗਵਾਹੀ ਦੇਵੇਗਾ - ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਮੁੱਖ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਗੱਲਬਾਤ ਸੁਣਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਲਈ, ਇਹ ਕੰਮ ਇੱਕ ਫਿਲਮ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਜਵਾਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਸੀ, ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਗਿਆ।
ਸੀਬੀਆਈ ਅਕੈਡਮੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੌਰਾਨ, ਮੈਂ ਜਾਲਾਂ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਕਦੇ ਲਾਈਵ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਮੈਨੂਅਲ ਮੇਰਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਸੀ। ਮੁੱਢਲੇ ਕਦਮ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਆਕਾਰ ਲੈਣਾ ਸੀ ਜੋ ਫਸਾਉਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਸਿਵਲੀਅਨ ਠੇਕੇਦਾਰ। ਕੀ ਉਹ ਸੱਚਾ ਸੀ? ਕੀ ਉਸਦਾ ਮਨੋਰਥ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਉਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ? ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਐਸਈਆਰ ਨਾਲ ਇੱਕ ਠੇਕੇਦਾਰ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਕੈਸ਼ੀਅਰ ਦੇ ਫਸਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਦੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਸਬੰਧਾਂ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ? ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ? ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਕੀ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸੀ ਜੋ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ?
ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧੀ ਨੂੰ ਫੜਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਸੀ, ਨਾ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਨਿੱਜੀ ਰੰਜਿਸ਼ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੈਸ਼ੀਅਰ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ। ਮੈਨੂੰ ਉਸਦੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਬਾਰੇ ਯਕੀਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਸਕਦੀ ਹੈ - ਜਿਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਮੇਰੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਕਰੀਅਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਕਾਲਾ ਧੱਬਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪਿਛੋਕੜ ਜਾਂਚਾਂ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਚੇਤ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ SER ਨਾਲ ਠੇਕੇਦਾਰ ਵਜੋਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਟਰੈਕ ਰਿਕਾਰਡ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ

ਇੱਕ ਅਣਕਹੀ ਕਹਾਣੀ: 1972

ਮੈਨੂੰ ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਦਿਲਚਸਪ ਕਹਾਣੀ ਯਾਦ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਅਜੇ ਤੱਕ ਅਣਕਹੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵੇਰਵੇ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿੰਨਾ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਜਵਾਨ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀ ਕਿਵੇਂ ਦੱਸਾਂਗਾ। ਪਰ ਉਹ ਮੌਕਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਨਹੀਂ, ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਅਜੇ ਵੀ ਤੰਦਰੁਸਤ ਹੈ। ਫਿਰ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਰੁਕੋ, ਆਓ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀਏ।
ਇਹ 1972 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕੋਲਕਾਤਾ ਵਿੱਚ ਸੀਬੀਆਈ ਸ਼ਾਖਾ ਦਾ ਚਾਰਜ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਆਇਆ ਸੀ ਜੋ ਆਰਥਿਕ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਅਪਰਾਧਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਮੁਖਬਰ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਔਰਤ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਕਾਲਾ ਧਨ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਖਾਸ ਵੇਰਵੇ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਨੋਟ ਕਿੱਥੇ ਲੁਕਾਏ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਰਕਮ ਕਿੰਨੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸਦਾ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
ਸੀਬੀਆਈ ਟੀਮ ਦੇ ਉਸ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਨਾਲ ਕਾਫ਼ੀ ਹਲਚਲ ਮਚ ਗਈ। ਉੱਥੇ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਅਤੇ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਕਾਨੂੰਨੀ ਰਸਮਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਤਾਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਬੀਤ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਯਾਤਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਅਭਿਆਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਦਿਨ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਬਿਆਨ ਕਰਾਂਗਾ, ਨਾਟਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਈ ਇੱਥੇ-ਉੱਥੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਮਸਾਲਾ ਜੋੜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕਲੋਨੀ ਦੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਗੇਟ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਮੈਂ ਥੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਅਗਲੇ ਕੰਮ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਵਾਂਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਮੇਰੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਾਡੇ ਬੈੱਡਰੂਮ ਵਿੱਚ ਲਾਈਟਾਂ ਜਗਦੀਆਂ ਦੇਖੀਆਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਾਊਸਿੰਗ ਕਲੋਨੀ ਦਾ ਬਾਕੀ ਹਿੱਸਾ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਸੀ।
ਮੈਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦਾ ਬਜ਼ਰ ਦਬਾਇਆ। ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਦਬਾਇਆ। ਫਿਰ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਕੁਝ ਦੇਰ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਬਜ਼ਰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਦਬਾਇਆ। ਉਦੋਂ ਤੱਕ, ਸਾਡੇ ਗੁਆਂਢੀ ਜਾਗ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਇਮਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਫਲੈਟਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਲੋਕ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਕੁਝ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮਲ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਹੈਰਾਨ ਸਨ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਉਸ ਫਲੈਟ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹ ਰਹੀ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਪੰਦਰਵਾੜਾ

ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰਹਿਣ ਆਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਸੀ। ਦੋ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰ ਆਇਆ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਬੈੱਡਰੂਮ ਦੀ ਖਿੜਕੀ 'ਤੇ ਕੰਕਰ ਸੁੱਟਣਗੇ ਜਿੱਥੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੋਢਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਭੱਜ ਕੇ ਬੈੱਡਰੂਮ ਵੱਲ ਗਿਆ। ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਗੂੜ੍ਹੀ ਨੀਂਦ ਸੌਂ ਰਹੀ ਸੀ, ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਅਣਜਾਣ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਧੱਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਜਾਗ ਪਈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਅੰਦਰ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ।
ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਰੋਧੀ ਸਿਖਰ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰਨ, ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਕੁੰਭਕਰਨ ਵਾਂਗ ਸੌਂ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਰਾਹਤ ਮਿਲੀ ਕਿ ਉਹ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਨ। ਪਰ ਉਸ ਦਿਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਅਣਕਹੀ ਰਹੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਛਪਣ ਤੱਕ ਵੀ ਅਣਕਹੀ ਰਹੇਗੀ।

8

LG ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਲਦੇ ਹਨ

ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਪਰਾਧ ਰਾਜਧਾਨੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਗਵਰਨਰ (ਐਲਜੀ) ਤੇਜੇਂਦਰ ਖੰਨਾ ਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਤਜ਼ਰਬਿਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ 24 ਜੁਲਾਈ 2007 ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹਕਾਰ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜੁਲਾਈ 2013 ਵਿੱਚ ਖਤਮ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਭਾਗ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿੰਗ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ: ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ, ਦਿੱਲੀ ਜੇਲ੍ਹਾਂ, ਦਿੱਲੀ ਫਾਇਰ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ, ਨੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰੇ ਰਾਹੀਂ ਉਪ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਸਿੱਧੇ ਕਾਨੂੰਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਕੁਝ ਹੀ ਮਾਮਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕਰਨੀ ਪਈ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਉਪ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਮਾੜੀ ਦਰ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਸਾਖ ਅਤੇ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਪ ਰਾਜਪਾਲ 'ਤੇ ਵੀ ਮਾੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਖੰਨਾ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਮੈਂ ਵੀ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਅਤੇ ਖੋਜਣ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ 'ਤੇ ਸਫਲ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਸਫਲ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਦਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਉੱਚ ਸਜ਼ਾ ਦਰ। ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਅਤੇ ਖੋਜਣ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਮਹਾਨਗਰ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਵਿਭਾਗਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਮਾੜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਸਜ਼ਾ ਦਰ 80 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਅਪਰਾਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 30 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਚੁਣੀ ਹੋਈ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ; ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਉਪ ਰਾਜਪਾਲ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ।
ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਸਜ਼ਾ ਦਰ ਸਿਰਫ਼ 46 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਤਰਸਯੋਗ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਕੈਨੇਡਾ (97 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ), ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ (75 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ), ਯੂਨਾਈਟਿਡ

ਕਿੰਗਡਮ (80 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) ਅਤੇ ਚੀਨ (99 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ ਕੇਸ ਭੇਜਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਟਾਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਯੂਕੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਰਾਊਨ ਪ੍ਰੌਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਸਰਵਿਸ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਵੱਖਰੀ ਸੰਸਥਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਜਾਂ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਪੁਲਿਸ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ (IO) 'ਤੇ ਨਿਹਿਤ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਕੋਲ CrPC ਦੀ ਧਾਰਾ 25A ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਆਫ਼ ਪ੍ਰੌਸੀਕਿਊਸ਼ਨ (DP) ਹੋਵੇ ਜੋ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦਾ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਕੋਲ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕੇਸ ਭੇਜਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਡੀਪੀ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਭੇਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮੱਗਰੀ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ, ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕੇਸ ਦੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਡੀਪੀ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਨਾਕਾਫ਼ੀ ਜਾਂ ਨਾਕਾਫ਼ੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਹੋਰ ਜਾਂਚ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਡੀਪੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੁਧਾਰ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਭਾਰਤੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਲੋੜ ਹੈ।
ਆਪਣੇ ਉਪ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੌਰਾਨ, ਖੰਨਾ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਡੀਪੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਪਰ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ਼ੀਲਾ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਵੀ, 2007 ਅਤੇ 2013 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਅਤੇ ਰੋਕਥਾਮ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹਨ। 2007 ਵਿੱਚ, 700 ਪੁਲਿਸ 'ਬੀਟ' ਹੋਏ ਜੋ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਕੇ 2,100 ਹੋ ਗਏ। ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅੱਤਵਾਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਰਾਵਟ ਆਈ; ਅਤੇ ਮੋਟਰ ਵਾਹਨ ਹਾਦਸਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਆਈ। 2006 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਅਥਾਰਟੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਪਹਿਲ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸੀ। ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਰੋਕਥਾਮ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਨਾਗਰਿਕ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਵਿਰੁੱਧ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦਰਜ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ - ਜਬਰੀ ਵਸੂਲੀ, ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ, ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ, ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹਿਰਾਸਤ ਜਾਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ। ਇਸ ਕਦਮ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਿਵਾਰਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਸਿਵਲ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ('ਬਦਲਾਅ') ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਇਆ, ਜੋ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ

ਕਰਨ ਲਈ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਹਰ ਥਾਂ 'ਤੇ ਮਹਿਲਾ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਯੁਵਾ (ਯੁਵਾ) ਪਹਿਲ 50 ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜੇਜੇ (ਝੁੱਗੀ-ਝੋਪੜੀ ਜਾਂ ਝੁੱਗੀ-ਝੋਪੜੀ) ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧ ਦਰਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਹੁਨਰਾਂ ਨੂੰ ਅਪਗ੍ਰੇਡ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਨਿਗਮ (ਐਨਐਸਡੀਸੀ) ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਨੌਜਵਾਨ ਮਰਦ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪੁਲਿਸ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। 2007 ਅਤੇ 2013 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਦੋਂ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਗੱਲ ਆਈ, ਤਾਂ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪੁਲਿਸ ਅਕਸਰ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ। ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ੀ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਕੜ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ।
ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਅਰਵਿੰਦ ਕੇਜਰੀਵਾਲ ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਉਪ ਰਾਜਪਾਲ ਨਜੀਬ ਜੰਗ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚਕਾਰ ਜੰਗ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਕੇਜਰੀਵਾਲ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ (ਆਪ) ਫਰਵਰੀ 2015 ਵਿੱਚ 70 ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਸੀਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 67 ਜਿੱਤ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਬਹੁਮਤ ਨਾਲ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਈ ਸੀ। ਜੁਲਾਈ 2018 ਵਿੱਚ, ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪੂਰੀ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਵਰਚੁਅਲ ਹੜਤਾਲ 'ਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸਿਵਲ ਸੇਵਕ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਸਦਾ ਕੰਮਕਾਜ ਠੱਪ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਐਲਜੀ 'ਤੇ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ 'ਤੇ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਸੀ। ਜੰਗ ਨੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੋਸਟਾਂ ਨੂੰ ਅਵੈਧ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਉਸਨੇ ਬਿਹਾਰ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਪੰਜ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਬਿਊਰੋ (ਏਸੀਬੀ) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਲੰਬੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਲੜਾਈ ਹੋਈ ਜੋ ਐਲਜੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਗਈ।
ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਇੱਕ ਐਡੀਸ਼ਨਲ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ, ਏਸੀਬੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੰਸਥਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੌਰਾਨ, ਐਨ ਦਿਲੀਪ ਕੁਮਾਰ, ਜੋ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕੇਡਰ ਦੇ ਇੱਕ ਮਿਸਾਲੀ ਰਿਕਾਰਡ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੰਗਲੌਰ (ਹੁਣ ਬੰਗਲੌਰ) ਵਿੱਚ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਐਸਪੀ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ ਸੀ, ਏਸੀਬੀ ਦੇ ਮੁਖੀ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਜਲ ਬੋਰਡ (ਡੀਜੇਬੀ) ਦੇ ਮੈਂਬਰ (ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ) ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਿਆਸੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਡੀਜੇਬੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਬੋਰਡ ਦੀ ਉਹ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ

ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ਬਿਨਾਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਦਿਲੀਪ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹਾਂ 'ਤੇ ਸਖ਼ਤੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ ਅਤੇ ਐਲਜੀ ਖੰਨਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ। ਇਤਫਾਕਨ, ਉਹ ਮੇਰਾ ਇੱਕ ਪਿਆਰਾ ਦੋਸਤ ਹੈ।
ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਏਸੀਬੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਪਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅਸਫਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਘੱਟ ਗਈਆਂ। ਖਾਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਅਜੇ ਵੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਸਮਾਜ ਭਲਾਈ ਵਿਭਾਗ, ਡੀਜੇਬੀ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਨਗਰ ਨਿਗਮ (ਐਮਸੀਡੀ) ਵਰਗੇ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਸਥਾਗਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰੀ ਅਭਿਆਸਾਂ, ਜੋ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦਿਲੀਪ ਕੁਮਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਏਸੀਬੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਧੀਨ ਸਨ, ਨੂੰ ਹੁਣ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਵਪਾਰਕ ਵਾਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਨਿੱਜੀ ਫਰਮਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਵਿੱਚ ਗਲਤੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ।
ਏਸੀਬੀ ਨੂੰ ਤਾਕਤ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਮੇਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਰਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ, ਮੇਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਸ਼ੱਕੀ ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਕੋਈ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਚੱਲਿਆ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਗਲਤ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।
ਐਲਜੀ ਖੰਨਾ ਇੱਕ ਕੁਸ਼ਲ ਅਤੇ ਸੂਝਵਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਹੁਨਰ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਡੂੰਘੀ ਨਜ਼ਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਬੁਲੇਟ ਪੁਆਇੰਟ' ਜਾਰੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਖਾਸ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। 30 ਅਪ੍ਰੈਲ 2008 ਅਤੇ 30 ਮਈ 2013 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ, ਔਰਤਾਂ, ਬਜ਼ੁਰਗ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ, ਵਾਹਨਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਅੱਤਵਾਦ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਪੁਲਿਸਿੰਗ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੁਝ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਨਵੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਜਨਤਕ ਅਪੀਲਾਂ ਕਰਨਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਾਰਕਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਪੁਰਾਤੱਤਵ ਸਰਵੇਖਣ (ASI) ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਨਿਯੰਤਰਣ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਖੰਨਾ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਢੁਕਵੀਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਆਮ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੁਲਿਸ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਹੋਰ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਜਨਤਾ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਅਕਸ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ। ਨਵੰਬਰ 2019 ਵਿੱਚ, ਵਕੀਲਾਂ ਨੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਵਰਦੀ ਅਤੇ ਸਿਵਲੀਅਨ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ, ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਤਖ਼ਤੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਨਾਅਰੇਬਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਖੁਦ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਵਰਗੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢੀਆਂ। ਅਜਿਹਾ ਬੇਰਹਿਮ ਵਿਵਹਾਰ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸੀ। ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਜਾਮੀਆ ਮਿਲੀਆ ਇਸਲਾਮੀਆ, ਗਾਰਗੀ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹੀਨ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਨਾਕਾਮੀ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 2007 ਤੋਂ 2013 ਤੱਕ, ਮੈਂ LG ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਡਿਊਟੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ 84,000-ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਫੋਰਸ ਦੇ ਲਗਭਗ 90 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੀ ਦੁਖਦਾਈ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਦੇਖੀ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ, ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ, ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਪੀੜਤ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੋਵੇਂ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਪੁਲਿਸ ਸੇਵਾ (IPS) ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰਾਜ ਪੁਲਿਸ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀਨੀਅਰ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਜੋ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਗੋਆ, ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਅਤੇ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਅਤੇ ਅੰਡੇਮਾਨ ਅਤੇ ਨਿਕੋਬਾਰ ਟਾਪੂ, ਲਕਸ਼ਦੀਪ ਅਤੇ ਪੁਡੂਚੇਰੀ ਵਰਗੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ (MHA) ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਟਰੋਲਿੰਗ ਮਾਸਟਰ ਵਜੋਂ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ IPS ਕੇਡਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਫੋਰਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀ ਜੋ ਰੈਂਕ ਵਿੱਚ ਜੂਨੀਅਰ ਹਨ, ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ LG ਦੁਆਰਾ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਉੱਪਰਲਾ ਛੋਟਾ ਹਿੱਸਾ MHA ਕੋਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹੇਠਾਂ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿਘਨ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।
ਦਿੱਲੀ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ, ਇੱਕ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਉਪ ਰਾਜਪਾਲ ਵੀ ਹਨ। ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ, ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਇਕੱਠੇ, ਲਗਭਗ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਧੀਨ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਘੱਟ ਹੀ ਚਿੰਤਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦੇਣਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਮੁੱਦਾ ਹੈ। ਕਾਂਸਟੇਬਲ, ਹੈੱਡ ਕਾਂਸਟੇਬਲ, ਸਹਾਇਕ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਅਤੇ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੇ ਰੈਂਕ ਦੇ ਆਮ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀ ਅਕਸਰ 14 ਘੰਟੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਤੋਂ ਲੰਬੀ ਦੂਰੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਰਾਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਛੁੱਟੀਆਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹਨ। ਸਿੱਖਿਆ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਾਕਾਫ਼ੀ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਗੁਆਂਢੀ ਰਾਜਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਤੋਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਤੇ ਫੀਡਬੈਕ ਲਈ ਦੋ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ
- ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਸੈੱਲ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਅਥਾਰਟੀ। ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜੂਨੀਅਰ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਨਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਵਿਰੁੱਧ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਹ ਨਪੁੰਸਕਤਾ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਰੋਤ ਹੈ। ਚੁਣੀ ਹੋਈ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਵਸਥਾ ਕਿਵੇਂ ਬਣਾਈ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਪ ਰਾਜਪਾਲ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ਜੋ ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਪ੍ਰਤੀ 'ਜਵਾਬਦੇਹ' ਹੈ।
ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਕਈ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਐਮਐਚਏ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਦੋ-ਤਰਫ਼ਾ ਵਿਵਸਥਾ ਹੈ। 2007 ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਤੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਫੋਰਸ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਛੋਟੀ ਸੀ। ਲਗਭਗ 50,000 ਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਫੋਰਸ ਤੋਂ, ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਹੁਣ ਲਗਭਗ 90,000 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਇਨਾਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਰਫ਼ 100 ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ, ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਹੁਣ 155 ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ ਮਾਮਲੇ ਵਧ ਗਏ ਹਨ। ਉੱਤਰੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਤੀਸ ਹਜ਼ਾਰੀ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਪਟਿਆਲਾ ਹਾਊਸ ਤੋਂ, ਹੁਣ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਕੜਕੜਡੂਮਾ, ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਾਕੇਤ ਅਤੇ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਦਵਾਰਕਾ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਹਨ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਜਾਂਚ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਐਮਐਚਏ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਲਟ-ਪੁਲਟ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤਬਾਹੀ ਲਈ ਇੱਕ ਯਕੀਨੀ ਨੁਸਖਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਜਲਦੀ ਵਿੱਚ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਆ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

9

ਯਾਤਰਾ ਡਾਇਰੀ

ਸੀਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਲਾਭ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜੋ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਲਈ ਵਿਦੇਸ਼ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸਨਮਾਨ। ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਦਾ ਵਰਣਨ ਇੱਥੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
ਜੁਲਾਈ 1970 ਦੀ ਇੱਕ ਦੁਪਹਿਰ, ਮੈਨੂੰ ਸੀਬੀਆਈ ਦੇ ਡੀਆਈਜੀ ਜੌਨ ਲੋਬੋ ਨੇ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤਹਿਰਾਨ ਸਥਿਤ ਜਨਤਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਤੇਲ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਗੈਸ ਕਮਿਸ਼ਨ (ONGC) ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਦੁਆਰਾ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਈਰਾਨ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵਾਂ। ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਸਹਾਇਕ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਲਈ ਈਰਾਨ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਅਤੇ ਅਬਾਦਾਨ ਵਿੱਚ ਰਹੇ ਅਤੇ ਕੁਵੈਤ ਵੀ ਗਏ। ਸਾਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ ਮੰਤਰਾਲੇ (MEA) ਦੇ ਸਟਾਫ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਈਰਾਨ ਅਤੇ ਕੁਵੈਤ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਕ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਬਹੁਤ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਗਈ। ONGC ਦੀ ਦੋਸ਼ੀ ਮਹਿਲਾ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਾਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਈਰਾਨੀ ਮੂਲ ਦੀ ਔਰਤ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮਦਦ ਤੋਂ ਲਾਭ ਹੋਇਆ ਜੋ ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਮਿਰਾਂਡਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ONGC ਵਿੱਚ ਸਕੱਤਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸੀ।
ਲੋਬੋ ਨੇ ਸਾਡੇ ਕੰਮ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨੌਂ ਸਾਲ ਬਾਅਦ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਕੋਲਕਾਤਾ ਵਿੱਚ ਐਸਪੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਭੇਜਿਆ, ਇਸ ਵਾਰ ਜਪਾਨ। 1979 ਵਿੱਚ, ਜਾਪਾਨ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਕੋਆਪਰੇਸ਼ਨ ਏਜੰਸੀ (JICA) ਦੁਆਰਾ ਟੋਕੀਓ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧਿਕ ਜਾਂਚ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸੈਮੀਨਾਰ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆਈ ਅਤੇ ਦੱਖਣ-ਪੂਰਬੀ ਏਸ਼ੀਆਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ। ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਕਈ ਸੈਮੀਨਾਰਾਂ

ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਬਾਰੇ ਐਨੀਮੇਟਡ ਚਰਚਾਵਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਸਾਡਾ ਜਾਪਾਨ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਣ-ਫਿਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਸਮਾਂ ਰਿਹਾ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਹਰ ਰਾਤ ਲਗਭਗ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪਾਰਟੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਯਾਤਰਾ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਯਾਦ ਹੈ ਉਹ ਇੱਕ ਟੋਕੀਓ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੀ ਫੇਰੀ ਸੀ। ਉਸ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਜੋ ਗੱਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਈ, ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਹਨ ਦਾ ਇੰਜਣ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚੱਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮੁਖੀ ਦੀ ਕਾਰ ਸੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।
ਇਹ ਉਹ ਥਾਂ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇੱਕ ਫੈਕਸ ਮਸ਼ੀਨ ਦੇਖੀ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਏਅਰ-ਕੰਡੀਸ਼ਨਡ ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਦੇਖਿਆ। ਅਸੀਂ 1979 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਚੰਗੇ ਪੁਰਾਣੇ ਡਾਕਘਰ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਏਸੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪੱਖੇ ਸਨ।

* * * * *

ਮੈਂ 1979 ਅਤੇ 1982 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਗੰਗਟੋਕ, ਸਿੱਕਮ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਏ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਤਾਇਨਾਤ ਸੀ, ਸਿੱਕਮ ਹੁਣ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ, ਸਿੱਕਮ ਦੀ ਲਗਭਗ ਪੂਰੀ ਆਬਾਦੀ ਮੇਰੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ 'ਭਾਰਤੀਆਂ' ਵਜੋਂ ਦੇਖਦੀ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ 'ਦੇਸ਼' ਨੂੰ 'ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਲਿਆ' ਸੀ। ਸਤ੍ਹਾ 'ਤੇ, ਉਹ ਸੁਹਿਰਦ ਸਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਦਾ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਕੋਈ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਕਾਰਜਕਾਲ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ, ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੱਕਮੀਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪੁਲ ਬਣਾ ਲਏ ਸਨ, ਜਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹਾਂਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਗੰਗਟੋਕ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਉੱਥੇ ਤਾਇਨਾਤ ਰੱਖਣ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਰਾਜਕੀ ਦਾਅਵਤ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਹੋਰ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਦਾ ਇੱਕ ਰਾਜ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੇ ਮੇਰਾ ਕਾਰਜਕਾਲ ਘਟਾਉਣ ਦੀ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਦਾ 'ਤਿੱਲ' ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਰਾਜਪਾਲ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਵੀ ਨਾਰਾਜ਼ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਰਕਾਰੀ ਨਿਵਾਸ ਰਾਜ ਭਵਨ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿੱਚ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਖੁਫੀਆ ਬਿਊਰੋ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਵਿਭਾਗ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਗਲਤ ਨਹੀਂ

ਲੱਭ ਸਕਿਆ। ਫਿਰ ਵੀ, ਮੈਂ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਤੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਾਰਾਜ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਮੇਂ, ਆਪਣੇ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਦੇਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਸੀਬੀਆਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪੱਤਰ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਚਾਰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸੀਬੀਆਈ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ।
1983 ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਦੁਬਈ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਯਾਤ-ਆਯਾਤ ਨਿਯੰਤਰਣ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਲਈ ਅਬੂ ਧਾਬੀ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਲਗਭਗ ਇੱਕ-ਮੈਨ ਆਰਮੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਕੌਂਸਲ-ਜਨਰਲ ਅਤੇ ਦੁਬਈ ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਮਦਦ ਮਿਲੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਸੰਯੁਕਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਨੇ ਵਿਅੰਗਮਈ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ: 'ਦੁਬਈ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਢੁਕਵਾਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹੋ।'
ਮੈਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਮੇਰਾ ਭਾਰ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਿਆ ਸੀ!
ਮੈਂ ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ ਇੰਟਰਪੋਲ ਦੁਆਰਾ ਆਯੋਜਿਤ ਅੱਤਵਾਦ 'ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਵਫ਼ਦ ਦੇ ਨੇਤਾ ਵਜੋਂ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਅੱਤਵਾਦ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਚਿੰਤਾ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ, ਮਈ 1986 ਵਿੱਚ ਕਾਨਫਰੰਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਹਫ਼ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇੰਟਰਪੋਲ 'ਤੇ ਇੱਕ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹਮਲਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।
ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ।51 ਕਾਨਫਰੰਸ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਇੰਟਰਪੋਲ ਦੇ ਸਕੱਤਰ-ਜਨਰਲ ਨੇ ਕੀ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ। ਗਲੋਬਲ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ 'ਤੇ ਬੰਬ ਧਮਾਕਾ ਇੱਕ ਅੱਤਵਾਦੀ ਸਮੂਹ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਸਪੇਨ ਅਤੇ ਜਰਮਨੀ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਸੀ। ਧਮਾਕੇ ਨੇ ਖਿੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਪਰ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇੱਕ ਦਿਲਚਸਪ ਹਿੱਸਾ ਸੀ: ਭਾਰਤ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਮੂਰਤੀ, ਜੋ ਕਿ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਰਜੁਨ ਦੇ ਸਾਰਥੀ ਸਨ, ਬਰਕਰਾਰ ਸੀ। 'ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਮੇਰੇ ਦਫ਼ਤਰ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ,' ਇੰਟਰਪੋਲ ਡੀਜੀ ਨੇ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਇਆ।
ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਖਾਲਸਾਨੀ-ਪੱਖੀ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ।
ਪੈਰਿਸ ਤੋਂ, ਮੈਂ ਯੂਕੇ, ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਗਿਆ। ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਸੁਨੰਦਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਈ। ਅਸੀਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੀਬੀਆਈ ਵਰਗੇ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੌਤ ਅਤੇ ਤਬਾਹੀ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਅਪਰਾਧੀ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੰਡਨ ਦੇ ਇੱਕ ਹੋਟਲ ਦੀ ਲਾਬੀ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਸੀ, ਮੇਰਾ ਬ੍ਰੀਫਕੇਸ ਚੋਰੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀਆਂ ਵਾਪਸੀ ਦੀਆਂ ਹਵਾਈ ਟਿਕਟਾਂ, £80 ਨਕਦ, ਇੱਕ ਕੈਮਰਾ, ਥੀਏਟਰ

ਟਿਕਟਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ, ਸਕਾਟਲੈਂਡ ਯਾਰਡ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਤੀ ਸੀ। ਉਸੇ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ, ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਰਾਮਦ ਹੋ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲਿਆ। ਕੈਮਰਾ ਅਤੇ ਕਰੰਸੀ ਗਾਇਬ ਸੀ। ਜੋ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਸ ਤੋਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋ ਕੇ, ਲੰਡਨ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਹੋਟਲ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ £100 ਦਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਮੰਗਿਆ। ਮੈਂ ਥੀਏਟਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਚੀਵਾਸ ਰੀਗਲ ਦੀ ਇੱਕ ਬੋਤਲ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ - ਚੋਰ ਨੇ ਟਿਕਟਾਂ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ!
ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਏਅਰ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਕਨਿਸ਼ਕ ਬੋਇੰਗ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਹਾਦਸੇ ਦੀ ਰਾਇਲ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਮਾਊਂਟੇਡ ਪੁਲਿਸ (RCMP) ਦੀ ਜਾਂਚ ਨੇ ਨਵਾਂ ਮੋੜ ਲਿਆ। ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਜਾਂਚਕਰਤਾਵਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਇਸ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜੀ ਘਟਨਾ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਭਾਰਤੀ ਕੋਣ ਸੀ।
ਹਵਾਬਾਜ਼ੀ। 52 25 ਜੂਨ 1985 ਨੂੰ, ਦੋ ਧਮਾਕੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇੱਕ ਕੁਸ਼ਾਣ ਰਾਜਵੰਸ਼ ਦੇ ਸਮਰਾਟ ਕਨਿਸ਼ਕ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਬਣੇ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੀ, ਜੋ ਟੋਰਾਂਟੋ ਤੋਂ ਬੰਬਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਅਟਲਾਂਟਿਕ ਮਹਾਸਾਗਰ ਵਿੱਚ ਹਾਦਸਾਗ੍ਰਸਤ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ 329 ਯਾਤਰੀ ਅਤੇ 22 ਚਾਲਕ ਦਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਦੂਜਾ ਬੰਬ ਧਮਾਕਾ ਏਅਰ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਜੋ ਟੋਕੀਓ ਤੋਂ ਮੁੰਬਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬੰਬ ਉਦੋਂ ਫਟ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਟੋਕੀਓ ਦੇ ਨਾਰੀਤਾ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਸਾਮਾਨ ਟ੍ਰਾਂਸਫਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸਮਾਨ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲੇ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਦੋਵੇਂ ਧਮਾਕੇ ਕੈਨੇਡਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਿੱਖ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕੋ ਸਮੂਹ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਸੀ। ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰਿਆਤ ਮੁੱਖ ਸ਼ੱਕੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਟੋਕੀਓ ਵਿੱਚ ਧਮਾਕਾ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਤਕਨੀਕੀ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਨਿਸ਼ਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਏ ਧਮਾਕੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਬਚ ਗਿਆ।
ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੀਬੀਆਈ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆ ਗਈ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਏਕੇ ਸੂਰੀ, ਐਸਪੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ, ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਆਰਸੀਐਮਪੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਟੋਰਾਂਟੋ ਚਲੇ ਗਏ। ਭਾਰਤੀ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਦੋ ਭਾਰਤੀ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਮੋਲੋਏ ਧਰ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਏਪੀ ਭਟਨਾਗਰ ਨੇ ਵੀ ਸਾਡੀ ਬਹੁਤ ਮਦਦ ਕੀਤੀ।
ਟੋਰਾਂਟੋ ਦੀ ਇੱਕ ਫੇਰੀ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੋਵਿੰਦ ਨਾਰਾਇਣ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਰਸੀਐਮਪੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਿਆ, ਪਰ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਉਹ ਦਿਲ ਦਹਿਲਾ

ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਹਾਦਸਾਗ੍ਰਸਤ ਹੋਏ ਕਨਿਸ਼ਕ ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਮਾ ਦੇ ਭਰਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਨ ਜੋ ਟੋਰਾਂਟੋ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਆ ਰਹੇ ਸਨ।
1987 ਅਤੇ 1988 ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਸਿੰਗਾਪੁਰ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਖਾਸ ਯਾਤਰਾ ਹੀਰਾ ਵਪਾਰੀਆਂ ਦੇ ਅਗਵਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਵੀ. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸਬੂਤ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਲਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਬਾਰੇ ਜਾਂਚ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਹੀਰਾ ਵਪਾਰੀਆਂ ਦੇ ਅਗਵਾ ਹੋਣ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਜਾਂਚ ਸਿੰਗਾਪੁਰ ਉਦੋਂ ਗਈ ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਅਗਵਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੀਰਾ ਵਪਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦਾ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਕਾਰਡ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਲੱਭ ਰਹੇ ਸੀ।
ਮੈਂ 1988 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ-ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਹਵਾਲਗੀ ਸੰਧੀ 'ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਦੇਸ਼ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਇੱਕ ਵਫ਼ਦ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਦੁਬਾਰਾ ਲੰਡਨ ਵੀ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਸਾਲ, ਮੈਂ ਕੈਨੇਡਾ ਨਾਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਵਾਲਗੀ ਸੰਧੀ 'ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦੁਬਾਰਾ ਓਟਾਵਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਵਫ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਡੀ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਰ ਸ਼ਾਮ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜੇ. ਚਟਵਾਲ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਚਾਂਸਰੀ ਦੇ ਬਾਗ਼ ਵੱਲ ਮਾਰਚ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬੱਗ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ! ਅਗਲੇ ਸਾਲ, ਮੈਂ ਜਨਰਲ ਵੈਦਿਆ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਗੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਨਿਊ ਜਰਸੀ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਦੈਪੁਰ, ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਤੇ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਅਪਰਾਧਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਦੋ ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਨੂੰ ਹਵਾਲਗੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੀਬੀਆਈ ਟੀਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਜੀਤ ਡੋਵਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਵਿੱਚ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਨ ਅਤੇ ਜੋ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸਲਾਹਕਾਰ ਹਨ।
ਅਸੀਂ ਹਵਾਲਗੀ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਸਥਾਨਕ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਵਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ। ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਲਗਾ ਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਰੱਸੀਆਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਗਾਰਡ ਤਾਇਨਾਤ ਸਨ। ਸਾਨੂੰ ਜਿਊਰੀ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਸੀਟਾਂ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਗਿਆ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ, ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਪੀਰੀਅਰ (ਸੈਸ਼ਨ) ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਜੱਜ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਮੈਨਕਲ ਅਤੇ ਰੱਸੀਆਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਢਿੱਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ।

ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੇ ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਾਹਰ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਦੈਪੁਰ ਕੇਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ ਨੂੰ ਫੋਰੈਂਸਿਕ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਛੇੜਛਾੜ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਨਿਊ ਜਰਸੀ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਐਸਪੀ, ਜੋ ਸਾਡੀ ਟੀਮ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ, ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਹਵਾਲਗੀ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਹਲਫਨਾਮੇ ਕਾਫ਼ੀ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਮੌਕਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਮੌਜੂਦਗੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਅਤੇ ਜਿਰ੍ਹਾ ਇੱਕ ਹਵਾਲਗੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਹੋਈ। ਗਵਾਹੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਵਾਲਗੀ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਡੋਵਾਲ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸਨ ਅਤੇ ਕਿਹਾ: 'ਹਮ ਆਪੇ ਬੰਦੂਕ ਗਏਂਗੇ (ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਗੁਣ ਗਾਵਾਂਗੇ)।'
1989 ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਇੰਟਰਪੋਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਬੀਜਿੰਗ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਪਰ 4 ਜੂਨ 1989 ਨੂੰ ਤਿਆਨਨਮੇਨ ਸਕੁਏਅਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ 'ਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰੋਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਨਫਰੰਸ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਮਾੜੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ, ਚੀਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਵਫ਼ਦ (ਜਿਸ ਦਾ ਮੈਂ ਹਿੱਸਾ ਸੀ) ਨੂੰ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਤਸਕਰੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਏ। ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਰਗਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ - ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕਾਰਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਸੈਰ-ਸਪਾਟੇ ਦੇ ਟੂਰ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ 48-ਕੋਰਸ ਦੀਆਂ ਦਾਅਵਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।
1992 ਵਿੱਚ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਡੇਵਿਡ ਵਾਰਿੰਗ ਵੱਲੋਂ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਸੀਂ ਸਾਬਕਾ ਯੋਜਨਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਅਣਜਾਣ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ। ਵਾਰਿੰਗ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਕੇ ਚੰਦਰਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਸਾਬਕਾ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਸੀਐਮ ਸਟੀਫਨ ਦੇ ਜਵਾਈ ਬੇਨੋਏ ਜੈਕਬ ਨੂੰ ਵੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੇ ਸਨ, ਜਿਸਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸ਼ੈੱਲ ਕੰਪਨੀਆਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਸਾਥੀ ਮਹਿੰਦਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹਾਂਗ ਕਾਂਗ ਵਾਰਿੰਗ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਅਤੇ ਬੈਂਕ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਗਏ ਸੀ। ਸਾਡੀ ਫੇਰੀ ਦਾ ਤਾਲਮੇਲ ਹਾਂਗ ਕਾਂਗ ਵਿੱਚ ਇੰਟਰਪੋਲ ਦਫ਼ਤਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ, ਮੈਂ ਇੰਟਰਪੋਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਨੂੰ ਹਾਂਗ ਕਾਂਗ ਦੇ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸੂਚੀ ਸੌਂਪੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਮਿਲਣਾ

ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵਾਰਿੰਗ ਦੇ ਨਿਵਾਸ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਦਰਾ ਦਾ ਫ਼ੋਨ ਆਇਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ ਸੀਬੀਆਈ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਾਰਿੰਗ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬਕਾਏ ਅਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਵਾਰਿੰਗ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਭਾਰਤੀ ਮੂਲ ਦੇ ਕਈ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲੈਣਾ ਪਿਆ। ਸੂਚੀ ਦੇਖ ਕੇ, ਹਾਂਗ ਕਾਂਗ ਵਿੱਚ ਇੰਟਰਪੋਲ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਮੁਖੀ ਨੇ ਇੱਕ ਤਿੱਖੀ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ: 'ਉਹ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਹਨ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਝੂਠ ਬੋਲਣਗੇ।'
1995 ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਵਫ਼ਦ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ RBI ਅਤੇ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ) ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਯੂਕੇ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧੋਖਾਧੜੀ ਜਾਂਚ ਦਫ਼ਤਰ (SFIO) ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਸੀਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਧੋਖਾਧੜੀ ਜਾਂਚ ਦਫ਼ਤਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। 2003 ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ SFIO ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਇੱਕ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਅਤੇ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਸਦ ਦੇ ਇੱਕ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਤ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।
ਅਗਲੇ ਸਾਲ, ਮੈਂ ਵਿਦੇਸ਼ ਮੰਤਰਾਲੇ ਵਿੱਚ ਤਤਕਾਲੀ ਸਕੱਤਰ (ਪੱਛਮ) ਨਾਲ ਦੁਬਈ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਅਨੀਸ ਇਬਰਾਹਿਮ ਦੀ ਹਵਾਲਗੀ ਲਈ ਅਬੂ ਧਾਬੀ ਗਿਆ। ਅਬੂ ਧਾਬੀ ਦਾ ਸ਼ਾਸਕ ਉਸਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਸਨੂੰ ਬਹਿਰੀਨ ਤੋਂ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ/ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੂੰ 1993 ਦੇ ਬੰਬਈ ਬੰਬ ਧਮਾਕਿਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਲਈ ਸਾਡੀ ਬੇਨਤੀ 'ਤੇ ਇੰਟਰਪੋਲ ਰੈੱਡ ਅਲਰਟ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਅਸਫਲ ਹੋ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਦੁਬਈ ਨੇ ਬਹਿਰੀਨ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਉਸਦੀ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦੁਬਈ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਬੂ ਧਾਬੀ ਦੇ ਅਮੀਰ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸਨੇ ਸੱਤ ਸੰਯੁਕਤ ਅਰਬ ਅਮੀਰਾਤ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੁਬਈ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਦਾਊਦ ਇਬਰਾਹਿਮ ਦਾ ਅਮੀਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਅਨੀਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਆਖਰੀ ਸ਼ਬਦ: ਇੱਕ ਜੰਗੀ ਪੁਕਾਰ

ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਉਦੋਂ ਜਾਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਯੋਗ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ
ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਕੌਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਨ ਲਈ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਅਤਿਅੰਤਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਚੌਕਸੀ ਜੋ ਦਾਗ਼ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹਨ।
ਅਪਰਾਧੀ ਹੋਵੇਗਾ।

- ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ, 27 ਜਨਵਰੀ 1948

ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉਣਾ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਆਕਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ, ਮਨੁੱਖ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣਾ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਂਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ 84 ਮਿਲੀਅਨ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵੋਟਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੇਰੇ ਨਿੱਜੀ ਤਜ਼ਰਬਿਆਂ ਤੋਂ ਲਏ ਗਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਰਤਾਂਤਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਨਿਰੰਤਰ ਲੜਨ। ਇੱਕ ਸਦੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਮਾਲਕਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਲਾਈਨਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ, ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ, ਨਹਿਰੂ, ਪਟੇਲ, ਜੇਪੀ, ਸ਼ਿਆਮਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਖਰਜੀ, ਆਪਣੇ ਮਤਭੇਦਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਸਾਰੇ ਬਹੁਤ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ। ਪਰ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸਵਾਰਥੀ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਸਕ ਬਣ ਗਏ। ਉਹ ਜਨਤਕ ਜਾਇਦਾਦ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਰੋਤਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਚੈਨਲ ਜਨਤਕ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ ਸਾਡੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਦੇ ਚਮਕਦਾਰ ਚਿਹਰੇ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਭਲਾਈ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਅਤੇ ਉਦਘਾਟਨ ਬਹੁਤ ਧੂਮਧਾਮ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਚਰਚਾ ਜਾਂ ਜਨਤਕ ਗੱਲਬਾਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਿੰਨੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਜਾਂ ਕਿੰਨੀ ਬੁਰੀ

ਤਰ੍ਹਾਂ) ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕੀ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਛਤ ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ।
ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਜਨਤਕ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਕਦਰਾਂ- ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਦਿਖਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਵੋਟਰ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਪੀਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਦਾਤਾ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ ਜੋ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹਨ। ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਸਵਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਮੂਰਖਤਾ ਤੋਂ ਜਾਗਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਰਾਜਿਆਂ, ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਲੁੱਟਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਸਾਡੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹਟਾਉਂਦੇ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਝੱਲਦੇ ਰਹਾਂਗੇ।
ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਰਾਹੀਂ, ਮੈਂ ਨੌਜਵਾਨ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਬਦਲਾਅ ਲਿਆਉਣ। ਆਓ ਆਪਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਸਲੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਬਣਾਈਏ। ਪੁਰਾਣੀ ਕਹਾਵਤ ਯਾਦ ਰੱਖੀਏ: ਸਦੀਵੀ ਚੌਕਸੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਹੈ। ਚੌਕਸੀ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਪੁੱਛਗਿੱਛ। ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਤਿੱਖੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਆਓ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮੰਗ ਕਰੀਏ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਬਣਨ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਚੋਣਾਂ ਕਰਵਾਉਣ। ਆਓ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਮੰਗਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੀਏ ਅਤੇ, ਜੇ ਲੋੜ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਈਏ। ਆਓ ਅਸੀਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਫੰਡਿੰਗ ਵਿੱਚ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਗੁਮਨਾਮ ਚੋਣ ਬਾਂਡਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੂਰਖ ਨਾ ਬਣੀਏ। ਅਤੇ ਆਓ ਅਸੀਂ ਸੀਬੀਆਈ ਲਈ ਹੋਰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰੀਏ। ਸੂਚੀ ਲੰਬੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਕਸਤ ਹੋਵੇਗੀ।
ਪਿਆਰੇ ਪਾਠਕੋ, ਇਹ ਜਾਣੋ, ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਰਨਗੇ। ਇਹ ਕੰਮ ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਹੈ।

ਫੁਟਨੋਟ

1 ਇਲੀਨੋਇਸ ਲਾਅ ਰਿਵਿਊ, ਭਾਗ X (1915) ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ।
2 ਆਰ ਸ਼ਮਸਾਸਟਰੀ, ਅਤੇ ਫਲੀਟ, ਡਾ ਜੇ.ਐਫ. ਕੌਟਿਲਯ ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ. ਘੱਟ ਕੀਮਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਐਡ. 2012।
3 ਰੈਗੂਲੇਟਿੰਗ ਐਕਟ - 1773। http://www.indhistory.com/regulating-ਐਕਟ.ਐਚਟੀਐਮਐਲ
4 ਈ. ਥੌਮਸਨ। ਮੈਕਮਿਲਨ ਐਂਡ ਕੰਪਨੀ ਲਿਮਟਿਡ, ਸੇਂਟ ਮਾਰਟਿਨ ਸਟ੍ਰੀਟ ਲੰਡਨ।
1935. https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.210780/page/n5
5 ਦ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, ਯੂਕੇ, 28 ਅਪ੍ਰੈਲ 2004।
6 ਸੀਬੀਆਈ: ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ, ਕੌਫੀ ਟੇਬਲ ਬੁੱਕ। ਪੰਨਾ 28।
7 ਨੋਟਬੰਦੀ 'ਤੇ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ: 'ਇਹ ਇੱਕ ਸੰਗਠਿਤ ਲੁੱਟ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ'
ਲੁੱਟ; ਛੋਟੇ ਕਾਰੋਬਾਰਾਂ ਦੀ ਕਮਰ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ'; ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 7
ਨਵੰਬਰ 2007। https://indianexpress.com/article/india/manmohan-ਸਿੰਘ-ਜੀਐਸਟੀ-ਨੋਟਬੰਦੀ-ਤੇ-ਪਾਬੰਦੀ-ਨਰਿੰਦਰ-ਮੋਦੀ-4926385/
8 ਭਟਨਾਗਰ, ਗੌਰਵ ਵੀ. 'ਆਰ.ਟੀ.ਆਈ. ਜਵਾਬਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਬੂਤ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਮੋਦੀ
ਲੋਕਪਾਲ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਖਿੱਚੇ।' ਦ ਵਾਇਰ। 21 ਦਸੰਬਰ
2018। https://thewire.in/government/for-all-its-anti-corruption-
ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਲੋਕਪਾਲ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਘਸੀਟ ਰਹੀ ਹੈ।
9 ਵਰਮਾ, ਪਵਨ। ਕੇ. 'ਦ੍ਰਿਸ਼: ਚੋਣ ਬਾਂਡ ਅਤੇ ਐਫਸੀਆਰਏ ਸੋਧਾਂ
"ਬੇਹਿਸਾਬ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਫੰਡਿੰਗ ਲਈ ਰਾਹ ਪੱਧਰਾ ਕਰੋ"। ਦ ਇਕਨਾਮਿਕ ਟਾਈਮਜ਼। 31 ਮਾਰਚ 2018।
https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-ਰਾਸ਼ਟਰ/ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ-ਚੋਣ-ਬਾਂਡ-ਅਤੇ-ਐਫਸੀਆਰਏ-ਸੋਧਾਂ-ਰਾਹ-ਪੇਸ਼-ਕਰੋ- ਗੈਰ-ਹਿਸਾਬ-ਰਾਜਨੀਤਿਕ-ਫੰਡਿੰਗ ਲਈ/articleshow/63553978.cms
1976 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ 10 ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਫੰਡਿੰਗ ਨੂੰ ਛੋਟ
ਜਾਂਚ। ਦ ਬਿਜ਼ਨਸ ਲਾਈਨ, 15 ਮਾਰਚ 2018। https://www.thehindubusinessline.com/news/national/foreign-1976 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਫੰਡਿੰਗ ਤੋਂ ਛੋਟ

ਜਾਂਚ/ਲੇਖ 23263844.ece
11 ਮਈ 2013। ਸੀਬੀਆਈ ਇੱਕ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਤੋਤਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ: ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ। ਦ ਹਿੰਦੂ, 9 https://www.thehindu.com/todays-paper/tp-in-school/cbi-
ਪਿੰਜਰੇ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਤੋਤਾ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ/article4697433.ece
12 26 ਸਾਲ ਬਾਅਦ, 98 ਸਾਲਾ ਸਿਕੰਦ ਲਈ ਇਨਸਾਫ਼। ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 29
ਅਪ੍ਰੈਲ 2008।
http://timesofindia.indiatimes.com/articleshow/2993126.cms
13 ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਿਕੰਦ ਕਤਲ ਕੇਸ: ਕਰਨਲ ਚੌਧਰੀ ਬਰੀ। ਦ ਹਿੰਦੂ,
17 ਮਈ 2009। https://www.thehindu.com/todays-paper/tp-National/tp-ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ/ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ-ਸਿਕੰਦ-ਕਤਲ-ਕੇਸ-ਕਰਨਲ-ਚੌਧਰੀ-
ਬਰੀ/ਲੇਖ 16598030.ece
14 ਵਿਕੀਪੀਡੀਆ। ਰਾਮ ਸੁਭਾਗ ਸਿੰਘ
15 ਸੁਬਰਾਮਨੀਅਮ, ਐਸ. ਲੌਂਗ ਵਿਊ: ਭਾਰਤ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਸਕੈਂਡਲ। ਦ ਨਿਊਯਾਰਕ ਟਾਈਮਜ਼, 9 ਮਈ 2012। https://india.blogs.nytimes.com/2012/05/09/long-view-indias-very-ਪਹਿਲਾ-ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ-ਘੋਟਾਲਾ/
16 ਚਾਗਲਾ, MC, ਦਸੰਬਰ ਵਿੱਚ ਗੁਲਾਬ। ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਿਆ ਭਵਨ, ਬੰਬਈ
17 ਇੱਕ ਭੈੜੀ ਯਾਦ, ਗੋਪਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਗਾਂਧੀ, 31 ਮਈ 2013,
ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼ https://www.hindustantimes.com/columns/a-ਭੂਤ-ਯਾਦ/ਕਹਾਣੀ-QftyfD30mjf6k6v096imbO.html
18 ਮਲਹੋਤਰਾ, ਆਈ. ਮੁੰਦਰਾ ਮਾਮਲਾ। ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 12 ਦਸੰਬਰ
2008.
19 ਇੱਕ ਭੈੜੀ ਯਾਦ, ਗੋਪਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਗਾਂਧੀ, 31 ਮਈ 2013,
ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼। https://www.hindustantimes.com/columns/a-ਭੂਤ-ਯਾਦ/ਕਹਾਣੀ-QftyfD30mjf6k6v096imbO.html
20 ਮਲਹੋਤਰਾ, ਪਹਿਲਾ। ਰਾਮਲਿੰਗਾ ਰਾਜੂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਧਰਮ ਤੇਜਾ ਸੀ। ਰੈਡਿਫ਼, 12 ਫਰਵਰੀ 2009। http://www.rediff.com/money/2009/feb/12-ਰਾਜੂ-ਤੋਂ-ਪਹਿਲਾਂ-ਧਰਮ-ਤੇਜ-ਸੀ।htm
21 ਪਾਈਰੇਟਸ ਆਫ਼ ਦ ਕੈਰੇਬੀਅਨ ਇੱਕ ਵਪਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਫਲ ਹਾਲੀਵੁੱਡ ਹੈ

ਜੈਰੀ ਬਰੁਕਹਾਈਮਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਮਿਤ ਫਿਲਮ ਫਰੈਂਚਾਇਜ਼ੀ ਵਾਲਟ ਡਿਜ਼ਨੀ ਦੇ ਉਸੇ ਨਾਮ ਦੇ ਥੀਮ ਪਾਰਕ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ।
22 ਥਾਪਾ, ਜੇ. ਵਿਜਯਾ। ਸਾਬਕਾ ਮੰਤਰੀ ਅਜੇ ਵੀ ਜ਼ਿੱਦੀ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ
ਦਾਊਦ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦੇਣਾ, ਇੰਡੀਆ ਟੂਡੇ, 29 ਫਰਵਰੀ 1996। https://www.indiatoday.in/magazine/special-report/story/19960229-
ਸਾਬਕਾ ਮੰਤਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਵਿਰੋਧੀ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦਾਊਦ-ਐਸੋਸੀਏਟਸ-833063-1996-02-29
23 ਘਿਮੀਰੇ, ਵਾਈ. ਰਾਓ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਫਸਾਇਆ। ਆਉਟਲੁੱਕ, 17 ਅਪ੍ਰੈਲ
1996. https://www.outlookindia.com/magazine/story/rao-implicated-ਮੈਂ-ਉਸਦੇ-ਪੁੱਤਰ-ਨੂੰ-ਬਚਾਉਣ-ਲਈ/201214
24 ਪਚੌਰੀ, ਪੀ. ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਔਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਈ। ਇੰਡੀਆ ਟੂਡੇ, 15 ਸਤੰਬਰ 1989। https://www.indiatoday.in/magazine/special-report/story/19890915-ਸੀਬੀਆਈ-ਨੂੰ-ਸੱਤਾਧਾਰੀ-ਪਾਰਟੀ-ਦੇ-ਸਿਆਸੀ-ਔਜ਼ਾਰ-ਵਿੱਚ-ਬਦਲਿਆ-816523-1989-09-15
25 ਸੀਨੀਅਰ ਸੀਬੀਆਈ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹ ਓ.ਪੀ. ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਹੇਠ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
ਦੋਸ਼, ਇੰਡੀਆ ਟੂਡੇ, 31 ਜੁਲਾਈ 1991। https://www.indiatoday.in/magazine/indiascope/story/19910731-ਸੀਨੀਅਰ-ਸੀਬੀਆਈ-ਨੌਕਰਸ਼ਾਹ-ਓ.ਪੀ.-ਸ਼ਰਮਾ-ਨੂੰ-ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ-ਦੇ-ਦੋਸ਼-ਲਈ-ਮੁਅੱਤਲ-ਕੀਤਾ-ਗਿਆ-ਹੈ-
ਚਾਰਜ-814638-1991-07-31
26 1991 ਜੈਨ ਹਵਾਲਾ ਮਾਮਲਾ: ਸਾਬਕਾ ਡੀਆਈਜੀ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ।
ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 25 ਮਾਰਚ 2013। https://timesofindia.indiatimes.com/india/1991-ਜੈਨ-ਹਵਾਲਾ-ਕੇਸ-ਐਕਸ-
ਡੀਆਈਜੀ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ/articleshow/19194100.cms

27 ਸ਼ੈਫਾਲੀ, ਆਰ. ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਵੀ. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਭੂਤੀਆਂ ਘੁਟਾਲੇ ਵਿੱਚ ਫਸਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ,
ਹੋਰ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੰਡੀਆ ਟੂਡੇ। 30 ਜੂਨ 1994। https://www.indiatoday.in/magazine/economy/story/19940630-cbi-ਸਕਿਓਰਿਟੀਜ਼ ਘੁਟਾਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ-ਬਨਾਮ-ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ
ਹੋਰ-ਚਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ-809333-1994-06-30
28 ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮੂਰਤੀ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਵਿਨਿਵੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਘੋਖ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਕਲਪਕ ਰਸਤੇ ਸੁਝਾਉਣ। 29 ਖਾਨ, ਏ. ਸਈਦ ਮੋਦੀ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ। ਦ ਹਿੰਦੂ,
23 ਅਗਸਤ 2009। https://www.thehindu.com/todays-paper/tp-ਸਈਦ-ਮੋਦੀ-ਦੇ-ਹੱਤਿਆ-ਦੇ-ਇੱਕ-ਲਈ-ਆਜੀਵਨ-ਕੈਦ-
ਕੇਸ/ਲੇਖ 16539339.ece
30 ਪ੍ਰਧਾਨ, ਐਸ. ਅਮੇਠੀ ਦੀ ਲੜਾਈ II. ਇੰਡੀਆ ਟੂਡੇ। 11 ਅਗਸਤ 2004 https://www.outlookindia.com/magazine/story/battle-of-amethi-
ii/291562
31 ਭਾਰਤ, ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਯੂਰੀਆ ਉਪਭੋਗਤਾ, 5 ਵਿੱਚ ਆਯਾਤ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ
ਸਾਲ, ਦ ਇਕਨਾਮਿਕ ਟਾਈਮਜ਼, 17 ਅਪ੍ਰੈਲ 2017। https://economictimes.indiatimes.com/news/economy/agriculture/ind ia-ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਦੂਜਾ-ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ-ਯੂਰੀਆ-ਉਪਭੋਗਤਾ-5 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ-ਅੰਤ-ਆਯਾਤ-ਕਰਨ-ਦੀ- ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ-
ਸਾਲ/ਲੇਖ/58219438.cms
32 ਫਿਰੋਜ਼ ਖਾਨ ਨੇ ਸੰਜੇ ਦੱਤ ਨੂੰ ਦਾਊਦ ਇਬਰਾਹਿਮ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ। ਲੇਹਰਨ
ਡਾਇਰੀਆਂ। https://www.youtube.com/watch?v=s7HzTZO7AzA
33 ਟੂ ਹੈਲ ਐਂਡ ਬੈਕ, ਕ੍ਰਿਸ ਰੌਡਲੀ, ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਕਿੰਗਡਮ, 1996। https://www.youtube.com/watch?v=xNl_8HxpyjI
34 1993 ਦੇ ਮੁੰਬਈ ਧਮਾਕੇ: ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸਮਾਂ-ਰੇਖਾ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ ਅਬੂ ਸਲੇਮ, ਹੋਰਾਂ ਦਾ। ਲਾਈਵਮਿੰਟ। 16 ਜੂਨ 2017। https://www.livemint.com/Politics/zv0noZRc5OZ47pLnhqFoJK/199 3-ਮੁੰਬਈ-ਸੀਰੀਅਲ-ਧਮਾਕਿਆਂ-ਕੇਸ-ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ-ਸਮਾਂ-ਰੇਖਾ-ਲੀਡ.html

35 'ਸਿਟਰੇਪਸ' ਜਾਂ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਏ ਗਏ ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀ ਰਿਪੋਰਟਾਂ, ਇਤਫਾਕਨ,
ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਲੜਾਈ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਸ ਕਾਰਕ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰਨ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ।
36 ਸੋਹਰਾਬੂਦੀਨ ਸ਼ੇਖ, ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਅਪਰਾਧੀ, ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ
ਨਵੰਬਰ 2005 ਵਿੱਚ ਗੁਜਰਾਤ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀਨਗਰ ਵਿੱਚ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਅੱਤਵਾਦੀ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਕੌਸਰ ਬੀ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਤੁਲਸੀਰਾਮ ਪ੍ਰਜਾਪਤੀ, ਜੋ ਕਿ ਜੋੜੇ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਗਵਾਹ ਬਣਿਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਕਈ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ ਵਜੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਸੀ।
37 ਨੰਬਰ 1 ਬਨਾਮ ਨੰਬਰ 2: ਸੀਬੀਆਈ ਵਿੱਚ ਜੰਗ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਈ ਹੈ, ਸੁਸ਼ਾਂਤ ਸਿੰਘ, ਦ
ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ। 16 ਜੁਲਾਈ 2018। https://indianexpress.com/article/india/no-1-vs-no-2-war-in-cbi-is-ਖੁੱਲ੍ਹੇ-ਖੁੱਲ੍ਹੇ-5261171/
38 ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਸਪਲ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਸਥਾਨਾ ਵਿਰੁੱਧ ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ। ਦ ਪਾਇਨੀਅਰ, 21 ਅਕਤੂਬਰ
2018। https://www.dailypioneer.com/2018/page1/cbi-files-fir-against-spl-ਡਾਇਰੈਕਟਰ-asthana.html
39 ਸਰੀਨ, ਆਰ. ਏ ਲੋਅਰ ਲੋਅ। ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 26 ਅਕਤੂਬਰ 2018। https://indianexpress.com/article/opinion/a-lower-low-5418861/
40 ਰਾਫੇਲ ਸੌਦੇ ਨੂੰ ਡੀਕੋਡ ਕਰਨਾ: ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਜਵਾਬੀ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੱਕ।
ਐਨਡੀਟੀਵੀ, 29 ਅਗਸਤ 2018। https://www.ndtv.com/india-news/decoding-ਰਾਫੇਲ-ਸੌਦਾ-ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ-ਜਵਾਬਦੇਹੀ-ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੱਕ-1908313
ਸੋਹਰਾਬੁਦੀਨ ਮਾਮਲਾ: ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ?
41 ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ, ਕਾਂਗਰਸ ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ। ਫਸਟਪੋਸਟ, 30 ਮਾਰਚ 2015। https://www.firstpost.com/politics/sohrabuddin-case-didnt-cbi-ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ-ਅਮਿਤ-ਸ਼ਾਹ-ਨੂੰ-ਕਾਂਗਰਸ-2180335.html-ਪਤਾ-

42 ਬੋਫੋਰਸ ਮਾਮਲਾ: ਸੀਬੀਆਈ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਵਿਰੁੱਧ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਾਇਆ
ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 2 ਫਰਵਰੀ 2018। https://www.hindustantimes.com/india-news/bofors-case-cbi-moves-ਦਿੱਲੀ-ਐੱਚਸੀ-ਦੇ-ਵਿਰੁਧ-ਐੱਸਸੀ-ਦਾ-ਆਰਡਰ-ਦੋਸ਼ੀ-ਖਿਲਾਫ਼-ਦੋਸ਼ੀਆਂ-ਦੇ-ਦੋਸ਼ਾਂ-ਨੂੰ- ਕਬਜ਼ ਕਰਨ/ਕਹਾਣੀ-
T8CoOnle7UdhFDoTmDRuQL.html
43 ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਬੋਫੋਰਸ ਕੇਸ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਸੀਬੀਆਈ ਦੀ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਦੇਰੀ ਕਾਰਨ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ
ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼, 2 ਨਵੰਬਰ 2018। https://www.hindustantimes.com/india-news/supreme-court-refuses-ਬੋਫੋਰਸ ਕੇਸ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਸੀਬੀਆਈ-ਅਪੀਲ-ਦਾਖਲ-ਅਪੀਲ/ਕਹਾਣੀ-ਵਿੱਚ-ਦੇਰੀ- ਤੋਂ-ਵੱਧ-
adan1BuzGPggk9H9TwqwLL.html
44 ਸੋਹਰਾਬੂਦੀਨ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਿਆਨ। ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, 26 ਨਵੰਬਰ 2018। https://www.telegraphindia.com/opinion/one-of-last-prosecution-ਸੋਹਰਾਬੂਦੀਨ-ਕੇਸ-ਦੇ-ਗਵਾਹਾਂ-ਅਮਿਤ-ਸ਼ਾਹ-ਡੀ.ਜੀ.-ਵੰਜਾਰਾ-ਅਤੇ-ਦੇ-ਨਾਮ ਰਾਜਕੁਮਾਰ-ਪਾਂਡਿਅਨ-ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ-ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ/ਸੀਆਈਡੀ/1676494
45 ਅਈਅਰ, ਐਸ. ਨੀਰਵ ਮੋਦੀ, ਜਿਸ 'ਤੇ 1.8 ਬਿਲੀਅਨ ਡਾਲਰ ਦੀ ਧੋਖਾਧੜੀ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ, ਨਾਲ ਸੀ
ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦਾਵੋਸ ਵਿਖੇ। ਕੁਆਰਟਜ਼, 15 ਫਰਵਰੀ 2018। https://qz.com/india/1208133/punjab-national-bank-fraud-nirav-
1.8 ਅਰਬ ਦੀ ਧੋਖਾਧੜੀ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ-ਮੋਦੀ-ਨਰਿੰਦਰ-ਮੋਦੀ-ਦੇ-ਨਾਲ-ਸੀ- ਦਾਵੋਸ-ਹੁਣੇ-ਕਈ-ਹਫ਼ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ/
46 ਕੁਮਾਰ, ਏ. ਇੱਕ ਐਸਐਚਓ ਦੀ ਮੌਤ। ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, 6 ਦਸੰਬਰ 2018। https://indianexpress.com/article/opinion/columns/death-of-an-sho-ਸੁਬੋਧ-ਕੁਮਾਰ-ਸਿੰਘ-ਗਊ-ਹੱਤਿਆ-ਜਾਗਰੂਕਾਂ-ਭੀੜ-ਹਮਲਾ- ਬੁਲੰਦਸ਼ਹਿਰ-ਬਿੱਲੀ ਦਾ ਬੱਚਾ-5480391/
47 ਵਿਨੀਤ ਨਾਰਾਇਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ, ਸੁਪਰੀਮ
ਕੋਰਟ, 18 ਦਸੰਬਰ 1997।

48 ਪਿੰਪਰੀ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕਈ ਹੋਰ ਅੱਤਵਾਦੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।
ਜਨਰਲ ਵੈਦਿਆ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੋਰ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ। 1989 ਵਿੱਚ ਲੰਬੀ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੁੱਖਾ ਅਤੇ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਿੰਦਾ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ) ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਅਤੇ 9 ਅਕਤੂਬਰ 1992 ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।
ਗੁਰੂਦਾਸ ਦਾਸਗੁਪਤਾ (1993)। ਦ ਸਕਿਓਰਿਟੀਜ਼ ਸਕੈਂਡਲ: ਏ ਰਿਪੋਰਟ ਟੂ ਦ
49
ਨੇਸ਼ਨ, ਪੀਪਲਜ਼ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਹਾਊਸ।
ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਪੁਲਿਸਿੰਗ ਵਿੱਚ 50 ਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਪਹਿਲ - ਯੁਵਾ ਹੁਨਰ ਪੀਐਮਕੇਵੀਵਾਈ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ। http://yuva.delhipolice.gov.in/about-us.html
51 ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ ਇੰਟਰਪੋਲ ਦਫ਼ਤਰ 'ਤੇ ਹਮਲਾ, ਦ ਨਿਊਯਾਰਕ ਟਾਈਮਜ਼, 17 ਮਈ
1986. ਵੈੱਬ ਆਰਕਾਈਵਜ਼।
https://www.nytimes.com/1986/05/17/world/interpol-office-in-paris-attacked.html
52 ਕਨਿਸ਼ਕ ਹਵਾਈ ਹਾਦਸੇ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਸਭ ਤੋਂ ਭਿਆਨਕ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਹਵਾਬਾਜ਼ੀ ਅੱਤਵਾਦ। ਇੰਡੀਆ ਟੂਡੇ, 28 ਜਨਵਰੀ 2016। https://www.indiatoday.in/fyi/story/kanishka-air-crash-of-1985-
ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜਾ-ਹਵਾਈ-ਅੱਤਵਾਦ-305885-2016-01-28

ਲੇਖਕ ਬਾਰੇ

ਸ਼ਾਂਤੋ ਸੇਨ
27 ਅਪ੍ਰੈਲ 1938 ਨੂੰ ਜਨਮੇ, ਸ਼ਾਂਤਨੂੰ ਸੇਨ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਜੈਪੁਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਬੰਗਾਲੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨ, ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬਚਪਨ, ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਅਤੇ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਇਆ। 'ਗੁਲਾਬੀ ਸ਼ਹਿਰ' ਦੇ ਸੇਂਟ ਜ਼ੇਵੀਅਰ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਕਾਲਜ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਕਾਲਜ ਚਲੇ ਗਏ, ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ। ਆਪਣੇ ਕਰੀਅਰ ਦੀ ਚਾਲ ਬਾਰੇ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਬਣ ਗਏ ਜਿਸਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਉਹ ਕਰਦੇ ਸਨ। 1963 ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯੂਨੀਅਨ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਬੈਚ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਦਿੱਲੀ ਸਪੈਸ਼ਲ ਪੁਲਿਸ ਸਥਾਪਨਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸੀ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਜਾਂਚ ਬਿਊਰੋ (ਸੀਬੀਆਈ) ਬਣ ਗਿਆ।
ਉਹ ਸੀਬੀਆਈ ਵਿੱਚ ਉੱਚੇ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਾਇਨਾਤ ਰਹੇ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਫਰਾਂਸ, ਚੀਨ, ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਕਿੰਗਡਮ, ਜਰਮਨੀ, ਕੈਨੇਡਾ ਅਤੇ ਸਿੰਗਾਪੁਰ ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 1986 ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੇਵਾ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਮੈਡਲ ਅਤੇ 1992 ਵਿੱਚ ਵਿਲੱਖਣ ਸੇਵਾ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਾ ਪੁਲਿਸ ਮੈਡਲ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਸੀਬੀਆਈ ਵਿੱਚ 33 ਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 1996 ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋਏ।
ਆਪਣੇ ਕਰੀਅਰ ਦੌਰਾਨ, ਉਸਨੇ ਕੁਝ ਸਭ ਤੋਂ ਸਨਸਨੀਖੇਜ਼ ਅਤੇ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੁਰਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਏ। ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਗਵਰਨਰ ਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। 1998 ਵਿੱਚ, ਹਰਸ਼ ਸੇਠੀ, ਸੰਪਾਦਕ, ਸੈਮੀਨਾਰ ਮਾਸਿਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸ਼ਿਵ ਵਿਸ਼ਵਨਾਥਨ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ, ਉਸਨੇ "ਫੌਲ ਪਲੇ: ਕਰੱਪਸ਼ਨ ਆਫ਼ ਕਰੱਪਸ਼ਨ" ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 1947 ਅਤੇ 1997 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀਆਂ 18 ਸੱਚੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੰਕਲਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਲੇਖ ਅਤੇ ਕਾਲਮ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਨਿਊਜ਼ ਚੈਨਲਾਂ 'ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਕਾਰ ਵਜੋਂ ਅਕਸਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਜੁਕਤਾ ਬਾਸੂ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਜਲਪਾਈਗੁੜੀ ਵਿੱਚ ਜਨਮੀ, ਸੰਜੁਕਤਾ ਬਾਸੂ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-ਅਧਾਰਤ, 42 ਸਾਲਾ ਲੇਖਕ, ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰ ਅਤੇ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਵਿਦਵਾਨ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਗੈਰ-ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਸੰਗਠਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਚਾਰ ਸਲਾਹਕਾਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ 'ਤੇ ਲਿਖਦੀ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਅਤੇ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਿਕ ਕੰਮ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਮੀਡੀਆ ਆਉਟਲੈਟਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਫਸਟਪੋਸਟ, ਹਫਿੰਗਟਨ ਪੋਸਟ, ਡੇਲੀਓ, ਆਉਟਲੁੱਕ ਅਤੇ ਦ ਵਾਇਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। 2006 ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਡਿਜੀਟਲ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਉਸਦੇ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ 700,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਲੱਖਣ ਪੇਜ ਵਿਊ ਮਿਲੇ ਹਨ।
2009 ਵਿੱਚ, ਉਸਨੂੰ ਬਲੌਗਿੰਗ ਅਤੇ ਡਿਜੀਟਲ ਐਕਟੀਵਿਜ਼ਮ ਲਈ TED ਫੈਲੋਸ਼ਿਪ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਬੁਲਾਰੇ ਅਤੇ ਟ੍ਰੇਨਰ ਵੀ ਹੈ। ਉਹ ਹਰਸ਼ ਮੰਡੇਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਕਾਰਵਾਂ ਏ ਮੁਹੱਬਤ ਸਮੂਹ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਦੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਭਾਰਤ ਭਰ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਲਿੰਗ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ ਪੀਐਚ.ਡੀ. ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।
ਉਸਨੇ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਖੋਜ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਲਈ ਸ਼ਾਂਤਨੂ ਸੇਨ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।

[redacted]
paranjoy@gmail.com

[redacted] ISBN: 978-9-38728-059-5

© [redacted], 2020

[redacted]

[redacted]: [redacted] 2020

[redacted]: AuthorsUpFront

[redacted]